

ΕΠΙΤΗΡΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΙΚΑΙΟΥ
Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

13

|

966

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΑΡΙΘ. ΕΙΣΑΓ. 8921
ΕΙΔ. ΑΡΙΘ. 288.47

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

13
(1966)

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1969

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΜΕΤΑΞΥ 565 ΚΑΙ 1204

ΥΠΟ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Ν. ΤΡΩΓΙΑΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ παροῦσα μελέτη, συμπληρουμένη διὰ τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν ὀργανισμόν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ τὴν ἐκδοσιν, προσβολὴν δι' ἐνδίκων μέσων καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν τμημάτων, ἀποτελεῖ συνέχισιν τῆς διὰ τῆς ἐν ἔτει 1964 δημοσιευθείσης διδακτορικῆς μου διατριβῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δίκονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ» ἀρξαμένης προσπαθείας τοῦ διὰ τῆς ἐπεξεργασίας δηλονότι τῶν πάσης φύσεως πηγῶν ἐκάστης περιόδου τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας ἀποχωρισμοῦ τῶν ποικίλων στοιχείων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν βασικὴν μορφήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης. Ὁ συσχετισμὸς τῶν οικονομικῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ἐγένετο μόνον καθ' ὃ μέτρον ἀπῆται τοῦτο ἡ διερεύνησις τῆς ἱστορικῆς ἐκείνων προελεύσεως καὶ ἐξελίξεως ἢ ἡ ρητὴ ἢ σιωπηρὰ ὑπαγωγή των εἰς τὰς περὶ τῶν τελευταίων κειμένας διατάξεις.

Τὰ κριτήρια τὰ καθορίζοντα τὰ τοπικὰ πλαίσια τῆς ἐρεύνης παραμένουν ἀμετάβλητα. Οὐχ ἥττον τὰ ἐδαφικὰ ὅρια τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παρεβιάσθησαν ἐπανειλημμένως κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπὶ μέρους δικονομικῶν θεσμῶν διὰ τῆς χρησιμοποίησεως πηγῶν αἰρετικῆς προελεύσεως. Ἡ φαινομενικὴ μόνον, δοθέντος ὅτι τὸ ἐκπαλαι ἐφαρμοζόμενον δίκαιον ἐξηκολούθησε νὰ διέπῃ τὸν νομικὸν βίον τῶν μὴ ὀρθοδόξων τούτων χριστιανικῶν κοινοτήτων πολὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπόσχισίν των¹, ἀνακολουθία αὕτη ἐγένετο χάριν τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω μὴ ὀρθοδόξων μαρτυριῶν συμπληρώσεως τῶν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων πηγῶν καταλειπομένων τυχόν κενῶν.

Χρονικῶς ἡ ἐρευνα ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν μετεχόντων τῆς Δ' Σταυροφορίας. Πιθανῶς ἡ λήψις τοῦ ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς ἱστορίας ἀναν-

1. Βλ. σχετικῶς Steinwenter, Ehescheidung σ. 421 καί, ἔτι σαφέστερον, Α. Christophilopoulos, Zu P.Nessana Inv. Nr. 14 ἐν Sav. - Zeitschr. Rom. Abt. 65 (1947) 353 ἐπ.

τιρρήτως σημαντικοῦ τούτου χρονικοῦ ὁρίου² νὰ μὴ ἐναρμονίζεται ἀπολύτως πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν γινομένας διακρίσεις. Ἐν τούτοις ἡ ἐπὶ σκοπῷ μὴ παραγνωρίσεως τῶν τελευταίων τούτων μεταθεσις τοῦ ἀνωτέρω ὁρίου πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἡ τοποθέτησις αὐτοῦ εἰς τὸν χρόνον ἐπελεύσεως τοῦ ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὀριστικοῦ σχίσματος θὰ ἐνεφάνιζε τὸ μειονέκτημα τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τοῦ συνόλου, εἰς ὃ ὀργανικῶς τοῦτο ἀνήκει, ὡς καὶ τῆς μὴ χρησιμοποίησεως τῶν ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τῶν εἰς τὸν χρόνον διακυβερνήσεως τῶν αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐμπιπτουσῶν πολυαρίθμων καὶ σημαντικῶν ἐκκλησιαστικῶν δικῶν προκυπτόντων συμπερασμάτων.

Ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου διὰ τὴν κατάρτισιν τῆς ἀνά χειρὸς μελέτης ἐγένετο ἐκ τῶν ἀκολουθῶν κειμένων:

Α. Νομικαὶ πηγαί. α) Οἱ κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῆς Πρωτοδευτέρας, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτεσι 869/70 καὶ 879/80 συνεληθουσῶν, ὡς καὶ ὁ Codex canonum ecclesiae africanae (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις J o a n n o u, C.C.O. καὶ C.S.P.). Οἱ τελευταῖοι οὗτοι κανόνες, γνωστοὶ ὡς κανόνες τῆς Καρχηδόνας, καίτοι ἀναγόμενοι εἰς τὸν πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρόνον, ἐλήφθησαν νῦν ὡς ὅτι καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διδακτορικῆς μου διατριβῆς διὰ τὸν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ταύτης ἐκτιθέμενον λόγον. β) Τὰ πρακτικὰ τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ λοιπῶν συνόδων (ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ κατατ. ἐν § 12 ἀναγραφόμεναι ἔκδοσεις). γ) Οἱ κανόνες τῶν Πατέρων (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις J o a n n o u, C.P.G.). δ) Ἡ αὐτοκρατορικὴ νομοθεσία, περιλαμβάνουσα ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν Α' γενομένας κωδικοποιήσεις, ὡς καὶ τὰς μετὰ τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἐκδοθείσας Νεαρὰς³. Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκουν ἡ Ἐκλογή, ὁ Πρόχειρος Νόμος, ἡ μὴ περιβληθεῖσα νομοθετικὸν κῦρος Ἐπαναγωγή καὶ τὰ Βασιλικά. Διὰ μὲν τὰ τρία πρῶτα ἔργα ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἐν J.G-R. II δημοσιευθὲν κείμενον αὐτῶν, διὰ δὲ τὰ Βασιλικά μέχρι καὶ τῶν βιβλίων 52 τοῦ κειμένου καὶ 48 τῶν σχολίων ἡ ὑπὸ τοῦ H. J. S c h e l t e m a ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν N. V a n d e r W a l καὶ D. H o l w e r d a, ἀντιστοίχως, ἀρξαμένη καὶ συνεχιζομένη ἔτι νέα ἔκδοσις, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ βιβλία ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Δ. Ζέπου πραγματοποιηθεῖσα βελτιωμένη ἀνατύπωσις τῆς ἐκδό-

2. Διὰ τὴν λήψιν τοῦ ἔτους τούτου ὡς ὁρίου μεταξὺ μέσης καὶ ὑστέρας βυζαντινῆς περιόδου βλ. G.I.Brătianu, Les divisions chronologiques de l'histoire byzantine ἐν τοῦ αὐτοῦ, Études byzantines d'histoire économique et sociale, Paris 1938, σ. 25 ἐπ., ἰδίᾳ 39 ἐπ. Καίτοι συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως τοῦ ὁρίου τούτου πρὸς τὰ ὀπίσω, δὲν παραγνωρίζει τὴν σημασίαν τοῦ ἔτους 1204 καὶ ὁ G.Ostrogorsky, Die Perioden der byzantinischen Geschichte ἐν Historische Zeitschrift 163 (1941) 243 ἐπ.

3. Κατὰ τὴν ἐν γένει μνείαν αὐτοκρατόρων ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψει αἱ ὡς πρὸς τὴν ἀρίθμησην τούτων προτεινόμεναι ὑπὸ τῆς Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, ἀναγόμεναι καὶ στέφεις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 22, 2), ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 232 - 237, τροποποιήσεις.

σεως τοῦ G. E. Heimbach (β' ἔκδ. τ. 1-5, ἐν Ἀθήναις 1910-1912). Ὡς πρὸς τὰς Νεαρὰς ἐγένετο χρῆσις διὰ μὲν τὰς τοῦ Λέοντος ζ' τῆς ἐκδόσεως *Noailles-Dain*, διὰ δὲ τὰς τῶν λοιπῶν αὐτοκρατόρων τοῦ J.G-R. I. ε) Τὰ συλλεκτικὰ καὶ συμπιληματικὰ ἔργα. Τὰ βασικὰ κείμενα τῆς πρώτης τῶν κατηγοριῶν τούτων εἶναι ἡ *Collectio LXXXVII capitulorum*, ἡ *Collectio XXV capitulorum* (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις δι' ἀμφοτέρας ἡ τοῦ Heimbach, Ἀνέκδοτα II σ. 145 - 234), ἡ *Collectio tripartita* (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις Voelli-Justelli, *Bibliotheca* II σ. 1223 - 1361), ὁ Νομοκάνων εἰς Ν' τίτλους (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις Voelli-Justelli, *Bibliotheca* II σ. 603 - 660) καὶ ὁ Νομοκάνων εἰς ΙΔ' τίτλους (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις Σύντ. τ. 1 ἐν συνδ. πρὸς τ. 2 - 4). Διαφόρου μορφῆς συλλεκτικὸν ἔργον εἶναι καὶ ἡ ὡς Πεῖρα γνωστὴ νομολογιακὴ συλλογὴ (χρησιμοποιηθεῖσα ἔκδοσις J.G-R. IV). Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκουν ἡ *Ecloga privata aucta*, ἡ Ἐπιτομὴ τῶν νόμων, ἡ *Synopsis maior*, ἡ *Epanagoge aucta*, τὸ «Ποίημα νομικὸν» τοῦ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου καὶ ὁ Τιπούκειτος. Πάντων τῶν ἔργων τούτων πλεονεχὲς τὸ τελευταῖον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐγένετο χρῆσις τῆς ἐκδόσεως C. Ferrini-I. Mercati, F. Dölger, St. Hoermann nata de Stepski-Dodowa-E. Seidl, τ. I-V, Romae 1914-1955 (*Studi e testi* 25, 51, 107, 179, 193), ἡ ἔργασίᾳ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἐν J.G-R. IV-VII ἐκδομένου κειμένου αὐτῶν. ζ) Τὰ ἑρμηνευτικὰ ἔργα, ἡτοιυμένηματα εἰς κανονικὰ κείμενα καὶ ἀποκρίσεις. Οὗτοι δὲ μὲν τὸ ἑρμηνευτικὸν ἔργον τῶν Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ, Ἰωάννου Ζωναρᾶ καὶ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος ἐγένετο χρῆσις τῆς ἐν Σύντ. τ. 1-4 ἐκδόσεως αὐτοῦ, διὰ δὲ τὰς ἀποκρίσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Aem. Herman, *Introductio* παρὰ I. Cress, *Textus selecti ex operibus commentatorum byzantinorum iuris ecclesiastici* (S. Congregazione per la Chiesa Orientale. Codificazione canonica orientale. Fonti, ser. II fasc. V), [Βατικανόν] 1939, ἀναφερομένων ἐκάστοτε ἐκδόσεων τῶν σχετικῶν κειμένων. ζ) Τὰ πάσης φύσεως καὶ προελεύσεως ἔγγραφα τὰ ἐμπίπτοντα εἰς τὰ ἀνωτέρω καθορισθέντα τοπικὰ καὶ χρονικὰ πλαίσια τῆς ἐρεῦνης. Ἐκ τῶν ἐπὶ παπύρων γεγραμμένων ἔγγράφων ὀλίγιστα εἶναι τὰ εἰς τὸν μετὰ τὸ μέσον τοῦ ζ' αἰῶνος χρόνον ἀναγόμενα, τὰ δ' ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν προκύψαντα χρήσιμα διὰ τὴν παροῦσαν ἐργασίαν στοιχεῖα ὑπῆρξαν λίαν πενιχρά. Μεγάλην ἀντιθέτως σπουδαιότητα διὰ τὴν ἐρευνωμένην χρονικὴν περίοδον παρουσιάζουν τὰ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' ἰδίως αἰῶνος ἀφθονοῦντα ἐπὶ περγαμνῆς καὶ χάρτου ἔγγραφα. Διὰ τὰ ἐκ τούτων αὐτοκρατορικὰ καὶ πατριαρχικὰ ἐγένετο χρῆσις τῶν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565 - 1453*, τ. I-II (μέχρι τοῦ 1204), München u. Berlin 1924 - 1925 καὶ V. Grumel, *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople. Vol. I. Les actes des Patriarches*, τεύχη I-III, 1932 - 1947, σημειούμενων ἐκδόσεων. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀναζητήσεως τῆς σχετικῆς πρὸς τὰ ἔγγραφα ταῦτα βιβλιογραφίας, ὡς καὶ τῆς διερευνήσεως τῶν πρὸς ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν συνδεομένων προβλημάτων χρονολογήσεως, γνησιότητος κλπ., πᾶσα μνεῖα αὐτοκρατορικοῦ ἢ πατριαρχικοῦ ἔγγράφου, ἔστω καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἀνα-

φερομένου, συνοδεύεται υπό παραπομπής εις τὸν ἀριθμὸν, ὑφ' ὃν τοῦτο κατεχωρίσθη εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔργα. Τῶν λοιπῶν ἐγγράφων αἱ ἐκδόσεις ἐπεσημάνθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδικῶν ἐργασιῶν τοῦ P. M a r c, Plan eines Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, München 1903, μὲ τὰς ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ περιοδικοῦ Byzantinische Zeitschrift κατὰ τὰ ἔτη 1904 - 1908 ἐπενεχθείσας συμπληρώσεις, τῆς G. R o u i l l a r d, La diplomatie byzantine depuis 1905 ἐν Byzantion 13 (1938) 605 - 629 καὶ τῶν F. D ö l g e r - A. M. S c h n e i d e r, Byzanz, Bern 1952, σ. 38-42. Τόσον διὰ τὰς μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον γενομένας δημοσιεύσεις ἐγγράφων τῆς τελευταίας ταύτης κατηγορίας, ὅσον καὶ διὰ τὰς μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἀνωτέρω ἔργων τῶν F. D ö l g e r καὶ V. G r u m e l ἐκδοθέντων αὐτοκρατορικῶν καὶ πατριαρχικῶν ἐγγράφων, ἐγένετο χρήσις τῆς δις τοῦ ἔτους ὑπὸ τῆς Byzantinische Zeitschrift (τμῆμα III 2 A) δημοσιευομένης βιβλιογραφικῆς ἐπισκοπήσεως. Εἰδικῆς τέλος κατηγορίας ἐγγράφων στενῶς συνδεομένων μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης, τ.ἔ. τῶν μοναστηριακῶν τυπικῶν, αἱ κυριώτεραι ἐκδόσεις εὔρηνται ἐν τῷ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου τοῦ P l. d e M e e s t e r, De monachico statu iuxta disciplinam byzantinam (Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale. Fonti, ser. II fasc. X), [Βατικανόν] 1942, σ. XXIII-XXVI παρατιθεμένῳ πίνακι τῶν εἰδικῶν πηγῶν (fontes speciales).

Β. Φιλολογικαὶ πηγαί. α) Τὰ ἔργα τῶν ἱστορικῶν, ἰδίᾳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ χρονογράφων, ἅτινα καλύπτουν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὴν προδηλωθεῖσαν χρονικὴν περίοδον. Κατὰ ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι τῶν Εὐαγρίου, Ἰωάννου Ἐφέσου καὶ Νικηφόρου Καλλιστόου Ξανθοπούλου (βλ. τὰς ἐκδόσεις ἐν τῷ πίνακι βραχυγραφῶν). Ἐπίσης ἠντλήθησαν πληροφορίες ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τῶν: Ἀννης Κομνηνῆς, Ἀωνύμου, Γεωργίου Κεδρηνοῦ, Γεωργίου μοναχοῦ καὶ τῶν συνεχιστῶν του, Ἐφραίμ, Θεοδώρου Σκουταριώτου, Θεοφάνους τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τῶν συνεχιστῶν του, Θεοφάνους Βυζαντίου, Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου, Ἰωάννου Ἐπιφανέως, Ἰωάννου Ζωναρᾶ, Ἰωάννου Καμενιάτου, Ἰωάννου Κιννάμου, Ἰωάννου Σκυλίτζη καὶ τῶν συνεχιστῶν του, Ἰωήλ, Ἰωσήφ Γενεσίου, Κεκαυμένου, Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Κωνσταντίνου πορφυρογεννήτου, Λέοντος τοῦ Γραμματικοῦ, Λέοντος τοῦ διακόνου, Μενάνδρου προτίκτορος, Μιχαὴλ Ἀτταλειάτου, Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Μιχαὴλ τοῦ Σύρου, Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Νικήτα Χωνιάτου, Νικηφόρου Βρυεννίου, Νικηφόρου πατριάρχου, Ψευδο-Συμεῶνος τοῦ μαγίστρου, Yahya-Ibn-Sa'id καὶ ἐκ τοῦ Πασχαλίου χρονικοῦ. Αἱ καθ' ἑκαστον ἐκδόσεις, τῶν ὁποίων ἐγένετο χρήσις κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἱστορικῶν τούτων πηγῶν, συμπίπτουν, προκειμένου περὶ τῶν ἐκ τούτων ἐλληνιστὶ γεγραμμένων, μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ G y. M o r a v c s i k, Byzantinoturcica², Berlin 1958 χρησιμοποιηθείσας (βλ. τὰς κυριώτερας ἐκ τούτων εἰς τὸν πίνακα βραχυγραφῶν). β) Τὰ δογματικά, ὁμιλητικά καὶ ἀντιρρητικά ἔργα τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (χρησιμοποιηθεῖσαι ἐκδόσεις αἱ τῆς P.G. ἐν ἐλλείψει μεταγενεστέρων, ὡς βλ. παρὰ B. A l t a n e r, Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter⁶, Freiburg i. Br. 1960 [ἀνατύπ. 1963]). γ) Τὰ ἁγιογραφικὰ κείμενα. Ὡς πρὸς τὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναφερομένων πληρο-

φοριῶν δέον νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἡδὴ μνημονευθείσης διδακτορικῆς μου διατριβῆς περὶ τῶν πηγῶν τούτων γραφέντα. Εἰς τὸν ἐν συνεχείᾳ παρατιθέμενον πίνακα τῶν ληφθέντων ὑπ' ὄψει βίων⁴ σημειοῦται ἐντὸς παρενθέσεως εἴτε ὁ ἀριθμὸς, ὑφ' ὃν τὸ περὶ οὗ πρόκειται κείμενον κατεχωρίσθη ἐν τῇ Bibliotheca hagiographica graeca³ (ἐπιμ. Fr. Halckin, τ. I-III, Bruxelles 1957), ἐνθα καὶ παραπέμπεται διὰ τὴν ἐκάστοτε χρησιμοποιηθεῖσαν ἔκδοσιν (κατὰ κανόνα τὴν πλέον πρόσφατον ἐκ τῶν αὐτόθι ἀναγεγραφομένων), εἴτε ἡ αὐτουσία παραπομπῇ εἰς ἔκδοσιν μὴ περιληφθεῖσαν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔργῳ: Ἀθανάσιος Ἀθωνίτης (187-190, 190 b, 191, 191 f), Ἀθανάσιος (196), Ἀθανάσιος (Ἀ. Παπαδόπουλος - Κερμεύς ἐν Viz. Vrem. 12 [1906] 139 - 141), Ἀλύπιος (64 - 66), Ἀναστάσιος (84 - 86, 88 - 90), Ἀνδρέας (111, 112), Ἀνδρέας (113, 114, 114 a), Ἀνδρέας (115), Ἀνδρέας (115z, 116, 116a, 117, 117d), Ἄννα (2027), Ἄννα (2028), Ἀντώνιος (139b), Ἀντώνιος (142, 143), Ἀντώνιος (2034), Ἀπολλιναρία (148), Ἀρσένιος (2045), Βάκχος (209), Βαρθολομαῖος (233, 233b), Βαρθολομαῖος (235, 236, 236a), Βασίλειος (263, 264, 264b), Βασίλειος (265), Βλάσιος (278), Γερμανὸς (697), Γεώργιος (668, 668e), Γεώργιος (669), Γεώργιος (692), Γεώργιος (2161), Γρηγόριος (711), Δαυίδ, Συμεὼν καὶ Γεώργιος (494), Δημητριάδης (495), Δωρόθεος (565), Εἰρήνη (952), Εἰρήνη ἡ Ἐλενη (2206), Εὐάρεστος (2153), Εὐδόκιμος (606, 607, 607e), Εὐθύμιος (651, 652), Εὐθύμιος (653), Εὐθύμιος (654), Εὐθύμιος (655), Εὐθύμιος, Ἰωάννης καὶ Γεώργιος (2143), Εὐστράτιος (645), Εὐφροσύνη (627), Ἠλίας (578, 579), Ἠλίας (580), Ἠλίας (581), Θεοδᾶϊς (2414, 2415), Θεοδώρα (1731 - 1735), Θεοδώρα (1737 - 1741), Θεόδωρος (1743), Θεόδωρος (1744), Θεόδωρος (1745), Θεόδωρος (1746, 1746a), Θεόδωρος (1748, 1749), Θεόδωρος Στουδίτης (1754, 1755, 1755 d, m, 1756, 1756a, f, 1757, 1758, 1758d, 1759), Θεοδοσία (1773y, z, 1774, 1774e), Θεόκλητος (2420), Θεοκτίστη (1723 - 1726), Θεοκτίστη (2422), Θεοφάνης Ὁμολογητῆς (1787z, 1788 - 1792, 1792b,e), Θεοφάνης (2446), Θεοφανὼ (1794, 1795), Θεόφιλος (2450), Θεοφύλακτος (2451), Θωμαῖς (2454, 2457), Θωμᾶς (2458), Ἰγνάτιος (817, 818), Ἰωάννης Κλίμακος (882, 882a, b, 883, 883d, e, h), Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (884, 885, 885b, e, f, g), Ἰωάννης Ἐλεήμων (886, 887, 887v, 888, 888d), Ἰωάννης (891), Ἰωάννης (892), Ἰωάννης (893), Ἰωάννης (896), Ἰωάννης (2185)), Ἰωάννης (2192), Ἰωάννης - Βλαδίμηρος (2195), Ἰωάννης (2196), Ἰωαννίκιος (935-937), Ἰωσήφ (944 - 947, 947b), Ἰωσήφ (2203), Καλλίνικος (288, 289), Κλήμης (355), Κλήμης (2073), Κοσμᾶς (394, 394a, c, 395), Κοσμᾶς (2086), Κυπριανὸς (2089), Κύριλλος (468), Κωνσταντῖνος (370), Λάζαρος (979, 980, 980e), Λεόντιος (985), Λουκᾶς (994, 994b), Λουκᾶς (2237), Λουκᾶς (2239), Μακάριος (1003), Μάξιμος Ὁμολογητῆς (1231 - 1233, 1233d, 1234, 1235), Μάρθα (1175), Μαρία (1164), Μεθόδιος (1278), Μελέτιος (1247, 1248),

4. Ἀπρόσιτοί μοι παρέμειναν αἱ ἐκδόσεις βίων τῶν ἐπομένων ἁγίων τῆς περιόδου ταύτης: Ἀντωνίου (139), Ἀντωνίου (143a), Ἀρσενίου (2044), Κλήμεντος (356), Κλήμεντος (2074), Ἰωάννου Κλίμακος (882c), Μαξίμου Ὁμολογητοῦ (1235, 1236), Ναοῦμ (1317), Φωτίου (1545), Χριστοδούλου (303 - 307).

Μέτριος (2272), Μιχαήλ (1295), Μιχαήλ (1296, 1297), Μιχαήλ (2275), Μόδεστος (1299, 1299a, k, m, q), Νεῖλος (1370), Νεόφυτος (1325m, n), Νικήτας (1341, 1342), Νικηφόρος (1335 - 1337, 1337b, e), Νικηφόρος (1338), Νικηφόρος (2300), Νικόλαος (1365), Νικόλαος (2311), Νίκων (1366 - 1368), Πατάπιος (1424 - 1428), Παῦλος (1471), Παῦλος (1474, 1474d, h), Παῦλος (1475), Πέτρος (1504), Πέτρος (1505, 1506), Πέτρος (2364, 2365), Πλάτων (1553, 1553b, c), Σάββας (1611), Στέφανος (1666, 1666a, 1667), Στέφανος (1670), Στέφανος (1671), Συμεών Μεταφράστης (1675, 1675c, 1676), Συμεών (1689 - 1691, 1691b, c), Συμεών Νέος Θεολόγος (1692, 1692a), Συμεών καὶ Σάββας (1693), Σωφρόνιος (1641), Τάραςιος (1698, 1698c), Φαντῖνος (2367), Φιλάρετος (1511z, 1512), Φιλάρετος (1513), Φιλόθεος (1535), Χριστόδουλος (308).

Ἡ πενιχρότης τῆς καθόλου συγγραφικῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τομέα τοῦ δικονομικοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διεπιστώθη ἤδη κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ σχετικῶς ἰσχυόντων, ἐτονίσθη δὲ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἐργασίας μου ἐκείνης. Κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῆς εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἀναφερομένης βιβλιογραφίας παρετηρήθη, ὅτι ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γενικῶν ἔργων παραμένει ἀμεταβλήτος, ἀντιθέτως ἐμφανίζει μείωσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν σχετικῶν μονογραφιῶν· διότι δὲν ἀναριθμοῦνται πλέον αἱ μέρος τῆς πρωίμου βυζαντινῆς περιόδου καλύπτονται ἐργασίαι τῶν ρωμαϊστῶν, τὸ δὲ τριτογενὲς προκύπτει κενὸν δὲν πληροῦται ἀπὸ τὰς τῶ ὄντι ἐλαχίστας μελέτας, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μετὰ τοὺς δικονομικοὺς θεσμοὺς τοῦ κυρίως βυζαντινοῦ δικαίου, καὶ δὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, ἐνασχολήσεως τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων ἐρευνητῶν. Ὅθεν, παρὰ τὰς ἀντιθέτους ὑποδείξεις⁵, δὲν ἐκρίθη λυσιτελὲς οὐδὲ σκόπιμος ἡ πρὸ ἐκάστης παραγράφου ἢ ἐν τέλει τοῦ ἔργου παράθεσις τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, τοσούτω μᾶλλον, ὅσῳ ἡ ἔλλειψις αὕτη ἐξουδετεροῦται ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ πίνακος νεωτέρων συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν.

5. Βλ. D. Simon ἐν B.Z. 58 (1965) 411.

§ 1. Περί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς διώξεως γενικῶς

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν, αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 565 καὶ 1204 ἐκτεινομένην χρονικὴν περίοδον οὐδεμία διαπιστοῦται μεταβολὴ τῶν βασικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι διεῖπον τὴν ἄσκησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς διώξεως κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ κατὰ τοῦ ὑπόπτου τελέσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἀδικήματος ἀπαγγελία κατηγορίας ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων δύναται νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα εἴτε τῆς διατυπώσεως κατηγορίας, εἴτε διαβήματος αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑπόπτου. Εἰς τοὺς δύο τούτους τρόπους κινήσεως τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δίκης δέον νὰ προστεθῇ καὶ τρίτος τις, ἥτοι αἱ περιπτώσεις αὐτεπαγγέλτου ἐνεργείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν.

Αἱ κατηγορίαι ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν μορφήν ἀπλῆς καταγγελίας¹. Σπανίως πληροῦνται αἱ ὑπὸ τε τῆς κανονικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς νομοθεσίας προβλεπόμεναι προϋποθέσεις, αἵτινες προσδίδουν εἰς τὸν μηνυτὴν τὴν ιδιότητα τοῦ κατηγοροῦ², ἔνεκα τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους συνεπάγεται ἡ μὴ ἐκπλήρωσις τῶν ἐκ ταύτης ἀπορρεουσῶν ὑποχρεώσεων³. Χρονικὸς τις περιορισμὸς ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν κατηγοριῶν δὲν εἰσάγεται ὑπὸ τῶν κανόνων μὲ μόνην ἐξαίρεσιν τὰς κατὰ τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν στρεφόμενας, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ὑποβάλλωνται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρὸ τῆς χειροτονίας διενεργουμένης ἐρεῦνης⁴. Καταγγελίαι ὑπ' ἀμφοτέρω τὰς ὡς ἄνω μορφαῖς εἶναι δυνατόν νὰ ἀπευθύνωνται

1. Ἐν τῇ ἐπιστ. 161 τοῦ Φωτίου, ἐκδ. Βαλεσσά σ. 498¹⁴⁻¹⁷, γίνεται διάκρισις μεταξὺ «κατηγορίας» ἀφ' ἑνὸς καὶ «αἰτιάσεως» ἀφ' ἑτέρου. Ὅμοίως καὶ ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Νικήτας ἐν τῇ ἀποκρίσει 1 αὐτοῦ ἐν P.G. ΡΙΘ' στ. 1001 CD διαστέλλει τὸν «ἀπλῶς κατηγορηθέντα» ἀπὸ τοῦ «κατὰ νόμους διαβληθέντος». Καίτοι τοῦτο δὲν προκύπτει σαφῶς ἐξ οὐδετέρου τῶν κειμένων, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ὑπονοεῖται ἡ μεταξὺ κατηγορίας καὶ ἀπλῆς καταγγελίας ἀνωτέρω γινομένη διάκρισις.

2. Βλ. κατωτ. § 5 σημ. 25 καὶ 26.

3. Περί τῶν συνεπειῶν τούτων βλ. κατωτ. ἐν ἀρχῇ τῆς § 5. Ὡς πρὸς τὴν ἀπροθυμίαν ταύτην τῶν διατυπούντων κατηγορίας καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ πατριάρχου νὰ ὑπεισέλθῃ παρὰ ταῦτα εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ περιεχομένου των βλ. τὴν Νεαράν τοῦ Ἀλεξίου Α' ἐτ. 1081 ἢ 1090 ἢ 1111 ἐν J.G.-R. I σ. 347¹⁴⁻²⁵ (Reg. 1076) : «... ὅταν τις προσέλθῃ καὶ εἴπῃ τῷ ἁγιωτάτῳ μου δεσπότη καὶ πατριάρχῃ γινόμενον σφάλμα εἰς μοναστήριον, ἢ καὶ ἄλλως ἀπὸ φήμης τινῶν ἢ καὶ ἑνὸς ἀκούσῃ, τότε εἰσελεύσεται ὡς εἴρηται καὶ ἐρευνήσῃ τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καὶ μὴ ὁ εἰπὼν βούληται ὑπεισελθεῖν ἀγῶνα ἀποδείξεως. ὁ γὰρ χριστιανὸς ἄνθρωπος χρέος ἔχει, ὅταν τι ἀκούσῃ γινόμενον ἐναντίον, λέγειν τοῦτο τῷ κοινῷ πνευματικῷ πατρὶ καὶ ἀρχιερεῖ· ἴσως δὲ οὐ μὴ βούλεται ὑπεισελθεῖν τὸν ἀγῶνα τοῦτον· καὶ τὸ καταλιμπάνεσθαι διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν τὰ ψυχικὰ σφάλματα ἀνεπιτήρητα καὶ ἀδιόρθωτα, ἐστὶ τοῦτο πάντῃ ἄτοπον, μηδενὸς ἐγγράφου οἰουδήτινος βασιλικοῦ ἢ πατριαρχικοῦ κωλύοντος εἰς τοῦτον».

4. Βλ. τὰ σχόλια τοῦ Ζωναρᾶ εἰς τοὺς καν. 1. Ἀποστ. καὶ 5 Λαοδ. (Σύντ. τ. 2 σ. 2²² καὶ τ. 3 σ. 175¹⁰ ἀντιστοίχως), ὡς καὶ τὰς κατωτ. § 5 σημ. 3 ἀναφερομένας διατάξεις τῆς κοσμικῆς νομοθεσίας. Πρβλ. καὶ σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς καν. 50 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 427²⁰⁻²³) διὰ τὴν διατύπωσιν κατηγοριῶν κατὰ τὴν συζήτησιν ἐφέσεως ἀσκηθείσης κατὰ καθαιρετικῆς ἀποφάσεως.

ται είτε προς τина ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν⁵, εἴτε, καίτοι ἡ σχετικὴ κανονικὴ ἀπαγόρευσις οὐδέποτε ἔπαυσεν ἰσχύουσα⁶, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα⁷ ἢ ἕτερον

5. Τοιαῦται εἶναι αἱ καταγγελῖαι α) τοῦ Προυσιᾶδος Δομετίου κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Πολυχρονίου κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (Mansi XI στ. 601 C), β) τῶν πολιτῶν Ἐπιφανείας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως Κοσμᾶ πρὸς τὸν πατρ. Ἀντιοχείας Θεόδωρον Α' (757 - 797) (Θεοφ. 433²⁸), γ) μοναχῶν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου (Σύντ. τ. 5 σ. 77¹³⁻²², Grumel 1007, ἔτ. 1140), δ) αἱ ὑπὸ πλειόνων κατὰ τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος διατυπωθεῖσαι (Σύντ. τ. 5 σ. 88²⁵⁻²⁹, Grumel 1013, ἔτ. 1143) καὶ ε) αἱ κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Λουκᾶ Χρυσοβέργη πρὸς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον παρισταμένου καὶ τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ τῷ 1166 ὑποβληθεῖσαι (Κίνναμος VI 2 : 256³⁻⁴).

6. Τοῦτο σαφῶς δείκνυται ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος ἐκδοθέντος σημειώματος τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (Reg. 1130, ἔτ. 1086), ἐνθα καταχωρίζεται τὸ κείμενον τῶν κανόνων τούτων, ἧτοι 6 Β' Οἰκ., 11 καὶ 12 Ἀντιοχ., 15 καὶ 104 Καρχ. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ ἐν τῷ αὐτῷ σημειώματι ἐκτιθέμεναι ἐν συνεχείᾳ σκέψεις (Sakkélion, Documents inédits σ. 126⁹⁻²²): «Εἰ γὰρ τὸ τῆς βασιλείας μου δικαστήριον ὑπέρτερον τῶν ἄλλων πάντων δικαστήριον ἐστίν, ὅτι περ ἐκκλησίᾳ πάσης ὑπερανάκειται, καὶ τὰς ἐφέσεις τῶν ἄλλων μᾶλλον δέχεται δικαστηρίων, καὶ ἀμφιβολίας δύναται νόμων τέμνειν καὶ ἀποφάσεις ὡς νόμων κρατούσας ἐκφέρειν, καὶ νομοθετεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διατάγματα διὰ βασιλικῶν ἐπικρίσεων τὸ ἰσχυρὸν ἀποφέρονται, καὶ τοὺς προσερχομένους δοκιμάζειν ἐφείκει κατὰ τὸ ἀκώλυτον, καὶ ὅποιασούν εἶεν τύχης καὶ καταστάσεως· ἀλλ' οἱ κανόνες τιμωροῦνται τὸν προσερχόμενον, οὐχ ὅτι τῷ βασιλεῖ προσελήλυθεν, ἀλλ' ὅτι παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς ἐκκλησίας ταῖς βασιλικαῖς ἀκοαῖς ἐνοχλῆσαι ἐτόλμησε, καὶ τὸ τῆς τάξεως ὑπερπετήθηκεν ὅριον, καὶ τῇ ἀκρίτει ἐναντός ἐστι καταδίκη ὁ Χαλκηδόνος ἐγκληματικὸν τιθέμενος δικαστήριον, καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας μου προσελθὼν. Ἐν τῶν ἐν τῇ ἐπομένῃ σημειώσει ἀναφερομένων περιστατικῶν προκύπτει ἐν τούτοις, ὅτι αἱ προμνησθεῖσαι διατάξεις ἐφηρμόζοντο μόνον ὡς ἀνάγκη ἐπέβαλλον τοῦτο τὸν σκεπτικότητος.

7. Ἐν ταῖς πηγαῖς ἀναφέρονται τὰ ἐπομένα παραδείγματα ὑποβολῆς κατηγορίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα : α) Πρὸς τὸν Ἰουστίνον Β' κατὰ τοῦ Πακώβου Βαραδαίου ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Κόνωνος Ταρσοῦ καὶ Εὐγενίου Σελευκείας (Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν X 3 : II 293 b). β) Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ε' κατὰ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ Νέου (Βίος αὐτοῦ ἐν P.G. P' στ. 1125 C ἐπ.). γ) Πρὸς τὴν Θεοδώραν καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ Μιχαὴλ Γ' κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Μεθοδίου (843 - 847) (Σκυλ. - Κεδρ. II 147⁶⁻⁷, Θεοφ. Συνεχ. IV 10 : 158⁸). δ) Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Η' (Ζ') κατὰ τινος κληρικοῦ (Μιχ. Γλυκ. IV 564¹⁸). ε) Πρὸς τὸν Ἰωάννην Α' Τζιμισκὴν κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Βασιλείου Α' (Λέων διάκ. X 2 : 163¹¹· οἱ λοιποὶ περὶ τῆς κατηγορίας ποιούμενοι λόγον ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι δὲν ἀναφέρουν πρὸς ποῖον ἀπηυθύνετο αὕτη). ς) Πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα κατὰ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου (Βίος Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ 36, ἐκδ. L. Petit ἐν Anal. Boll. 25 [1906] 49²⁶· πρβλ. Reg. 743). ζ) Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ΙΑ' (Θ') Μονομάχον περὶ ἀδικημάτων διαπραχθέντων ἐν Ἀγίῳ Ὄρει (βλ. πρόσταγμα τοῦ ἔτ. 1045, Reg. 874 ἐν Meyer, Haupturkunden σ. 153⁸⁻⁹). η) Πρὸς τὴν Θεοδώραν κατὰ δύο μοναχῶν τῆς ἐν Χίῳ Νέας Μονῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς νήσου (Χρονικὸν τῆς Νέας Μονῆς, βλ. L. Bréhier, Un discours inédit de Psellos ἐν Revue des études grecques 16 [1903] 394 σημ. 1). θ) Πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α' Κομνηνὸν κατὰ τοῦ πατρ. Εὐστρατίου Γαριδᾶ καὶ τοῦ διαδόχου του Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ ὑπὸ τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος ἐν ἔτει 1086 (Sakkélion, Documents inédits σ. 116²²⁻²⁷, 118²⁶ ἐπ., 122¹⁻²). ι) Πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας ὑπὸ τοῦ Νικήτα Σεΐδου ἐν ἔτει 1115 - 1116 (βλ. § 2 ἐξ ἀποσπάσματος λόγου αὐτοῦ, ἐκδ. Darrouzès, Ecclesiologie σ. 306). ια) Πρὸς τὸν Μανουὴλ Α' Κομνηνὸν κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Κοσμᾶ Β' ἐν ἔτει 1147 (Κίνναμος II 10 : 65³). ιβ) Πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα κατὰ τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἡγουμένου Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ ἐν ἔτει 1170 (Petit, Documents ἀρ. II καὶ IV σ. 481²⁷, 492⁴⁻⁵). Τὸ παράδειγμα τῶν βυζαντινῶν αὐτο-

ἐκπρόσωπον τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας⁸. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας διαβιβάζεται συνήθως ἡ ὑπόθεσις ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς πρὸς τὸ ἀρμόδιον ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον διὰ τὴν ἔγερσιν τῆς ποινικῆς ἀγωγῆς⁹. Ἐνίοτε ὁμοῦς ὁ αὐτοκράτωρ διατάσσει τὴν δίωξιν τοῦ ὑπαιτίου τῆς τελέσεως κανονικοῦ τινος ἀδικήματος ἐνεργεῖ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, μὴ προηγηθείσης δηλονότι τῆς πρὸς αὐτὸν ὑποβολῆς κατηγορίας¹⁰. Αἱ κατηγορίαι περιβάλλονται γενικῶς τὸν ἔγγραφον τύπον (βλ. τὰ ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ ἐκτιθέμενα)· ἔστιν ὅτε ὁμοῦς ἀπαντοῦν παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου¹¹. Καταγγελίαι δύνανται νὰ περιέχωνται καὶ ἐν ταῖς ἀναφοραῖς, τὰς ὁποίας ὑποβάλλουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ διοικητικὰ ὄργανα πρὸς τὰς προϊσταμένας τῶν ἀρχάς¹².

κρατόρων φαίνεται ὅτι ἠκολούθησαν καὶ μὴ χριστιανοὶ ἡγεμόνες. Τοῦτο συνέβη ἐν Αἰγύπτῳ, ὡς παραδίδει ὁ Yahya σ.715, ὀλίγον μετὰ τὸ 934 κατὰ τοῦ πατρ. Ἀλεξανδρείας Εὐτυχίου. Κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα τὸ διὰ τοῦ καν. 9 Σαρδ. εἰσαχθὲν προνόμιον τοῦ πάπα νὰ δέχεται τὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπευθυνομένας αἰτήσεις τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐγκρίνη τὴν ὑποβολὴν τῶν, ἀνήκει νῦν εἰς τὸν πατριάρχην ΚΠ. (σχόλιον εἰς τὸν κανόνα τοῦτον ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 255²²⁻²⁴). Πλὴν ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραδειγμάτων γίνεται δῆλον, ὅτι τοῦτο δὲν ἐτήρειτο ἐν τῇ πράξει.

8. Ἐγγραφα περιέχοντα κατηγορίας κατὰ τοῦ πατρ. Ἀνατολίας Γρηγορίου Β' ὑπεβλήθησαν ἐν ἔτει 582 πρὸς τὸν κόμητα τῆς Ἀνατολῆς Ἰωάννην (ὁ ἐπὶ τῆς κατόπιν ἐντολῆς τοῦ αὐτοκρ. Μαυρικίου διεξήγαγεν ἔρευναν περὶ τῶν αἰτίων τῆς διενέξεως μετὰ τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀστερίου καὶ τοῦ πατριάρχου Γεωργίου, Ἐκκλ. Ιστ. VI σ. 226¹⁶⁻²¹, Νικηφ. Καλλ. Θανθ., Ἐκκλ. Ιστ. ΧVΠ σ. 42¹, 353 D).

9. Οὕτως ἐν τῇ περιπτώσει τῆς προηγ. ὑποσημειώσεως. Πρὸς ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια παρέπεμψεν ἐπίσης ὁ αὐτοκρ. Ἀλέξιος Α' τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποβληθείσας ἀλλεπαλλήλους κατηγορίας τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος κατὰ τῶν πατρ. Εὐσταθίου Γαριδᾶ καὶ Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ (βλ. τὸ ἀπὸ ἔτ. 1086 [Reg. 1130] βασιλικὸν σημεῖωμα ἐν Sakkélion, Documents inédits σ. 116⁸⁻¹⁴, 120¹⁻⁴, 122⁸⁻¹¹).

10. Τῷ 1092 παρεπέμφθη ὁ τέως Χαλκηδόνος Λέων ὑπὸ τοῦ αὐτοκρ. Ἀλεξίου Α' ἐνώπιον τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἕνεκα τῆς εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων ἀναφερομένης διδασκαλίας του (βλ. τὸ σχετικὸν συνοδικὸν σημεῖωμα ἐν P.G. PKZ' στ. 972 C, Grumel 967). Διὰ τῆς ἀπὸ ἔτ. 1107 Νεαρᾶς, κεφ. 2 (J.G-R. I σ. 354 ἐπ., Reg. 1236), ἀπήτησεν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὸν πατριάρχην ΚΠ. τὴν κατάρτισιν πίνακος τῶν ὑπὸ τοῦτον ὑπαγομένων κληρικῶν μετὰ αὐστηρὸν ἔλεγχον ὡς πρὸς τὸ ἥθος καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων ἐκάστου. Ἔτερα παραδείγματα μαρτυροῦνται ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τοὺς καν. 13 καὶ 74 Μ. Βασιλείου (Σύντ. τ. 4 σ. 133¹⁵, 237¹⁵⁻¹⁸ [Grumel 1071, ἔτ. 1166]).

11. Οὕτως ἀνωτ. σημ. 5 στοιχ. α' καὶ 7 στοιχ. θ'.

12. Διὰ προφορικῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Ζ' Οἰκ. Σύνοδον (1η συνεδρία) κατηγορεῖ ὁ πατρ. Ταράσιος τοὺς κατὰ τὴν πρώτην σύγκλησιν τῆς αὐτῆς συνόδου ἀντιδράσαντας ἐπισκόπους (Mansi XII στ. 1002 BC). Δι' ἀναφορᾶς τοῦ μητροπ. Μελιτηνῆς Ἰωάννου πρὸς τὸν πατρ. Ἀλέξιον Στουδίτην ἐκινήθη ἡ κατὰ τῶν Ἰακωβιτῶν διαδικασία (βλ. τὸν σχετικὸν τόμον ἐν Ficker, Erlasse σ. 11⁵⁻⁷, Grumel 839, ἔτ. 1030). Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀπηρθύνθη ὁ μητροπολίτης Τυάων Βασίλειος πρὸς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον ζητῶν τὴν δίωξιν τῶν ὑπ' αὐτὸν τελούντων ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου (Σύντ. τ. 5 σ. 83¹⁸⁻²⁴, Grumel 1011, ἔτ. 1143). Τὰς παρανόμους ἐνεργείας τοῦ Ἀμαθοῦντος Θεοδούλου εἰς βάρος τῆς ἐν Κύπρῳ παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων κατήγγειλε δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὸν πατρ. Ἱεροσολύμων Λεόντιον (ΙΒ' αἰ.) ὁ ἔχων τὴν διαχείρισιν ταύτης μοναχὸς Ἰλαρίων (βλ. Βίον Λεοντίου ἐν Μακαρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου, Λόγοι πανηγυρικοὶ ιδ', ἐν Κοσμοπόλει ἄ.ἔ. [= ἐν Βιέννῃ 1793] σ. 419).

Ὡς πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τῶν ἐν γνώσει τῆς διαπράξεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἀδικήματος τελούντων ὅπως καταγγείλουν τοῦτο, ὁ κανονικὸς νομοθέτης ἠρκέσθη εἰς τὴν διὰ τοῦ καν. 71 Μ. Βασιλείου εἰσαχθεῖσαν ρύθμισιν ¹³, μὴ ἐπανελθὼν εἰμὴ ἐπὶ μεμονωμένων τινῶν θεμάτων ¹⁴. Διὰ τῆς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν συναφῶν διατάξεων τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ¹⁵ γενομένης ἐρμηνευτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ εἰρημένου κανόνος περιωρίσθη ὁ κύκλος τῶν τὴν νομικὴν ταύτην ὑποχρέωσιν ὑπεχόντων προσώπων, εἰς μόνους τοὺς ἀναπτύξαντας συμμετοχικὴν δρᾶσιν κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ἀδικήματος, οἵτινες μὴ ὁμολογοῦντες τοῦτο ἐπισύρουν τὴν ποινὴν τοῦ αὐτουργοῦ καὶ ἂν ἔτι ὑπῆρξαν ἀπλῶς συνεργοί, καὶ εἰς τοὺς δυναμένους νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐγκληματικὴν ἐνέργειαν καὶ μὴ πράξαντας τοῦτο ¹⁶.

Αἱ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς διώξεως, ἥτις προκαλεῖται δι' ἐνεργείας τοῦ καθ' οὗ αὕτη στρέφεται ἐπὶ τοῦτο κατευθυνομένης, ὑπαγόμεναι περιπτώσεις εἶναι ἡ τῆς πρὸς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον προσφυγῆς ἐπὶ σκοπῷ ἀναγνωρίσεως τῆς ἰδίας ἀθωότητος ¹⁷ καὶ ἡ τῆς λεγομένης «αὐτοκαταγγελίας» ¹⁸. Ἐξαιρουμένων τῶν ἐκ διαφορῶν λόγων γινομένων ψευδῶν «αὐτο-

13. Βλ. ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτῆς Τρωγᾶνον σ. 94 - 95.

14. Βλ. τὸ ἐπὶ τοῦ πατρ. Λέοντος τοῦ Σούττου γράμμα πρὸς τὴν συνοδικὴν σημείωμα διὰ τὴν κατάδίκην τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσόστομου (Σύντ. τ. 5 σ. 81 ¹²⁻¹⁷, Grumel 1007, ἔτ. 1140 Μαΐου): «τὸν γὰρ μετὰ τὴν παροῦσαν σημείωσιν κέκτεται τὸν τῶν, καὶ ἀναγινώσκοντα, τὴ συνελθόντα ἔχοντα πᾶσι, καὶ κατ' αὐτὰ φρονούντα, καὶ συγκαλύπτοντα ἀσυγγνώστως, αὐτόν,... παρὰ μὲν Ἐκκλησίᾳ πάσι ὑπὸ ἀναθέματι γίνεσθαι,...». Βλ. ἐπίσης ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 379 ἐπ. ἀπόκρισιν τοῦ μητροπολίτου Κρήτης Ἡλίου «περὶ τοῦ ἐπινοοῦντος τὸν ἐαυτοῦ υἱὸν πορνεύοντα». Πρβλ. καὶ Νεαράν Ἀλεξίου Δ' Κωνσταντινουπόλεως (Reg. 1076) ἀνωτ. σημ. 3.

15. Ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν κανόνα τοῦτον (Σύντ. τ. 4 σ. 231 ¹⁸⁻³¹) καταχωρίζει ὁ Βαλσαμών ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὰς ἀκολουθοῦσας διατάξεις τῶν Βασιλικῶν : 60, 6, 3 § 1—60, 12, 48 § 2. 50 §§ 2 - 4. 63 (= 62) καὶ σχόλιον 4 εἰς 60, 6, 11.

16. Οὕτως ὁ Βαλσαμών ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ἄνω σχολίῳ του : «Συνεγνωκότα δὲ ἐνταῦθα μὴ εἴπῃς τὸν ἔχοντα εἶδῃσιν μόνην, καὶ μὴ δυνάμενον κωλύσαι, μηδὲ τὸν συμβουλευσάμενον χωρὶς κακοθελοῦς διαθέσεως, ἀλλὰ τὸν συμπράξαντα, ἢ ἔχοντα εἶδῃσιν καὶ δυνάμενον κωλύσαι, καὶ μὴ κωλύσαντα» (Σύντ. τ. 4 σ. 231 ¹⁵⁻¹⁸).

17. Ἡ ἐνέργεια αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «ἀναγνωριστικὴ προσφυγή» καὶ ἀπαντᾷ κυρίως ἐπὶ αἰρέσεων, ὡσάντις δὲν ἔχει εἰσέτι διαπιστωθῇ ἡ συμφωνία καινοφανοῦς τινος δογματικῆς διατυπώσεως πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς «ὀρθοδόξου πίστεως». Ταύτην τὴν ἐννοίαν εἶχεν ἡ πρὸ τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (16ῃ συνεδρία) ἐμφάνισις τοῦ πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν του (Mansi XI σ. 616 E - 620 D). Τοιαῦται αἰτήσεις ἀποδίδονται ἐν ταῖς πηγαῖς εἰς τοὺς Ἰωάννην Ἰταλὸν ἐπὶ τῶν πατρ. ΚΠ. Κοσμᾶ Α' καὶ Εὐστρατίου Γαριδᾶ (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 39 ¹⁰⁻¹⁴, 40 ¹⁻⁵) καὶ Εὐστράτιον Νικαίας ἐπὶ πατρ. Ἰωάννου Θ' Ἀγαπητοῦ (Joannou, Nominalismus σ. 374 ¹³). Κατὰ τοῦ τελευταίου ὁμοῦς εἶχον ἤδη διατυπωθῇ κατηγορίαι (βλ. ἀνωτ. σημ. 7 στοιχ. ι'). Ὅθεν δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐνέργειά του ἀποτέλεσμα τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἀσκηθείσης πίεσεως. Τῆς αὐτῆς φύσεως ἦτο καὶ ἡ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ πατρ. Κωνσταντίνου Δ' Χλιαρηνοῦ προσέλευσις πρὸς τὴν σύνοδον στρατιωτῶν, οἵτινες εἶχον φονεύσει ληστές, μετὸ ἐρώτημα εἰ ἢ τοιαύτη πρᾶξις τῶν ἐπισύρη ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν (Βαλσαμών ὑπὸ καν. 55 Μ. Βασιλείου ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 213 ²⁴⁻²⁹, Grumel 1037, ἔτ. 1155 Μαΐου 15).

18. Ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ βίῳ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου 54, 4, ἔκδ. Hausherr σ. 70, ἐπίσκοπός τις προσελθὼν πρὸς τὴν πατριαρχικὴν σύνοδον ΚΠ. ἀπεκάλυψε τὴν ὑπ' αὐτοῦ τελεσθεῖ-

καταγγελιών»¹⁹, ἡ ἐν λόγῳ ἐνέργεια τοῦ κατηγορουμένου δυνατόν νά ὀφείλεται εἴτε εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, εἴτε εἰς τὴν προσπάθειαν βελτιώσεως τῆς θέσεώς του καὶ ἐπιτεύξεως εὐνοϊκωτέρας ποινικῆς μεταχειρίσεως²⁰. Τυπικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ ἐν προκειμένῳ ἡ εἰς τοὺς ναοὺς προσφυγὴ καὶ ἡ ἐκουσία ὑπαγωγὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐξ ἐπόψεως κοσμικοῦ ποινικοῦ δικαίου συνεπειῶν²¹. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι διὰ νὰ ἐπέλθουν τὰ ὑπὸ τῶν κανόνων ἐκ τῆς ὁμολογίας τυχόν ἐξαρτώμενα εὐνοϊκὰ διὰ τὸν κατηγορούμενον ἀποτελέσματα, δεόν ἡ «καταγγελλομένη» πρᾶξις νὰ μὴ ἦτο ἄλλοθεν γνωστὴ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς καταδιωκτικὰς ἀρχάς²². Ἐὰν ἡ τὴν «αὐτοκαταγγελίαν» συνιστῶσα δήλωσις τοῦ ὑπαιτίου ἐγένετο ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας κατὰ τὴν διατύπωσιν δὲ αὐτῆς ἀπέβλεπεν οὗτος μόνον εἰς τὸ *forum internum*, τότε δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ κατ' αὐτοῦ ἔγερσις ποινικῆς ἀγωγῆς²³. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐγερθῇ αὕτη δύναται νὰ περιλάβῃ καὶ τοὺς συμμετόχους τούτου²⁴.

Ἡ αὐτεπάγγελτος ἐνέργεια τῶν διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς διώξεως ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων δυνατόν νὰ προέλθῃ εἴτε ἐκ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκκλησιαστικῆς δίκης διαπιστώσεως τῆς τελέσεως τοῦ αὐτοκλήματος²⁵, εἴτε ἐκ τῆς ἐξα-

σαν ἀνθρωποκτονίαν ἐξ ἀμελείας. Ἵνα ἐξετασθῇ τὴν κατὰ τὴν ΚΠ. διὰ τὴν λεηλασίαν, εἰς ἣν ἐστράφησαν οἱ ὑποσκηπταὶς τὴν ἀνάσιν τῶν εἰς τὸν θρόνον (βλ. Κ. Παπαρρηγόπουλου Ἱστορία Ἑλλ. Ἐθνους, τ. Δ' 2, ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 98), συνεκάλεσεν ὁ Ἀλεξῆς Α' συνδικὸν δικαστήριον καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην διὰ πάσας τὰς πράξεις τῶν στρατιωτῶν του (Ἀλεξιάς III 5, 4 - 5 : I 118¹²⁻²⁶). Τὸ δικαστήριον δὲν προκρίσθη εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Ἀλεξίου, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς ποινὰς ἐπέβαλε καὶ εἰς τοὺς ἐξ αἱμάτων συγγενεῖς τούτου, οἵτινες μετέσχον τοῦ ἐγχειρήματος. Αἱ συνέπειαι τῆς «αὐτοκαταγγελίας» τῶν ἀντικανονικῶς δεξαμένων τὴν χειροτονίαν προβλέπονται ἐν τῇ ἐπιστ. Ταρασίου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Σικελίας (Pitra, Hist. et Mon. II σ. 311¹⁸, Grumel 365, ἔτ. 790) καὶ ἐν ἀποκρίσει τοῦ Νικήτα Ἑρακλείας (ἐκδ. Α. Pavlov ἐν Viz. Vrem. 2 [1895] 173 - 174). Βλ. καὶ καν. 12 Νικηφόρου πατρ. ΚΠ. (ἀμφιβόλου γνησιότητος, Grumel 405) ἐν Pitra, Hist. et Mon. II σ. 328.

19. Βλ. κατωτ. § 13 τὰ περὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς ὁμολογίας γραφόμενα.

20. Σαφὲς εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς καν. 71 Μ. Βασιλείου (Σύντ. τ. 4 σ. 232⁶⁻⁷) : «Σημεῖωσε δέ, ὅτι πανταχοῦ ἡ ἐξομολόγησις κουφίζει τὴν κόλασιν, ὁ δὲ ἔλεγχος μεγαλύνει αὐτήν». Βλ. καὶ τὰς κατωτ. ἐν § 13 σημ. 13 παραπομπάς.

21. Βλ. ὡς πρὸς τὸ ἀδίκημα τοῦ φόνου τὰ ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Νεαρχῆς τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ ἔτ. 1166 (Reg. 1467) ἐν J.G - R. I σ. 404³⁹ - 405⁸ ἐκτιθέμενα. Παράδειγμα «γράμματος συμπαθείας», περὶ οὗ γίνεται μνεία ἐν τῇ εἰρημένῃ Νεαρχῇ βλ. ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 49 - 50.

22. Βλ. Νεαρχὴν Κωνσταντίνου Η' (Ζ') πορφυρογεννήτου (Reg. 676) ἐν J.G - R. I σ. 231²⁷⁻²⁸ : «αὕτη γὰρ καὶ ἐστὶν ἀληθῶς καὶ λέγεται ἐξομολόγησις, ἡ τοῦ κεκρυμμένου παραπτώματος αὐθαίρετος δήλωσις».

23. Ὁ καν. 132 Καρχ. ρητῶς ἀποκλείει τὴν μαρτυρίαν τοῦ δεξαμένου τὴν ἐξομολόγησιν. Βλ. σχετικῶς κατωτ. § 11.

24. Βλ. ἀνωτ. σημ. 16 καὶ 18 (καταδίκη συγγενῶν Ἀλεξίου Α').

25. Κατὰ τὴν 13ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου διετάχθη ἔρευνα ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀμφισβητηθεῖσαν ὀρθοδοξίαν τῶν πατρ. ΚΠ. Θωμᾶ Β', Ἰωάννου Ε' καὶ Κωνσταντίνου Α' (Mansi XI στ. 573 DE). Κατὰ τὴν ἐπομένην συνεδρίαν τῆς αὐτῆς συνόδου, μετὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς πλαστότητος ἀποδεικτικῶν τινῶν ἐγγράφων, ἡ ἔρευνα κατευθύνεται ἐπὶ τὴν

πλώσεως φήμης²⁶ ἐχούσης ὡς περιεχόμενον τὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀδικήματος συνιστῶντα γεγονότα.

Ἡ ἀρμοδία ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ δύναται, ἐφ' ὅσον κρίνει τοῦτο σκόπιμον, νὰ ἀπόσχη τῆς διώξεως²⁷ ἢ νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἤδη ἀρξαμένην²⁸. Δύναται ἐπίσης νὰ προβῇ εἰς διακοπὴν τῆς διώξεως, ἐὰν ὁ ὑπαίτιος ἀπέσχε τῆς παρανόμου αὐτοῦ συμπεριφορᾶς ἐπὶ τῶν κατ' ἐξακολούθησιν πραττομένων ἀδικημάτων²⁹, ὡς καὶ

διαπίστωσιν τῶν ἐνόχων (αὐτόθι στ. 592 D ἐπ.). Μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου διερεύνησιν καὶ καταδίκην τῶν αἰρετικῶν συγγραφῶν τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου εἰσῆχθησαν εἰς δίκην δύο μοναχοί, παρ' οἷς, ὡς προέκυψε κατὰ τὴν διαδικασίαν, εὐρέθησαν ἀντίγραφα τῶν ἀνωτέρω συγγραφῶν (βλ. συνοδικὸν σημείωμα ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 81¹⁹ - 82¹⁷, Grumel 1007, ἐτ. 1140). Βλ. καὶ ἐτέραν ἀπόφασιν τῆς πατριαρχικῆς συνόδου (Grumel 845, ἐτ. 1038) περιέχουσαν σχετικὴν διάταξιν (αὐτόθι σ. 39¹⁶⁻¹⁸).

26. Ὡς παραδίδεται (Εὐαγγρίου, Ἐκκλ. ἱστ. V 18 : 213⁷, Νικηφ. Καλλ. Ξανθ., Ἐκκλ. ἱστ. XVIII 4 : 333 A), διεδόθη ἐπὶ αὐτοκρ. Τιβερίου ἐν Ἀντιοχείᾳ ἡ φήμη, ὅτι ὁ πατρ. Γρηγόριος Β' συμμετεῖχεν εἰς εἰδωλολατρικὰς πράξεις Ἀνατολίου τινός. Κατὰ τὴν ἐν ΚΠ. σύνοδον τοῦ ἐτ. 869/70 ἐζήτησαν οἱ παπικοὶ ἀντιπρόσωποι τὴν διενέργειαν ἐρευνᾶς περὶ ἀδικημάτων τινῶν, ὧν τὴν διάπραξιν ἐπληροφορήθησαν ἐκ φήμης (Mansi XVI στ. 149 D, 396 A : «cognovimus», 153 D, 396 E : «auditum est a nobis»). Φήμη ἐπίσης πρέσβην ἀπορμήν διὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιστ. 140 τοῦ Νικολάου Α' Μυστικοῦ (P.G. IIA' στ. 393 A' ἐπ. 1, 2) ἧς ἐζήτει οὗτος παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης τὴν διενέργειαν ἐρεύνης ὡς πρὸς τὸν ἐνοχλόμενον. Ὁ πατρ. Πολύευκτος ἀφώρμησε τὸν αὐτοκρ. Νικηφόρον Β' διότι «ἐκτελέθει τὸν Ἀλέξανδρον. III 4 : 58⁹», ἔτι συνῆψε μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης κακωλυμένον γάμον. Περὶ δὲ τοῦ πατρ. Νικολάου Δ' Μουσζιλωνος γράφει ὁ Κίνναμος (II 18 : 83¹⁹) ὅτι «πᾶν κατ' αὐτοῦ κενόεσται στόμα». Διὰ ρητῆς τέλους διατάξεως κατατάσσει καὶ ἡ Νεαρά τοῦ Ἀλεξίου Α' (Reg. 1076) τὴν φήμην μεταξὺ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ὁ πατριάρχης λαμβάνει γνῶσιν τῶν ἐν ταῖς μοναῖς τελουμένων ἀδικημάτων διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς δικαιοδοσίας του (βλ. τὸ κείμενον ἀνωτ. σημ. 3). Βλ. ἐν τούτοις καὶ τὴν ἐνώπιον τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρ. ΚΠ. Ταρασίου ἀποψιν, ὅτε ἐζητήθη ἡ διενέργεια ἐρεύνης εἰς βάρος ἐπισκόπων, περὶ ὧν ἐθρυλεῖτο ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰκονομαχίας ὑπέβαλόν τινες εἰς διωγμόν : «καθὼς προείπομεν, λόγοις περιφερομένοις οὐ πιστεύομεν» (Mansi XII στ. 1115 D). Πάντως δέον νὰ μὴ παροραθῇ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ἐπρυτάνευσεν ἡ ἰδέα τοῦ περιορισμοῦ τῶν διώξεων. Βλ. Beck, Kirchengeschichte σ. 41. Ἐνίοτε ἐπεδιώκετο διὰ διαφόρων τρόπων ἡ δημιουργία φήμης. Ὡς παραδίδεται ἐν Ἰωάννου Ἐφέσου, Hist. eccl. III 4, 12 : 147¹³, κατηγορίαι κατὰ τοῦ μονοφυσίτου ἐπισκόπου Συρίας Ἰακώβου περιείχοντο ἐν ἐγκυκλίῳ ἐπιστολῇ τῶν ἀλεξανδρινῶν μονοφυσιτῶν πρὸς τὰς λοιπὰς ὁμοδόξους τῶν ἐκκλησιᾶς.

27. Οὕτως ἐπὶ τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐξηρέθησαν τῆς διώξεως οἱ ἐγκαίρως ἐκδηλώσαντες τὴν μετάνοιάν των εἰκονοκλάσται ἐπίσκοποι, διότι ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τούτων θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ συγκρότησις τῆς συνόδου. Βλ. σχετικῶς Beck, Kirchengeschichte σ. 41. Βλ. ἐπίσης τὴν ἐν τῇ ἀποκρίσει 13 τοῦ Νικήτα Ἡρακλείας (ἐκδ. Α. Pavlov ἐν Viz. Vrem. 2 [1895] 176¹²⁻²²) περιεχομένην ὑπόδειξιν πρὸς τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων.

28. Ἐν τῇ ἐπιστ. 113 (P.G. PIA' στ. 329 B - D) κακίζει ὁ πατρ. Νικόλαος Α' Μυστικός τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν Νικήταν διότι ἤσκησε κατὰ τινων ἐπισκόπων πρόωρον δίωξιν, ἥτοι πρὸ τῆς λήψεως ὀριστικῆς ἀποφάσεως ὡς πρὸς τοὺς χειροτονήσαντας αὐτούς, καὶ συνιστᾷ τὴν ἀποστολὴν τῆς διώξεως μέχρι πέρας τῆς ἐκκρεμοῦς δίκης.

29. Οὕτως ἡ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας (ἴσως τοῦ Γρηγορίου Γ'· βλ. M. Le Quien, Oriens christianus, τ. I, Parisiis 1740, στ. 506 D) ἀρξαμένη δίωξις, διότι προεβλήθη εἰς τὸ κοσμικὸν ἀξίωμα τοῦ βασιλικοῦ σακελλαρίου, κατέπαυσεν ὅτε ὁ κατηγορούμενος διέκοψε τὴν ἀσκήσιν τῶν κοσμικῶν τούτων καθηκόντων. Ἐν προκειμένῳ ὁμως δέον νὰ μὴ παροραθῇ ἡ σημασία

εἰς τινὰς ἄλλας περιπτώσεις ³⁰, εἰς ἃς δὲν περιλαμβάνεται κατ' ἀρχὴν ὁ θάνατος τοῦ κατηγορουμένου, ἰδίως ἐὰν τὸ ἀδίκημα ἀνήκη εἰς τὰ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως στρεφόμενα ³¹.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκρ. Νικηφόρου Γ' Βοτανιάτου ἀσκηθείσης πίεσεως ('Ατταλ. 279 ⁶⁻¹¹). Ὁμοίως διεκόπη ἡ δίωξις κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Νικολάου Α' Μουσκάλλωνος, ὅστις κατηγορεῖτο ὅτι ἀθέσμως ἐπέβη τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Κύπρου παραίτησίν του, ὅτε ὑπέβαλε καὶ τὴν ἀπὸ τούτου παραίτησιν (Κίνναμος II 18 : 84 ²).

30. Ἐὰν ἐκ λόγων κυρίως πολιτικῶν ἐπεδιώκετο ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκκλησιαστικοῦ ἄρχοντος, κατὰ κανόνα τοῦ πατριάρχου ΚΠ., ὁπότε συνήθως ἀπηγγέλλετο κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἐπὶ καθοσιώσει, ἡ ἔγκαιρος, εἰ καὶ οὐχὶ ἀναγκαίως ἐκουσία, παραίτησίς του ἐπέφερε τὴν παῦσιν τῆς κατ' αὐτοῦ διώξεως. Οὕτως ἐπὶ τῶν πατρ. Γερμανοῦ Α' ἐπὶ αὐτοκρ. Λέοντος Γ' (Θεοφ. 407 ³⁰, Νικηφ. Ἰστ. 58 ²⁰), Νικηφόρου Α' ἐπὶ Λέοντος Ε' (Βίος Νικηφόρου, ἔκδ. C. de Boor σ.196 ¹⁴, 197 ²¹ - 198 ¹⁸, Grumel 401, ἔτ. 815 [τὸ γεγονός τῆς παραιτήσεως ἀμφισβητεῖ ὁ Scriptor incertus 359 ¹⁵]) καὶ Νικολάου Α' Μυστικοῦ (Βίος Εὐθυμίου 14, ἔκδ. Karlin - Hayter σ. 96 ¹⁹ ἐπ., ἐπιστ. Νικολάου ἐν Oudot ἀρ. I σ. 6 ¹³⁻²¹ [Grumel 632, ἔτ.912], ἐνθα ἡ παραίτησις θεωρεῖται ἄκυρος ὡς προῖδον σωματικῆς καὶ ψυχολογικῆς βίας· βλ. καὶ L. Bréhier, Le monde byzantin, τ. I, Paris 1948, σ.145, ὡς καὶ B. Στεφανίδην, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ², Ἀθῆναι 1959, σ. 370, ὅστις ὁμιλεῖ περὶ μὴ ἄλλοθεν γνωστῆς μοι καθαιρέσεως τοῦ Νικολάου ἄνευ μνείας τῶν σχετικῶν πηγῶν). Ἡ ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ Α' Κηρουλλαρίου ἀσκηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰσαακίου Α' Κομνηνοῦ πίεσις, ἵνα παραιτηθῇ, παρέμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος ('Ατταλ. 65³, Σκυλ. - Κεδρ. II 644⁷, Ζωναρᾶς XVIII 5, 5 : III 669 ⁹⁻¹⁰). Ἀντιθέτως ὁ πατρ. Εὐθύμιος καὶ τινες μητροπολῖται μὴ θελήσαντες νὰ παραιτηθοῦν μετὰ τὴν ἐπαναφορὰν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρ. Νικολάου Α' καθηρέθησαν (Βίος Εὐθυμίου 18 - 19, ἔκδ. Karlin - Hayter σ.120 ²¹, 126 ἐπ.). Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξίου Β' ἀσκησις πίεσεως ἐπὶ τοῦ πατρ. ΚΠ. Θεοδοσίου Α' ἐκ μέρους τοῦ πρωτοσεβαστοῦ Ἀλεξίου εἶναι λίαν πιθανή, καίτοι δὲν μαρτυρεῖται ρητῶς ἐν ταῖς πηγαῖς (Νικ. Χων. 315⁷, Θεόδ. Σκουτ. 317 ²).

31. Ἡ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου δίωξις ἐπὶ αἵρέσει ἡσκήθη μετὰ τὸν θάνατόν του (βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 77 ¹³⁻¹⁷, Grumel 1007, ἔτ.1140).

§ 2. Τὸ ἔγγραφον τῆς κατηγορίας

Παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἐγγράφων κατηγορίας ἐν χρήσει ὄντας ὄρους «λίβελλος»¹, «βιβλίον»² καὶ «δέησις»³, ἀπαντᾷ καὶ ὁ οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐγγράφων ἀναφερόμενος ὄρος «φάμουσον»⁴. Καίτοι ἡ ἐν ταῖς πηγαῖς τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων μνεῖα ἐγγράφων κατηγοριῶν ὑποβαλλομένων πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια δὲν εἶναι σπανία⁵, οὐδενὸς ἐξ αὐτῶν τὸ κείμενον διεσώθη μέχρι τῶν

1. Βλ. ἐπιστ. 32 πατρ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ ἐν P.G. PIA' στ. 205 Α.

2. Βλ. ἐπιστ. 24 στίχ. 3 Θεοδώρου Νικαίας ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 292. Ἀπαντᾷ ἐπίσης ὁ ὄρος «βιβλίδιον» (ἐπιστ. 2 στίχ. 64 τοῦ αὐτοῦ, αὐτόθι σ. 267).

3. Βλ. Βίον Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθω 36, ἐκδ. L. Petit ἐν Anal. Boll. 25 (1906) 49²⁶.

4. Βλ. Βίον Ἰωάννου Ἐλεήμονος ἐν H. Gelzer, Leontios' von Neapolis Leben des heiligen Iohannes des Barmherzigen Erzbischofs von Alexandrien (= Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften, 5), Freiburg i. Br.- Leipzig 1893, σ. 72^{5,11}. Διὰ τοῦ ὄρου τούτου ὁμοως, ὅστις προέρχεται ἐκ τοῦ «libellus famosus», ἐδηλοῦντο κυρίως τὰ ἀνώνυμα λιβελλογραφήματα. Βλ. Ἀλεξιάς XIII 1,6 : III 89¹²⁻¹³: «δηλοῖ δὲ ἡ λέξις τὰ φάμουσα λοιδορήματ' αὐτῶν ἐγγράφων» ὡς καὶ Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Ἱστορία (Χιλιάδες) XIII Ἰστ. 489 στίχ. 487 - 491, ἐκδ. Th. Kiesel, Lipsiae 1826 (ἀνατύπ. Hildesheim 1963), σ. 501 :

«Φάμουσα δὲ μοι λέγεται τοῖς νομογράφοις νῦν
τὰ ἐγγράφα ληρημένα κατὰ τὸν περὶ τῶν
ἄπερ λαθραίως καὶ κρυφῇ τὰς ἀρχαίας ῥίπτοῦνται,
εἴτε καὶ μέσοις τοῖς ναῦσι εἴτ' οὐν ἑτέροις τόποις
οἱ νόμοι τιμωροῦνται δὲ τὰς ταῦτα γεγραφότας».

Τὴν ὑπόδειξιν τοῦ χωρίου τούτου ὀφείλω εἰς τὸν συνάδελφον κ. Γ. Παπαδημητρίου, ὁ ὁποῖος καὶ προτείνει τὴν ἐν τῷ στίχῳ XIII 488 τῶν Χιλιάδων διόρθωσιν «[τὰ] ἐγγράφα λοι <δο> ρήματα» στηριζόμενος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῆς Ἀλεξιάδος, τὴν φράσιν τοῦ ὁποῖου «δηλοῖ—ἐγγράφα» καὶ «Ἀπερ—παλαμναιοτάταις» (σ. 89¹⁴⁻¹⁷) ὁ αὐτὸς συνάδελφος θεωρεῖ ὡς σχόλιον παρεισ-αχθὲν διεσπασμένον ἐκ τῆς ὥας εἰς τὸ κείμενον τῆς Ἀλεξιάδος. Πρβλ. καὶ σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 36 (Σύντ. τ. 1 σ. 228²⁸). Περὶ τῶν συκοφαντικοῦ περιεχομένου ἀνωνυμογραφημάτων βλ. Ὁ. Λαμψίδου, Τινὰ περὶ ἀνωνύμων λιβελλῶν ἐν Βυζαντίῳ ἐν E.E.B.Σ. 18 (1948) 144 - 152. Δέον νὰ σημειωθῇ ὁμοως, ὅτι εἰς τὰ αὐτόθι ἀναφερόμενα παραδείγματα περιλαμβάνονται καὶ τινὰ, κατὰ τὰ ὅποια εὕρισκόμεθα ἀναμφιβόλως ἐνώπιον ὑποβολῆς ἐνυπογράφου κατηγορίας (π.χ. σ. 146 σημ. 11, περὶ οὗ θέματος βλ. Τρωϊάνον σ. 52 σημ. 8). Ἐπίσης ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν σχετικῶν ὄρων (σ. 145 ἐπ.) συναντῶνται καὶ τινες μὴ φέροντες τὸν χαρακτηριστ. terminus technicus.

5. Ρητὴ μνεῖα ὑποβολῆς ἐγγράφων κατηγοριῶν γίνεται εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας περιπτώσεις:
α) Ἐν Μιχαήλ Σύρου, Χρονικὸν X 2 : II 285 b. β) Ἐν συνοδικῇ ἀποφάσει ἀποδιδομένη εἰς τὸν πατρ. Ἀλέξιον Στουδίτην (Σύντ. τ. 5 σ. 33⁵, G r u m e l 834, ἐτ. 1027 ἢ 1030). Ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου τούτου δέον νὰ σημειωθοῦν τὰ ἀκόλουθα: Δεδομένου ὅτι ἡ αὐτὴ δικαστικὴ ἀπόφασις εὑρεταὶ καὶ ἐν τῇ Πεῖρᾳ 49, 34 (J.G - R. IV σ. 208), ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ταύτην ἐκδόντος δικαστηρίου ἐδημιουργήσεν ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν συγγραφέων. Ὁ Ἀ. Χριστοφιλόπουλος, Παρατηρήσεις εἰς τὴν Πεῖραν Εὐσταθίου τοῦ Ρωμαίου ἐν Byz. - neugr. Jbb. 17 (1939/43) 86 ἐπ. (ἐν σημ. 5 τῆς σ. 86 καταχωρίζει τὰς ἀντιθέτους ἀπόψεις) φρονεῖ διὰ τοὺς αὐτόθι ἐκτιθεμένους λόγους (ἐπ' αὐτῶν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι ἡ ἀπόφασις πιθανὸν νὰ ἐξεδόθῃ ὑπὸ τοῦ χαρτοφύλακος, ἀναπληροῦντος τὸν πατριάρχην [βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 55²⁶⁻²⁸, 92³], ἐφ' ᾧ καὶ ὁ τελευταῖ-

ήμερων μας ⁶. Τὸ προϊόν τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ πενιχροῦ τούτου ὑλικοῦ ἀποτελοῦν αἱ ἐν συνεχείᾳ παρατιθέμεναι παρατηρήσεις. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου εὐνόητον, ὅτι ἡ ἐξαγωγή οἰουδήποτε συμπεράσματος ἀπορρέοντος ἐκ τῆς μορφολογικῆς συγκρίσεως τῶν ἐγγράφων τούτων πρὸς τοὺς κατηγορικοὺς λιβέλλους τοῦ Ε' αἰῶνος ⁷ ἀποβαίνει ἀνέφικτος.

Ἐὰν ἐν τῷ ἐγγράφῳ περιέχονται πλείονες τῆς μιᾶς κατηγορίας, αὗται ἀναγράφονται κατὰ λόγον τῆς βαρύτητος αὐτῶν ⁸. Μνεῖα τῶν πρὸς ἀπόδειξιν τούτων μελλόντων νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀποδεικτικῶν μέσων δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπα-

ος διαστέλλεται ἀπὸ τοῦ κρίναντος τὴν ὑπόθεσιν), ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν Εὐστάθιον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔδει ἡ ἀπόφασις αὕτη νὰ μὴ καταλεγῇ μεταξὺ τῶν πηγῶν τῆς παρούσης ἐργασίας, ὡς ἐκδοθεῖσα ὑπὸ κοσμικοῦ δικαστηρίου. Ἐν τούτοις ἡ ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τοῦ ἐγγράφου μνεῖα τῆς συμπράξεως τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως (Σύντ. τ. 5 σ. 36 ⁴⁻⁶) πείθει περὶ τοῦ ὅτι αὕτη ἐξηνέχθη ὑπὸ δικαστηρίου, τοῦ ὁποίου μετεῖχον καὶ ἐκκλησιαστικοὶ δικασταί. Ὅθεν ἡ χρησιμοποίησις τῆς πρὸς συναγωγὴν συμπερασμάτων ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας δὲν κρίνεται ἀδικαιολόγητος. Εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας μνεῖας, ὅτι καὶ ἑτέρα ἀπόφασις δημιουργεῖ τὰς αὐτὰς δυσχερείας κατὰ τὸν καθορισμὸν τῆς προελεύσεώς της, τινῶν μὲν ἀποδιδόντων ταύτην εἰς τὸν πατρ. Ἀλέξιον (Grumel 1849), ἄλλων δὲ εἰς τὸν Εὐστάθιον τὸν Ρωμαῖον (N. Μάτση, Νομικὰ ζητήματα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Δημητρίου Χωματσαίου, Ἀθῆναι 1961, σ. 46 ἐπ.). γ) Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἐν ἔτει 1082, ὅτε ἐπιδόθη τῷ δικαστηρίῳ ἐγγράφον τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη περιέχον δέκα κατηγορίας (Uspenskiij, Δίκη σ. 37 ¹², 59 ἐπ.). δ) Ἐν σημειώματι τοῦ αὐτοῦ. Ἀλεξίου Α' (Rng. 1130, ἔτ. 1086) περὶ τῆς καθάρσεως τοῦ Χαλκιδόνος Λέοντος (Sakellion, Documents inedits σ. 123 ¹⁴). ε) Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1161 διεξαχθεῖσαν δίκην ἐνώπιον τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου ΚΠ. ἐπὶ ἀφορμῇ κατηγοριῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ροστόβ Νέστορος περιεχομένων ἐν ἐπιστολῇ ρώσου πρίγκιπος (τὰς πηγὰς καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλ. παρὰ Grumel 1051, 1052). ς) Κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς συνόδου συζήτησιν δογματικῶν ζητημάτων τῷ 1166, ὅτε ὑπεβλήθησαν κατηγορίαι κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Λουκᾶ Χρυσοβέργη (Κίνναμος VI 2 : 256 ³). Πρόσθετες καὶ τὰ ἐν ταῖς σημ. 1 - 4 καὶ 6 μνημονευόμενα ἐγγράφα.

6. Αὐτούσιον διεσώθη τὸ κείμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ψέλλου συνταχθέντος κατηγορητηρίου κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Μιχαὴλ Α' Κηρουλλάριος ἐν Ψέλλ. Scripta minora σ. 232 - 328. Ὁ λόγος οὗτος, περὶ τὴν γνησιότητα τοῦ ὁποίου πλεῖσται διετυπώθησαν ἀμφισβητήσεις (βλ. τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρὰ A. Michel, Schisma und Kaiserhof im Jahre 1054. Michael Psellos ἐν 1054 - 1954. L' Église et les églises, τ. I, Chevetogne [1954], σ. 434 σημ. 7), ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγγελλθῇ ἐνώπιον τῆς μελλούσης νὰ δικάσῃ τὸν πατριάρχην συνόδου. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀποτελεῖ ἐγγράφον κατηγορίας κατὰ κυριολεξίαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου προφορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν ἑτέρῳ πιθανῶς ἐγγράφῳ (σ. 234 ¹ : «ἀσεβείας αὐτὸν ἐγραψάμην»· πρβλ. καὶ σ. 234 ⁵) περιεχομένων κατηγοριῶν. Ἀλλωστε αὐτὸς ὁ συντάκτης τοῦ λόγου, καίτοι ἐν τῷ κειμένῳ χαρακτηρίζει ἑαυτὸν διὰ τῆς λέξεως «οἱ κατηγοροῦντες» (σ. 327 ¹⁷· πρβλ. σ. 234 ¹⁷, 272 ⁹), δὲν παραλείπει νὰ τονίσῃ ὅτι εἰς τὴν ἐνέργειάν του δὲν ὠθήθη ἐξ ἔχθρας πρὸς τὸν κατηγορούμενον (σ. 233 ²⁰, 327 ¹⁷) ἀφήνων νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐξετέλει ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος (σ. 327 ⁵, ¹⁶, ²⁶).

7. Βλ. Τρωϊᾶνον σ. 55 - 60.

8. Ἡ «πρὸς τὴν σύνοδον κατηγορία τοῦ ἀρχιερέως» τοῦ Μιχαὴλ Ψέλλου (ἀνωτ. σημ. 6) ἀναφέρει ἐν ἀρχῇ τὰ ἀδικήματα, διὰ τὰ ὁποῖα κατηγορεῖτο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλλάριος : «ἀσεβείας, τυραννίδος, φόνου, ἱεροσυλίας, πρὸς δὲ καὶ ἀδιαφορίας, ...» (ἐν Ψέλλ. Scripta minora σ. 234 ⁵⁻⁶). Ἐκ τῶν δέκα «κεφαλαίων», τὰ ὁποῖα περιεῖχε τὸ κατὰ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ στρεφόμενον ἐγγράφον τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη, τὰ πρῶτα ἀπετέλουν κατηγορίας ἐπὶ αἵρέσει (Uspenskiij, Δίκη σ. 59 ¹⁻¹¹).

ραίτητος⁹. Ἡ παράλληλος διατύπωσις ἀξιώσεων τοῦ κατηγοροῦ προερχομένων ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου παραβιάσεως κανόνων τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου δὲν ἀποκλείεται¹⁰. Ἐπίσης μαρτυρεῖται ἡ ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τοῦ ἐγγράφου παροχὴ ἐνόρκου διαβεβαιώσεως ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ περιεχομένου του¹¹. Τὸ ἐγγραφον δέον, ὡς εἰκός, νὰ φέρῃ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συντάξαντος¹².

§ 3. Κατήγορος καὶ ἰκανότης πρὸς τὸ κατηγορεῖν

Μόνη ἡ παρουσία κατηγοροῦ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποινικῇ δίκῃ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ κατηγορικοῦ συστήματος, καθ' ὃ μέτρον αὗται μετέχουν εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς γενικῆς εἰκόνης ἐκείνης¹. Ἐν τούτοις διὰ τοὺς ἀλλαχοῦ ἐκτιθεμένους λόγους (βλ. ἀνωτ. § 1) προϊόντος τοῦ χρόνου μειοῦται αἰσθητῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐνώπιον ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διεξαγομένων δικῶν, καθ' ἃς μαρτυρεῖται ἡ συμμετοχὴ τοῦ παράγοντος τούτου². Αἱ κατὰ καιροὺς διατυπωθεῖσαι κατὰ τοῦ φαινομένου τούτου διαμαρτυρίαι³ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταβάλουν τὴν ἐν τῇ δικαστηριακῇ πρακτικῇ ἐπικρατήσαντας τάσιν, ἥτις

9. Πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ κατὰ τοῦ Ἰωάννου Παλῆ ἐγγράφου ἠρωτήθη ὁ κατηγορὸς, ἐάν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι μάρτυρων τῶ περιεχόμενων τῆς μάνης ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου μὴ ὁμολογήθεισης κατηγορίας (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 66⁹⁻¹¹).

10. Βλ. Michel, Bischofsprozess σ. 154¹⁷ (= Oudot σ. 36¹⁵) καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ χωρίου κατωτ. § 5 σημ. 49.

11. Ἐν Uspenskiĭ, Δίκη σ. 59¹⁰ ἀναφέρεται περὶ τοῦ κατ' ἐπανάληψιν μνημονευθέντος ἐγγράφου τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη : «ὡς ἐνωμότως ἐγγράφη παρὰ τοῦ τὰ αὐτὰ δέκα ἐκθεμένου κεφάλαια». Ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν X 2 : II 285 b μαρτυρεῖται ὅτι οἱ Ἀλεξανδρινοὶ προέβησαν εἰς βεβαίωσιν («ils les affirmaient») τῶν κατὰ τοῦ μονοφυσίτου πατρ. Ἀντιοχείας Παύλου τοῦ Μέλανος ἐγγράφων κατηγοριῶν ἄνευ ὁμῶς προσδιορισμοῦ τοῦ τρόπου.

12. Τὸ ἐγγραφον ἐν τούτοις τοῦ Κασπάκη ὑπεβλήθη ἐξ ἀβλεψίας ἀνυπόγραφον (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 38³). Βλ. σχετικῶς κατωτ. § 5 σημ. 21.

1. Βλ. κατωτ. § 9 σημ. 20.

2. Εἰς ταύτας δὲν περιλαμβάνονται βεβαίως καὶ ἐκεῖναι, καθ' ἃς ἡ κατηγορία, ὡς αἰετίζεται τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὑποστηρίζεται ὑπὸ τινος ἐκπροσώπου αὐτῆς, ὅστις οὐχὶ σπανίως μετέχει τοῦ δικαστηρίου, ἔστω καὶ ἂν τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἰδίως ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, ἐπικρίνεται ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἢ τῆς τούτῳ προσκειμένης μερίδος δι' εὐνοήτους λόγους. Οὕτως ὁ βιογράφος τοῦ Ἰγνατίου γράφει περὶ τοῦ Φωτίου, ὅτι καταδικάζει τὸν προκάτοχόν του «αὐτὸς κατήγορος γινόμενος καὶ κριτῆς» (P.G. PE' στ. 513 D). Βλ. ἐπίσης ἐπιστ. 14 στίχ. 49 τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας (IA' αἰ.) ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 92.

3. Βλ. ἐπιστ. 161 Φωτίου, ἐκδ. Βαλέττα σ. 498¹⁴⁻¹⁷ : «Τὸ δὲ κριτήριον μὲν καὶ σύνοδον τὴν μισοβάρβαρον αὐτῶν ἐνέδραν ἀποκαλέσαι, εἴτα δὲ μήτε μάρτυράς ποθέν τινος ἀδικήματος, μήτε κατηγοροὺς παραστῆσαι, ἀλλὰ μηδὲ κατηγορίαν τινὰ προενεγκεῖν ἐξισχύσαι,...». Πρβλ. καὶ ἐπιστ. 211 τοῦ αὐτοῦ (ἐνθ. ἀν. σ. 526⁶⁻⁷). Μεταξὺ τῶν μομφῶν, ἃς προσῆπτε κατὰ τῶν δικαστῶν τοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Νικαίας, ἦτο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐδικάσθη μὴ ὑπάρχοντος κατηγοροῦ (ἐπιστ. 4 στίχ. 22 - 23 καὶ 5 στίχ. 22 ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 75 καὶ 77). Πρβλ. καὶ ἐπιστ. 26 στίχ. 15 - 16 Θεοδώρου Νικαίας (αὐτόθι σ. 294).

εὔρεν ἔρεισμα, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ περιορισμῶν, ἐν αὐτῇ τῇ πολιτειακῇ νομοθεσίᾳ⁴.

Εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἀνωτέρω καταστάσεως ἐπέδρασεν ἴσως, ἐν τινι μέτρῳ, καὶ ἡ διὰ τῆς εἰς τὰς πηγὰς τοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐντάξεως τῶν κανόνων τῆς Καρχηδόνης πραγματοποιηθεῖσα διεύρυνσις τοῦ κύκλου τῶν ἀνικάνων πρὸς τὸ κατηγορῆσαι προσώπων πέραν τῶν ὑπὸ τοῦ καν. 6 Β' Οἰκ. διαγραφόμενων πλαισίων⁵. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς καν. 8 καὶ 19 Καρχ. παρὰ τὸ γενικὸν τῆς διατυπώσεώς των, δι' ἧς ἀποκλείουν τὸν κατήγορον, οὗ «διαβέβληται» τὸ πρόσωπον, γίνεται ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν δεκτόν⁶, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης ἐκφράσεως δὲν ἐσκοπήθη ὑπὸ τοῦ κανονικοῦ νομοθέτου ἡ εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ καν. 6 Β' Οἰκ. καθιερουμένους λόγους ἀνικανότητος προσθήκη καὶ νέων. Μερικὴν ἐπανάληψιν τοῦ τελευταίου τούτου κανόνος συνιστᾷ καὶ ὁ καν. 128 Καρχ., δι' οὗ ἀποκλείονται τῆς κατηγορίας οἱ ὑπὸ ἀφορισμὸν τελούντες⁷. Ἐξαιρέσεις τῆς διατάξεως ταύτης προβλέπουν οἱ καν. 11 καὶ 19 Καρχ. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν δέον νὰ ἐξετάζεται τὸ ἀπὸ δογματικῆς πλευρᾶς⁸ βάσιμον τῶν κατὰ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου αἰτιάσεων κληρικοῦ τινος, ὅστις κατεδικάσθη καὶ ἐχωρίσθη ὑπ' ἐκείνου τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὸν δεῦτερον τῶν ἀνωτέρω κανόνων ὁ ἀπολειφθεὶς κατὰ τὴν διαδικασίαν κατήγορος καὶ ὡς ἐκ τοῦτου ἀποκλειόμενος ἐφεξῆς τῆς κοινωνίας δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐν τῇ δίκῃ θέσιν τοῦ, ἐὰν προσερχόμενος ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἀπουσία του ὠφείλετο εἰς αἰτίαν συγγνώστην⁹.

Νέους ὧς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιορισμοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κατήγορου περιέλαβεν ὁ καν. 129 Καρχ.¹⁰. Οὗτος, πλὴν τῶν ἐτεροθρήσκων

4. Βλ. τὸ ἀνωτ. § 1 σημ. 3 παρατιθέμενον ἀποσπάσμα ἐκ Νεαρχᾶς τοῦ Ἀλεξίου Α' (Reg. 1076).

5. Βλ. σχετικῶς Τρωϊᾶνον σ. 62 - 64.

6. Βλ. σχόλια Ζωναρᾶ, Βαλσαμῶνος καὶ Ἀριστηνοῦ εἰς καν. 8 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 315²⁵⁻²⁹, 316³⁻⁶, 10-18), ὡς καὶ σχόλιον Ζωναρᾶ εἰς καν. 19 Καρχ. (αὐτόθι σ. 360¹³⁻¹⁴).

7. «... διὰ τοῦτο ὀρίζομεν τοῦτον ὀρθῶς πρὸς κατηγορίαν μὴ εἰσδέχεσθαι, ὅστις μετὰ τὸ ἀπὸ κοινωνίας γενέσθαι ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἀφορισμῷ ὑπάρχει, εἴτε κληρικός εἴη εἴτε λαϊκός, ὁ κατηγορῆσαι βουλόμενος».

8. Οὕτως ὁ Βαλσαμῶν ἐν τῷ σχολίῳ του (Σύντ. τ. 3 σ. 321⁹⁻¹⁸) : «Χρὴ δέ, φησι, σκοπεῖν καὶ ἐξετάζειν, μὴ ποτε δικαίως αἰτιᾶται τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον ὁ κληρικός, καὶ εὐλόγως τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἐκκλίνῃ. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν κθ' κανόνα τῆς συνόδου ταύτης, καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ κανόνα δ'. Τὴν δὲ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μέμψιν, μὴ εἴπῃς εἶναι ἐξ ἁμαρτήματος, ἢ ἀπὸ ἄλλης αἰτιάσεως ἐγκληματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ δογματικῆς, ἢ ἀδίκου διαγωγῆς. Οὐδὲ γὰρ ὀφείλει ὁ κληρικός ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ χωρίζεσθαι πρὸ καταδίκης, εἰμὴ προφανῶς αὐτὸν βλέπῃ ἀδικοῦντα, ἢ ἐναντιούμενον τῷ ὀρθῷ δόγματι».

9. Ἐν τούτοις ὁ Βαλσαμῶν (βλ. κατωτ. § 5 σημ. 37) φαίνεται μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸν περιορισμὸν τοῦτον.

10. «Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα πάντες οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἴδιοι ἀπελεύθεροι εἰς κατηγορίαν μὴ προσδεχθῶσι, καὶ πάντες οὓς πρὸς κατηγορητέα ἐγκλήματα οἱ δημόσιοι νόμοι οὐ προσδέχονται· πάντες ἔτι μὴν οἱ τοῖς τῆς ἀτιμίας σπίλοις ἐρραντισμένοι, τουτέστι μῆμοι καὶ ὅσα ταῖς αἰσχροτήσιν ὑποβέβληνται πρόσωπα· αἵρετικοὶ ἔτι μὴν, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε Ἰουδαῖοι. Πλὴν ὅμως πᾶσιν, οἷς ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀρνεῖται, ἐν ταῖς ἰδίαις αἰτίαις τὴν τοῦ κατηγορεῖν ἄδειαν μὴ ὀφείλῃ ἀρνεῖσθαι».

καὶ τῶν αἵρετικῶν ἀπέκλεισε τοῦ δικαιώματος τῆς κατηγορίας τοὺς δούλους, τοὺς ἰδίους ἀπελευθέρους, τοὺς ἀτίμους, ὡς καὶ τοὺς κατὰ τὸ πολιτειακὸν δίκαιον μὴ δυναμένους νὰ κατηγορήσουν. Εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας ἐξάρσεως, ὅτι προκειμένου περὶ τῶν δύο τελευταίων κατηγοριῶν ἔχομεν ἐκεῖ μὲν σιωπηράν, ἐνταῦθα δὲ ρητὴν παραπομπὴν εἰς τὰς διατάξεις ἀλλοτρίας ἐννόμου τάξεως, ἥτοι εἰς τοὺς οἰκείους ὁρισμοὺς τοῦ κοσμικοῦ δικαίου. Οὕτως ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ κανόνος τούτου ἐνδεικτικῶς ἀναφερομένων μίμων¹¹, ἀνίκανοι πρὸς τὸ κατηγορεῖν εἶναι οἱ ἐπὶ κέρδει θηριομαχοῦντες καὶ οἱ μονομάχοι¹², οἱ συκοφάνται, οἱ προαγωγοί, οἱ κατόπιν τῆς ἐγέρσεως ἀτιμωτικῆς ἀγωγῆς καταδικασθέντες, οἱ παραβάται τῶν περὶ πενήτου ἐνιαυτοῦ διατάξεων, ὡς καί, γενικώτερον, πάντες ἐκεῖνοι, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὁποίων συντρέχει τις τῶν λεπτομερῶς ἐν τῷ νόμῳ ἀπαριθμουμένων ἀτιμοποιῶν αἰτιῶν¹³. Συνέπειαν τέλος τῆς εἰς τὰς περὶ κατηγορῶν διατάξεις τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας ἀναφορᾶς ἀποτελεῖ ἡ μὴ ἄλλοθεν προκύπτουσα ἀνικανότης τῶν γυναικῶν, τῶν ἀνήβων, τῶν ἐν στρατείᾳ τελούντων, τῶν ἀρχόντων, τῶν πενήτων¹⁴ καὶ τινῶν ἄλλων κατηγοριῶν προσώπων, ὑπὸ τὰς εἰδικωτέρας προϋποθέσεις τοῦ νόμου καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένας διαστίξεις¹⁵, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀτονεῖ ἐὰν τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα εἶναι οἱ ἐκ τοῦ ἐγκλήματος παθόντες¹⁶. Περαιτέρω κατὰ ρητὴν διατάξιν τοῦ κανόνος ἐπαναλαμβά-

11. Περὶ τούτων βλ. τὰς ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Ζωναρά εἰς τὸν καν. 129 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 598¹⁻¹²) γινόμενὰς διακρίσεις : «Μῆκος μὲν τῶν ἀκρίνων λέγε, τοὺς προσώποις ὑποδυσμένους, δούλων τυχόν, ἢ καὶ γυναικῶν, καὶ μὴ πάντας τοὺς τῆς θυμέλης ἐκείνοι γάρ, οἱ τὰ μουσικὰ ὄργανα μεταχειριζόμενοι, ἐντιμοὶ εἰσίν». Διακρίσεις ὁμοῦ εἶναι ἡ ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Ζωναρά ἐκτιθεμένη ἄποψις : «Διὰ δὲ τῶν μίμων, τοὺς ἀκρίνωσαν πάντας ἐδήλωσεν, ὧν οἱ μὲν εἰωθότες ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τὰ ἐαυτῶν ἐνδείκνυσθαι ἐπιτρέμμενα ἐντιμοὶ τοῖς νόμοις λογίζονται, οἱ δὲ ἐν πανηγύρεσι καὶ δημοτικαῖς συνελεύσεσι παίζοντες ἄτιμοι κρίνονται» (αὐτόθι σ. 596²⁹ - 597³). Βλ. καὶ Βασ. 21, 2, 3 : «Ὁ μισθώσας ἐαυτὸν εἰς παιγνικὴν τέχνην καὶ μὴ ἐπιδειξάμενος οὐκ ἀτιμοῦται».

12. Βλ. ἐκ τοῦ σχολίου τοῦ Ζωναρά εἰς τὸν καν. 129 Καρχ. τὰ ἀκόλουθα : «Ὁμοίως καὶ οἱ θηριομάχοι, οἱ καὶ κυνηγοὶ ὀνομάζονται, καὶ οἱ μονομαχοῦντες, εἰ μὲν δι' ἐπίδειξιν ἀνδρείας καὶ δόξης ἔρωτα θηριομαχοῦσιν, ἢ μονομαχοῦσιν, ἐπίτιμοι εἰσίν, εἰ δὲ διὰ μισθόν, ἄτιμοι· ὁ γὰρ τῆς οἰκείας ζωῆς μὴ φειδόμενος, ἀλλὰ μισθοῦ προδιδούς αὐτήν, καὶ θανάτου διὰ κέρδος καταφρονῶν, πῶς ἂν τῆς οἰκείας φείσεται ὑπολήψεως;» (Σύντ. τ. 3 σ. 597²⁻⁷). Ὁ δὲ Βαλσαμὼν ποιούμενος ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω διάκρισιν παρατηρεῖ ἐν τέλει : «οὐ γὰρ ἡ πρᾶξις, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἐνταῦθα κολάζεται· ὅτι καὶ βασιλεῖς θηριομαχοῦσιν» (αὐτόθι σ. 598¹⁷⁻¹⁸).

13. Οἱ σχετικοὶ ὁρισμοὶ εἶναι κατεστρωμένοι ἐν Βασ. 21, 2 καὶ 3.

14. Διὰ τὴν ἀνικανότητα ταύτην τῶν πενήτων βλ. εἰδικώτερον Μ. Τουρτόγλου, Κοινωνικαὶ τινες ἐπιδράσεις ἐπὶ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον ἐν Ἑπετηρίδι Κέντρου Ἑρευνῆς Ἱστορίας Ἑλλην. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 12 (1965 [ἐν Ἀθήναις 1968]) 196, ἐνθα καὶ περαιτέρω παραπομπαὶ εἰς τὰς πηγάς.

15. Βλ. Βασ. 60, 34.

16. Τοῦτο τονίζει ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ εἰς τὸν καν. 129 Καρχ., ἀντιγράφων τὸ χωρίον Βασ. 60, 34, 11 (Σύντ. τ. 3 σ. 598²⁻⁴) : «Οὗτοι δὲ πάντες ἐγκλήματα ἴδια καὶ φόνον συγγενῶν ἐκδικεῖν δύνανται». Κατ' ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐξητάσθη ἡ ὑπὸ γυναικὸς κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Μεθοδίου διατυπωθεῖσα κατηγορία (Γενέσ. IV 83¹⁰⁻¹¹, Σουλ. - Κεδρ. II 147³⁻⁶, Ζωναράς XVI 1, 23 : III 384¹⁷ - 385²). Βλ. καὶ ἀπόκρισιν τοῦ Νικήτα Ἡρακλείδης, ἐκδ. Α. Pavlov ἐν Viz. Vrem. 2 (1895) 170.

νοντος ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸν καν. 6 Β' Οἰκ.¹⁷, πάντες οἱ πρὸς τὸ κατηγορεῖν ἀνίκανοι δὲν κωλύονται νὰ ἐπιδιώξουν τὴν διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν ἀποκατάστασιν ζημιῶν, αἱ ὁποῖαι προεκλήθησαν διὰ τῆς προσβολῆς ἰδιωτικοῦ αὐτῶν δικαιώματος.

Ἡ διὰ τῆς ἀκροτελευτίου διατάξεως τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω κανόνος τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου καθιερωθεῖσα ἀνικανότης, ἡ πλήττουσα τὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἢ πρὸς κοσμικὰ δικαστήρια προσφεύγοντα κατήγορον, ὡς καὶ τὸν ἀπ' εὐθείας ἐνώπιον Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐμφανιζόμενον, παρεβιάσθη πλέον ἢ ἅπαξ καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἰδίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς σκέλος, ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ δείκνυται (ἀνωτ. § 1). Τούτου ἔνεκεν ἐπεδιώχθη ἀπὸ κανονικῆς πλευρᾶς ὁ περιορισμὸς τῶν παραβιάσεων διὰ μετατροπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ κανόνος ἀπειλουμένης προσωρινῆς ἀνικανότητος εἰς διηνεκὴ τοιαύτην¹⁸. Παραλλήλως ἐξεδηλώθη ἡ προσπάθεια ἐνισχύσεως τοῦ ἐτέρου σκέλους τῆς διατάξεως διὰ τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν πατριαρχικῶν συνόδων εἰς τὴν θέσιν τῶν μὴ συγκροτουμένων πλέον Οἰκουμενικῶν¹⁹. Αἱ ἀπόψεις ὅμως αὗται δὲν φαίνεται νὰ εὗρον ἀπήχησιν ἐν τῇ πρακτικῇ. Ὑπεστηρίχθη ἐπίσης ὅτι κατὰ τὸν καν. 130 Καρχ. δὲν εἶναι δεκτὸν εἰς κατηγορίαν πρόσωπον, τοῦ ὁποίου ἀπερρίφθη ποτὲ ἐπιδιοθεῖσα καταγγελία²⁰. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐρμηνεία τοῦ κανόνος τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθή, διότι, ὡς καὶ ἐκ τοῦ γράμματος τῆς διατάξεως ἀβιάστως προκύπτει, ἐν αὐτῇ ἐρρυθμίσθησαν μόνον ~~διαδικαστικὰ θέματα~~ ^{θεμάτων} δυνάμενος ὅτι ὁ τοιοῦτος κατήγορος, συνερχομένων τῶν νομίμων προϋποθέσεων, ἀποκρούεται ὡς σφοδρᾶντος²¹.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς διὰ τῶν προμηθευσθῶν μεταγενεστέρων διατάξεων εἰσαχθείσης λεπτομεροῦς τοῦ θέματος ρυθμίσεως, δὲν ἀπέβαλον τὴν ἰσχύν των οἱ ἐν τοῖς ἀνωνύμοις συλλεκτικοῖς ἐργοῖς τῶν πρώτων αἰώνων περιεχόμενοι γενικοὶ περὶ κατηγόρων ὅρισμοί²². Κατὰ συνέπειαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δικασταὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς προσωπικότητος τοῦ κατηγόρου ἀνεξαρτήτως τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ὡς μέλους τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ ταύτης τοῦ καθ' οὗ ἡ κατηγορία στρέφεται προσώπου²³, δέον νὰ μὴ περιορίζονται εἰς

17. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς σχετικῆς διατάξεως ὁ Ζωναρᾶς παραπέμπει εἰς τὰ ἐν τῷ καν. 6 Β' Οἰκ. γραφόμενα (Σύντ. τ. 3 σ. 597¹⁰⁻¹²).

18. Τὴν ἀποψιν ταύτην παραθέτει ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 6 Β' Οἰκ. (Σύντ. τ. 2 σ. 185²⁴⁻³³): «Ἀπὸ μὲν τοι τοῦ τελευταίου ῥήτου τοῦ παρόντος κανόνος, τοῦ λέγοντος, ἀπαράδεκτον εἰς κατηγορίαν εἶναι τὸν παρὰ τὸν κανόνα ποιοῦντα, ὡς ὕβριστὴν τῶν κανόνων, ἐπεχείρησαν εἰπεῖν τινες, καὶ ἀτιμία τοῦτον καθυποβάλλεσθαι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἀπὸ τούτου μὴ γενέσθαι, τὸν οὕτως ἀσυντάκτως ἐναγαγόντα, ἐνοχὸν τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ, ὥστε ἀτιμωθῆναι, καὶ ἀκολούθως καθαιρεθῆναι, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα. Τὸ φανερόν βλάπτει, τὸ ἐκτετυπωμένον οὐ βλάπτει. ἄλλως δὲ πὼς τιμωρηθήσεται κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ δικάζοντι».

19. Οὕτως ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ ὡς ἄνω σχολίῳ του (αὐτόθι σ. 186¹³⁻¹⁷).

20. Milasch σ. 683 σημ. 13.

21. Βλ. κατωτ. § 5 σημ. 46 - 48.

22. Βλ. τούτους παρὰ Τρωϊάνῳ σ. 61 ἐπ.

23. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης οὐδεὶς εἰσάγεται ὑπὸ τῶν κανόνων περιορισμός. "Ὅθεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας (ΙΑ' αἰ.) ἐν ἐπιστ. 14 στίχ. 50 - 51 (Darrouzès, *Épistoliers* σ. 92)

τὰ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω κανόνων τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου καὶ τῆς Καρχηδόνης διαγραφόμενα πλαίσια ²⁴.

§ 4. Μέτρα λαμβανόμενα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διαδικασίας

Ἐὰν ἡ δίωξις ἀσκῆται κατόπιν αὐτεπαγγέλτου ἐνεργείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, αὕτη πρὸ τῆς παραπομπῆς τοῦ κατηγορουμένου ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου δύναται νὰ διατάξῃ τὴν διενέργειαν προκαταρκτικῆς τινος ἐξετάσεως πρὸς συλλογὴν ἀποδεικτικοῦ ὑλικοῦ ἢ συμπλήρωσιν τοῦ ἤδη συλλεγέντος ¹. Εἰς παρομοίαν ἐνέργειαν δύναται νὰ προβῇ καὶ ἡ κοσμικὴ ἀρχὴ προκειμένης τῆς ἐγέρσεως κατηγορίας ἐπὶ ἐκκλησιαστικῷ ἀδικήματι πρὶν ἢ παραπέμψῃ τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ ἀρμόδιον ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον ². Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ ἔρευνα διενεργεῖται διὰ τινος τῶν εἰς ἑκατέραν τῶν ἀρχῶν ἀνη-

πρεσβευομένη ἀποψις, καθ' ἣν «οὐδ' ἱερὰ κανόνες ἀναγκοῦς κατηγορεῖν ἱερέων διακελεύονται», εἶναι ἄνευ νομικῆς σημασίας.

24. Οὕτως ὁ Θεόδωρος Νικαίας παραπομπὴν ἐν ἐπιστολῇ του (ἀρ. 1 στίχ. 35 - 38), ὅτι ἠκούσθησαν αἱ κατηγορίαι τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἡμῶν, εἰ καὶ τὰ ληθῇ, εἰσέλασθαι αὐτοὺς ὡς ἐχθροὺς ἡμῖν προσφερόμενοι. Πρόθεν δὲ καὶ τὰ τιτλοῦ ἐξέτασιν οἱ, ὡς αὐτοὶ φασί, βουλευόντες ἀγαθὰ, οἱ τὸν ὀπίσω χρόνον οὐκ ἔτι σπεισάμενοι, ὡς οὐδὲ νῦν, εἰ καὶ βιάζονται, τὴν ὑπόσχεσιν ;» (Darrrouzès, *Epistoliers* σ. 268).

1. Τοιαύτην ἐξέτασιν διενήργησεν ὁ πατρ. ΠΠ Γερμανὸς Α' ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ναχωλίας Κωνσταντίνου κατηγοριῶν (ἐπιστ. 2 κατὰ ἐν P.G. 4H' στ. 161 B, Grumel 328, ἔτ. 723 - 725), ὡς καὶ τοῦ αἰρετικοῦ Γεγνεσίου - Τιμοθέου (Πέτρου Σικελιώτου, *Ἱστορία... τῶν Μανιχαίων* κλπ. 29, ἐν P.G. ΡΔ' στ. 1284 B - D, Φωτίου, *Contra Manichaeos* I 19, ἐν P.G. ΡΒ' στ. 53 C - 56 D). Ἑτεραι περιπτώσεις μαρτυροῦνται κατὰ τὴν πατριαρχεῖαν τῶν Λέοντος τοῦ Στυπῆ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου (Σύντ. τ. 5 σ. 77 ²³⁻³⁰, Grumel 1007, ἔτ. 1140), Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειτίου ὡς πρὸς τὸν μοναχὸν Νήφωνα (αὐτόθι σ. 88 ³¹ - 89 ¹, Grumel 1013, ἔτ. 1143) καὶ Μιχαὴλ Γ' τοῦ Ἀγχιάλου ὡς πρὸς τὸν Ἰωάννην Εἰρηνικὸν (Petit, *Documents* ἀρ. IV σ. 429 ⁵⁻⁹). Τέλος φαίνεται ὅτι προκαταρκτικὴ ἐξέτασις ἔλαβε χώραν καὶ ὡς πρὸς τὰς κατὰ τοῦ πατρ. Λουκά Χρυσοβέργη (1156 - 1169) διατυπωθείσας κατηγορίας (Κίνναμος VI 2 : 257 ¹¹⁻¹³). Τὸν χαρακτῆρα προκαταρκτικῆς ἐξετάσεως (οὐχὶ ὅμως πρὸς συγκέντρωσιν ἀποδεικτικοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν μετὰ μείζονος κύρους ἐπίλυσιν θεμάτων οὐσίας) ἔδει νὰ ἔχῃ καὶ ἡ ἐν ἔτει 869 διενεργηθεῖσα διερεύνησις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Φωτίου ὑπὸ ρωμαϊκῆς συνόδου, ἥτις παρὰ ταῦτα προέβη εἰς τὴν λήψιν καθαιρετικῆς ἀποφάσεως. Βλ. Beck, *Kirchengeschichte* σ. 205 ἐπ.

2. Ὑπὸ τοῦ *comes Orientis* Ἰωάννου ἐξητάσθησαν αἱ κατὰ τοῦ πατρ. Ἀντιοχείας Γρηγορίου Β' διατυπούμεναι κατηγορίαι (Εὐαγρίου, *Ἐκκλ. ἱστ.* VI 7 : 226 ²⁰⁻²¹, Νικηφ. Καλλ. Ξανθ., *Ἐκκλ. ἱστ.* XVII 12 : 352 D). Ἐπὶ αὐτοκρ. Μιχαὴλ Γ' καὶ τῆς μητρὸς του Θεοδώρας ἀπεστάλη ὁ πατρίκιος Βάρδας, ἵνα ἐξετάσῃ τὸν πατρ. Ἰωάννην Ζ' Γραμματικόν, ὅστις ἀπέκοψε τὰς φλέβας τῆς κοιλίας του καὶ ἐνεφάνισε τοῦτο ὡς δολοφονικὴν ἀπόπειραν (Θεοφ. Συνεχ. IV 3 : 151 ⁹⁻¹⁰, Ψ' Συμ. Μάγ. 648 ¹⁹⁻²⁰). Διὰ κοσμικῶν ἀρχόντων διενεργήθη ἐξέτασις κατὰ τοῦ πατρ. Ἰγνατίου ὑποκινουμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του, ἰδίᾳ τοῦ Γρηγορίου Ἀσβεστᾶ, κατὰ τὸν χρόνον τῆς πρώτης πατριαρχείας αὐτοῦ (Βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. ΡΕ' στ. 513 A). Ἡ κατὰ τοῦ πατρ. Φωτίου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Εὐχαΐτων Θεοδώρου τοῦ Σανταβαρηνοῦ ἀνάκρισις ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος

κόντων ὀργάνων³. Αὕτη δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἐξέτασιν μαρτύρων καὶ τὴν συγκέντρωσιν πάσης φύσεως πληροφοριῶν, ἀλλὰ περιλαμβάνει καὶ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ κατάσχεσιν πειστηρίων⁴. Ἐὰν ἐκ τοῦ συγκεντρωθέντος ὕλικου δὲν προκύπτουν στοιχεῖα περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἡ ἔρευνα περατοῦται διὰ τῆς ἐκδόσεως ἀποφάσεως πιστοποιούσης τὸ γεγονὸς τοῦτο⁵.

Οὐχὶ σπανίως τὰ κανονικὰ κείμενα ἀπαιτοῦν τὴν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς δίκην τοῦ ὑπαιτίου τῆς τελέσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἀδικήματος πρόσκλησιν αὐτοῦ, ὅπως ἀπόσχη τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐννόμου τάξεως ἀποδοκιμαζομένης συμπεριφορᾶς⁶. Ἐνίοτε αἱ ὑπὸ τῶν κανόνων προβλεπόμεναι συνέπειαι δὲν ἐπέρχονται πρὸ τῆς παρόδου καὶ ὀρισμένης ἀπὸ τῆς προσκλήσεως προθεσμίας⁷. Σιωπώντων ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῶν ἐρμηνευτῶν, δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν ἡ τήρησις τῆς προδικασίας ταύτης ἐπιβάλλεται καὶ εἰς ἅς ἐτι περιπτώσεις ἀπαιτεῖται ὑπὸ τοῦ οἰκείου κανόνος διὰ τὴν μὴ ἄσκησιν ποινικῆς διώξεως κατὰ τοῦ ὑπαιτίου οὐχὶ

εἰς πενταμελῆ ἐπιτροπὴν. Περὶ ταύτης βλ. Χριστοφορίδης, Σύγκλητος σ. 96 ἐπ., ἐνθα καὶ αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰς πηγὰς. Τὸ ἀληθὲς τῶν κατὰ τὸν καν. XII. Κοσμᾶ Β' κατηγοριῶν προσεπάθησε νὰ ἐξακριβώσῃ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξέτασιν (1147) ὁ αὐτοκρ. Μανουὴλ Α' Κομνηνός (Κίνναμος II 10: 65¹⁷⁻²²).

3. Κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἐννοούμεναι ἐξετάσεις ἢ ἐπιλογὴ τῶν ὀργάνων ἐκτελεῖται καὶ ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ καθ' ὃν αὐτὸν ἐκτελεῖται π.χ. πρὸς τὸν μοναχὸν Νηφωνα (βλ. ἄνωτ. σημ. 1) ἀπεστάλησαν ὁ δομειστικός τῶν ἀιρετικῶν καὶ ἀποκρητικῶν (Σύντ. τ. 5 σ. 88³¹ - 89¹). Περὶ τῶν ὀργάνων τούτων βλ. Beck, *Liturgie* σ. 111, 118 (ἐν σ. 111 σημ. 7 ὑποστηρίζεται ὅτι οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὸ κοινὸν γραφεῖον πατριαρχικῶν καὶ χαρτοφύλακος, ὅστις ἦτο ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων. Προκαταρκτικὴ ἐξέτασις ἡδύνατο νὰ διενεργηθῇ καὶ παρ' ὀλοκλήρου δικαστηρίου (βλ. σημ. 1 ἐν τῇει).

4. Τὴν κατάσχεσιν ἑνὸς κώδικος περιέχοντος αἰρετικὰς συγγραφὰς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως πρεσβυτέρου καταδικασθέντος περὶ τὸ 594 πληροφοροῦμεθα ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Γρηγορίου Α', VI 66 ἐν P.L. LXXVII στ. 850 B. Ἡ λήψις τοῦ μέτρου τούτου μαρτυρεῖται καὶ διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ πατρ. Ἰωάννου Ζ' Γραμματικοῦ χρησιμοποιηθέντα φονικά ὄργανα διὰ τὴν πρόκλησιν τῶν πληγῶν (ἄνωτ. σημ. 2), δοθέντος ὅτι ταῦτα ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ δικαστηρίου, ὡς καὶ δι' αἰρετικοῦ περιεχομένου συγγράμματα εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου (Σύντ. τ. 5 σ. 77²²⁻³⁴, ἄνωτ. σημ. 1) καὶ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ (Petit, Documents ἀρ. IV σ. 492¹⁴⁻¹⁵, ἄνωτ. σημ. 1).

5. Τὴν ἐκδοσιν τοιούτων ἀποφάσεων συναντῶμεν κατὰ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς διενεργήθη προκαταρκτικὴ ἐξέτασις ἕνεκα τῆς ὑπάρξεως ὑπονοιῶν αἰρέσεως, ὡς π.χ. ἐπὶ τῆς ἄνωτ. σημ. 1 ἀναφερομένης ἐξετάσεως τοῦ αἰρετικοῦ Γεγνεσίου - Τιμοθέου. Βλ. καὶ τὴν ἄνωτ. ἐν σημ. 1 μνημονευομένην ἐπιστολὴν τοῦ Γερμανοῦ Α', ἐν ᾗ οὗτος γράφει πρὸς τὸν παραλήπτην μητροπολίτην Συνάδων, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Νακωλείας Κωνσταντίνου δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἀχθῇ ἐνώπιον τοῦ ἐπαρχιακοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου, ἐφ' ὅσον ἡ ἀθρότης τοῦ κατηγορουμένου διεπιστώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διενεργηθείσης ἐξετάσεως.

6. Βλ. καν. 6, 31, 81, 83 Ἀποστ., 17 Α' Οἰκ., 10 καὶ 19 Ζ' Οἰκ. ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοὺς σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 9²⁰⁻²¹, 40²⁵⁻²⁶, 105⁹⁻¹², 107²⁸, 153², 589⁹ καὶ 632²⁵ ἀντιστοίχως. Πρβλ. καὶ καν. 16 Ζ' Οἰκ. Προηγούμενην «παραγγελίαν» διὰ τὴν ἐπιβολὴν ποινῆς ἀπαιτεῖ ἐν τισιν ἀποκρίσεσι καὶ ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Νικήτας ἐν P.G. PLO' στ. 1005 C, 1008 B.

7. Ὡς ἐπὶ τῶν καν. 121 καὶ 123 Καρχ.

παράλειψις αὐτοῦ, ἀλλὰ θετική τις ἐνέργεια ⁸. Ἡ πρὸς τὸν παραβάτην μιᾷς ἐκ τῶν ὡς ἄνω διατάξεων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἀπευθυνομένη πρόσκλησις, μὴ ὑποκειμένη ἀρχικῶς εἰς οὐδένα τύπον ⁹, ὑπεβλήθη σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου εἰς ἐκεῖνον τῆς κλητεύσεως τοῦ κατηγορουμένου, πραγματοποιούμενη διὰ τριῶν «τριακονθημέρων ἐπιφωνημάτων» ¹⁰. Κατὰ συνέπειαν δεόν νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι τὰ περὶ κλητεύσεων ἰσχύοντα (βλ. κατωτ. § 7), ἰδίᾳ τὰ εἰς τὰ ὄργανα, δι' ὧν ἐξετελεῖτο ἡ σχετική ἀπόφασις, ἀναφερόμενα, ἐτύγχανον καὶ ἐνταῦθα ἐφαρμογῆς.

Ἡ ἀπὸ τοῦ Ε' κυρίως αἰῶνος παρατηρούμενη ἐν τῇ πρακτικῇ συνήθειᾳ τῆς ἐπιβολῆς ἀφορισμοῦ εἰς τὸν ὑποπτον τῆς τελέσεως ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος, καὶ δὴ τινος ἐκ τῶν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως στρεφόμενων ¹¹, πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου ἐκδικάσεως τῆς ἐναντίον του διατυπωθείσης κατηγορίας, δὲν ἐξέλιπε καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον ¹². Ἀντιθέτως μάλιστα ἐκ τῆς θεσπίσεως διατάξεων, δι' ὧν ἐπιβάλλονται περιορισμοὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, συνάγεται ὅτι πιθανώτατα ἐγένετο κατάχρησις τοῦ ἐν λόγῳ μέτρου. Σκοπὸς τῶν διατάξεων τούτων ἦτο νὰ ἐπιφυλαχθῇ γενικῶς τὸ δικαίωμα ἐπιβολῆς τοιοῦτου ἀφορισμοῦ εἰς μόνας τὰς προΐσταμένας τοῦ ὑπόπτου ἀρχὰς ἢ τὰ ἀρμόδια δικαιοδοτικὰ ὄργανα, νὰ ἐπιτραπῇ δὲ κατ' ἐξαίρεσιν καὶ εἰς τοὺς ὑφισταμένους αὐτοῦ ὑπὸ τὰς ρητῶς ἐν αὐταῖς καθοριζόμενας προϋποθέσεις. Οὕτως οἱ καν. 13, 14 καὶ 15 Πρωτοδ. ἀπει-

8. Οὕτω π.χ. κατὰ τὸν καν. 13 Ζ' Οἰκ. οἱ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰκονομαχίας κατέχοντες ἐπισκοπείαν ἢ μοναστήρια διαφεύγουν τὴν δίωξιν εἰς ἐπιστρέφουν ταῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ μεριμνῶντες διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχαίου σχήματος. Βλ. καὶ τὸ σημεῖωμα τοῦ Ἰσαακίου Β' Ἀγγέλου (Reg. 1573, ἔτ. 1186) ἐν J.G.-R. I σ. 135 ἐπ. Τὴν τήρησιν τῆς διατυπώσεως ταύτης ἐπὶ τῶν παραβιαζόντων τὴν δι' ἐρμηνευτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ καν. 25 Δ' Οἰκ. εἰσαχθεῖσαν τρίμηνον προθεσμίαν ἀποδοχῆς ἢ ἀποποιήσεως τῆς εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν ἐκλογῆς των, ἀποκρούει ὁ Βαλσαμῶν ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν ἐν λόγῳ κανόνα (Σύντ. τ. 2 σ. 276 ⁸⁻¹⁷).

9. Βλ. Κ. Μουρατίδην, Ἡ μοναχικὴ ὑπακοή ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 106 διὰ τὰ ἐν ταῖς μοναῖς κρατοῦντα.

10. Βλ. σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς καν. 6 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 9 ²⁰⁻²¹). Ἐν τούτοις ἐκ συνοδικοῦ σημειώματος ἐπὶ πατρ. Μιχαήλ Γ' τοῦ Ἀγχιάλου ἐκδοθέντος (Grumel 1118, ἔτ. 1170) προκύπτει τοῦτο μὲν, ὅτι ἡ πρὸς ἓνα ἕκαστον τῶν ὑπαϊτίων τῆς τελέσεως ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος - εἰς εὐρείαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον κλίμακα διαπραττομένου - πρόσκλησις, ὅπως ἀπόσχη τῆς παρανόμου συμπεριφορᾶς, δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ γενικῆς συστάσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς πιστοὺς μείζονος ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας, τοῦτο δὲ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκληθέντων, ὡς καὶ τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς διενεργείας των μεταβάλλονται ἐνίοτε κατὰ τὰς περιστάσεις (Σύντ. τ. 3 σ. 443 ²⁰⁻²³). Ἐγγράφον παραινέσιν πρὸ τῆς ἀσκήσεως διώξεως ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἐπιστολὴ 11 τοῦ Ἰγνατίου Νικαίας (οὐχὶ Θεοφάνους ὡς ὁ ἐκδότης· βλ. J. Pargoire ἐν Échos d' Orient 6 [1903] 375 - 378) πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Νουμερικῶν ἐν Γεδεῶν, Νέα βιβλιοθήκη στ. 11 ἐπ.

11. Βλ. Τρῳϊᾶν ο ν σ. 64 ἐπ.

12. Βλ. τὴν ἀκόλουθον περικοπὴν ἐκ τῆς ἐπιστ. 80 τοῦ Φωτίου, ἐκδ. Βαλέττα σ. 406 ¹⁵⁻¹⁷: «Ὅσοι δὲ τοῖς ἐγκλήμασιν ἐαλωκότες κατάδηλοι καθεστήκασι, τοὺς τε κοσμικοὺς φημι, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐταζομένους Πρεσβυτέρους, τούτους φυλάττειν τὸ πρόσκαιρον ἐπιτίμιον, ἄν, ὡς ἔφημεν, γνωστὸν κατέστη τὸ αἰτίημα, καὶ ἡμεῖς ἀποφαινόμεθα». Τὴν ἐπιβολὴν τοιοῦτου μέτρου ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Θεόδωρος Νικαίας (ΙΑ' αἰ.) ἐν τῇ ἐπιστ. 1 στίχ. 41 - 42 ἐν συνδ. πρὸς 25 - 26 (ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 263).

λοῦν καθαίρεσιν κατὰ τῶν κληρικῶν, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν φερόντων τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν περιλαμβανομένων καὶ τῶν μητροπολιτῶν, καὶ ἀφορισμὸν κατὰ τῶν μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι πρὸ τῆς ἐκδόσεως ὀριστικῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως¹³ διακόπτουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν πρὸς τὸν προϊστάμενον αὐτῶν ἐπίσκοπον—ἢ μητροπολίτην ἢ πατριάρχην—, ἐκτὸς ἐὰν οὗτος δημοσίᾳ¹⁴ κηρύττῃ αἰρετικὰ δόγματα¹⁵. Κατὰ συνέπειαν διὰ τῶν κανόνων τούτων περιορίζεται ἡ ἔκτασις ἐφαρμογῆς τοῦ καν. 31 Ἀποστ.¹⁶, ὅστις καθιεροῖ τὸ ἀνεύθυνον τῶν μὴ κοινωνούντων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ὑφισταμένων οὐχὶ μόνον ἔνεκα δογματικῶν παρεκκλίσεων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ πᾶσαν ἐγκληματικὴν αἰτίαν¹⁷. Αἱ ἀνωτέρω διατάξεις, δι' ὧν ἐξασφαλίζεται ἡ διατήρησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας, δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύουν καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν, πλὴν τῶν ἐπισκόπων, φορέων ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας¹⁸.

Δὲν εἶναι κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ἀσύνηθες φαινόμενον ὁ περιορισμὸς τοῦ κατηγορουμένου μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς δίκην¹⁹. Ἡ δι' ἐκκλησιαστικῶν

13. «... πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως καὶ ἐξετάσεως καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ τελείας κατακρίσεως,...» (καν. 13)· «... πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως...» (καν. 14)· «... πρὸ ἐμφανείας συνοδικῆς καὶ τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως,...» (καν. 15).

14. Βλ. σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς καν. 15 Πατρῶν (Σύντ. τ. 2 σ. 695²²⁻²⁷): «Εἰ γὰρ κρύφα καὶ μετὰ ὑποστολῆς ψιθυρίζονται τὰ τῆς αἵρεσεως κατὰ τοῦ παύτου, ὡς ἀμφιβάλλοντος, οὐκ ἔπρεπε τις ἐξ αὐτῶν πρὸ συνοδικῆς ἀποσχισθῆναι· ἀλλὰ γὰρ ἐστὶ μεταρρύθμισθαι τὸν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον, πρὸ τῆς ἐντελούς ἀποφάσεως, καὶ ἀποσθῆναι τῆς αἵρέσεως».

15. Ἡ ἐξαίρεσις αὕτη καίτοι περιέχεται ἐν μόνῳ τῷ καν. 15 Πρωτοδ. καλύπτει καὶ τὰς ὑπὸ τῶν δύο προηγουμένων κανόνων προβλεπόμεναι περιπτώσεις.

16. Τὴν ἀντίθεσιν ἐπισημαίνει ὁ Βαλσαμῶν ἐν τῷ ὡς ἄνω σχολίῳ του (Σύντ. τ. 2 σ. 695³⁰ - 696²).

17. Ἡ αὕτη ἔννοια ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ εἰς τὸν καν. 11 Καρχ. Βλ. τὸ σχόλιον αὐτοῦ ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 321¹³⁻¹⁸ (τὸ χωρίον παρατίθεται ἄνωτ. § 3 σημ. 8).

18. Οὕτω κατὰ τὸν καν. 51 τοῦ πατρ. ΚΠ. Νικηφόρου (;) ἐν Pitra, Hist. et Mon. II σ. 332, ἐπιτρέπεται εἰς μοναχὸν νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς μονῆς, ἐὰν ὁ ἡγούμενος εἶναι αἰρετικὸς, ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ ἢ διακρίσεως.

19. Τοιοῦτος περιορισμὸς μαρτυρεῖται ἐν ταῖς πηγαῖς εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις : α) Μοναχοῦ τινος κατηγορουμένου ἐν Πάτριας ἐπὶ πωλήσει ἱερῶν σκευῶν (Βίος Ἡλίας IV 29 ἐν ASS. Sept. III [1750] σ. 860 D 12). β) Τοῦ πατρ. ΚΠ. Ἰγνατίου (Θεοφ. Συνεχ. IV 31 : 193²¹ - 194¹, ΨΣυμ. Μάγ. 667¹³⁻¹⁶, Σκυλ. - Κεδρ. II 172¹¹⁻¹³, Ζωναράς XVI 4, 33 - 34 : III 403¹¹⁻¹⁴). γ) Τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας ἐπὶ πατρ. Θεοφυλάκτου (ἐπιστ. 1 στίχ. 16 - 19, 44 - 47 Ἀλεξάνδρου ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 68 ἐπ.). δ) Τοῦ πατρ. ΚΠ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ (Θεοφ. Συνεχ. VI 24 : 371⁴⁻⁵, Σκυλ. - Κεδρ. II 265¹⁴⁻¹⁸, Βίος Εὐθυμίου XIII, ἐκδ. Karlin - Hayter σ. 92³² ἐπ., Ζωναράς XVI 13, 29 : III 449⁸⁻¹⁰). ε) Τοῦ πατρ. ΚΠ. Μιχαήλ Α' Κηρουλλάρου (Ἀτταλ. 63¹²⁻¹⁸, Σκυλ. - Κεδρ. II 644¹⁻⁵, Μιχαήλ Ψελλοῦ, Ἐγκωμιαστικὸς λόγος εἰς Μιχαήλ Κηρουλλάριον ἐν Σάθ α, Μεσ. Βιβλ. τ. 4 σ. 373⁷, Ζωναράς XVIII 5, 4 : III 669³⁻⁷). ς) Τοῦ ἀρχιεποῦ τῆς αἵρέσεως τῶν Βογομίλων Βασιλείου ἐπὶ αὐτοκρ. Ἀλεξίου Α' (Ἀλεξιάς XV 8, 6 : III 222⁶· ὁ Θεόδ. Σκουτ. εἰς τὴν σχετικὴν ἀφήγησιν [σ. 179] δὲν ἀναφέρει σύλληψιν). ζ) Τοῦ πατρ. ΚΠ. Θεοδοσίου Α' ἐπὶ αὐτοκρ. Ἀλεξίου Β' (Νικ. Χων. 315¹², Θεόδ. Σκουτ. 317⁶. Καίτοι ἐν ταῖς πηγαῖς ταύταις ἀναφέρεται ὅτι ὁ πρωτοσεβαστὸς Ἀλέξιος «καθαίρει τούτον καὶ ἀπόντα ὑπέβαλε» [Νικ. Χων. 314²¹, Θεόδ. Σκουτ. 316²⁷], δέον νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ δίκη δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβει χώραν, δοθείσης τῆς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου ἀσκουμένης βραδύτερον πίεσεως νὰ παραι-

ὀργάνων²⁰ φύλαξις ἀπετέλει τὸν κανόνα, τοσοῦτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον περὶ τῆς ὑπάρξεως ἰδιαιτέρων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χώρων ἐν ταῖς μοναῖς καὶ ἐν ἑτέροις ἐκκλησιαστικοῖς οἰκοδομήμασι πείθουν αἱ τὴν ἐγκλείσιν εἰς τοιοῦτους χώρους ἀναφέρουσαι ἄφθονοι μαρτυρίαι²¹. Οὐχὶ σπανίως ὁμως πραγματοποιεῖται αὕτη καὶ τῇ μερίμνῃ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν²², ἰδίως ἐὰν ἡ κατηγορία περιλαμβάνῃ καὶ ἀδικήματα τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου.

Ἔτεραι συνέπειαι προβλεπόμεναι ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας κατὰ τῶν ὑπὸ κατηγορίαν τελούντων εἶναι ἡ ἀνικανότης τούτων νὰ παραστοῦν ὡς κατήγοροι (βλ. ἀνωτ. § 3) ἢ νὰ καταθέσουν ὡς μάρτυρες ἐν δίκῃ διεξαγομένη ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου (βλ. κατωτ. § 11), ὡς καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χειροτονίας αὐτῶν εἰς τινὰ τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν²³, καὶ δὴ ἐφ' ὅσον ἡ κατηγορία περιλαμβάνει ἀδίκημά τι ἐκ τῶν κωλυτικῶν τῆς ἱερωσύνης, ἢ τῆς καταλήψεως ὑπ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος²⁴.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

τηθῇ καὶ ὅτι ὁ ὅρος «καθαίρεσις» χρησιμασιμαίνεται ἐνταῦθα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς διαδικασίας ἐνεκα κατηγορίας συνεπαγομένης καθαίρεσιν. Οὕτω καὶ F. Grabler, *Abenteurer auf dem Kaiserthron* [= *Byzantinische Geschichtsschreiber*, 8], Graz [1958], σ. 31¹⁴⁻¹⁶. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν ἀπαντᾷ ὁ ὅρος καὶ ἐν Νικ. Χων. 651²²).

20. Ἀρμοδιότητα ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου εἶχον οἱ ἐκδικοὶ καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένοι δεκανοί. Βλ. Βασ. 28, 7, 7 (= Nov. 117, 15 § 1) - Ἐπαναγωγὴν 40, 48. Τὰ ὅργανα ταῦτα συναντῶμεν καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποινικῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης περιόδου. Βλ. Τρωϊᾶνον σ. 152 ἐπ.

21. Βλ. Ἰωάννου Ἐφέσου, *Hist. eccl.* III 1, 15 : 10¹², III 2, 2 : 39², III 2, 13 : 54^{11,26}, III 2, 14 : 55¹² (εἰς μονήν), III 1, 14 : 9¹⁷, III 1, 15 : 9³⁰, III 1, 17 : 12³², III 1, 23 : 21⁴, III 1, 31 : 28³³, III 2, 42 : 80¹ (εἰς ἐπισκοπεῖον), Μιχαήλ Σύρου, *Χρονικὸν* X 3 : II 293 a (εἰς μονήν). Ἐν τῷ βίῳ Ἰλαρίωνος ἐν *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxelles 1902, σ. 733/4³⁷ ἀπαντᾷ ἐγκλείσεις ἐν μονῇ, ἐνῶ ἐν τῷ βίῳ Κωνσταντίνου 24 ἐν ASS. Nov. IV (1925) σ. 634 F μαρτυρεῖται ἡ ἐν τῇ μονῇ τῶν Φλουβουτινῶν ὑπαρξίς εἰρκτῆς. Βλ. σχετικῶς καὶ Δ. Περράκος, *Νομοκανονικαὶ ἐνασχολήσεις*, Ἀθήναι 1943, σ. 78 ἐπ. καὶ τὰς αὐτῶν παραπομπὰς εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὴν βιβλιογραφίαν.

22. Ὡς π.χ. ἐν ταῖς περιπτώσεσιν ὑπὸ στοιχ. β', δ' καὶ ε' τῆς σημ. 19.

23. Βλ. καν. 50 Καρχ. Πρβλ. καν. 61 Ἀποστ. Ρητὴν διάταξιν περὶ τούτου περιλαμβάνει καὶ ἡ πολιτειακὴ νομοθεσία. Βλ. Βασ. 3, 1, 8 (= Nov. 137, 3· πρβλ. καὶ Nov. 123, 2). Τὰ αὐτὰ ὀρίζει καὶ ὁ Πρόχ. Νόμος 28, 3 = Ἐπαναγωγὴ 8, 5 = *Epanagoge aucta* 6, 5 = Ἐπιτομὴ νόμων 8, 23.

24. Βλ. π.χ. τὴν διαθήκην τοῦ Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», ἐκδ. Μελετίου Γαλανοπούλου, *Βίος... τοῦ... πατρὸς ἡμῶν Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε»*, ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 213, ἐνθα ὀρίζεται ὅτι οἱ ἀββάδες καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ ὑπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθέντος ναοῦ τοῦ Σωτήρος πρέπει νὰ εἶναι «ἀκατηγόρητοι».

§ 5. Ἡ ποινικὴ διαδικασία

Αἱ ὑπὸ τῶν συνοδικῶν κανόνων τασσόμεναι προθεσμίαι ἀφοροῦν κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἑναρξιν τῆς διαδικασίας προκειμένης τῆς ἐκδικάσεως κατηγορίας ἐπὶ τῇ διαπράξει ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἀδικήματος¹. Οἱ διὰ τὴν περάτωσιν ὅμως αὐτῆς τιθέμενοι χρονικοὶ περιορισμοὶ εἶναι λίαν χαλαροί². Τὸ κενὸν τοῦτο ἐκάλυπεν ἐν μέρει ἡ πολιτειακὴ νομοθεσία³, ὀρίσασα ὅτι ἡ δικαστικὴ διερεύνησις τῶν κατὰ τὴν χειροτονίαν ἐναντίον τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν διατυπωμένων κατηγοριῶν δεόν νὰ περατοῦται⁴ ἐντὸς τριμήνου. Δοθέντος ὅτι πᾶσα κατηγορία ἐπὶ ἀδικήματι κωλυτικῶς τῆς ἱερωσύνης συνεπάγεται ἀναβολὴν τῆς χειροτονίας⁵, εὐλογον εἶναι ὅπως ἡ τοιαύτη ἐκκρεμότης μὴ παρατείνεται ἐπὶ μακρόν. Κατὰ τὸν καθορισμὸν ὅμως τῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δίκης διαπιστοῦται ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἐτέρων, πλὴν τῶν ἀνωτέρω εἰδικῶν διατάξεων, ὁρισμῶν τοῦ κοσμικοῦ δικαίου, ἥτοι τῶν περὶ τῆς ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας περα-

1. Βλ. καν. 19 καὶ 20 Καρχ. Πρβλ. καὶ καν. 12 Καρχ.

2. Περὶ τούτου προέβλεψεν ὁ καν. 79 Καρχ. ὅστις ἀναφερόμενος εἰς τοὺς ἐπὶ τινι ἐγκλήματι κατηγορηθέντας διέλαβε τὰ ἑξῆς : «... ἐπὶ ὧς εἴδει ἐπαγώνισασθαι τῷ ἰδίῳ πράγματι καὶ τῆς ἰδίας ἀβλαβείας φροντίσαι θελήσωσιν, ἐνταῦς ἀπεικονίσαντες ἐν αὐτοῦ τοῦτο ποιήσωσιν. ἐὰν δὲ ἐντὸς ἐν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα αὐτῶν καθάραι καταρροῦσιν, μηδεμίαν τούτων τοῦ λοιποῦ φωνὴν κενταλῶς προσδεχθῆναι». Ο. Ιωαννου, C.S.P. σ. 220 ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ κανόνος τούτου καίμινε χρῆσιν τοῦ ὅρου «appel», τοῦ ὅ ὅπερ ἀρκεῖται ὅτι θεωρεῖ τὸν χρόνον τοῦτον προθεσμίαν ἐφέσεως. Ἡ ἀποψις αὕτη, πλὴν τῶν πολλῶν ἀποριῶν, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ἐξ ἐπόψεως πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν καὶ πρὸς τὰς ἐρμηνείας τῶν τριῶν σχολιαστῶν ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 501 ἐπ. Οὕτω καὶ Milasch σ. 685 σελ. 22. Τέλος ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἰδίως ἐν ἐπιστ. 21 καὶ 22 ἐν P.G. 4Θ' στ. 972 AB, 977 B, παρερμηνεύει ἐκ λόγων σκοπιμότητος τὸν κανόνα καὶ ὑποστηρίζει ὅτι δι' αὐτοῦ τίθεται προθεσμία μετανοίας πρὸς ἀπονομὴν χάριτος, τοῦ ὅ ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τοὺς τὸν τελευταῖον τοῦτον θεσμὸν διέποντας κανόνας.

3. Βασ. 3, 1, 8 (= Nov. 137, 3 = Coll. XXV Capp., const. 22, 3 ἐν Heimbach, 'Ανέκδοτα II σ. 183' πρβλ. καὶ Nov. 123, 2 = Coll. LXXXVII Capp., cap. 31 ἐν Heimbach, 'Ανέκδοτα II σ. 220). Τὴν αὐτὴν διάταξιν περιέλαβε καὶ ὁ Πρόχ. Νόμος 28, 3 = 'Επαναγωγή 8, 5 = Epanagoge aucta 6, 5. Βλ. καὶ Νομοκ. Ν' τίτλ. Ιζ' ἐν Voelli - Justelli, Bibliotheca II σ. 622 καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 172. 'Εν τῇ 'Επιτομῇ νόμων 8, 24 δίδεται εἰς τὸ τρίμηνον ὅλως διάφορος ἔννοια («εἰ δὲ λαϊκὸς ᾗ» [sc. ὁ κατήγορος], «...ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐξορίζεται») ὀφειλομένη ἴσως εἰς παρερμηνείαν τῆς ἐπίσης μὴ συμφωνούσης ἀπολύτως πρὸς τὴν ἀνωτέρω διατύπωσιν διατάξεως τῆς Coll. tripartita III 1, 2 ἐν Voelli - Justelli, Bibliotheca II σ. 1318⁴³ - 1319¹ : «ὁ δὲ κατήγορος ἡττηθεὶς, ἢ ἐπὶ τρίμηνον ἀπολιπὼν τὴν κατηγορίαν, ἐξορίζεται».

4. Καίτοι ἡ διάταξις τῶν Βασιλικῶν εἶναι ἀπολύτως σαφής («ζήτησιν ἀκριβεστάτην ποιέσθω μηνῶν εἴσω τριῶν»), φαίνεται ὅτι βραδύτερον περιωρίσθη ἐρμηνευτικῶς ἡ ἰσχὺς τῆς εἰς μόνην τὴν ἑναρξιν τῆς ἐξετάσεως (Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1, ἐνθ' ἀν.).

5. Βλ. τὰ ἀνωτ. ἐν σημ. 3 ἀναφερόμενα κείμενα. 'Εκ τινος μαρτυρίας προκύπτει ἐν τούτοις ὅτι ἡ διάταξις δὲν ἐτηρεῖτο ἀπαρεγκλήτως. Κατὰ Ζωναράν XVIII 5, 11: III 670¹³ ὁ αὐτοκρ. Ἰσαάκιος Α' Κομνηνὸς ἐπέτυχεν ἐκβιαστικῶς παρὰ τοῦ ἐψηφισμένου πατρ. ΚΠ. Κωνσταντίνου Λειχοῦδη, πρεσβυτέρου ἔτι ὄντος, τὴν παροχὴν τῶν ἐπὶ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων δικαιωμάτων, ἀντὶ τῆς ὑποσχέσεως ὅπως, ἵνα μὴ ἀναβληθῇ ἡ χειροτονία τούτου, παρεμποδίσῃ τὴν συνοδικὴν ἐξέτασιν τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων.

τώσεως τῶν κοινῶν ποινικῶν δικῶν, οἵτινες ἐπεξέτειναν τὴν ἰσχὺν τῶν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας, ἐκτοπίσαντες οὕτω τὰς ἀντιστοίχους κανονικὰς διατάξεις ⁶.

Ἡ ἐναρξὶς τῆς διαδικασίας συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐπέλευσιν ἀποτελεσμάτων γενικῶν, ἥτοι ἀπαντώντων ἐπὶ πάσης δίκης, ὡς ἡ ἀνικανότης τοῦ κατηγορουμένου νὰ διατυπώσῃ κατὰ τινος κατηγορίαν καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κατηγοροῦ νὰ μὴ ἀποχωρήσῃ πρὸ τοῦ πέρατος τῆς διαδικασίας ⁷, καὶ εἰδικῶν ⁸.

Ἡ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας βαθμηδὸν καθιερωθεῖσα ἔλλειψις δημοσιότητος τῆς διαδικασίας ἐξακολουθεῖ καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐξεταζομένης περιόδου νὰ προσδιορίζῃ τὴν μορφήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δίκης. Ἐντὸς τοῦ χώρου, ἐνθα συνεδριάζει τὸ δικαστήριον, εὐρίσκονται τὰ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης ἀπαραίτητα πρόσωπα ⁹, ὡς καὶ οἱ εἰδικῆς πρὸς τοῦτο ἀδείας τυχόντες. Ἡ ἀρχὴ τῆς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερευνήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων δὲν ἐκφράζεται ρητῶς ἐν τινι κανόνι, ἀλλὰ συνάγεται ἐρμηνευτικῶς ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν ¹⁰. Πλὴν τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν διατυπῶνται κατὰ τοῦ μέλλοντος νὰ χειροτονηθῇ κατηγορία τις, ἥς ἡ ἐξέτασις κατὰ τὸν καν. 50 Καρχ. δεόν νὰ γίνῃ δημοσίᾳ ¹¹, δοθέντος ὅτι ἡ ἐγερσις τῆς ἐπιδραστηριότητος εἰς ἐπήκοον παντός

6. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ σχολίου τοῦ Βαλσαμῶντος εἰς τὸν καν. 79 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 502 ¹⁷⁻¹⁹): «Τὰς δὲ οὐκ ἐνεργοῦσαι σημεῖα, ἀλλὰ ἀπὸ διαφορῶν νεαρῶν πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν εἰς διηνεχὴ χρόνον ἐπεκτείνεσθαι».

7. Ἡ καθιέρωσις τῶν συνεπειῶν τούτων ἀνατρέπει εἰς τὸν πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρόνον. Βλ. Τρωϊᾶνον σ. 72 σημ. 16 ἐν συνδ. πρὸς σ. 68 ἐπ. καὶ σ. 79.

8. Κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ καν. 120 Καρχ. ἐξεταζομένης διαφορᾶς μεταξὺ δύο ἐπισκόπων ὡς πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν ἀμφισβητουμένου τόπου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν θατέρου, ἐκδίδεται ἀπόφασις κατὰ τοῦ μὴ ἀναμείναντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου καὶ προσφυγόντος εἰς αὐτοδικίαν, ὅστις τοιοῦτοτρόπως ἐκπίπτει τῶν τυχόν δικαιωμάτων του (βλ. καὶ τὰ ὑπὸ τὸν κανόνα σχόλια ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 577 ἐπ.).

9. Ἡ παρουσία τούτων εὐχερῶς διαπιστοῦται ἐκ τῆς μελέτης τῶν διασωθέντων πρακτικῶν τῶν οἰκουμενικῶν καὶ λοιπῶν συνόδων. Εἰς τὰ ἐκ τῆς προηγουμένης περιόδου γνωστὰ πρόσωπα (βλ. Τρωϊᾶνον σ. 70) προστίθενται νῦν καὶ ἐρμηνεῖς (βλ. κατωτ. σημ. 80). Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν παρουσίαν καὶ τὰ καθήκοντα τῶν κατωτέρου βαθμοῦ κληρικῶν βλ. Zhishman σ. 226 ἐπ.

10. Ἐρμηνεύων ὁ Ζωναρᾶς τὸν καν. 5 Λαοδ. ἀπαγορεύοντα τὴν τέλεσιν χειροτονιῶν «ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων» παρατηρεῖ, ὅτι διὰ τοῦ ὅρου «χειροτονία» ἐνταῦθα νοεῖται ἡ ἐκλογή, καθ' ἣν «διὰ τὸ εἰσάγεσθαι τινὰ αἰτιάματα κατὰ τῶν ψηφιζομένων ἀνδρῶν, ἀπηγόρευται τὸ παρεῖναι τινες, καὶ ἀκροᾶσθαι τούτων» (Σύντ. τ. 2 σ. 2 ¹⁸ βλ. καὶ τ. 3 σ. 175 ⁸). Οὕτω καὶ Βαλσαμῶν ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 175 ²¹. «Ὅθεν κατὰ μείζονα λόγον δεόν νὰ ἰσχύῃ τοῦτο κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τῶν κατηγοριῶν, αἱ ὁποῖαι διατυπῶνται κατὰ τῶν ἤδη κεχειροτονημένων».

11. «... καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, οὗ μέλλει χειροτονεῖσθαι, ἐξετασθῶσι ...». Ὁ καν. 50 Καρχ. δὲν ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν καν. 5 Λαοδ., διότι οὗτος μὲν ὁρᾷ εἰς τὰς κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑποψηφίων ἐγχειρομένας κατηγορίας (βλ. προηγ. σημ.), ἐκεῖνος δὲ εἰς αἰτιήσεις ὑποβαλλομένας πρὸ ἢ κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς χειροτονίας. Οὕτω Βαλσαμῶν ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 426 ²⁷. Ὁ Ζωναρᾶς ἀντιθέτως δὲν ἐκφράζεται σαφῶς ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ αὐτοῦ κανόνος περιπίπτων οὕτω, φαινομενικῶς τοῦλάχιστον, εἰς ἀντίφασιν ἐν ὅψει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ὑπὸ τῶν καν. 1 Ἀποστ. καὶ 5 Λαοδ. (βλ. προηγ. σημ.).

τοῦ ἐκκλησιάσματος, δὲν ὑφίστανται ἕτεραι ἐξαιρέσεις. Αἱ σποραδικῶς ἀπαντῶσαι ἐν ταῖς πηγαῖς παραβιάσεις τῆς ἀρχῆς ταύτης ¹², ὀφειλόμεναι εἴτε εἰς εἰδικὰς συνθήκας, εἴτε εἰς τοπικὰς συνηθείας, δὲν δύνανται νὰ ἀγάγουν εἰς ἀντίθετον συμπέρασμα. Ἄλλωστε αἱ ὑπὲρ τῆς δημοσιότητος παρεκκλίσεις αὗται δυνατόν νὰ ἀναφέρονται καὶ εἰς μέρος μόνον τῆς ὅλης διαδικασίας ¹³.

Ἡ κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν περίοδον ἑλλειψις λεπτομερῶν πρακτικῶν, οἷα τὰ κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν μεγάλων συνοδικῶν δικῶν τοῦ Ε' αἰῶνος τηρηθέντα, δὲν ἐπιτρέπει ἐν πολλοῖς τὴν διαπίστωσιν τοῦ βαθμοῦ προσκολλήσεως εἰς τὰς ὑπὸ τῆς πρακτικῆς τῆς προηγηθείσης περιόδου διαμορφωθείσας ἀρχάς, ἢ τὴν ἀπὸ τούτων παρέκκλιν. Ὅθεν ἐν τοῖς ἐπομένοις παρέχεται ἡ ἐκ τῶν πάσης φύσεως πηγῶν προκύπτουσα συνολικὴ εἰκὼν τῆς μεταϊουστινιανείου ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δίκης, καὶ οὐχὶ ἐκεῖνα μόνον τὰ σημεῖα, ἐνθα σημειοῦται μεταβολὴ τις ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς.

Ἀρχομένης τῆς συνεδριάσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, μετὰ τὴν προσέλευσιν τῶν δικαστῶν καὶ τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτῶν τῆς θέσεώς των κατὰ τὴν καθιερωμένην τάξιν ¹⁴, ἐρευνᾶται κατ' ἀρχὴν ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς

12. Βλ. ἐπιστολὴν τοῦ μονοφυσίτου πατρ. Ἀντιστοίου Σαλῆρου ἐν Μιχαήλ Σύρου, Χρονικὸν XI 14: II 460 a (ἔτ. 684): «Que l'examen soit public, de sorte que quiconque sortira vainqueur soit connu de tout le monde, et que celui qui mérite la honte soit confondu devant tout le monde». Ἡ ἐκδικασίς κατηγορίας ἐκτεταθείσης κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Μεθοδίου (843 - 847) ἐγένετο δημοσίᾳ, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν Θεοφ. Συνεχ. IV 10: 158 ¹¹ περιεχομένην ἐξιστόρησιν τοῦ ἐπεισοδίου: «οὐ τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀγίων, οὐ τῶν ἀσεβῶν, οὐ τὸν μονήρη βίον ἐπειλημμένων, οὐκ ἄλλος τις τῶν ἀκούειν ἢ λαλεῖν ἀναμμένων». Αἱ λοιπαὶ ὁμῶς διηγῆσεις σιωποῦν ἐπὶ τοῦ προκειμένου (Γενέσ. IV: 83 ⁹ ἐπ., Σχολ. - Κεδρ. II 147 ¹ ἐπ., Ζωναράς XVI 1, 23 - 27: III 384 ¹⁷ ἐπ.). Δημοσίᾳ ἐπίσης διεξήχθη ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου Πατρῶν, κατὰ τὸν βίον τοῦ περὶ τὸ 960 ἀποθανόντος ἀσκητοῦ Ἡλίου IV 28 - 29 ἐν ASS. Sept. III (1750) σ. 859 B ἐπ., ἢ κατὰ τινος μοναχοῦ καὶ τοῦ σκευοφύλακος τῆς Ἐκκλησίας, κατηγορουμένων ἐπὶ πωλήσει ἱερῶν σκευῶν, διαδικασίᾳ.

13. Παρουσίᾳ τοῦ πλήθους διεξήχθη κατὰ τὴν 15ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Πολυχρονίου αἰτηθεῖσα θεοδικία (Mansi XI στ. 609 A), ἐνῶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ συνεδρίαι ἐπραγματοποιήθησαν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Δημοσίᾳ τέλος διεξήχθη καὶ μία φάσις ἐκ τῆς δίκης τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ, καὶ δὴ ἡ κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ ἔτ. 1082 (13 Μαρτίου) λήψις τῆς ἐναντίον του ἀποφάσεως καὶ ἡ ἀπαγγελία ταύτης ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιάσματος τῆς Ἀγίας Σοφίας (Ἀλεξιάς V 9, 6: II 40 ⁴⁻⁷). Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς δίκης (Uspenskij, Δίκη σ. 63 ¹² - 64 ¹) παρέχονται περισσότεραι πληροφορίες περὶ τοῦ σταδίου τούτου τῆς διαδικασίας, τὸ ὅποῖον πρέπει νὰ θεωρηθῇ συνεδριάσις τῆς πατριαρχικῆς συνόδου καὶ οὐχὶ τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου, ὡς μὴ ὀρθῶς ὁ Stephanou, Jean Italos σ. 75 φρονεῖ, διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπέσχε τῆς ἐπιβολῆς ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν εἰς τὸν Ἰταλόν, θεωρῆσαν ἀρμόδιον πρὸς τοῦτο τὸ πατρ. δικαστήριον, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἐν Uspenskij, Δίκη σ. 33 ² ἐπ. περιεχομένου πιττακίου. Ἡ φύσις τοῦ ἀδικήματος ἐπέβαλεν ἐν προκειμένῳ τὴν δημοσιότητα. Ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἀνωτέρω χωρίον τῆς Ἀλεξιάδος, τὸ παριστάμενον πλήθος ἐπανελάβε τοὺς ἀναθεματισμοὺς μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς καταδίκης.

14. Βλ. ὡς πρὸς τὴν τάξιν ταύτην ἐπιταγὴν περιεχομένην ἐν ὑπομνήματι τοῦ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου (Grumel 835, ἔτ. 1028 Ἰαν.), περιέχοντι συνοδικὰς ἀποφάσεις, καθ' ἣν τὰ μέλη τῶν συνόδων κάθηνται συμφώνως πρὸς τὴν τάξιν τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἐπισκοπῶν των

πρώτης συνεδρίας ἐκτάκτου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου, ἐὰν τοῦτο νομίμως συγκροτῆται. Ἦτοι, ἐάν τινες τῶν δικαστῶν δὲν παρίστανται αὐτοπροσώπως ἀλλὰ δι' ἀντιπροσώπων, ἐξετάζονται τὰ διαπιστευτήρια τούτων, ἵνα διαπιστωθῇ ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ἐξουσία, ὡς καὶ ἡ ἑκτασις αὐτῆς ¹⁵.

Ἡ διαδικασία πρὸς διαπίστωσιν τῶν παραβάσεων τῶν ἐπιταγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑπὸ τούτου προβλεπομένων κυρώσεων ἄρχεται, κατὰ κανόνα τοῦλάχιστον, διὰ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ περιεχομένου τῆς κατηγορίας ¹⁶. Ἡ ἐν τισι περιπτώσεσι παράλειψις τῆς ἐνεργείας ταύτης δὲν δύναται νὰ προέρχεται ἐξ ἄλλου λόγου, εἰμὴ ἀπὸ τὴν γνῶσιν τοῦ κατηγορητηρίου, ὀφειλομένην εἰς τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ προδικαστικοῦ σταδίου γενομένας συζητήσεις, ἐνδεχομένως μάλιστα καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τὸ δικαστήριον εἰδικῶς συνεκροτήθη ἢ συνεδρίασε πρὸς ἐκδίκασιν τῆς συγκεκριμένης ὑποθέσεως ¹⁷.

Τὰ ἐν συνεχείᾳ περὶ τοῦ τρόπου διερευνήσεως τῆς κατηγορίας ἐκτιθέμενα τηροῦνται, καθ' ὃ μέτρον τὸ ἐπιτρέπουν αἱ συγκεκριμέναι ἐκάστοτε συνθήκαι, καὶ ἐν ἣ ἔτι περιπτώσει ὑποβάλλεται αὕτη εἰς προκεχωρημένον στάδιον τῆς διαδικασίας, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖται ἅπαξ ἐν ταῖς πηγαῖς ¹⁸. Ἐὰν ὅμως τὸ δικαστήριον κρί-

(Σύντ. τ. 5 σ. 31 ¹⁹⁻²⁴). Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ Νεκρά τοῦ αὐτοκρ. Κωνσταντίνου ΙΒ' (Γ') Δούκα ἔτ. 1065 ἐν J. G. R. I σ. 276 ἐπ. (Reg. 961), καθ' ἣν ἐὰν ἡ ιδιότης τοῦ φορέως ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κοινικοῦ ἐξουσιαστικῆς συμπίπτῃ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἡ κοσμικὴ ἱεραρχία δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι καταλαμβάνουν κατὰ τὸν καν. 7 Πενθ. τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροσωπευομένου. Βλ. καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ σφάλμα τοῦ Βαλσαμῶνος, ἐνθα οὗτος ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ἀπεσταλμένου ἔχοντος πλήρη ἀντιπροσωπευτικὴν ἐξουσίαν καὶ «λεγάτου» (Σύντ. τ. 2 σ. 323 ⁵⁻¹³).

15. Κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ζητεῖ ὁ πατρ. ΚΠ. Γεώργιος τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ πάπα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα «πρὸς τὸ τὴν εἰδησιν λαβεῖν ἡμᾶς πάσης τῆς ἐν αὐταῖς ἐμφερομένης δυνάμεως» (Mansi XI στ. 228 E ἐπ.). Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἐγγράφου τούτου, ἐν ᾧ περιέχονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν ἐπομένην συνεδρίαν. Κατὰ τὴν α' πρᾶξιν τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 ζητεῖται ὑπὸ τοῦ πατρικίου Βαάνου ἐξ ὀνόματος τῆς συγκλήτου καὶ τῆς συνόδου ἡ ἐξέτασις τῶν διαπιστευτηρίων ἐγγράφων τῶν τοποτηρητῶν. Ἀπαντῶν εἰς τὰς ἐκ τούτου προκληθείσας διαμαρτυρίας τῶν ρωμαίων ἀπεσταλμένων λέγει ὁ αὐτὸς πατρίκιος: «οὐχ ἔνεκεν ἀτιμίας τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ διὰ τὸ τὸν Ραδούαλδον καὶ τὸν Ζαχαρίαν τοὺς πρὸ μικροῦ ἐλθόντας ἐξαπατῆσαι ἡμᾶς, καὶ ἄλλα ποιῆσαι παρὰ τὰ προσταχθέντα» (Mansi XVI στ. 312 C' πρβλ. καὶ βίον Ἰγνατίου ἐν P.G. PE' στ. 544 D ἐπ.). Κατόπιν τούτου οἱ ἀποκρισιάρχοι ἐγχειρίζουν τὰς ἐπιστολάς τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ, τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην (Mansi XVI στ. 312 D), ἐνθα ὁ ἀποστολεύς, θέσας ὡς βάσιν τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν Ρώμῃ ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν, δὲν κατέλιπεν εἰς τὴν σύνοδον περιθώρια ἐπανακρίσεως τῆς ὑποθέσεως, περιορίσας οὕτω καὶ τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν ἐξουσίαν τῶν ἀπεσταλμένων του.

16. Βλ. τὰ τῆς δίκης τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου ἐνώπιον τῆς πατρ. συνόδου ΚΠ. ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ 82, 3, ἐκδ. Hausherr σ. 112.

17. Οὕτω π.χ. διὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἡ πατρ. σύνοδος συνεκλήθη κατόπιν αὐτοκρατορικοῦ πιττακίου. Βλ. Uspenskiij, Δίκη σ. 31.

18. Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Ἰταλοῦ, ὅταν ἡ διαγνωστικὴ διαδικασία ἐνώπιον τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου εἶχε κατ' οὐσίαν περατωθῇ καὶ διατυποῦτο ἤδη ἡ ἀπόφασις, ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη ἐγγράφον περιέχον δέκα κατηγορίας, εἰς ὧν τὴν ἐξέτασιν εἰσῆλθεν ἀμέσως τὸ δικαστή-

νη τοῦτο σκόπιμον, ἰδίως ἐάν ἡ ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἔγερσις τῆς κατηγορίας γίνεται ἐπὶ τῷ προφανεῖ σκοπῷ παρελκύσεως τῆς δίκης, δύναται νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐκδίκασιν δι' ἑτέραν δικάσιμον ἢ νὰ παραπέμψῃ τὴν διερεύνησιν τῶν ὁψίμως ἔγερθαισιν κατηγοριῶν εἰς ἕτερον δικαστήριον ¹⁹.

Ἡ ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἀπαντῶσα ἔγγραφος μορφή τῶν καταγγελιῶν ²⁰ ἐπιβάλλει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἀνακοίνωσις τῆς κατηγορίας πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὑποβαλλομένων ἐγγράφων ²¹.

Ἐὰν τὸ δικαστήριον ἐπιλαμβάνεται τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως κατόπιν παραπομπῆς γενομένης ὑπὸ ἑτέρου τινὸς δικαιοδοτικοῦ ὀργάνου, πολιτειακοῦ ἢ ἐκκλησιαστικοῦ, προηγεῖται ἡ ἀνάγνωσις τῶν σχετικῶν παραπεμπτικῶν ἐγγράφων ²². Ἔτερα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν κρινομένην ὑπόθεσιν, ἐφ' ὅσον ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν συνδέονται πρὸς ὠρισμένον στάδιον τῆς διαδικασίας, δύ-

ριον (βλ. τὴν ἐν Uspenskiij, Δίκη σ. 59 ἐπ. βασιλικὴν σημείωσιν). Τὸ φαινόμενον τῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑποβολῆς τῆς κατηγορίας, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε αὕτη νὰ εἴχεν ὑποβληθῇ πολὺ ἐνωρίτερον, προκαλεῖ ἐντύπωσιν. Ἡ ἐρμηνεία τοῦτου δέον κατὰ τὴν γνώμην μου, νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν ἐναντι τοῦ Ἰταλοῦ ἐπιδειχθεῖσαν διὰ τῆς ἀπεφάσεως ἐπιδείκνυν (αὐτόθι σ. 56 ¹⁵ - 58 ¹⁵). Ἦτοι διὰ τῶν νέων κατηγοριῶν ἐπεδιώκετο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ κατηγορουμένου ἡ αὐστηροτέρα μεταχείρισίς του.

19. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιστ. 38 τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου (P.G. 46 σ. 1044 B) καὶ ἐκ ἐπιστολῆς τοῦ πατρ. Ταρασιῶν πρὸς τὸν πρεσβύτερον καὶ ἡγούμενον Ἰωάννην (Mansi XNF σ. 474 D) διετυπώθη ὑπὸ σημαντικοῦ ἀριθμοῦ μοναχῶν κατὰ τὴν Ζ' Οἰκ. Σύνοδον ἡ κατηγορία, ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἐπισκόπων ἔτυχον σιωπηλὰ χειροτονίας (περὶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἐπακολουθῶν τῆς κινήσεως ταύτης βλ. Beck, Kirchenhistorische Mittheilungen σ. 47). Γράφει δὲ ὁ Στουδίτης: «τηνικαῦτα μὲν παρεκαλύφθη, ὡς μετὰ τὴν σύνοδον ἐκζητησόμενον τοῦ κεφαλαίου». Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς συνάγομεν, ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἐξεδικάσθη ὑπὸ τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαδικασίας ἐπὶ δογματικῶν ἐρίδων τῷ 1166 ὑπέβαλόν τινες κατηγορίας κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Λουκᾶ, ἀπεφασίσθη δὲ ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐπ' αὐτῶν συζητήσεως μέχρι πέρατος τῆς ἐξετάσεως τῶν δογματικῶν θεμάτων (Κίνναμος VI 2: 256 ³ ἐπ.).

20. Βλ. τὰ ἀνωτ. ἐν § 2 σημ. 5 μνημονευόμενα χωρὶς τῶν πηγῶν.

21. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐν τῇ σημ. 5 τῆς § 2 ἀναφερομένων περιπτώσεων, ὡς καὶ παρὰ Laurent, Réponses canoniques inédites ἀρ. I στίχ. 3 σ. 301. Κατὰ τὴν δίκην μάλιστα τοῦ Ἰταλοῦ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐγγράφου κατηγορίας τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη ἐγένετο, ὡς φαίνεται, εὐθὺς μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεὶς ἔλαβε τὸν χρόνον νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τὸ ἔγγραφον δὲν ἔφερεν ὑπογραφὴν! Τοῦ γεγονότος τούτου γίνεται τὸ πρῶτον μνεία ἐν τῷ ἀπὸ 21 Μαρτίου 1082 πρακτικῷ τῆς συνόδου (Uspenskiij, Δίκη σ. 38 ³), ἥτοι πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν ὑποβολὴν τοῦ ἐγγράφου. Ὅθεν ἡ παραλαβὴ τούτου, περὶ ἧς διαπορεῖ ὁ Stephanou, Jean Italos σ. 78, δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰμὴ εἰς τὴν ἄγνοιαν τῆς ἐλλείψεως, πρὸς ἄρσιν τῆς ὁποίας ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τὰ δέοντα μέτρα (αὐτόθι σ. 38 ²⁻⁶, 66 ⁸, ¹³).

22. Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ τὸ περιέχον τὴν πρὸς τὴν σύνοδον ἐντολὴν αὐτοκρατορικὸν πιττάκιον ἀνεγιγνώσκετο εἰς ἐκάστην συνεδρίαν (Uspenskiij, Δίκη σ. 31 ², 36 ⁶, 63 ¹, Grumel 925 - 927, ἔτ. 1082). Πρβλ. καὶ τὸ περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας συνταγὴν συνοδικὸν γράμμα (Grumel 934, ἔτ. 1084) τοῦ πατρ. Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ, ἐνθα κατεχωρίσθη τὸ κείμενον τοῦ παραπεμπτικοῦ ἐγγράφου τοῦ αὐτοκρ. Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (Σύντ. τ. 5 σ. 62 ²⁷ - 63 ²).

νανται, τηρουμένων τῶν περὶ διευθύνσεως τῆς συζητήσεως ὁρων, νὰ ἀναγνωσθοῦν κατὰ πάντα χρόνον ²³.

Ἡ ἐν συνεχείᾳ προφορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ κατηγοροῦ ²⁴, ἰδίᾳ πρὸς διασάφησιν τῆς κατηγορίας καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τυχόν ἐνυπαρχόντων κενῶν, ἐγίνετο ἀσφαλῶς ἐν τῇ πράξει πολὺ συχνότερον ἢ ὅσον δυνάμεθα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν νὰ συμπεράνωμεν. Μέχρι τοῦ χρόνου τούτου δέον ὁ κατήγορος νὰ ἀναδεχθῇ διὰ γραπτῆς δηλώσεώς του, τῶν οὕτω καλουμένων «ἐγγραφῶν», τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτοπαθείας ἀπορρεούσας συνεπείας τῆς μὴ ἀποδείξεως τῆς κατηγορίας ²⁵, ἐνδεχομένως δὲ νὰ παράσχη καὶ ἀσφάλειαν ²⁶. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ μὴ παροχῆς «ἐγγραφῶν» δὲν ἀποκλείεται ἡ καταδίκη τούτου ἐπὶ συκοφαντίᾳ ἐν περιπτώσει μὴ ἀποδείξεως ²⁷. Ἐὰν ὁ διατυπώσας τὴν κατηγορίαν δὲν ἔχη ἰδίαν γνῶσιν αὐτῆς καὶ δὲν ἐπιθυμῇ νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ κατηγοροῦ ἐν τῇ δίκῃ, δύναται νὰ κατονομάσῃ ἐκεῖνον, παρ' οὗ ἤκουσε τὰ τὸ περιεχόμενον τῆς κατηγορίας συνιστῶντα περιστατικὰ καὶ ὁ ὁποῖος πιθανὸν νὰ δέχεται νὰ παρα-

23. Ἐνίοτε ζητεῖται ἡ χορήγησις προθεσμίας διὰ τὴν μεταγενεστέραν προσαγωγὴν των (Mansi XI στ. 228 E). Προκειμένων πλείονων ἐγγράφων τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου, δύναται τὸ δικαστήριον νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐνὸς μόνου ἐξ αὐτῶν. Οὕτως ἐκ τῶν κατὰ τὴν 2αν συνεδρίαν τῆς συνόδου 869/70 ὑποβληθέντων ἐγγράφων ἀναγνώσθη εἰς (αὐτόθι XVI στ. 38 C, 320 E). Εἰς ἀνάλογον ὁμοῦ περιστασιὸν κατὰ τὴν 2ν Οἶκ. Συνόδου, ἀνεγνώσθησαν πάντες οἱ λιβερλάι (αὐτόθι XIV στ. 1007 D, 1011 E, 1014 A καὶ 1050 D).

24. Βλ. τὴν ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 33 ¹⁹ περιγραφομένην δικαστικὴν (βλ. περὶ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἀνωτ. § 2 σημ. 5 στοιχ. β').

25. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθος περιγραφή ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Θεοδώρου Νικαίας (τὸ πρῶτον ἐξεδόθη αὕτη ἐκ τοῦ Cod. Vindob. phil. gr. 342 ἐν Ν. Ἑλληνομνημῶν 21 [1927] 19 ἐπ. ὑπὸ τοῦ Σ. Λάμπρου, ὅστις ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὸν πατρ. Νικόλαον Α' Μυστικόν) γραφείσης κατὰ τὸν ἐκδότην μετὰ τὸ 959: «... περὶ ὧν οὐδὲ ἀπολογεῖσθαι ἐχρῆν μέχρι τοῦ καταθέσθαι καθ' ἡμῶν τοὺς κατηγοροὺς γραφὴν, τὸν ἴσον ὑποτιμωμένους κίνδυνον ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τὰ κατηγορούμενα ἀληθῆ ἀπελέγχοιεν...» (Darrouzès, Épistoliers σ. 308 ²⁴). Πρβλ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατρ. Θεοφύλακτον, αὐτόθι σ. 263 ³⁸. Περὶ τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης τῶν κατηγορῶν βλ. καὶ ἐγγράφον τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου πρὸς τὸν μητροπολίτην τῆς ἐν Φρυγίᾳ Λαοδικείας (Grumel 884) ἐν Michel, Bischofsprozess σ. 451 ¹⁴ = O u d o t σ. 36 ¹³. Μνεῖαν τῶν αὐτῶν «ἐγγραφῶν» βλ. ἐν τῷ βασιλικῷ σημειώματι περὶ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Λέοντος Χαλκηδόνης (Sakkélion, Documents inédits σ. 115 ⁵, 119 ²⁰, 126 ³³) καὶ ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος ὑπὸ τὸν καν. 130 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 599 ²⁶).

26. Ἀπαξ μόνον γίνεται μνεῖα «ἀσφαλείας» ἐν ἐκκλησιαστικῇ δίκῃ, ἥτοι ἐν τῷ περὶ τῆς καταδίκης τοῦ Χαλκηδόνης Λέοντος σημειώματι τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ (Reg. 1130, ἔτ. 1086) ἐν Sakkélion, Documents inédits σ. 115 ⁶, 126 ³³ - 127 ¹ (βλ. τὸ χωρίον ἐν τῇ σημ. 27). Πρόκειται περὶ τῆς ἐν Βασ. 60, 1, 34 (= Cod. Just. IX 46, 7), 60, 34, 6 (= Dig. 48, 2, 7 § 1) καὶ 60, 66, 1 - 2 (= Cod. Just. IX 45, 1 - 2) προβλεπομένης ἀσφαλείας, εἰς τὰς διατάξεις δὲ ταύτας τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ἀπέβλεψεν ἀσφαλῶς ὁ συντάκτης τοῦ σημειώματος. Σχετικὴν διάταξιν περιέλαβε καὶ ὁ Νομοκ. Ν' τίτλ. Ιζ' ἐν Voelli - Justelli, Bibliotheca II σ. 622.

27. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρω (σημ. 25) σχολίου τοῦ Βαλσαμῶνος. Βλ. ἐν τούτοις καὶ τὰ ἐν τῷ σημειώματι τοῦ Ἀλεξίου Α' (ἀνωτ. σημ. 26) γραφόμενα (αὐτόθι σ. 126 ³³): «Ἀλλ' ὅτι ἐγγραφὰς μὴ ἀπέθετο μηδ' ἐπεξελθεῖν ἡσφαλίσατο, ἀφείσθω, εἰ δοκεῖ, τοῦ τῆς συκοφαντίας πρὸς νόμον ὀνόματος· οἱ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐποπτεύοντες συκοφαντίας τοῦτον γράφονται πράγματι».

στῇ ὡς κατήγορος ²⁸. Καὶ μετὰ τὸ στάδιον τῆς διεξοδικῆς ἀναπτύξεως τῆς κατηγορίας εἶναι δυνατὴ ἢ μέχρις ἐνὸς σημείου τροποποιήσις τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ²⁹. Ἡ πρακτικὴ συνέπεια τοῦ ἐπιτρεπτοῦ τῶν τοιούτων βελτιώσεων εἶναι καταφανὴς διὰ τὸ ζήτημα τῆς εὐθύνης τοῦ κατηγοροῦ, ἐφ' ὅσον βεβαίως παρίσταται τοιοῦτος. Κατὰ ταῦτα ἦτο ἀπαραίτητος ἡ παρουσία τοῦ κατηγοροῦ ³⁰, ὅστις, ἐὰν δὲν παρευρίσκετο ἤδη κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς συζητήσεως, ἐζήτει ἄδειαν, ἵνα εἰσέλθῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν κατηγορίαν ³¹. Ὁ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου πολλαπλασιασμός τῶν ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων πρὸς ἐκδίκασιν εἰσαγομένων ὑποθέσεων καὶ ἡ ἔνεκα τῆς ἀναποφεύκτου γραφειοκρατικῆς ὀργανώσεως τῆς γραμματείας τούτων βραδεῖα διεκπεραίωσίς των, ἐπέβαλε τὴν ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΒ' αἰῶνος θέσπισιν τῆς κλητεύσεως καὶ τῶν κατηγορῶν (βλ. κατωτ. § 7). Μὴ ἐμφανιζόμενου τοῦ κατηγοροῦ δὲν ὑπείσέρχεται κατὰ κανόνα ³² τὸ δικαστήριον εἰς τὴν ἔρευ-

28. Βλ. τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω σημείωμα τοῦ Ἀλεξίου Α' (αὐτόθι σ. 118 ²²): «ἢ καὶ ἄλλως ἐνδεῖν ἐρεῦνης τῇ ἀκριβεῖα ἰσχυριζόμενον, αὐτὸν ἐκεῖνον παρίεναι εἰς μέσον καὶ λέγειν ἐν τῷ φανερῷ τὰ γενόμενα, καὶ κανονικῶς ταῦτα ἀποδεικνύναι, ἢ ἀκούειν αὐτὸν δι' ἑτέρων παραλαβόντα, δημοσιεύειν τοὺς λέγοντας, καὶ δι' ἐκεῖνην» (κατὰ Κ. Σ. Κέντην, Παρατηρήσεις κριτικαὶ εἰς τὸ Σημείωμα τοῦ βασιλέως Κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν *Bulletin de Corresp. Hellénique* 2 [1878] 311: ἐκεῖνων) «τὴν πληροφορίαν προβαίνειν τοῦ πράγματος». Πρβλ. αὐτόθι σ. 115 ¹⁹⁻²⁵, ἐνθα τὸνίζεται ἐπίσης καὶ ἡ ἀνάγκη ὑπάρξεως κατηγοροῦ.

29. Ἐν τῇ βασιλικῇ σημειώσεται δι' ἧς παραπέμπεται ἡ ἐρευνα τῶν κατὰ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ κατηγοριῶν εἰς τὸ πατρ. δικαστήριον, ἀναγράφεται (Uspenskij, Δίκη σ. 60 ⁸⁻¹²) ὅτι ἐξ ἴσου ἐπιζήμια εἶναι διὰ τὸν κατηγορούμενον τὰ ἀποφασίσματα, ἐὰν ἀποδειχθῇ ὅτι οὗτος ὕβρισε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ οὐχὶ ρίψας λίθον κατ' αὐτῆς, ὡς ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς κατηγορίας ἀνέφερεν ὁ Μιχαὴλ Κασπάκης, ἀλλὰ διὰ λόγων. Ὡς πληροφοροῦμεθα ἐκ συνοδικοῦ σημειώματος τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειίου (Σύντ. τ. 5 σ. 85 ἐπ., Grumel 1012, ἐτ. 1143), ἡ κατὰ τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου γενικὴ ἐπὶ αἰρέσει κατηγορία τοῦ μητροπολίτου Τυάνων Βασιλείου ἐξειδικεύθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν 2αν συνεδρίαν τοῦ τῆς ὑποθέσεως ἐπιληφθέντος συνοδικοῦ δικαστηρίου.

30. Ρητῶς ὀρίζεται τοῦτο ἐν τῷ καν. 19 Καρχ. καὶ ἐν Βασ. 3, 1, 8 (= Nov. 137, 3· πρβλ. καὶ Nov. 123, 2) καὶ 3, 1, 26 (= Nov. 123, 14 προοίμ.). Βλ. τὴν αὐτὴν διάταξιν καὶ ἐν Πρόχ. Νόμος 28, 4 = Ἐπαναγωγή 8, 5 = Ἐπιτομὴ νόμων 8, 24 = Epanagoge aucta 6, 5, ὡς καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 172. Πρβλ. τὰς ἐν σημ. 28 παραπομπάς, ὡς καὶ ἐπιστολὴν τοῦ μονοφυσίτου πατρ. Ἀντιοχείας Σευήρου ἐν Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XI 14: Π 460 α.

31. Βλ. καν. 87 Καρχ.: «... ἐπειδὴ τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ αἰτήσαντος παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ εἰσενεχθῆναι συνόδῳ...». Ἄλλως ἀντιλαμβάνεται τὸ χωρίον ὁ Joannou, C.S.P. σ. 332 μεταφράζων: «ayant demandé à introduire la cause devant notre synode». Καίτοι ὁ ὅρος «ἐναντίος» θὰ ἠδύνατο νὰ παράσχη ἀφορμὴν, ὅπως ὑποθέσῃ τις, ὅτι πρόκειται περὶ ἰδιωτικῆς διαφορᾶς, ἐν τούτοις ἡ ποινικὴ φύσις τῆς ὑποθέσεως προκύπτει σαφῶς ἐκ τοῦ τελευταίου ἐδαφίου τοῦ κανόνος, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ἀφαιρέσεως τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τοῦ κατηγορουμένου Quodvultdeus. Τοῦτο δέχονται καὶ οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ κανόνος (Σύντ. τ. 3 σ. 517 ἐπ.). Πρβλ. καὶ καν. 100 Καρχ.: «καὶ ζητηθέντων πρὸ τῶν θυρῶν τῶν λεγομένων παρεστάναι διακόνων,...».

32. Ἐξαίρεσιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης θεσπίζει ἡ διάταξις ἐν Βασ. 3, 1, 8 (= Nov. 137, 3) καταστήσασα ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο σαφέστερον τὸ κείμενον τῆς Nov. 123, 2, ἐνθα ὁ ἐν λόγῳ ὀρισμός τὸ πρῶτον κατεστρώθη). Ἡ διάταξις περιελήφθη καὶ εἰς μεταγενέστερα νομοθετήματα καὶ συλλογὰς, ἅτινα βλ. ἄνωτ. σημ. 3. Συμφώνως πρὸς ταύτην, ἐὰν διατυπωθῇ κατηγο-

ναν τῆς κατηγορίας ³³, τοῦθ' ὅπερ ἰσοδυναμεῖ ἐξ ἐπόψεως δυσμενῶν διὰ τὸν κατήγορον συνεπειῶν πρὸς ἀδυναμίαν ἀποδείξεως τῆς κατηγορίας ³⁴. Ἐὰν ὁμως οὗτος ἀπολειφθῇ ³⁵ μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς διαδικασίας, ἡ ἀπουσία του, συνεπαγομένη τὸν ἐφεξῆς ἀποκλεισμόν του ἀπὸ τῆς κοινωνίας ³⁶, δὲν παρακωλύει καὶ τὴν πρόοδον τῆς δίκης. Προσερχόμενος ὁ κατήγορος ἐκ νέου δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐν τῇ δίκῃ θέσιν του, μόνον ἐὰν ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀπουσία του ὠφείλετο εἰς αἰτίαν συγγνωστήν ³⁷. Τῆς διερευνήσεως τοῦ περιεχομένου τῶν κατηγοριῶν προηγεῖται ἡ ἐξέτασις ποικίλων στοιχείων τῆς προσωπικότητος τοῦ κατηγοροῦ, πρὸς διαπίστωσιν τῆς ἐν τῷ προσώπῳ τούτου μὴ συνδρομῆς ἀπαγορεύσεώς τινος, ἀποκλειούσης τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔγερσιν κατηγορίας ³⁸.

Ἡ προσέλευσις τοῦ κατηγορουμένου ³⁹ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς κλητεύσεως

ρία τις κατὰ τοῦ μέλλοντος νὰ χειροτονηθῇ εἰς ἓνα τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, συνεπεία τῆς ὁποίας ἀνεβλήθη ἡ χειροτονία, τὸ ἀρμόδιον δικαιοδοτικὸν ὄργανον ὀφείλει νὰ προβῇ εἰς «ζήτησιν ἀκριβεστάτην» καὶ ἀπόντος ἔτι τοῦ κατηγοροῦ.

33. Τὴν ἀρχὴν ταύτην δὲν ἐτήρησεν ἡ πατρ. συνόδος ΚΠ., ὅτε ἐπελήφθη ἐν ἔτει 1161 τῆς ἐκδικάσεως τῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ροστόβ Νέστορος κατηγοριῶν τοῦ πρίγκηπος (Κνιάζ) Ἀνδρέου Bogoljubskij, παρὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ τελευταίου, ἀναβλήσας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς περιεχούσης τὰς κατηγορίας ἐπιστολῆς του (βλ. τὰς παραγ. καὶ τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν παρὰ G r u m e l 1051, 1052). Πιθανὸν ἡ ἐξαίρεσις αὕτη νὰ ἐκπέσῃ εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ κατηγοροῦ, διὰ τὸν ὅποιον, ἄλλωστε, ἡ ἀπακολουθησασα ἀδικοῦσα τοῦ κατηγορουμένου οὐδὲν ἔσχεν ἐπιζήμιον ἀποτέλεσμα.

34. Βλ. τὰς ἐν τῇ σημ. 30 ἀναφερομένας διατάξεις τῆς κοσμικῆς νομοθεσίας. Φαίνεται ὅτι ἐκ λόγων ἐπεικειάς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἐνίοτε ἀνέβαλλον τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως ἐν περιπτώσει ἀπουσίας, ἔστω καὶ ἀνατιθεμένης τοῦ κατηγοροῦ. Βλ. ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ καν. 100 Καρχ. ἐκτιθέμενα περιστατικά.

35. Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀπλῆ μὴ προσέλευσις τοῦ κατηγοροῦ εἰς τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἡ δολία ἐξαφάνισις αὐτοῦ. Βλ. Ζωναρᾶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ καν. 19 Καρχ.: «ἐὰν δὲ ἀπολειφθῇ ἑαυτὸν ὑποσύρας, ἡγουν ἐκουσίως, οὐκ ἐξ ἀνάγκης τινός, ἑαυτὸν ὑποκλέψας, καὶ ἀποκρύψας, ὥστε μὴ εὐρίσκεισθαι,... ὁ δὲ κατήγορος ἐπιτιμηθήσεται,...» (Σύντ. τ. 3 σ. 359 ³⁰). Τοῦτο βλέπομεν ἐφαρμοζόμενον ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ. Κατὰ τὴν διαδικασίαν ἐνώπιον τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου, τοῦτο δὲν ὑπείσέρχεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη διατυπωθεισῶν κατηγοριῶν, διότι οὗτος ἀπουσιάζει ἐπικαλούμενος ἀσθένειαν (U s p e n s k i j, Δίκη σ. 38 ²⁻⁶, 66 ⁶⁻¹⁵).

36. Καν. 19 Καρχ. (βλ. τὴν ἐν τῇ προηγ. ὑποσημειώσει ἐρμηνείαν τοῦ Ζωναρᾶ).

37. Καν. 19 Καρχ. Ἐν τούτοις ὁ Βαλσαμὼν γράφει ἐν τῷ σχολίῳ του (Σύντ. τ. 3 σ. 361 ²⁶), παρὰ τὴν ἐν τῷ κανόνι τασσομένην προϋπόθεσιν, ὅτι καὶ ὁ ἀφορισθεὶς κατήγορος «οὐκ ἐμποδίζεται διὰ τὸν ἀφορισμὸν γυμνάζειν τὴν προέθετο κατηγορίαν».

38. Καν. 19, 50 Καρχ., ἰσχύοντες παραλλήλως πρὸς τὸν ἤδη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον θεσπισθέντα καν. 6 Β' Οἰκ. Οὕτως ὁ Καισαρείας Ἀρέθας, κατηγορηθεὶς ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' (Ζ') πορφυρογεννήτου ὡς ὑποκινητῆς στάσεως, προβάλλει μεταξὺ ἄλλων ἐν τῷ «ἀπολογητικῷ» του (περὶ οὗ βλ. Κ ο υ γ έ α, Ἀρέθας σ. 22 ἐπ.) καὶ τὴν ἐνστάσιν, ὅτι ὁ κατήγορός του καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν «ἐάλω συκοφαντίας». Οὗτος δὲν κατονομάζεται ἐν τῷ ἐγγράφῳ, ἀλλ' ὁ Σ. Κ ο υ γ έ α εἰκάζει ὅτι ταυτίζεται πρὸς τὸν Ἀναστάσιον τὸν Κοιαίστωρα. Τοὺς λόγους ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τῆς κατηγορίας βλ. ἄνωτ. § 3.

39. Ἐνίοτε ἐκ λόγων σκοπιμότητος δὲν διεφαίνετο σαφῶς κατὰ τίνας ἐστρέφετο ἡ δίκη, ὁπότε βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ κλητεύσεως τοῦ κατηγορουμένου. Τοῦτο παρατη-

του και της απειλής των εν περιπτώσει μη ἐμφανίσεώς του ⁴⁰ ὑπὸ τῶν κανόνων προβλεπομένων κυρώσεων, μη ἀποκλειομένης εἰς τινας περιπτώσεις καὶ τῆς βιαίας τούτου προσαγωγῆς (βλ. κατωτ. § 7). Τὰ ἐκκλησιαστικά δικαστήρια ἀπαιτοῦν ἐνίοτε ἀπὸ τὸν κατηγορούμενον τὴν παροχὴν ἐγγυήσεως διὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὸν τόπον διεξαγωγῆς τῆς δίκης καὶ τὴν ἐμφάνισίν του κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως ⁴¹. Ὁ ἐκτὸς τοῦ χώρου, ἐνθα τὸ δικαστήριον συνεδριάζει, ἀλλ' ἐγγὺς αὐτοῦ εὕρισκόμενος κατηγορούμενος καλεῖται, κατόπιν αἰτήσεώς του ἢ καὶ αὐτεπαγγέλτως, νὰ εἰσέλθῃ ⁴², ἵνα παράσχῃ ἐξηγήσεις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς κατηγορίας ⁴³ καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισίν του ⁴⁴.

ρεῖται κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ ἔτ. 1147 (Reg. 1351), ἥς μετέσχεν ὁ ὑπ' αὐτῆς καταδικασθεὶς πατρ. Κοσμᾶς Β' ὁ Ἀττικός, πιστεύων ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κριθῇ ἡ διδασκαλία τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος (Σύντ. τ. 5 σ. 309 ³) καὶ ἀγνοῶν τὰς κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου προτεθείσας κατηγορίας (αὐτόθι σ. 308 ³⁰), ὡς καὶ κατὰ τὴν μετὰ δέκα ἔτη συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (Grumel 1041), ἥτις συγκληθεῖσα πρὸς ἐπίλυσιν δογματικῶν τινῶν θεμάτων (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 316 ἐπ.) ἐμελλε κατ' οὐσίαν νὰ δικάσῃ τὸν μετέχοντα αὐτῆς ὑποβήσαντα Ἀνατολίαν Σωτήριχον τὸν Παντεύγε-
νον, καθ' οὗ εἶχον ἤδη πρὸ πολλοῦ διατυπωθῇ κατηγορίαι ἐπὶ αἰρέσει (βλ. τὸν «ἀπολογητικόν» τούτου πρὸς τὴν σύνοδον, αὐτόθι σ. 329 ἐπ.).

40. Καν. 19 καὶ 87 Καρχ. Παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῶν βλ. ἐν Michel, *Bischofsprozess* σ. 451 ²⁵ = Oudot σ. 36 ²² (Grumel 886, ἐτ. 1043-1058).

41. Βλ. τὴν σχετικὴν μαρτυρίαν παρὰ Ζωνάρη Βασιλεῶν καὶ Ἀριστενῶ ἐν τριῶν σχολείοις ὑπὸ τὸν καν. 20 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 27 ²¹⁻²⁶, 28 ¹⁰⁻¹⁸, 29 ²¹⁻²⁷). Ἡ τοιαύτη ἐγγύησις δὲν ἐμπίπτει κατὰ τοὺς ἀνωτέρω σχολιαστὰς εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν ἐγγυοδοσίας τοῦ κανόνος τούτου. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης τῶν ταύτης ἀναφέρων τὸ προηγούμενον τῆς 4ης συνεδρίας τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει, ὅτι ἡ παρατήρησις τῶν αὐτῆ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιβολὴν ἐγγυοδοσίας ὑπὸ τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν διάταξιν τῶν Βασ. 7, 4, 2 (=Nov. 112, 2), ἥς ἄλλωστε ἡ ἐπὶ κληρικῶν ἐφαρμογὴ ἀπηγορεύετο ὑπὸ τῶν Βασ. 3, 1, 11 (=Nov. 123, 6), ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάγκην παροχῆς ἐγγυήσεως, ἥτις δύναται νὰ προκύψῃ διαρκούσης τῆς ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου διαδικασίας.

42. Οὕτω κατὰ τὸ κατόπιν τῆς συνοδικῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος κατηγοριῶν γενόμενον σημείωμα (P.G. PKZ' στ. 977 D, Grumel 967, ἐτ. 1092), καλεῖται οὗτος νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἴσταται εἰς τὸ μέσον. Βλ. καὶ τὰ τῆς εἰσόδου κατὰ τὴν 2αν συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 τῶν κοινωνησάντων τῷ Φωτίῳ ἐπισκόπων καὶ λοιπῶν κληρικῶν (Mansi XVI στ. 37 E, 320 D· 42 C, 321 C· 42 E, 321 C· 43 B, 321 C), ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ Φωτίου καὶ τινῶν τῶν ὁπαδῶν του κατὰ τὴν 4ην συνεδρίαν τῆς αὐτῆς συνόδου (αὐτόθι στ. 329 E).

43. Π.χ. βλ. Mansi XI στ. 608 E (15η συνεδρία ζ' Οἰκ. Συνόδου), XII στ. 1002 C, 1015 E ἐπ. (1η συνεδρία ζ' Οἰκ. Συνόδου), XVI στ. 150 B ἐπ., 396 B ἐπ. (9η συνεδρία συνόδου ΚΠ. 869/70)· Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v, Grumel 1077 (δίκη τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων, ἐτ. 1168)· Petit, Documents ἀρ. II σ. 482 ⁵⁻⁷, Grumel 1109 (δίκη τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Κωνσταντίνου, ἐτ. 1170)· Παπαδοπούλου - Κερ-
μέως, Κερκυραϊκά σ. 347 ⁶⁻¹², Grumel 1168 (δίκη τοῦ πατρ. Βασιλείου Β' Καματεροῦ, ἐτ. 1186). Πρβλ. ἀνάλογον ὅρισμὸν καὶ ἐν πηγῇ μονοφυσιτικῆς προελεύσεως: Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XI 14 : II 460 a.

44. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῆς δίκης τοῦ αἰρετικοῦ μοναχοῦ Νήφωνος, καθ' ἣν καθηρέθῃ ὁ πατρ. ΚΠ. Κοσμᾶς Β' ὁ Ἀττικός, ἡ ὁμολογία τοῦ τελευταίου ὑπεκλήπη, τρόπον τινά, διότι οὗτος τεχνηέντως παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐδήλωσεν, ὅτι θεωρεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νήφωνος ὀρθόδοξον. Ἡ περιγραφὴ τῆς φάσεως ταύτης τῆς διαδικασίας εὔρηται ἐν αὐτῷ τῷ

Ἐάν τὸ κατηγορητήριον περιλαμβάνη πλείονα τοῦ ἐνὸς ἐκκλησιαστικά ἀδικήματα, τὰ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου βαρύτερα προηγούνται τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν ἐξέτασιν. Τοῦτο δὲν ὀρίζεται ὑπὸ τῶν κανόνων, ἀλλ' οὕτως εἶχεν ἤδη κατὰ τὸ παρελθὸν διαμορφωθῇ ἡ δικαστηριακὴ πρακτικὴ ⁴⁵. Ἀστοχήσαντος ὁμως τοῦ κατηγοροῦ περὶ τὴν ἀποδείξιν τῆς διαπράξεως ἐνὸς τῶν ἀδικημάτων τούτων, τὸ δικαστήριον δὲν ὑπείσέρχεται, κατὰ ρητὴν διάταξιν τοῦ καν. 130 Καρχ. ⁴⁶, εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λοιπῶν. Ἑρμηνεύων ὁ Βαλσαμὼν ⁴⁷ τὸν κανόνα τοῦτον περιορίζει τὴν ἐπέλευσιν τῆς δυσμενοῦς ταύτης διὰ τὸν κατήγορον συνεπείας εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ δικαστήριον ἀποφαίνεται ὅτι οὗτος ἐσυκοφάντησε τὸν κατηγορούμενον, ἀποκλειομένων τῶν περιπτώσεων ἀδυναμίας ἀποδείξεως ἔνεκεν ἀνεπαρκείας τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων. Τοῦτο ὁμως, νομίζω, ἀποτελεῖ συνέπειαν μεταγενεστέρας ἐπιδράσεως τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ⁴⁸, ἅτε τοῦ κανόνος οὐδεμίαν διάκρισιν ποιουμένου. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν πηγῆς τινος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὁ τοιοῦτο-τρόπως ὡς συκοφάντης φωραθεὶς δὲν δύναται μετὰ ταῦτα οὐδὲ ἀστικὴν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ κατηγορουμένου νὰ κινήσῃ ⁴⁹. Ἐάν κατὰ τοῦ καθαιρεθέντος καὶ ἀσκή-

περὶ τῆς καθαιρέσεως ἐκδοθέντι σημειώματι (Σύντ. τ. 3 σ. 309 γ) : «... ὁ θεοστεφὴς ἡμῶν αὐτοκράτωρ τὴν τοῦ παρόντος ἐπεποιήτο ἔκθεσιν, αὐτὸν τοῦτον τῇ ἐντέχνῳ τούτου καὶ ἐπιστημοναρχικῇ σοφίᾳ ἐρωτηθέντα, ἐκκαλῶναι τὰ κατὰ τὸν κανὸνα καὶ χωρὶς τινος πεποιθέντος ἐξελέγχοντος» (Reg. 1351, ἐτ. 1147).

45. Βλ. Τρῳϊανόν σ. 73. Συμφώνως πρὸς πατρ. ἐγγράφον τοῦ Μιχαήλ Α' Κηρουλλάρου (G r u m e l 884) κατὰ τὴν σειράν ταύτην δὲν νὰ ἐξετασθοῦν αἱ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Τρανουπόλεως ὑποβληθεῖσαι κατηγορίαι. Βλ. M i c h e l 1, Bischofsprozess σ. 451 ²⁰ = O u d o t σ. 36 ¹⁸ : «Εἰ δὲ πολλάκις οἱ ἐνάγοντες ψευδοκατηγοροὶ φανεῖεν περὶ τὰ μείζονα, τότε χρὴ τούτους πρὸς τὸν» (γρ. τῷ τῷ) «τῆς συκοφαντίας ὑπάπεσεῖν ἐγκλήματι μηδὲ τὰ χρηματικῶς» (O u d o t : χρηματικά) «κινουῦντας προσδέξασθαι τούτους· νομικὸν γὰρ καὶ τοῦτο παράγγελμα».

46. Ἡ διάταξις καὶ ἐν Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 3 (Σύντ. τ. 1 σ. 179).

47. Σύντ. τ. 3 σ. 599 ἐπ.

48. Αὐτὸς ὁ Βαλσαμὼν (ἐνθ' ἀν.) παραπέμπει εἰς τὰς διατάξεις τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας καταχωρίζων ἐν τῷ σχολίῳ του ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῶν Βασ. 60, 1, 10 = Dig. 48, 16, 1 pr. καὶ §§ 1, 3 καὶ 4. Πρβλ. καὶ Cod. Just. IX 45.

49. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνωτ. ἐν σημ. 45 πατρ. ἐγγράφου, ἐνθα κατεχωρίσθη καὶ ἡ σχετικὴ περικοπὴ τούτου. Κατὰ τὸν ἐκδότην τοῦ ἐγγράφου A. M i c h e l (Bischofsprozess σ. 488, 452) ὁ ὅρος «χρηματικῶς κινῶν» σημαίνει τὴν ὑποβολὴν κατηγορίας ἐπὶ ἐγκλήματι ἐπισύροντι χρηματικὴν μόνον ποινὴν («die nur mit Geldstrafen bedrohten Anklagepunkte»), ἐνῶ ἀναμφιβόλως δηλοῦται δι' αὐτοῦ ἡ ἐπιδιώξις τῆς ἱκανοποιήσεως ἀξιώσεως τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Οὕτω καὶ ὁ τὸ αὐτὸ ἐγγράφον ἐκδώσας J. O u d o t σ. 37 ²⁴, ³¹, ὡς καὶ ὁ G r u m e l 884. Ἀπορίαν προκαλεῖ ἡ ἐν τῷ ἐγγράφῳ σημείωσις, ὅτι ἡ τοιαύτη ρύθμισις, ἡ ἀπαγόρευσις δηλονότι τῆς ὑπὸ τοῦ ἐν ποινικῇ δίκῃ ὡς συκοφάντου φωραθέντος προβολῆς ἀστικῶν ἀπαιτήσεων, ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον «νομικοῦ παραγγέλματος», δοθέντος ὅτι οἱ συκοφάνται δὲν δύνανται μὲν νὰ εἶναι ἐφεξῆς κατήγοροι (Βασ. 60, 34, 4 = Dig. 48, 2, 4), οὐδόλως ὁμως κωλύονται νὰ παραστοῦν ἐπὶ δικαστηρίου, ὡσάκις προσβάλλεται ἴδιον αὐτῶν δικαίωμα (Βασ. 8, 1, 1 [= Dig. 3, 1, 1 § 6] ἐν συνδ. πρὸς τὸ ὑπὸ τὴν διάταξιν σχολίον). Βλ. καὶ K a s e r, Zivilprozessrecht σ. 151. Ἡ ἀνωτέρω ρύθμισις θὰ ἤρχετο, ἄλλωστε, εἰς ἀντίθεσιν καὶ πρὸς τὸν καν. 6 Β' Οἰκ., ὅστις ὀρίζει ὅτι δὲν ἐξετάζεται τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγοροῦ, ἐάν οὗτος ἐπάγῃ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου «οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τουτέστιν ἰδιωτικὴν». Οὕτω καὶ ὁ Βαλσαμὼν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν καν. 19 Καρχ. σχολίον

σαντος ἔφεσιν ἢ κατὰ τοῦ παραιτηθέντος καὶ αἰτησαμένου τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ εἰς τὸν θρόνον ὑποβληθῇ κατηγορία διαρκούσης τῆς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ ἐνδίκου μέσου ἢ τῆς αἰτήσεως, ὥς μετὰ μακρὰς συζητήσεις ἐκρίθη, ἢ ἐξέτασις τῆς κατηγορίας δέον νὰ προηγηθῇ τοῦ κυρίως θέματος ⁵⁰.

Ἐὰν τὰ στοιχεῖα τῆς ταυτότητος τοῦ κατηγορουμένου δὲν εἶναι γνωστὰ εἰς τὸ δικαστήριον, ἐρωτᾶται οὗτος πρῶτον περὶ αὐτῶν ⁵¹ καὶ ἐν συνεχείᾳ περὶ τῶν ἀποτελουσῶν τὸ περιεχόμενον τοῦ κατηγορητηρίου πράξεων. Κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἐξέτασις τοῦ κατηγορουμένου γίνεται οὐχὶ γενικῶς καὶ ἀορίστως ἀλλὰ διὰ τῆς θέσεως λεπτομερῶν ἐρωτήσεων ⁵², συνοδευομένων ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιδείξεως ἐγγράφων ⁵³. Διὰ τῆς ἐξετάσεως ἐρευνῶνται οὐχὶ μόνον αἱ συνθῆκαι τελέσεως τῆς πράξεως πρὸς διαπίστωσιν τῆς τυχόν διαπράξεως καὶ ἐτέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων ἢ τῆς ἐνοχῆς καὶ ἐτέρων προσώπων ⁵⁴, ἀλλὰ καὶ ἡ συνδρομὴ ὄρων ⁵⁵, οἱ ὅποιοι δύνανται, ἢ καὶ ὀφείλουν, νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀποφάσεως.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ κατηγορουμένου εἰς τὴν κατηγορίαν ⁵⁶, προφορικὴ κατὰ κα-

παρτηρεῖ ὅτι: «οἱ ἄτιμοι, ἐγκληματικὴν μὲν κατηγορίαν οὐ συνιστῶσι, χρηματικὰς δὲ ἰδίας ὑποθέσεις γυμνάζουσιν» (Σύντ. τ. 3 σ. 361 ²⁹). Ἀρ. ἐπεὶ δὲ δύνανται νὰ ἱκανοποιήσῃ ἡ ἐξήγησις, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται ἴσως περὶ ἰδιωτικῆς ἀξιώσεως, πρὸς τὴν ἐκ τινος τῶν καταγεληθέντων ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων, διότι ἡ ἀστικὴ κρίσις ἂν ἐποιοῦντο οὕτως ἢ ἄλλω ὡς παρεπόμενον τὴν τυχὴν τῆς κατηγορίας, μὴ ἀπαιτουμένην εἰδικῆς περὶ τούτου μνείας ἐν τῷ πατρ. ἐγγράφῳ.

50. Ταῦτα ἀναγράφει ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ ἐπὶ τὸν καν. 50 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 427 ²⁴ - 428 ³⁴). Τὸ ζήτημα προέκυψεν, ὅταν κατὰ τὴν συζητήσιν τῆς αἰτήσεως ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Ἀμυκλῶν Νικολάου ὑπεβλήθησαν κατηγορίαι κατ' αὐτοῦ.

51. Βλ. τὴν 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 ἐν Mansi XVI στ. 150 Β ἐπ., 396 Β ἐπ.

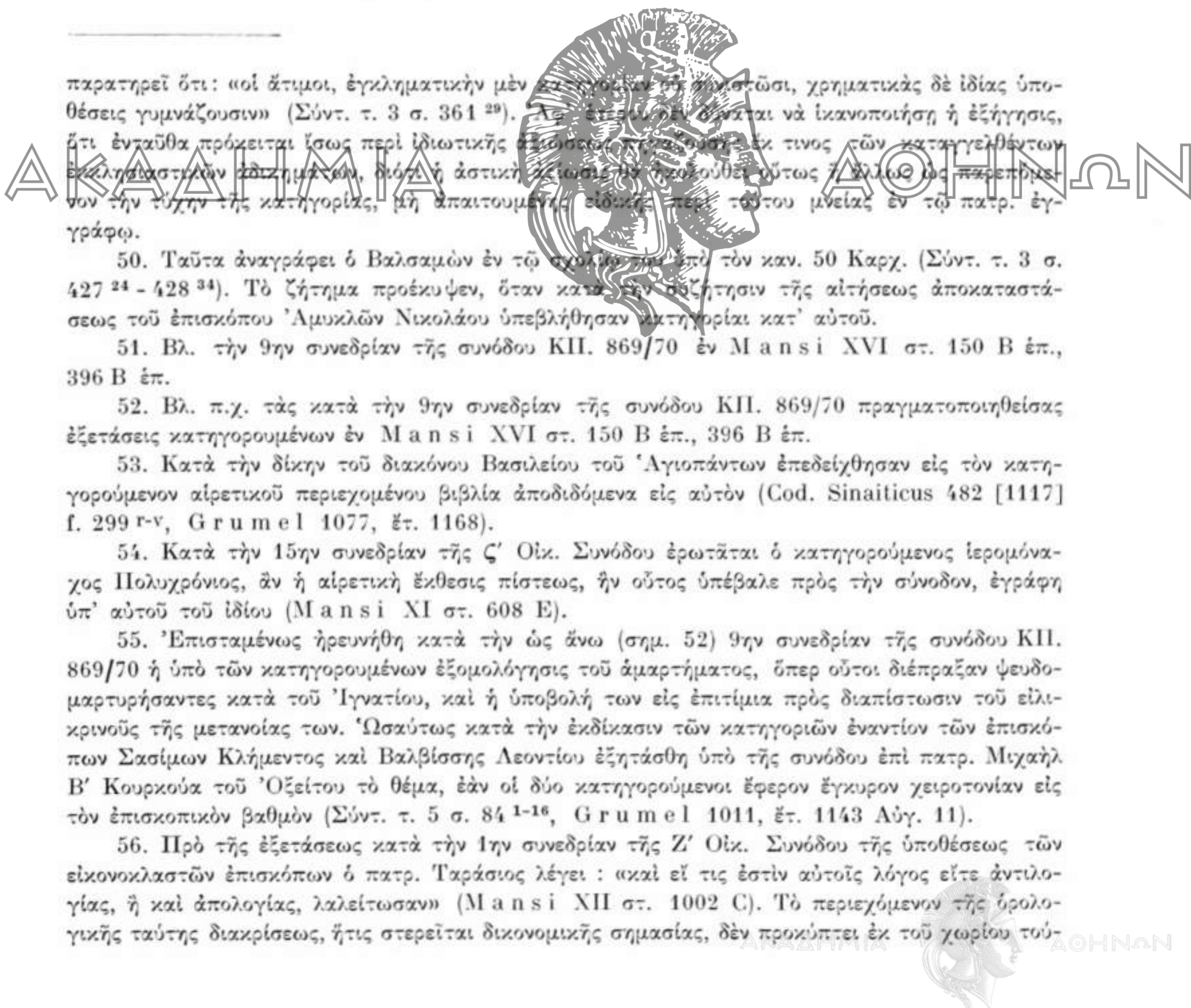
52. Βλ. π.χ. τὰς κατὰ τὴν 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 πραγματοποιηθείσας ἐξετάσεις κατηγορουμένων ἐν Mansi XVI στ. 150 Β ἐπ., 396 Β ἐπ.

53. Κατὰ τὴν δίκην τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων ἐπεδείχθησαν εἰς τὸν κατηγορούμενον αἵρετικοῦ περιεχομένου βιβλία ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν (Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v, Grumel 1077, ἔτ. 1168).

54. Κατὰ τὴν 15ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐρωτᾶται ὁ κατηγορούμενος ἱερομόναχος Πολυχρόνιος, ἂν ἡ αἵρετικὴ ἔκθεσις πίστεως, ἣν οὗτος ὑπέβαλε πρὸς τὴν σύνοδον, ἐγγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου (Mansi XI στ. 608 Ε).

55. Ἐπισταμένως ἠρευνήθη κατὰ τὴν ὡς ἄνω (σημ. 52) 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 ἡ ὑπὸ τῶν κατηγορουμένων ἐξομολόγησις τοῦ ἁμαρτήματος, ὅπερ οὗτοι διέπραξαν ψευδομαρτυρήσαντες κατὰ τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ἡ ὑποβολὴ των εἰς ἐπιτίμια πρὸς διαπίστωσιν τοῦ εἰλικρινοῦς τῆς μετανοίας των. Ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν κατηγοριῶν ἐναντίον τῶν ἐπισκόπων Σασίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου ἐξητάσθη ὑπὸ τῆς συνόδου ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξείτου τὸ θέμα, εἰς οἷς δύο κατηγορούμενοι ἔφερον ἔγκυρον χειροτονίαν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν (Σύντ. τ. 5 σ. 84 ¹⁻¹⁶, Grumel 1011, ἔτ. 1143 Αὐγ. 11).

56. Πρὸ τῆς ἐξετάσεως κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου τῆς ὑποθέσεως τῶν εἰκονοκλαστῶν ἐπισκόπων ὁ πατρ. Ταράσιος λέγει: «καὶ εἴ τις ἐστὶν αὐτοῖς λόγος εἴτε ἀντιλογίας, ἢ καὶ ἀπολογίας, λαλεῖτωσαν» (Mansi XII στ. 1002 C). Τὸ περιεχόμενον τῆς ὁρολογικῆς ταύτης διακρίσεως, ἥτις στερεῖται δικονομικῆς σημασίας, δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ χωρίου τού-

νόνα, ενίοτε όμως και έγγραφος⁵⁷, δύναται νὰ συνίσταται εἰς ἄρνησιν ἢ κατάφασιν⁵⁸ τῶν ταύτην ἀποτελούντων περιστατικῶν, συνδυαζομένην ἐνδεχομένως μετὰ τῆς προβολῆς νέων πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν, εἴτε δικονομικῆς φύσεως, ὡς αἴτησιν ἐξαιρέσεως δικαστοῦ (βλ. κατωτ. § 8), ἐνστασιν ἀναρμοδιότητος τοῦ δικαστηρίου⁵⁹

του. Πιθανώτερον φαίνεται, ὅτι διὰ τοῦ ὅρου «ἀντιλογία» δηλοῦται ἡ προβολὴ νέων πραγματικῶν ἰσχυρισμῶν, ἐνῶ ἡ «ἀπολογία» περιλαμβάνει τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν κατηγορίαν. Πρβλ. καὶ G.W.H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, τευχ. 1, Oxford 1961, σ. 155, 201 λ. ἀντιλογία, ἀπολογία.

57. Ἐγγράφως ἀπελογήθη ὁ Καισαρείας Ἀρέθας κατὰ τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' (Ζ') πορφυρογεννήτου γενομένην δίκην του. Ὁ «ἀπολογητικός» του σώζεται ἐν τῷ Cod. Mosquensis synod. bibl. Vlad. 441 (βλ. Κουγέα, Ἀρέθας σ. 22 ἐπ.). Ἔτερον παράδειγμα ἐγγράφου ἀπολογίας ἀποτελεῖ ὁ «ἀπόλογος» τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου (βλ. βίον αὐτοῦ 94, 14 ἐκδ. Hausherr σ. 130¹⁴⁻¹⁶), ὡς καὶ ἡ πρὸς τὴν σύνοδον ἀπολογία τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου ἐν ἔτει 1157 (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 329-330). Μνεῖα τοιοῦτου ἐγγράφου γίνεται ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιστ. 11 στίχ. 23-24 τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας (Dargouzes, *Épistoliers* σ. 87). Καίτοι μὴ ταυτιζόμενα μετὰ τῶν ἐγγράφων ἀπολογιῶν, τὸν αὐτὸν ἐν πολλοῖς σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν καὶ αἱ ἐν δίκαις ἐπὶ αἵρέσει οὐχὶ σπανίως ὑποβαλλόμεναι «ὁμολογίαι πίστεως». Βλ. π.χ. τοιαῦτα ἐγγράφα ἐν τῇ Ζ' Οἰκ. Συνόδῳ (Mansi XII στ. 1007 D-1011 B, 1014 A-1015 B), ἐν τῇ συνόδῳ ΚΠ. 869/70 (αὐτόθι XVI στ. 38 E-41 B ἢ 320 E-321 B), ὡς καὶ ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ (Uspenskiĭ, *Δίκη* σ. 37¹⁵).

58. Παντελῇ ἄρνησιν εἰς κατηγορίας συναγόμεν κατὰ τὴν δίκαν ἐξάρχου τινὸς ἐνώπιον τῆς πατρ. συνόδου ΚΠ. ἐπὶ Νικολάου Α' Μυστικοῦ (ἐπιστ. τούτου 143 ἐν P.G. PIA' στ. 369 CD, ἐνθα ἡ τοιαύτη ἄρνησις τῆς κατηγορίας χαρακτηρίζεται ὡς «ἐνστασις». [Grumel 764]), ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου κατὰ τὴν ἐκδίκασιν κατηγορίας τοῦ πρώην Νικομηδείας Στεφάνου ἐναντίον Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου (βλ. βίον αὐτοῦ 82, 17, ἐκδ. Hausherr σ. 112), ὡς καὶ κατὰ τὰς δίκας τοῦ Σωτηρίχου Παντευγένου ἐν ἔτει 1157 (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 330⁴⁻⁷) καὶ τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων (Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v. Βλ. Grumel 1077, ἔτ. 1168). Μάλιστα ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ἀποκρούει οὐχὶ μόνον τὰς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἀχθείσας κατηγορίας ἀλλὰ καὶ τὰς ψιθυριζόμενας. Ἐν μέρει ἄρνησιν καὶ ἐν μέρει ὁμολογίαν τῆς κατηγορίας ἔχομεν ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ, ὅστις ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη ὑποβληθεισῶν δέκα κατηγοριῶν ἡμφεσβήτησε μόνον τὴν τελευταίαν (Uspenskiĭ, *Δίκη* σ. 59¹⁻⁷), ὡς καὶ ἐν τῇ δίκῃ τῶν ἐπισκόπων Σασίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου ἐνώπιον τῆς συνόδου ἐπὶ πατριαρχείας Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειτοῦ ἐν ἔτει 1143 (βλ. τὰ σχετικὰ συνοδικὰ σημειώματα ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 87⁶⁻²⁵, ὡς καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐν αὐτοῖς χασμάτων ὑπὸ Παπαδοπούλου-Κερράμewς, Βογομιλικά σ. 721²⁹⁻³⁶, 722⁴¹-723⁴. Grumel 1012, 1014). Οὐχὶ σπανίως, ἐν δὲ ταῖς δίκαις ἐπὶ αἵρέσει ἦτο ἡ μόνη ὁδὸς ὑπερασπίσεως ἐν περιπτώσει μὴ ἀποκηρύξεως τῆς κακοδοξίας, ἡ ἀπάντησις, καταφατικὴ ἢ ἀποφατικὴ, συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι τὰ ἐν τῇ κατηγορίᾳ πραγματικὰ περιστατικὰ οὐδενὸς ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν ἀποτελοῦν. Οὕτως ἐν τῷ βίῳ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου 82, 14, ἐκδ. Hausherr σ. 112 καὶ ἐν Uspenskiĭ, *Δίκη* σ. 59⁵⁻⁷. Ἐν συνοδικῇ τέλος δίκη ἐπὶ πατρ. Σεργίου Β' (1001-1019) ὁ κατηγορούμενος πρεσβύτερος ὁμολόγησε τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ προβαλὼν τὴν ὑπαρξιν νομικῆς πλάνης ἠθωώθη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου (Laurent, *Réponses canoniques inédites* ἀρ. I στίχ. 3-6 σ. 301, Grumel 823). Βλ. ἐπ' αὐτοῦ Χριστοφιλόπουλον, *Θέματα* σ. 66.

59. Ἐν τῇ ἀπολογίᾳ του ὁ Σωτήριχος Παντεύγενος, στηριζόμενος εἰς τὴν ιδιότητά του ὡς ὑποψηφίου Ἀντιοχείας, ἐπισημαίνει τὴν ἀναρμοδιότητα τοῦ πατριαρχικοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ δὲν

ἢ πλημμελοῦς διεξαγωγῆς τῆς δίκης⁶⁰, εἴτε οὐσιαστικῆς. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει διώκεται ἡ ἀνατροπὴ τῆς κατηγορίας διὰ τῆς ἀμφισβητήσεως τῆς ὑπάρξεως παρὰ τῇ καταγγελλομένῃ πράξει τῶν στοιχείων τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος⁶¹. Ἐνίοτε δὲν ἀμφισβητοῦνται τὰ ἐν τῇ κατηγορίᾳ πραγματικά, ἀλλ' ὁ ἐφαρμοστέος κανὼν δικαίου⁶² ἢ ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ⁶³. Δυνατὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νὰ προβληθοῦν ἐνστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν, ὡς λ.χ. ἐνστάσεις πλαστότητος ἐγγράφων προσαγομένων προαποδεικτικῶς⁶⁴. Ἄλλοτε ὑπερασπίζων ἑαυτὸν ὁ κατηγορούμενος περιορίζεται εἰς ἐπικλήσιν τῆς μετανοίας του⁶⁵, ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ ἐπιείκειαν κατὰ τὴν ἐπιμέτρῃσιν τῆς ποινῆς ἢ τελείαν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ταύτης. Τοὺς ἰσχυρισμούς του οὐδέ-

προβάλλει τὴν σχετικὴν ἐνστάσιν : «Ἐνῆν μὲν οὖν ἐμοὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀποκρίνασθαι, τὴν ἄνωθεν δεδομένην ἐξουσίαν τῷ θρόνῳ προβαλλομένῳ» (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 329⁷). Ἐνστάσιν ἀναρμοδιότητος τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου προέτεινον οἱ κληρικοὶ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας (Συνοδικὸν γράμμα τοῦ Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 64³⁴, Grumel 938, ἔτ. 1084), μεθ' ὃ ἔλαβε χώραν παραπομπὴ τῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον (βλ. κατωτ. σημ. 102).

60. Τοιαύτης φύσεως εἶναι ὁ ἐν τῷ «ἀποσταλάσαντι» τῷ Καισαρείας Ἀρέθᾳ ἰσχυρισμός, ὅτι ὁ κατήγορός του (βλ. ἀνωτ. σημ. 38) εἶχε κατὰ τὴν παραβλῆσιν ἀποκαλυφθῇ συκοφαντῶν καὶ τὴν μητροπολίτην Πατρῶν ἐπὶ συλήσει δημοσίων χρημάτων, καὶ ὅτι συνεπῶς ὡς τοιοῦτος ἔδει νὰ μὴ γίνῃ δευτὸς εἰς κατηγορίαν. Βλ. Κοιυγέα, Ἀρέθας σ. 23 ἐπ.

61. Ὡς δὲ τῶν νέων ἰσχυρισμῶν ἐμφανίζονται τὰ πραγματικά, περιστατικά ἐλλεῖπει παρὰ τῇ πράξει κατὰ κανόνα ὁ ἄδικος χαρακτήρ. Οὕτω κατὰ τὴν ἐν ΚΠ. σύνοδον ἔτ. 869/70 οἱ ἐπίσκοποι τῆς φωτιανῆς μερίδος προέβαλον τὴν παραίτησιν τοῦ Ἰγνατίου ἀποκρούοντες τὴν κατηγορίαν, ὅτι καθεῖλον τοῦτον ἀντικανονικῶς. «Οὐδὲν κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, δὲν ἐπρόκειτο περὶ καθαιρέσεως, ἀλλὰ περὶ ἀποδοχῆς τῆς παραίτησεως του» (Mansi XVI στ. 88 CD, 349 CD). «Ἰνα ἀποσεισῇ τὴν περὶ συνάψεως ἀπηγορευμένου γάμου κατηγορίαν ἐπικαλεῖται ὁ κατηγορούμενος ἐν δίκῃ ἐπὶ πατριαρχείας Ἀλεξίου Στουδίτου (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. § 2 σημ. 5) τὸ ἀνυπόστατον μνηστείας ἕνεκα μὴ συνδρομῆς κατὰ τὴν συνάψιν τῆς τῶν νομίμων προϋποθέσεων (Σύντ. τ. 5 σ. 33¹¹⁻¹⁵, Grumel 834). Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τείνουν καὶ οἱ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1143 διεξαχθεῖσαν δίκην των προβληθέντες ἰσχυρισμοὶ (Σύντ. τ. 5 σ. 87⁶⁻²⁵ καὶ Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, Βογομιλικὰ σ. 721²⁹⁻³⁶, Grumel 1012). Πρβλ. καὶ ἀνωτ. σημ. 58.

62. Κατὰ τὴν 6ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. τῷ 869/70 συνελθούσης συνόδου ἀποκρούουν οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Φωτίου τὴν κατηγορίαν τῆς «ἀθρόας χειροτονίας» διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἀντιθέτου ἐθίμου κρατοῦντος ἐν Ἀνατολῇ: «καὶ τὸ ἔθος τὸν κανόνα ἐκεῖνον νικᾷ» (Mansi XVI στ. 348 E, πρβλ. καὶ 87 C).

63. Κατὰ τὴν αὐτὴν, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγ. σημειώσει, συνεδρίαν ἐγείρεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐπισκόπων τοιαύτη ἀμφισβήτησις (Mansi XVI στ. 87 DE, 349 AB).

64. Οὕτω προβάλλουν πλαστότητα ὁ μὲν Ἀρέθας τοῦ ὑπὸ τοῦ κατηγόρου προσαγομένου πρὸς τὸν Συμβάτιον ἀποσταλέντος «γραμματίου» (Κοιυγέα, Ἀρέθας σ. 23), ὁ δὲ Σωτήριχος Παντεύγενος λόγου τινὸς ἀποδιδομένου εἰς αὐτὸν (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 330¹³⁻¹⁴). Περὶ προσβολῆς ἐγγράφων ὡς πλαστῶν βλ. κατωτ. § 17.

65. Οὕτως ἀπελογήθησαν οἱ κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐξετασθέντες ἐπτὰ εἰκονομάχοι ἐπίσκοποι, ὡς καὶ ὁ μεταγενεστέρως ἐμφανισθεὶς Γρηγόριος Νεοκαισαρείας (Mansi XII στ. 1015 E ἐπ., 1051 E ἐπ., 1115 A). Ἀποκήρυξιν τῶν ἐν δυσὶ λόγοις περιεχομένων διδασκαλιῶν του περιλαμβάνει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας ὑποβληθὲν ἐγγράφον

ποτε καλεῖται ὁ κατηγορούμενος νὰ βεβαιώσῃ ἐνὸρκως ⁶⁶, ἐξαιρουμένης, ὡς εἰκός, τῆς περιπτώσεως ἐπιβολῆς ἀπαλλακτικοῦ ὄρκου. Ἐνίοτε ὁμως πρὸς κολασμὸν τῆς παραβάσεως τοῦ «καθήκοντος ἀληθείας» ἐκρίνοντο αἱ γενικαὶ διατάξεις ἀνεπαρκεῖς ⁶⁷. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς «ἀπολογίας» τοῦ κατηγορουμένου ἐξαρτᾶται ἡ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ κατηγοροῦ κατανομή τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω. Ἡ σιγή τοῦ κατηγορουμένου δέον νὰ ἐρμηνεύεται ὡς τοιαύτη, ἐν τούτοις, κατὰ τινα μαρτυρίαν, ἡρμηνεύθη εἰς βάρος αὐτοῦ, ἐκληφθεῖσα ὡς ὁμολογία ⁶⁸, καίτοι τοῦτο ἀποδοκιμάζεται ἐμμέσως ἐν αὐτῇ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ⁶⁹.

Ἐὰν ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ κατηγορῶν ἢ κατηγορουμένων ἢ γενικώτερον διαδίκων ⁷⁰ προκύπτῃ κίνδυνος διαταράξεως τῆς τάξεως ἢ ἄλλως πῶς δυσχεραίνεται ἡ διεξαγωγή τῆς δίκης, δύναται νὰ διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ὅπως ἡ οἰκεία ὁμὰς ἐκπροσωπηθῇ κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν ἀπόψεων τῆς ὑπὸ τινων μόνον ἐκ τῶν μελῶν τῆς ⁷¹.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον προτάσεως τῶν ἐνστάσεων, εἶναι ἀναγκαία ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς διαδικασίας προβολὴ μόνον ἐκείνων, δι' ὧν ζητεῖται ἡ ἐξαίρεσις δικαστοῦ (βλ. κατωτ. § 8) ἢ ἡ κήρυξις τοῦ δικαστηρίου ἀναρμοδίου ⁷². Αἱ λοιπαὶ δύνανται θεω-

καὶ τοῦτο ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς κατὰ τὴν ἐπαγγελθεῖσαν δίκην ἀπολογίας του. Βλ. τὸ σημείωμα τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ ἐν *Journal asiat.*, Nominalismus σ. 378⁹⁻¹⁰ (Reg. 1273, ἐτ. 1117).

66. Διαφόρου φύσεως εἶναι ἡ ὑπόθεσις, τὴν ὑποθέσει παρέχει ὁ Χάλκηδόνος Λέων κατὰ τὴν δίκην τοῦ ἐνώπιον τῆς συνόδου (ἐτ. 1092) καλούμενος ὑπὸ τοῦ παρισταμένου αὐτοκρ. Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ὅπως ὑπερασπίσῃ ἐαυτὸν, ὑποστηρίξῃ καλῇ τῇ πίστει τὰς ἐναντίον παλαιότερων συνοδικῶν ἀποφάσεων ἀπόψεις του (P. G. P. K. X. σ. 977 D - 980 A, Grumel 1967).

67. Ὡς ἀναφέρει ὁ πατρ. Νικόλαος Γ' Γραμματικός, κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας ἀπήγγειλεν ἐπιτίμια κατὰ τῶν μελλόντων τυχὸν νὰ ἀποστοῦν τῆς ἀληθείας: «ἐπιτιμίαις, καὶ παλαμναίαις ἀραῖς καὶ φρικωδεστάταις (ὡς ὥδη) ἀσφαλίσάμενος τοὺς εἰς τὴν μέλλουσαν θορυβήσιν ἐπιχειρήσοντας, ἢ φθέγγασθαί τι κατὰ χρεῖαν, ἢ χάριν, ἢ πάθος ἕτερον, κοινῶς ἢ ἰδίᾳ διαφέρων αὐτοῖς, τῶν τεινόντων εἰς παράβασιν τῶν θείων καὶ παρακοὴν κανόνων, καὶ σύστασιν ψεύδους» (Σύντ. τ. 5 σ. 63¹⁹⁻²⁴, Grumel 1938, ἐτ. 1084).

68. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1186 ἐνώπιον τῆς συνόδου διεξαχθεῖσαν δίκην τοῦ πατρ. Βασιλείου Β' Καματεροῦ. Βλ. Παπαδοπούλου - Κερამέως, Κερκυραϊκὰ σ. 347¹²⁻¹³ (Grumel 1168).

69. Βλ. Παναγιωτάκων τ. Γ' σ. 782 σημ. 2.

70. Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Κοσμᾶ τοῦ Τζινζιλούκη τῇ ἐντολῇ τοῦ αὐτοκρ. Κωνσταντίνου ΙΑ' (Θ') τοῦ Μονομάχου ἐκδίκασιν καταγγελιῶν καὶ ἐπίλυσιν διαφορῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει παρέστησαν ὡς διάδικοι πλέον τῶν 180 μοναχῶν (Meyer, Haupturkunden σ. 154¹).

71. Βλ. συνοδικὸν σημείωμα τοῦ πατρ. Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ, ἀναφερόμενον εἰς τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας ἐν ἔτει 1084 (Grumel 1938): «Λοιπὸν ἔλυσα καὶ πάλιν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ζήτησιν ἀνῆρτησα, προχειρίσασθαι παραγγείλας εἰς ἀπολογίαν ἀφ' ἐκάστου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγμάτων δύο τυχὸν ἢ καὶ τρεῖς, τοὺς λόγον στρογγύλῃν εἰδήμονας, καὶ εἰπεῖν, καὶ ἀκοῦσαι δοκιμωτάτους» (Σύντ. τ. 5 σ. 63²⁸⁻³²). Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ παραστάσεως τῶν κατηγορουμένων δι' ἀντιπροσώπου, περὶ ἧς βλ. κατωτ. σημ. 120.

72. Βλ. σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς καν. 15 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 337¹⁴): «Ἡ τοῦ ἀπροσφόρου» (sc. δικαστοῦ) «παραγραφὴ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δικαστηρίου προτίθεται καὶ μόνον, οὐ

ρητικῶς κατὰ πάντα χρόνον νὰ ὑποβληθοῦν, πλὴν τοῦτο σπανίως παρατηρεῖται ἐν τῇ πράξει, ἐκτὸς ἐὰν τὰ ταῦτα θεμελιόυντα περιστατικὰ ἔλαβον χώραν ἢ κατέστησαν γνωστὰ μεταγενεστέρως ⁷³.

Περατωθείσης τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀπολογίας τοῦ κατηγορουμένου ἐκτίθενται αἱ κατ' αὐτῆς τυχόν ὑπάρχουσαι ἀντιρρήσεις ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ ἢ, ἐν ἐλλείψει τούτου, ὑπὸ τινος τῶν δικαστῶν ⁷⁴. Μετὰ τὴν κατὰ ταῦτα ἀκρόασιν ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν, ἐφ' ὅσον βεβαίως παρίσταται καὶ κατήγορος, εἰσέρχεται ἡ διαδικασία εἰς τὴν φάσιν τῆς ἀποδείξεως, περὶ ἧς ἐκτενῶς κατωτέρω (§ 9). Μεθ' ὃ διαπιστουμένου, κατόπιν μακρῶν ἐνίοτε συζητήσεων ⁷⁵, τοῦ ἐὰν τὰ ὡς ἀληθῆ βεβαιωθέντα πραγματικὰ περιστατικὰ συνιστοῦν παράβασιν ⁷⁶ ἐπιτακτικοῦ ἢ ἀπαγορευτικοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ⁷⁷, ὡς καὶ τοῦ ποῖαι κανονικαὶ

μὴν καὶ μετὰ ταῦτα...». Ἡ φράσις αὕτη ἀποδίδει γενικῆς ἰσχύος δικονομικὴν ἀρχήν, ἥτις ἀσφαλῶς ἐτηρεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, καίτοι ἐν τῷ κειμένῳ δὲν γίνεται εἰδικῶς εἰς ταῦτα ἡ ἀναφορά.

73. Πάντες οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου προετάθησαν οὐχὶ κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς πατριαρχικῆς συνόδου (20 Αὐγ. 1148, Grumel 1011), ὅτε ἤρχισεν ἡ ἐξέτασις τῆς ἐναντίον των καταγγελίας τοῦ ἀθηναίου Γεωργίου Βασιλείου, ἀλλὰ κατὰ τὴν 2αν (1 Ὀκτ., Grumel 1012), διότι τότε ἐγένετο ἐξαίρεσις τῆς ἀρχικῶς ἀορίστως διατετυπωμένης κατηγορίας. Βλ. τὸ σχετικὸν σημείωμα τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξείτου ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 30 ἐπ.

74. Κατὰ τὴν 6ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. τῷ 869/70 συγκληθείσης συνόδου ὁ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς μητροπολίτης Σμύρνης Μητροφάνης εἰς ἀντιρρήσιν τῆς ἀπολογίας τῶν ἐπισκόπων τοῦ Φωτίου (ἀνωτ. σημ. 62, 63) ἀρνεῖται τὴν ἰσχυρικὴν καὶ νομικὴν βάσιν τῆς ἐνστάσεώς των (Mansi XVI στ. 89 C - 92 B, 349 E - 353 G). Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως τούτων περὶ προηγουμένης παραιτήσεως τοῦ Ἰγνατίου (ἀνωτ. σημ. 61) ἀποκρούεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις παρατηρεῖ ὅτι αἱ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς ἡ παραίτησις ἐγένετο, καθιστοῦν ταύτην ὑποπτον ὡς προϊόν βίας (Mansi XVI στ. 88 CD, 349 CD).

75. Κατὰ τὰς συζητήσεις ταύτας ἐνώπιον ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων συντεθειμένων ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, παρατηροῦμεν ὅτι οἱ τελευταῖοι δὲν μετέχουν, ἐὰν τὸ συζητούμενον θέμα ἀνήκῃ εἰς τὸ ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Πλεῖστα παραδείγματα δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῆς μελέτης τῶν πρακτικῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Διὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον βλ. Τρωϊανον σ. 35 σημ. 35. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀποχὴ τοῦ αὐτοκρ. Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ κατὰ τὴν ψηφοφορίαν, ἥτις ἔλαβε χώραν διαρκούσης τῆς δίκης τοῦ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου ἐν ἔτει 1157 περὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς ἐν τῷ κλήρῳ παραμονῆς τοῦ κατηγορουμένου μετὰ τὴν ὑπὸ τούτου ἀποκλήρυξιν τῶν κακοδοξιῶν του (Σακελλίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 323 ⁸⁻¹⁰, Grumel 1041). Ἐν τούτοις κατὰ τὴν αὐτὴν δίκην ἀνεμείχθη ὁ αὐτοκράτωρ ἐνεργῶς εἰς τὴν πρὸς ἐπίλυσιν δογματικῶν ζητημάτων διεξαχθεῖσαν συζήτησιν (αὐτόθι σ. 322 ⁴⁻²³).

76. Βλ. τὸ μακρὸν σκεπτικὸν ἀποφάσεως ἀποδιδομένης εἰς τὸν πατρ. Ἀλέξιον Στουδίτην (βλ. ἀνωτ. § 2 σημ. 5 στοιχ. β') ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 34 ²³ - 36 ⁴ (Grumel 834).

77. Τυχόν ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐφαρμοστέου κανόνος δικαίου εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ ἀρθοῦν διὰ προσαγωγῆς καὶ ἀναγνώσεως τοῦ σχετικοῦ κειμένου, ὡς π.χ. τῶν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἀγίῳ Ὄρει διεπόντων χρυσοβούλλων κατὰ τὴν ἐπίλυσιν σχετικῆς διαφορᾶς (Meyer, Haupturkunden σ. 154 ¹⁰⁻¹³). Τοῦτο ἠδύνατο νὰ συμβῇ καὶ προκειμένου περὶ ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως διατάξεων, καίτοι αὗται ὀφείλον νὰ εἶναι γνωσταὶ πᾶσι τοῖς δικάζουσιν. Οὕτω μαρτυρεῖται, ὅτι κατὰ τὴν Πρωτοδ. Σύνοδον πρὸ τῆς καταδί-

κυρώσεις δέον νὰ πλήξουν τὸν ὑπαίτιον τῆς παραβάσεως ⁷⁸, τὸ δικαστήριον προβαίνει εἰς τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως, διὰ τῆς ὁποίας περατοῦται ἡ ἐκκλησιαστικὴ δίκη ⁷⁹.

Ἡ διαδικασία διεξάγεται εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, χρησιμοποιουμένων ἐρμηνέων ⁸⁰ καὶ μεταφραστῶν ⁸¹, καθ' ἃς περιπτώσεις παρίστανται ἀντιπρόσωποι τοῦ ρωμαίου Ποντίφηκος, καὶ διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἢ τῶν ἀσκούντων τὰ ἔργα τοῦ

κῆς τοῦ Ἰγνατίου ἀνεγνώσθη ὁ καν. 30 Ἀποστ. (βίος Ἰγνατίου ἐν P. G. PE' στ. 520 A 14). Ὡς ὅμως παρατηρεῖ ἐν συνεχείᾳ ὁ βιογράφος, ὁ κανὼν ἐφηρμόσθη ἐν μέρει μόνον: «Τὸ ἐξῆς δὲ τοῦ κεφαλαίου, ὅτι καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες,» (sc. καθαιρείσθωσαν) «κακούργως οἱ δόλιοι παρεσιώπησαν...». Δυσχερὴς ἦτο ἀντιθέτως ὁ καθορισμὸς τοῦ ἐφαρμοστέου κανόνος δικαίου, ἐφ' ὅσον ἡμφεσβητεῖτο. Βλ. ἐν Mansi XVI στ. 87 C, 348 E τὰ πρακτικὰ τῆς 6ης συνεδρίας τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70, καθ' ἣν οἱ κατηγορούμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν ὑπαρξίν ἐθίμου (βλ. ἄνωτ. σημ. 62), ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν τοῦ ὁποίου διετύπωσαν ἀμφιβολίας τινὲς τῶν δικαστῶν («τὰ σπανίως γινόμενα τοὺς νόμους οὐκ ἀνατρέπουσι», αὐτόθι στ. 352 C· πρβλ. καὶ 90 D).

78. Μετὰ μεγίστης ἀκριβείας διεξήχθη κατὰ τὴν 4ην συνεδρίαν τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ἐπιτρεπτοῦ τῆς ἀποδοχῆς ἐπιστηφέντων αἰρετικῶν, ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τῶν εἰκονομάχων, καὶ περὶ τινῶν ἄλλων σπανίων προβλημάτων. Κατ' αὐτὴν ἀνεγνώσθησαν κανόνες, κανονικαὶ ἐπιστολαὶ καὶ δογματικὰ ἔργα τῶν Πατέρων, ὡς καὶ ἀποσπάσματα ἐκκλησιαστικῶν ἱστορικῶν πρὸς διαπίστωσιν τῆς ἀρχαίας ἀκολουθουμένης πρακτικῆς (Mansi XII στ. 4018-1050). Τὸ λαμπρὸν τοῦτο παράδειγμα διασκέψεως ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου χαρακτηρίζει περὶ ἑνὸς οὗτοῦ ὁ F. O. Schwaab, Geschichte der Bilderstürmenden Kaiser des oströmischen Reichs, Frankfurt/M 1842, σ. 292 ὡς «ἀνιαρόν»! Βλ. ὡσαύτως τὴν κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς αὐτῆς συνόδου ἑξ. ἀφορμῆς τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Γρηγορίου Νεοκαισαρείας ἀναδρομὴν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου ἄνευ ὅμως προσαγωγῆς τῶν πρακτικῶν αὐτῆς (αὐτόθι στ. 1118).

79. Εἰς τινὰ ἐν τούτοις δίκην τῶν ἀρχῶν τοῦ IB' αἰ., τὴν τοῦ μητροπολίτου Νικαίας Εὐστρατίου, ὑπεχρεώθη τὸ δικαστήριον μετὰ τὴν ἐκδοσιν ὀριστικῆς ἀποφάσεως νὰ ἀσχοληθῇ ἐκ νέου μὲ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, κατόπιν ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος. Δι' αὐτῆς ἐζήτηι οὗτος νὰ πληροφορηθῇ τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν ἡ πλειονοψηφία τῆς συνόδου ἐστήριξε τὴν δυσμενῆ διὰ τὸν κατηγορούμενον ψῆφον τῆς. Ἡ ἀπάντησις ἐδόθη διὰ λόγου τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Νικητῆ, ἐκδοθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Joannou, Le sort σ. 8 - 30 καὶ προσφάτως ὑπὸ τοῦ Darrouzès, Ecclésiologie σ. 276 - 304. Καίτοι ὁ λόγος οὗτος εἰς τινὰ σημεῖα ἐνθυμίζει κατηγορητήριον (βλ. π.χ. σ. 302 ἐπ.· τοῦτο ὑποστηρίζει ἐν μέρει ὁ ἐκδότης J. Darrouzès ἐνθ' ἄν. σ. 60), ἐν τούτοις δὲν φέρει ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ τοιοῦτον χαρακτήρα, διότι ἀφορᾷ κυρίως εἰς τὸν ἐφαρμοστέον κανόνα δικαίου, ὡς καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸν ὑπαγωγὴν τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν.

80. Ἡ παρουσία ἐρμηνέως κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ 869/70 (πρᾶξις ζ') μαρτυρεῖται ρητῶς ἐν Mansi XVI στ. 357 D: «Οἱ τοποτηρηταὶ εἶπον διὰ τοῦ ἐξελληνίζοντος Δαμιανοῦ βασιλικοῦ κληρικοῦ». Ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ ἔτ. 879/80 προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Λέων τις «βασιλικὸς πρωτοσπαθᾶριος καὶ ἐρμηνεύς» (Mansi XVII A στ. 393 D, 468 BC· πρβλ. καὶ στ. 508 A). Βλ. σχετικῶς Ed. Schwartz, Zweisprachigkeit in den Konzilsakten ἐν Philologus 88 (1933) 245 ἐπ.

81. Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀναγράφεται, ὅτι τὰ λατινικὰ κείμενα ἀναγιγνώσκονται ἐν ἐλληνικῇ μεταφράσει, δὲν προκύπτει ὅμως, ἐὰν ὁ κατονομαζόμενος μεταφραστὴς ἦτο κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς συνόδου παρών, παρέχων κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης τὰς ὑπηρεσίας του (Mansi XI στ. 232 E).

προέδρου τοῦ δικαστηρίου⁸². Οὗτος ἀπευθύνει ἐρωτήσεις πρὸς τοὺς παράγοντας τῆς δίκης⁸³, αὐτὸς διατάσσει, κατὰ κανόνα, αὐτεπαγγέλτως ἢ κατόπιν αἰτήσεως⁸⁴ τὴν διενέργειαν πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους διαδικαστικῶν πράξεων⁸⁵, οὐχὶ σπανίως δὲ λαμβάνει ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου καὶ ἀποφάσεις ἐπὶ ἡσσοнос σημασίας θεμάτων⁸⁶, ἀφορώντων εἰς τὴν καθόλου διεξαγωγὴν τῆς δίκης. Πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων⁸⁷ καθίσταται ἐνίοτε ἀναγκαία ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐπιβολῆς ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν κατὰ τῶν παρακωλύοντων τὴν ὁμαλὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης⁸⁸.

82. Ἀπὸ τῆς εἰκονομαχίας παρατηρεῖται μεταβολὴ εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῆς προεδρίας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων κρατοῦντα, περὶ ὧν βλ. Χριστοφιλοπούλου, Σύγκλητος σ. 107 ἐπ. Ἡ ἀνάμειξις τῶν «ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων» κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου εἶναι λίαν περιορισμένη (βλ. π.χ. Mansi XII στ. 1022 D, 1038 D, 1119 C). Εἰς τινὰ μάλιστα περίπτωσιν (αὐτόθι στ. 1022 DE) ἀπορρίπτεται ὑπὸ τοῦ πατρ. Ταρασίου ἡ ἐπὶ τινος θέματος εἰσήγησις των. Βλ. καὶ H. G e l z e r, Die Konzilien als Reichsparlamente ἐν Ausgewählte kleine Schriften, Leipzig 1907, σ. 149.

83. Βλ. σχετικῶς τὰ πρακτικὰ τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου (Mansi XI στ. 208 ἐπ. passim), τῆς Ζ' (αὐτόθι XII στ. 991 ἐπ. passim, XIII στ. 1 ἐπ. passim), τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 (αὐτόθι XVI στ. 17 ἐπ. καὶ 309 ἐπ. passim). Κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς τελευταίας ταύτης συνόδου, ἦτοι μετὰ τὴν προσέλευσιν τοῦ Φωτίου, ἀπέκρινε οἱ παπικοὶ λεχάτοι ἀπευθύνειν τὰς ἐκωλύσεις ἀπ' εὐθείας πρὸς τοῦτον, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν θεσθέντων προσώπων. Τοῦτο, ἀσχετον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, γίνεται διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ρώμης δὲν ἐπιθυμοῦν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην κοινωνίαν πρὸς τὸν Φώτιον, ὃν θεωροῦν ὡς τελοῦντα ὑπὸ τὸ παπικὸν ἀνάθεμα (βλ. τὸ ἐκτενὲς κείμενον τῶν λατινικῶν πρακτικῶν αὐτόθι στ. 77 ἐπ. passim, διότι μόνον ἐξ αὐτοῦ προκύπτει τοῦτο).

84. Βλ. π.χ. Mansi XII στ. 1019 D, 1035 D.

85. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 216 A, 325 B (Ζ' Οἰκ.), XII στ. 1019 D, 1050 CD, 1051 E (Ζ' Οἰκ.), XVII A στ. 380 A, 504 A (σύνοδος ἐν ΚΠ. ἔτ. 879/80). Διὰ τὴν ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς συγκλήτου ἐνάσκησιν τῶν ἔργων τούτων βλ. Χριστοφιλοπούλου, Σύγκλητος σ. 109 ἐπ. Ἐνίοτε τὴν διενέργειαν τῶν ἐν λόγῳ πράξεων φέρεται διατάσσουσα ἡ σύνοδος ἐν τῷ συνόλῳ τῆς (βλ. π.χ. αὐτόθι XII στ. 999 C, 1002 C, 1023 B, E, 1027 E, 1034 C, XIII στ. 164 B). Ἄλλοτε πάλιν αὕτη ἐπαναλαμβάνει τὴν ἤδη ὑπὸ τοῦ προέδρου δοθεῖσαν ἐντολὴν (βλ. αὐτόθι XII στ. 1022 C, 1035 CD, XIII στ. 196 E, XVI στ. 38 B). Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν συμμετεχόντων ἀπορρέοντα τρόπον διευθύνσεως τῶν ἐργασιῶν τῶν συνόδων τούτων καὶ τὴν συνήθειαν, ὅπως τὰ μέλη ἐκφράζουν τὴν βούλησίν των διὰ βοῆς.

86. Οὕτως ὁ τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου προεδρεύων αὐτοκρ. Κωνσταντῖνος Ζ' παραπέμπει κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τὴν συζήτησιν ἐπὶ αἰτήσεως τῶν ρωμαίων ἀντιπροσώπων εἰς ἐτέραν δικάσιμον (Mansi XI στ. 228 BC). Ὁ πατρ. Ταράσιος ἐν τέλει τῆς 1ης συνεδρίας τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀποφαίνεται, ὅπως περὶ τῆς τύχης τῶν δόντων τοὺς λιβελλοὺς ἐπισκόπων ἀποφασίσῃ ἡ σύνοδος εἰς ἐτέραν συνεδρίαν (αὐτόθι XII στ. 1050 E). Ἐπίσης ὁ αὐτὸς πατριάρχης ἐπιβάλλει κατὰ τὴν 2αν συνεδρίαν τῆς ἰδίας συνόδου εἰς τὸν Γρηγόριον Νεοκαισαρείας, νὰ προσκομίσῃ κατὰ τὴν προσεχῇ δικάσιμον λίβελλον πίστεως (αὐτόθι στ. 1054 D). Κατὰ τὴν δίκην τοῦ ἡγουμένου Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ ὁ πατρ. Μιχαὴλ Γ' ὁ Ἀγχιάλου μετὰ τὴν καταδίκην τῆς διδασκαλίας τοῦ κατηγορουμένου ἀναβάλλει τὴν λήψιν τῆς περὶ τῆς ποινῆς ἀποφάσεως (Petit, Documents ἀρ. IV σ. 493¹²⁻¹⁶, Grumel 1110, ἔτ. 1170 Φεβρ. 18).

87. Τὰ πρὸς τοῦτο ἀρμόδια ὄργανα βλ. ἐν Zhishman σ. 164 σημ. 8.

88. Οὕτω κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας ἐν ἔτει 1084 (βλ. τὸ

Ἐὰν ἡ δίκη δὲν περατωθῇ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας, συνεχίζεται ἡ διαδικασία κατὰ τὴν ἐπομένην τακτικὴν δικάσιμον τοῦ δικαστηρίου, ἢ, ἰδίᾳ προκειμένου περὶ ἐκτάκτων ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ἡμέραν. Ὁ καθορισμὸς τῆς δικασίμου δύναται νὰ γίνῃ εἴτε κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν⁸⁹, εἴτε καὶ μετὰ ταύτην⁹⁰. Αἱ διαδοχικαὶ κατὰ ταῦτα συνεδρίαὶ διὰ τὴν συζήτησιν μιᾶς ὑποθέσεως κεῖνται κατὰ κανόνα πλησίον ἀλλήλων⁹¹, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται καὶ τὸ ἀντίθετον⁹², ἔστω καὶ ἄνευ μεσολαβήσεως ἀναβολῆς τῆς δίκης. Αὕτη δύναται νὰ χωρήσῃ γενικῶς μὲν ὅσάκις ἡ διεξαγωγή τῆς δίκης εἰ-

σχετικὸν ἀπόσπασμα τοῦ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ πατρ. Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ [Σύντ. τ. 5 σ. 63¹⁹⁻²²] ἄνωτ. σημ. 67). Τὸ μέτρον ὅμως τοῦτο ἐδείχθη ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει ἀλυσιτελές.

89. Οὕτω κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. συνόδου ἔτ. 879/80 (Mansi XVII A στ. 392 A).

90. Ἰδίως ἐὰν ἡ ἀνάγκη προσδιορισμοῦ νέας δικασίμου προέκυψε μεταγενεστέρως, ὡς ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας, καθ' ἣν ἀναβολῆς τῆς 1ης συνεδρίας ἐθεωρήθη λήξασα ἡ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως συζήτησις (βλ. τὸ περὶ τῆς δίκης συνταχθὲν βασιλικὸν σημείωμα ἐν J o a n n o u, Nominalismus σ. 378¹⁴, Reg. 1275, 2, 1117). Ἐν τούτοις ἐνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς ἀντιευστρατιανῆς μερίδος παρῆσαν ἀντίρρησης ὥστε ἡ σύνοδος συνέλθῃ ἐκ νέου, ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς (βλ. J o a n n o u, Eustrate de Nicée σ. 28¹⁷). Ἐὰν διὰ τὸν μεταξὺ δύο διαδοχικῶν συνεδριάσεων χρόνον διατελεσθῇ ἡ ἐκτὸς τῆς ἑώρας τοῦ δικαστηρίου διενέργεια διαδικαστικῆς κινήσεως, ἡ ἡμέρα τῆς δευτέρας συνεδριάσεως θὰ ὀρισθῇ μετὰ τὴν διενέργειαν τῆς πράξεως ταύτης, ὅσάκις ὁ ἐκ τῶν προτέρων ὑπολογισμὸς τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου εἶναι ἀδύνατος.

91. Ἡ ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Σπυριδίου Εὐθυμίου ἐξέτασις καταγγελιῶν ὑποβληθεισῶν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει πρὸς τὸν αὐτοκρ. Ἰωάννην Α' Τζιμισκὴν ἐγένετο εἰς ἑξ. συνεχεῖς ἡμέρας. Βλ. τυπικὸν τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος ἐν Meyer, Haupturkunden σ. 142⁴ (Reg. 745, ἔτ. 972). Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἐγγράφου τούτου, γνωστοῦ ὡς «Τράγου», βλ. F. D ö l g e r, Die Echtheit des Tragos ἐν B.Z. 41 (1941) 340 - 350 (= τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Byzantinische Diplomatie, Ettal 1956, σ. 215 - 224). Εἰς βραχὺν χρόνον ἐπερατώθη ἐπίσης ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου (Grumel 1041, 12 καὶ 13 Μαΐου 1157· κατὰ Αὐγούστον ἢ Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπεκυρώθη ἀπλῶς ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις [Grumel 1045]), τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων (Grumel 1076, 1077, ὀλίγον πρὸ 22 καὶ 24 Ἰανουαρίου 1168) καὶ τοῦ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ (Grumel 1110, 1115, πρβλ. καὶ 1116 Chron., Φεβρ. 1170). Ὁ ρυθμὸς τῶν ἐργασιῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς καὶ τῆς ἐκδικάσεως τῶν ἐνώπιον αὐτῶν φερομένων ὑποθέσεων, ποικίλλει, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τῆς μιᾶς συνεδρίας μέχρι τῆς ἐπομένης μεσολαβοῦν ἐνίοτε μακρὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χρονικὰ διαστήματα. Βλ. τὰς ἡμερομηνίας τῶν συνεδριῶν τῆς Σ' Οἰκ. Συνόδου ἐν Mansi XI στ. 208 E, 217 A, 221 D, 229 B, 316 E, 321 B, 328 B, 332 E, 377 E, 388 B, 456 D, 517 E, 549 C, 584 B, 601 E, 612 C, 621 D, 624 E καὶ τῆς Ζ' αὐτόθι XII στ. 991 E, 1051 B, 1114 A, XIII στ. 1 A, 157 A, 204 A, 365 A, 413 B.

92. Μακρὸν σχετικῶς χρόνον καλύπτουν αἱ συζητήσεις ἐπὶ τῶν δικῶν τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ (Grumel 923 - 927, τέλη Φεβρ. - 11 Ἀπρ. 1082), τῶν ἐπισκόπων Σασίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου (Grumel 1011, 1012, 1014, 20 Αὐγ., 1 καὶ 30 Ὀκτ. 1143), τοῦ μητρ. Νικαίας Γεωργίου (Grumel 1066, 1070, 1073, 1075, 6 Ἀπρ. μέχρι Μαΐου - Ἰουλίου 1166) καὶ τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Κωνσταντίνου (Grumel 1109, 1111, 30 Ἰαν. καὶ 20 Φεβρ. 1170). Παραδείγματα τοιαύτης βραδύτητος ἐπὶ τῶν Οἰκ. Συνόδων βλ. ἐν τῇ προηγ. σημειώσει.

ναι αδύνατος, είτε εκ λόγων δικονομικῶν, π.χ. ἀπουσία παράγοντος τῆς δίκης⁹³, είτε ἔνεκα τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν⁹⁴, εἰδικῶς δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας χάριν τῆς συμπληρωματικῆς προσαγωγῆς ἀποδεικτικοῦ ὑλικοῦ⁹⁵ ἢ τῆς ἐκτὸς τοῦ χώρου συνεδριάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἐνδεχομένως δὲ καὶ μακρὰν τῆς ἔδρας του, διεξαγωγῆς ἀποδείξεων⁹⁶. Τὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης προκαλέσαντα γεγονότα εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν καὶ ἑτέρας πλὴν αὐτῆς δικονομικὰς συνεπειάς⁹⁷.

93. Ἡ ἀναβολὴ τῆς δίκης μέχρι τοῦ χρόνου συγκλήσεως τῆς ἐτησίαις συνόδου ἔνεκεν ἀπουσίας τοῦ κατηγορουμένου προβλέπεται ὑπὸ τοῦ καν. 19 Καρχ. Βλ. ἀναβολὴν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐν ἐγγράφῳ τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Α΄ Κηρουλλαρίου ἐκδιδομένῳ ὑπὸ Michel, Bischofsprozess σ. 451⁴⁻⁹ (Grumel 884). Οὕτω καὶ ἐν τῷ καν. 87 Καρχ. ἀπήγγειλεν ἡ σύνοδος ἀκοινωνησίαν κατὰ τοῦ ἀποχωρήσαντος κατηγορουμένου ἐπισκόπου «ἕως οὗ τὸ κατ' αὐτὸν πρᾶγμα περατωθῇ», δὲν προέβη ὅμως καὶ εἰς ἐρήμην τούτου ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως. Ὁ ἀνωτέρω μνησθεὶς καν. 19 δὲν προβλέπει τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως τῆς ὑποθέσεως, ἐὰν ἀπουσιάζῃ ὁ κατήγορος. Ἐν τούτοις εἰς τινὰς περιπτώσεις τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ἀνέβαλον τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, συνήθως κινούμενα ἐκ λόγων ἀπειθείας. Βλ. καν. 100 Καρχ. Κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 21 Μαρτίου καὶ 11 Ἀπριλίου 1082 ἀναβάλλεται ὑπὸ τῆς πατρ. συνόδου ἡ ἐξέτασις τῶν κατηγοριῶν τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη ἐπισκόπου τοῦ ἱεροῦ Ἰταλοῦ, τοῦ κατηγοροῦ ἀσθενούντος καὶ κατὰ συνέπειαν μὴ παρόντος (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 38²⁻⁶, 66⁶⁻¹⁵, Grumel 926, 927). Ἀναβολὴ δίκης ἔνεκεν ἀπουσίας παρατηρεῖται καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτου πρὸς τὸν μητροπολίτην Νέων Πατρῶν (ἐκδ. Λάμπρου, Μιχ. Χωνιάτου τὰ σωζόμενα Β' σ. 27²⁶ - 28²⁷). Ἡ ιδιότης τῶν ἀπολειφθέντων προσώπων δὲν προκύπτει ἐκ τῆς ἐπιστολῆς. Πάντως δὲν ἦσαν κατήγοροι, διότι ἡ καταγγελία προῆλθεν ἐκ τοῦ μητροπολίτου Νέων Πατρῶν καὶ ἐστρέφετο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἱεροῦ. Ἰσως ἦσαν συγκατηγορούμενοι τούτου (βλ. σημειώσεις τοῦ Σ. Λάμπρου ἐνθ' ἀν. σ. 455 καὶ 560, ὡς καὶ ἐπιστολὴν τοῦ μητροπολίτου Νέων Πατρῶν πρὸς τὸν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη ἐκδ. ὑπὸ Μ. Τρόυ ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. Ἑθνολ. Ἑταιρείας 5 [1900] 203 ἐπ.).

94. Ἐνεκα θορυβωδῶν ἐκδηλώσεων τοῦ πλήθους καὶ τῆς συνεπειᾶς τούτων διαταράξεως τῆς τάξεως ἀνεβλήθησαν συνεδρίαὶ τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου, ἀπαξ μὲν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 41⁶⁻⁹, Grumel 924, Φεβρ.-Μάρτ. 1082) καὶ τρεῖς κατὰ τὴν τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας (Σύντ. τ. 5 σ. 63⁵⁻²⁹, 65¹, Grumel 938, μετὰ Αὐγ. 1084).

95. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνεβλήθη ἡ ἐκδίκασις τῶν κατὰ τινος ἐξάρχου κατηγοριῶν ἐπὶ πατρ. Νικολάου Α΄ Μυστικοῦ (βλ. ἐπιστ. 143 τούτου πρὸς Ἰγνάτιον μάγιστρον μονάσαντα ἐν (P.G. PIA' στ. 369 CD, Grumel 764). Ὁσαύτως ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β΄ Κουρκούα τοῦ Ὁξειτοῦ μετὰ δευτέραν ἐμφάνισιν τοῦ κατηγορουμένου μοναχοῦ Νήφωνος ἐνώπιον αὐτῆς, ἀποφαίνεται ἡ σύνοδος, ὅτι ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι εἰσέτι ὥριμος διὰ τὴν ἐκδοσιν ὁριστικῆς ἀποφάσεως καὶ ἀναβάλλει τὴν λήψιν ταύτης ἐπὶ σκοπῷ «ἀκριβεστέρας τῶν περὶ αὐτοῦ ἡμῖν ἀκουσθέντων ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως» (βλ. τὸ ἀπὸ 1 Ὀκτ. 1143 συνοδικὸν σημείωμα ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 89³⁻¹³ ἐν συνδ. πρὸς τὸ ἀπὸ 22 Φεβρ. 1144 συνοδικὸν σημείωμα αὐτόθι σ. 90²³⁻²⁵, Grumel 1013, 1015).

96. Κατὰ τὴν 20 Αὐγ. 1143, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξεδικάσθησαν αἱ κατὰ τῶν ἐπισκόπων Σασίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου κατηγορίαι, ἀπεφάσισεν ἡ σύνοδος τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐπ' αὐτῶν συζητήσεως, ἀνέθεσε δὲ εἰς τὸν κατὰ τόπον ἀρμόδιον μητροπολίτην τὴν διενέργειαν ἐπιτοπίου ἐξετάσεως (βλ. σημείωμα τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Β΄ Κουρκούα τοῦ Ὁξειτοῦ ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 84²⁸⁻³⁴, Grumel 1011).

97. Οὕτω μετὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς δίκης τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ καὶ τὴν τρίτην ἀναβολὴν τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας (ἀνωτ. σημ. 94) ἐπηκολούθησεν ἡ παραπομπή

Ἐνίοτε τὸ δικαστήριον μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου ἀναβάλλει τὴν περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς συζήτησιν εἰς ἑτέραν δικάσιμον⁹⁸. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐν δίκαις αἰρετικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους παρέχεται τοιουτοτρόπως ἡ εὐκαιρία, ὅπως διὰ τῆς, ἔστω καὶ τὴν ὑστάτην στιγμὴν ἐκδηλουμένης, μετανοίας τῶν ἐπιτύχουν ἐπιεικεστέραν ποινικὴν μεταχείρισιν⁹⁹. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἐὰν δὲν χωρήσῃ ἀναβολὴ τῆς δίκης, ἐρωτῶνται οἱ ὑπαίτιοι τῆς τελέσεως τοῦ ἀδικήματος τῆς αἰρέσεως πρὸ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, ἐὰν ἐμμένουν εἰς τὰς αἰρετικάς τῶν δοξασίας¹⁰⁰.

Ἐὰν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν μιᾶς ὑποθέσεως, εἴτε ἐν ἀρχῇ τῆς διαδικασίας, εἴτε καὶ μεταγενεστέρως, ἤθελε κρίνει τὸ δικαστήριον — κατόπιν προβολῆς τῆς ἐνστάσεως ἀναρμοδιότητος ἢ καὶ αὐτεπαγγέλτως — ἑαυτὸ ἀναρμόδιον¹⁰¹ ἐν ὅλῳ

ἀμφοτέρων τῶν ὑποθέσεων πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον (κατωτ. σημ. 102). Ἡ δὲ ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐπισκόπου Εὐρίπου ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτου μετὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς (άνωτ. σημ. 93) ἐπραγματοποιήθη ἐκτὸς τῆς ἑδρας τοῦ δικαστηρίου, ἤτοι ἐν Εὐρίπῳ (βλ. ἐπιστολὴν Μιχαὴλ Χωνιάτου ἐν *Αἰγ. Μουσ. Μιχ. Χωνιάτου τὰ σωζόμενα* Β' σ. 28³).

98. Βλ. τὰ τῆς δίκης τοῦ μητροπολίτου Νικητᾶ Γεωργίου ἐν Νικήτᾳ Χωνιάτου, Θησαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κεφ. 25 (P.G. FM σ. 251 C, Grumel 1066, 1070, 1073). Ἡ μὲν ἐπὶ τῆς οὐσίας συζήτησις ἐγένετο κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς 6 καὶ 14 Ἀπριλίου 1166, ἡ δὲ ποινὴ ἐπεβλήθη κατὰ τὴν 6 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τῆς ἀπὸ παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὴν δίκην τοῦ γενομένου Ἰωάννου Εἰρηναίου (P e t i t, Documents αρ. IV σ. 493¹⁵⁻¹⁶, Κωνσταντ. VI 2: 297⁴⁹⁻⁵⁰, Grumel 1110, 1115) ἐνώπιον τῆς πατρ. συνόδου ἐν ἔτει 1170. Ἀναλογίαν, μετὰ τινων ὅμως διαφορῶν, ἐμφανίζει τὸ ἱστορικὸν τῆς καταδίκης τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Κωνσταντίνου. Οὗτος, καίτοι κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 10 Ἰαν. 1170 ἡ πλειονοψηφία τῶν δικαστῶν ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ἐπιβολῆς καθαιρέσεως καὶ τῆς ἀπαγγελίας ἀναθέματος, καθηρέθη μόνον (P e t i t, Documents αρ. II σ. 487⁸⁻⁹, Grumel 1109). Ἡ αἰτιολογία τῆς τοιαύτης ἐνεργείας εὔρηται ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ: «περὶ δὲ τοῦ ἀνθεματισμοῦ οὐδὲν τι τότε ἀπεφάναντο, τὴν ἐκείνου πάντως ἰδεῖν θερμὴν μετάνοιαν ἀναμένοντες» (αὐτόθι αρ. III σ. 489²⁵⁻²⁷). Τελικῶς τῷ ἐπεβλήθη καὶ ἀναθεματισμὸς κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 20 Φεβρ. 1170 (αὐτόθι αρ. III σ. 490¹⁴, Grumel 1111). Βλ. καὶ τὴν ἐπομ. σημείωσιν.

99. Δις ἀνεβλήθη ἡ κατάγνωσις τῆς ποινῆς ἐν τῇ ἐπὶ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου κατὰ τὸ ἔτος 1030 γενομένη δίκη τῶν Ἰακωβιτῶν. Διὰ τὴν πρώτην ἀναβολὴν ρητῶς ἀναγράφεται ἐν τῇ ἀποφάσει ὅτι «διασκέψεως τούτοις ἐδόθη καιρὸς» (Ficker, Erlasse σ. 12¹³⁻¹⁴, Grumel 839). Ἡ δευτέρα ἀναβολὴ ἐχορηγήθη τῇ αἰτήσει τῶν κατηγορουμένων (αὐτόθι σ. 12²²⁻²³).

100. Βλ. π.χ. τὰ πρακτικὰ τῆς 5' Οἰκ. Συνόδου, καθ' ἣν ἀπηρθύνθη ἡ ἐρώτησις αὕτη πρὸς τοὺς κατηγορουμένους Μακάριον (Mansi XI σ. 360 B), Πολυχρόνιον (αὐτόθι σ. 609 C) καὶ Κωνσταντῖνον (αὐτόθι σ. 620 C).

101. Τοῦτο παρετηρεῖτο ἰδίως ὁσάκις τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως ἐπελήφθη δικαστήριον ἔχον λίαν περιορισμένην καθ' ὅλην ἀρμοδιότητα, ὡς τὰ δικαστήρια τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων. Βλ. διὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα Zhishman σ. 114, 128 καὶ 132 ἐπ. Εἰς τινὰς ἄλλας περιπτώσεις δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀναρμοδιότητος τοῦ παραπέμποντος δικαστηρίου κατὰ κυριολεξίαν, ἀλλὰ περὶ παραπομπῆς διὰ λόγους σκοπιμότητος ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως. Οὕτως ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος παρέπεμψε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ πρὸς τὸ αὐτοκρ. δικαστήριον (βλ. ἐπομ. σημείωσιν), οὐχὶ διότι ἦτο ἀναρμόδιον, ὡς ὑποστηρίζει ὁ P. É. Stephano (Jean Italos σ. 68) χρησιμοποιοῦν τὸν ὅρον οὐχὶ κατὰ νομικὴν ἀκριβολογίαν, ἀλλ' ἵνα μεταθέσῃ τὴν εὐθύνην εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐν ὅψει τῶν πολιτικῶν ἐπιπτώσεων, ἃς ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἢ ἐκβασίς τῆς δίκης.

ἢ ἐν μέρει, διατάσσει τὴν παραπομπὴν τῆς ὑποθέσεως εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ¹⁰², εἴτε καθ' ὃ μέρος ἐδέχθη τὴν ἰδίαν ἀναρμοδιότητα ¹⁰³, πρὸς τὸ ἀρμόδιον δικαστήριον. Ἐὰν δύο ἐκκλησιαστικὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα ἔχουν συντρέχουσιν καθ' ὕλην ἀρμοδιότητα, ἀσκουμένην, ἐφ' ὅσον τὸ ἐν τούτων ἢ καὶ ἀμφότερα εἶναι ἔκτακτα, ἐντὸς τῶν χρονικῶν πλαισίων τῆς λειτουργίας ἑκατέρου τούτων ¹⁰⁴, εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον παραπομπὴ ὑποθέσεως, ὑφισταμένου ἀποχρῶντος πρὸς τοῦτο λόγου ¹⁰⁵. Τὴν περὶ παραπομπῆς ἀπόφασιν ταύτην τοῦ ἐκκλη-

102. Ἐν ἔτει 1082 ἐζητήθη παρὰ τοῦ αὐτοκρ. Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ὅπως ἐπιληφθῇ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἐνώπιον τοῦ πατρ. συνοδικοῦ δικαστηρίου ἐκκρεμούσης ὑποθέσεως τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 41 ¹⁰, Grumel 924). Μετὰ δύο ἔτη ὁ πατρ. Νικόλαος Γ' (ἀνα)παραπέμπει πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας κατόπιν τῆς ἐνστάσεως ἀναρμοδιότητος, ἣν ὑπέβαλον οἱ κληρικοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπικαλούμενοι τὸ αὐτοκρ. δικαστήριον (Συνοδικὸν γράμμα Νικολάου Γ' ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 64 ³³ - 65², Grumel 938· βλ. τὴν ὑπὸ τοῦ V. Tiftixoglu, Gruppenbildungen innerhalb des konstantinopolitanischen Klerus während der Komnenenzeit ἐν B.Z. 62 [1969] 45 διδομένην εἰς τὰ γεγονότα ἐρμηνείαν). Παραπομπὴ ὑποθέσεως ὑπὸ τοῦ πατρ. ἀρχιεπίσκοπ. πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ πατρ. Λουκᾶ Χρυσόβεργου ἐκδοθέντος συνοδικοῦ σημειώματος περὶ τῆς δίκης τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων (Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v, Grumel 1076, 1077, ἔτ. 1168 Ἰαν.). Τὸ γεγονός ἐστὶν ἡ πατρ. σύνοδος μετὰ πρώτην ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως ἐπέβαλεν εἰς τὸν κατηγορουμένον ἀποστῆσαι καὶ οὐχὶ τὴν ἐπὶ αἵρετικῶν προβλεπομένην ποινὴν τῆς καθαιρέσεως, πείθει, ὅτι ἡ μετ' αὐτοῦ ἡμέρα λαβοῦσα χρόνον ἐπανεξέτασις τῆς ὅλης ὑποθέσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστηρίου ἐγένετο συνεπὲς παραπομπῆς καὶ οὐχὶ ἀσκήσεως ἐνδίκου μέσου.

103. Τοιαύτη μερικὴ παραπομπὴ ἀπαντᾷ ἐν τισὶ ἀδικαίαις αἵρετικῶν, καθ' ἃς τὸ αὐτοκρ. δικαστήριον μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως ἐξετάσιν διαβιβάζει τὴν δικογραφίαν πρὸς τὴν πατριαρχικὴν σύνοδον πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ὑπὸ τῶν κανόνων προβλεπομένης ποινῆς τῆς καθαιρέσεως. Οὕτως ἐγένετο κατὰ τὰς δίκας τοῦ Εὐστρατίου Νικαίας (Joannou, Eustrate de Nicée σ. 28 ¹⁷) καὶ τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων (βλ. ἀνωτ. σημ. 102). Ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης ὑποθέσεως ἔχομεν (μερικὴν) ἀναπαραπομπὴν πρὸς τὴν πατρ. σύνοδον.

104. Εἶναι ὅθεν δυνατόν τὸ πρὸς ὃ ἡ ὑπόθεσις παραπέμπεται δικαστήριον νὰ μὴ εἶναι εἰσέτι συγκεκριτοῦς. Βλ. σχετικῶς τὴν ἐν τῷ καν. 100 Καρχ. ἐκτιθεμένην περίπτωσιν.

105. Ἐκ τοῦ καν. 100 Καρχ. προκύπτει, ὅτι ἡ ἐξέτασις τῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Μαυρεντίου κατηγοριῶν παρεπέμφθη ὑπὸ τῆς ἐτησίαις συνόδου πρὸς διεπισκοπικὸν συνοδικὸν δικαστήριον ἐκ λόγων ἐπεικειᾶς πρὸς τοὺς κατηγοροῦς, οἵτινες, καίπερ κλητευθέντες, δὲν ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν δικάσιμον καὶ συνεπῶς «ὥς συκοφάνται κατακριθῆναι ἔμελλον» (σχόλιον Ἀριστηνοῦ ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 547 ¹⁷). Παραπομπὴ ὁψίμως ὑποβληθεισῶν καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μὴ ὠρίμων εἰσέτι πρὸς ἐκδίκασιν κατηγοριῶν ὑπὸ τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου πρὸς τὴν πατρ. σύνοδον ΚΠ. μαρτυρεῖται ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου (ἀρ. 38 ἐν P.G. 4Θ' στ. 1044 B) καὶ τοῦ πατρ. Ταρασίου (Mansi XIII στ. 474 D) (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. σημ. 19). Κατὰ τὴν 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 παρεπέμφθη εἰς τὴν πατρ. σύνοδον ἡ ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως τινῶν τῶν ἐπὶ ψευδομαρτυρίᾳ κατὰ τοῦ πατρ. Ἰγνατίου κατηγορουμένων, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους ἐχωρίσθη ἡ δίκη, διότι κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως δὲν εὐρέθησαν παρόντες (Mansi XVI στ. 152 BC· βλ. καὶ κατωτ. σημ. 119). Ἡ διεξαγωγὴ τῆς δίκης ἐπισκόπου τινὸς Εὐρίπου κατηγορουμένου ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Νέων Πατρῶν παρεπέμφθη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πρὸς τὸν πλησιόχωρον μητροπολίτην Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτην (βλ. ἐπιστολὴν τούτου ἐν Λάμπρου, Μιχ. Χωνιάτου τὰ σωζόμενα Β' σ. 27 ²³), ὅντα, ἄλλωστε, ἱεραρχικῶς προϊστάμενον τοῦ κατηγορουμένου. Ἀναπαραπέμπων (βλ. ἀνωτ. σημ. 102) ὁ αὐτοκρ. Ἀλέξιος

σιαστικοῦ δικαστηρίου ἐνδέχεται νὰ συνοδεύῃ ἡ λήψις μέτρων ἀσφαλείας ¹⁰⁶.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς περὶ παραπομπῆς ἀποφάσεως ἐπέρχεται διακοπὴ τοῦ δεσμοῦ μεταξὺ τῆς ὑποθέσεως ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ἐκείνην ἐκδόντος δικαστηρίου ἀφ' ἑτέρου, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἐπιληφθῇ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, εἰμὴ μετὰ ἀνα- παραπομπὴν αὐτῆς, περὶ ἧς δὲν ἐλλείπουν αἱ μαρτυρίαι ¹⁰⁷, ἢ κατόπιν τῆς ἀσκή- σεως ἐνδίκου μέσου, ἐφ' ὅσον ἡ παραπομπὴ ἐγένετο πρὸς κατώτερον δικαστήριον. Παραλλήλως ὅμως ὑφίσταται καὶ ἐν ἑτερον εἶδος παραπομπῆς, καθ' ὃ δὲν ἐπέρ- χεται ἡ ἀνωτέρω ἀποξένωσις. Πρόκειται περὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ὁλόκληρος ἡ διαδικασία ἢ μέρος αὐτῆς—οὐχὶ δὲ μεμονωμένα διαδικαστικαὶ πράξεις ¹⁰⁸—διεξάγεται ἐνώπιον ἑτέρου δικαιοδοτικοῦ ὀργάνου ¹⁰⁹ εἰς τὸν τόπον

Α' Κομνηνὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ πρὸς τὴν πατρ. σύνοδον, ἐντέλλεται ταύτην, ὅπως ἐξετάσῃ τὰ τῶν μαθητῶν τούτου, συνάμα δὲ ἐπιληφθῇ καὶ τῆς ἐκδικάσεως τῶν ὑποβληθεισῶν νέων κατὰ τοῦ αὐτοῦ κατηγορουμένου καταγγελιῶν (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 57¹² - 58¹⁵, 59¹¹ - 60¹⁵). Ὡς αἰτία τῆς παραπομπῆς ἀναγράφεται (αὐτόθι σ. 63⁵⁻⁶) ἡ ἀνάγκη νὰ στραφῇ ἡ δρα- στηριότης τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἄλλους τομαὶς τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους. Ἐν μονοφυσιτικῇ τέλῳ πηγῇ σφύζεται ἡ μαρτυρία, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκείνου πατρ. Ἀντιοχείας Γεωργίου συγκλη- θεῖσα ἐν ἔτει 785 σύνοδος παρέπεμψε τὴν ἐκδίκασιν κατὰ τοῦ μητρ. τοῦ Tagrit Ἰωάννου κατηγοριῶν εἰς δικαστήριον συγκροτούμενον ἐκ τεσσάρων ἐπισκόπων, ἵνα ἐκδώσῃ ἀπόφασιν μετ' ἐπιτόπιον ἐξετάσιν τῆς ὑποθέσεως (Μιχαήλ Σύρου, Χρονικὸν XII 1 : III 4 b ἐπ.).

¹⁰⁶. Ὡς εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 57¹² - 58¹⁵) καὶ τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος (Συντ. τ. 5 σ. 89¹ - 90¹) πρὸς περιστολὴν τῆς περαιτέρω διαδόσεως τῶν αἵρετικῶν τῶν διδασκαλιῶν. Ὅθεν κακῶς ὁ E. Chataudon, *Essai sur le règne d' Alexis 1er Comnène* (1081 - 1118), Paris 1900, σ. 342, χαρακτηρίζει τὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰταλοῦ ληφθέντα μέτρα ὡς ποινὰς καὶ ἐπικρῖνει τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον, διότι δὲν ἀνέμεινε τὴν ἀπόφασιν τῆς πρὸς ἣν ἡ ὑπόθεσις παρεπέμφθη πατριαρχικῆς συνόδου. Τὴν τακτικὴν ταύτην ἐφήρμοζον καὶ τὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα τῶν αἵρετικῶν ἐκκλησιῶν. Οὕτω κατὰ τὴν μαρ- τυρίαν τοῦ Μιχαήλ Σύρου, Χρονικὸν XX 1 : III 358, περὶ τὸ ἔτος 1160, σύνοδος μονοφυσιτῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ μονῇ Mar Hanania ἐξετάζουσα τὰς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Καλλινίκου Ἰωάν- νου κατηγορίας ἀπεφάσισε τὴν ἀναβολὴν τῆς λήψεως ὁριστικῆς ἀποφάσεως καὶ τὴν ἐν τῷ με- ταξὺ ἐγκλείσιν τοῦ κατηγορουμένου εἰς τινα μονήν.

¹⁰⁷. Ἀναπαραπομπή, μερικὴ ἢ ὁλική, ἀπαντᾷ κατὰ τὰς δίκας τῶν Ἰωάννου Ἰταλοῦ (ἀνωτ. σημ. 102 καὶ 105), Νικήτα Ἀγκύρας (ἀνωτ. σημ. 102) καὶ Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων (ἀνωτ. σημ. 102 καὶ 103).

¹⁰⁸. Ἡ ἐκτὸς τοῦ χώρου συνεδριάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἐνίοτε καὶ μακρὰν τῆς ἑδρας του, διεξαγωγὴ τοιούτων πράξεων γίνεται εἴτε ἐνώπιον κλιμακίου τοῦ δικαστηρίου εἰδικῶς πρὸς τοῦτο ἀποστελλομένου, εἴτε τῇ ἐπιμελείᾳ ἑτέρων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων ἐδρευόντων ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Τοῦτο ἀποτελεῖ σύνηθες φαινόμενον κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀποδείξεων (βλ. κα- τωτ. § 9), ἀπαντᾷ ὅμως, σπανιώτερον, καὶ ἐπὶ ἑτέρων φάσεων τῆς διαδικασίας. Οὕτω κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11 Ἀπριλίου 1082 ἀπεφάσισεν ἡ πατρ. σύνοδος τὴν συγκρότησιν ἐπιτροπῆς ἐκ μητροπολιτῶν, ἵνα ἐνώπιον αὐτῆς λάβῃ χώραν ἡ ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Κασπάκη, ἀδυνατοῦντος νὰ προσ- ἔλθῃ εἰς τὴν δίκην τοῦ Ἰταλοῦ, ὑπογραφή τοῦ ἐγγράφου τῆς κατηγορίας (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. σημ. 21). Ἡ ἐπιτροπὴ ὥφειλεν ἐπίσης νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Κασπάκην, ἐὰν δύναται νὰ προτείνῃ μάρ- τυρας πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ κατηγοριῶν (Uspenskiĭ, Δίκη σ. 66¹¹ - 15).

¹⁰⁹. Ἐν σχέσει πρὸς τὰς κατὰ τινος ἡγουμένου διατυπωμένας κατηγορίας γράφει ὁ πατρ. Νικόλαος Α' Μυστικὸς ἐν τῇ ἐπιστ. 105 (P.G. PIA' στ. 322 C 7) ὅτι «ἐξαποσταλήσεται ἄνθρω- πος ἔρευναν τῶν φημιζομένων ποιούμενος». Ἡ ἀπόφασις ὅμως θὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

τῆς κατοικίας τοῦ κατηγορουμένου κατόπιν ἐντολῆς τοῦ δικαστηρίου, παρ' ὃ ἐκκρεμεῖ ἡ δίκη καὶ τὸ ὅποῖον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς δικογραφίας ἐκδίδει τὴν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὀριστικὴν ἀπόφασιν ¹¹⁰. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ρύθμισις αὕτη ἀποσκοπεῖ μὲν εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς περιγραφῆς τῶν περὶ τῆς κατὰ τόπον ἀρμοδιότητος διατάξεων, ἄγει ὅμως εἰς καταστρατήγησιν τῶν εἰς τὴν κατὰ λειτουργίαν ἀρμοδιότητα ἀφορώντων ὀρισμῶν διὰ τῆς συνενώσεως πλειόνων βαθμῶν δικαιοδοσίας εἰς ἓνα.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν, ἐκ τῶν ὁποίων συχνάκις συνετίθεντο τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, ἐπέτρεπε τὴν κατὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως σύμπραξιν καὶ κριτῶν, οἱ ὅποιοι προσῆλθον καὶ μετέσχον τῶν συνεδριάσεων τοῦ δικαστηρίου μετὰ τὴν ἑναρξιν τῆς διαδικασίας ¹¹¹. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου καθίσταται ἐνίοτε ἀναγκαῖα παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρακτικῶν τῶν προηγηθεισῶν συνεδριάσεων ¹¹² καὶ ἡ ἐπανάληψις ἐνίων φάσεων τῆς κυρίας διαδικασίας, ὡς λ.χ. τῆς ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου παροχῆς ἐξηγήσεων ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς κατηγορίας ¹¹³, ἵνα οἱ ἐκ τῶν ὑστέρων προσελθόντες δικασταὶ δυνηθοῦν νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐκ τῆς μελέτης τῶν τηρηθέντων πρακτικῶν προερχομένην γνῶσιν τῆς

Μετὰ ἓνα αἰῶνα καὶ πλέον ἐντέλλεται ὁ πατρ. Μιχαὴλ Α' Κηρουλλάριος τὸν μητροπολίτην τῆς ἐν Φρυγίᾳ Λαοδικεῖας (βλ. Grumel 1884), ὅπως προῦν κατὰ ἐξέτασιν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Τρανοπόλεως κατηγοριῶν, βλ. ἐπιστολὴν τοῦ πατριαρχοῦ ἐν Michel, *Bischofsprozess* σ. 451 ¹¹ ἐπ. = Oudot σ. 36 ¹⁰ ἐπ.

110. Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ (σημ. 109) ἐπιστολῇ τοῦ Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου ἀναγράφεται: «ἀναπέμψης δὲ πρὸς τὸ συνοδικὸν δικαστήριον τὰ κατὰ τῶν γεννησόμενον πρακτικῶν ἐπὶ ταῖς ἐγκληματικαῖς ζητήσεσιν, ὡσάν καὶ ἡ κανονικὴ ἐκείθεν ἐξενεχθεῖ ἀπόφασις κατὰ τοῦ ἐπισκόπου» (σ. 451 ¹⁷).

111. Διὰ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐν ἀρχῇ ἐκάστου πρακτικοῦ συνεδριάσεως ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ἀναγραφόμενων ὀνομάτων τῶν μετασχόντων κατὰ τὰς πρὸς ἐκδίκασιν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πραγματοποιηθείσας διαδοχικὰς δικασίμους δικαιοδοτικοῦ τινος ὀργάνου, δύναται τις νὰ συγκεντρώσῃ πλῆθος παραδειγμάτων περὶ τῶν διαρκούσης τῆς διαδικασίας μεταβολῶν εἰς τὴν σύνθεσιν τούτου. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ γίνωνται αὗται ὑπὸ τοῦ συγκαλοῦντος τὸ δικαστήριον μετὰ τὴν σαφῆ πρόθεσιν ἀσκήσεως διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιρροῆς ἐπὶ τὴν ἐκβασιν τῆς δίκης. Οὕτως ἐν ἔτει 1198 ἰδὼν ὁ πατρ. ΚΠ. Γεώργιος Β' Ξιφιλῖνος κατὰ τὴν δίκην τοῦ μητρ. Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν δικαστῶν δὲν ἐπέιθοντο νὰ καταδικάσουν τὸν κατηγορούμενον, συγκαλεῖ τινὰς μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ ἐπιτυχάνει τοιουτρόπως τὴν ἐκδοσιν καταδικαστικῆς ἀποφάσεως (Νικ. Χων. 652 ¹, Grumel 1187).

112. Βλ. π.χ. ἐν Petit, *Documents* ἀρ. III σ. 489 ²⁷ - 490 ² (Grumel 1111) τὸ πρακτικὸν τῆς 2ας συνεδρίας τῆς δίκης τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας Κωνσταντίνου, καθ' ἣν ἀνεγνώσθησαν τὰ κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν πραχθέντα τῇ αἰτήσει τῶν νῦν τὸ πρῶτον τῆς συνόδου μετεσχόντων (ἔτ. 1170).

113. Τοῦτο παρατηρεῖται κατὰ τὴν 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70, ὅτε, κατόπιν αἰτήσεως τῶν ρωμαίων τοποτηρητῶν, ἐμφανίζονται οἱ ἐπὶ Φωτίου ψευδῶς παραστάντες ὡς ἀπεσταλμένοι τῶν ἀνατολικῶν πατριαρχῶν, ἰδίᾳ δὲ ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας, τῶν ὁποίων ἡ ἐξέτασις εἶχεν ἤδη περατωθῇ κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν (Mansi XVI στ. 136 Β ἐπ., 384 Γ ἐπ.). Ἡ νέα ἐμφάνισις γίνεται, ἵνα δυνηθῇ νὰ ὑποβάλλῃ ἐρωτήσεις ὁ διὰ τὴν παροῦσαν σύνοδον με καθυστέρησιν ἀφίχθεις ἐξ Ἀλεξανδρείας τοποτηρητῆς (αὐτόθι στ. 155 Β ἐπ., 397 Α ἐπ.).

δέν παραβιάζονται τοιουτοτρόπως αἱ περὶ τῆς καθ' ὕλην ἀρμοδιότητος ἰσχύουσαι διατάξεις ¹¹⁸.

Ἐὰν ἡ κατηγορία διατυποῦται κατὰ πλειόνων κατηγορουμένων, ἐφ' ὅσον τὸ δικαστήριον κρίνει ὅτι ὡς πρὸς τινὰς ἐκ τούτων δέν εἶναι δι' οἷονδήποτε λόγον δυνατὴ ἡ ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως, δύναται νὰ χωρήσῃ εἰς τὸν ὡς πρὸς αὐτοὺς χωρισμὸν τῆς δίκης ¹¹⁹.

Παράστασις τόσον τοῦ κατηγορουμένου, ὅσον καὶ τοῦ κατηγοροῦ δι' ἀντιπροσώπου δέν ἦτο κατὰ κανόνα δυνατὴ ¹²⁰. Οἱ συνήγοροι, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ¹²¹, εἶχον κατὰ ταῦτα ὡς ἔργον νὰ συμπαρίστανται μετὰ τοῦ κατηγορουμένου, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀναπληροῦν τοῦτον ἀπολειφθέντα. Δέν εἶναι γνωστόν, ἐὰν ἦτο ἐπιτετραμμένη ἡ παράστασις λαϊκῶν ὡς συνηγόρων ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων. Ἀλλ' ὅτι τὰ ἔργα τοῦ συνηγόρου μετήρχοντο καὶ κληρικοί, παρὰ τὰς ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκδηλωθείσας κατὰ καιροὺς ἀντιδράσεις, κεῖται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ¹²².

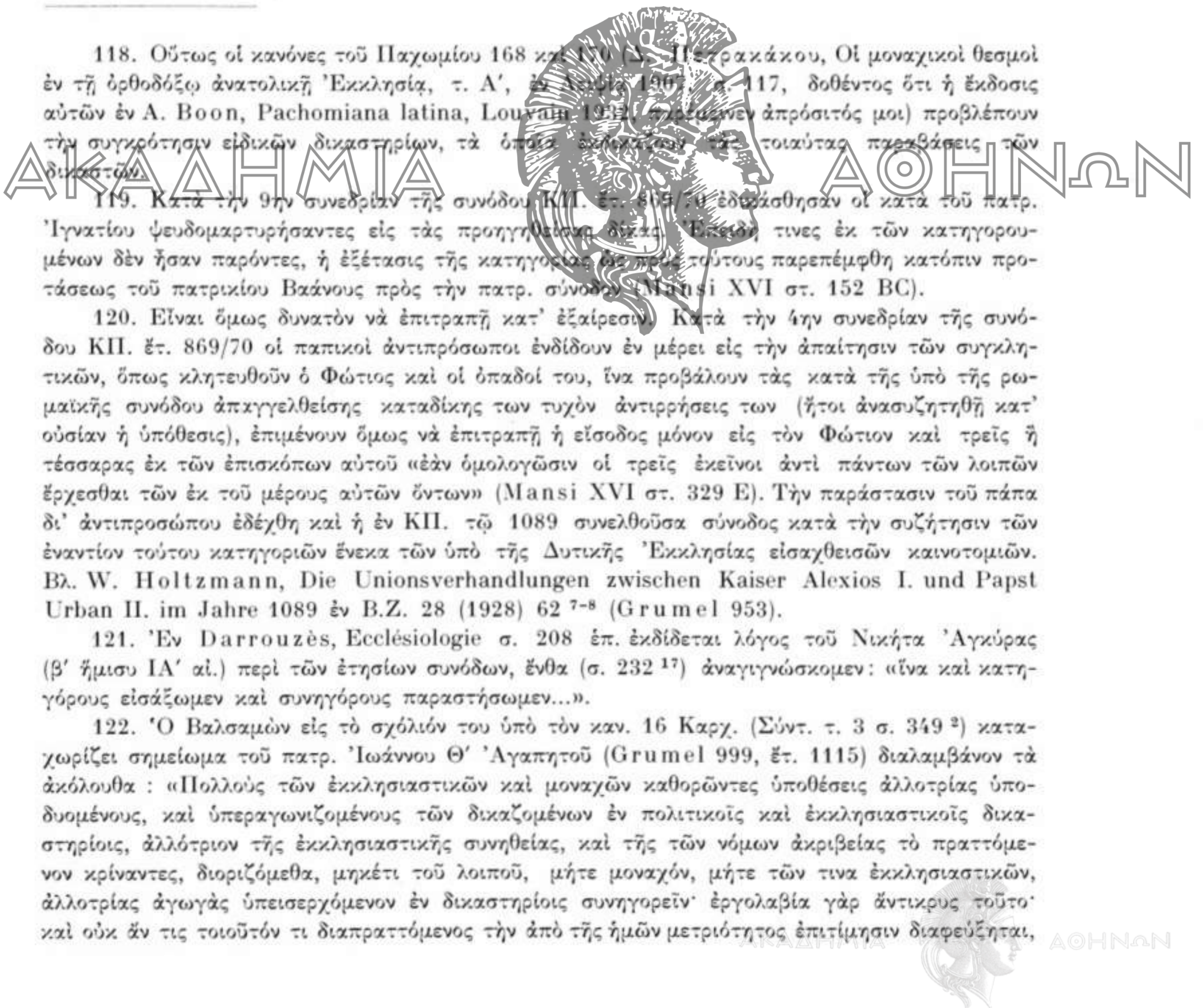
118. Οὕτως οἱ κανόνες τοῦ Παχωμίου 168 καὶ 170 (Δ. Περσικάκου, Οἱ μοναχικοὶ θεσμοὶ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, τ. Α', ἐκ Λαυφίας 1907, σ. 117, δοθέντος ὅτι ἡ ἐκδοσις αὐτῶν ἐν A. Boon, Pachomiana latina, Louvain 1931, παραμένει ἀπρόσιτός μοι) προβλέπουν τὴν συγκρότησιν εἰδικῶν δικαστηρίων, τὰ ὅποια ἐκδικάζουν τὰς τοιαύτας παραβάσεις τῶν δικαστῶν.

119. Κατὰ τὴν 9τὴν συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 805/70 ἐδωράσθησαν οἱ κατὰ τοῦ πατρ. Ἰγνατίου ψευδομαρτυρήσαντες εἰς τὰς προηγούμεναις δίκαις. Ἐπειδὴ τινες ἐκ τῶν κατηγορουμένων δέν ἦσαν παρόντες, ἡ ἐξέτασις τῆς κατηγορίας ὡς πρὸς τούτους παρεπέμφθη κατόπιν προτάσεως τοῦ πατρικίου Βαάνου πρὸς τὴν πατρ. σύνοδον (Mansi XVI στ. 152 BC).

120. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ἐπιτραπῇ κατ' ἐξαιρέσειν. Κατὰ τὴν 4τὴν συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 869/70 οἱ παπικοὶ ἀντιπρόσωποι ἐνδίδουν ἐν μέρει εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν συγκλητικῶν, ὅπως κλητευθῶν ὁ Φώτιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του, ἵνα προβάλουν τὰς κατὰ τῆς ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς συνόδου ἀπκγγελθείσης καταδίκης των τυχόν ἀντιρρήσεις των (ἤτοι ἀνασυζητηθῇ κατ' οὐσίαν ἡ ὑπόθεσις), ἐπιμένουν ὅμως νὰ ἐπιτραπῇ ἡ εἴσοδος μόνον εἰς τὸν Φώτιον καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐκ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ «ἐὰν ὁμολογῶσιν οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἀντὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἔρχεσθαι τῶν ἐκ τοῦ μέρους αὐτῶν ὄντων» (Mansi XVI στ. 329 E). Τὴν παράστασιν τοῦ πάπα δι' ἀντιπροσώπου ἐδέχθη καὶ ἡ ἐν ΚΠ. τῷ 1089 συνελθοῦσα σύνοδος κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν ἐναντίον τούτου κατηγοριῶν ἕνεκα τῶν ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰσαχθεῖσων καινοτομιῶν. Βλ. W. Holtzmann, Die Unionsverhandlungen zwischen Kaiser Alexios I. und Papst Urban II. im Jahre 1089 ἐν B.Z. 28 (1928) 62 ⁷⁻⁸ (Grumel 953).

121. Ἐν Darrouzès, Ecclésiologie σ. 208 ἐπ. ἐκδίδεται λόγος τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας (β' ἡμισυ ΙΑ' αἰ.) περὶ τῶν ἐτησίων συνόδων, ἐνθα (σ. 232 ¹⁷) ἀναγιγνώσκωμεν: «ἵνα καὶ κατηγοροὺς εἰσάξωμεν καὶ συνηγόρους παραστήσωμεν...».

122. Ὁ Βαλσαμὸν εἰς τὸ σχόλιόν του ὑπὸ τὸν καν. 16 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 349 ²) καταχωρίζει σημεῖωμα τοῦ πατρ. Ἰωάννου Θ' Ἀγαπητοῦ (Grumel 999, ἐτ. 1115) διαλαμβάνον τὰ ἀκόλουθα: «Πολλοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναχῶν καθορῶντες ὑποθέσεις ἀλλοτρίας ὑποδουμένους, καὶ ὑπεραγωνιζομένους τῶν δικαζομένων ἐν πολιτικοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς δικαστηρίοις, ἀλλότριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας, καὶ τῆς τῶν νόμων ἀκριβείας τὸ πραττόμενον κρίναντες, διοριζόμεθα, μηκέτι τοῦ λοιποῦ, μήτε μοναχόν, μήτε τῶν τινὰ ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλοτρίας ἀγωγὰς ὑπεισερχόμενον ἐν δικαστηρίοις συνηγορεῖν· ἐργολαβία γὰρ ἀντικρὺς τοῦτο· καὶ οὐκ ἂν τις τοιοῦτόν τι διαπραττόμενος τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτίμησιν διαφεύξῃται,

Συνέπεια τῆς μὴ ἐμφανίσεως τοῦ κανονικῶς κλητευθέντος κατηγορουμένου ¹²³ ἢ τῆς ἀδικαιολογήτου προώρου ἀποχωρήσεως τούτου ¹²⁴ ἦτο ἡ ἐρήμην αὐτοῦ διεξαγωγή τῆς δίκης. Παρὰ τὴν ὑπὸ τῶν κανόνων θέσπισιν καὶ ἐτέρων, πλὴν τῆς κλητεύσεως, προϋποθέσεων ¹²⁵ διὰ τὸ θεμιτὸν τῆς κατ' ἐρήμην δίκης, αἱ παραβιάσεις τῶν διατάξεων τούτων δὲν ἦσαν, ὥς φαίνεται, τόσον σπάνιαι ¹²⁶.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

πλὴν εἰ μήπω ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως αὐτῆς μελεουθεῖη παρ' ἡμῶν ὑπεραγωνίζεσθαι θατέρου μέρους τῶν δικαζομένων· τηνικαῦτα γὰρ ἔχει τὴν τῷ ἀμέμπτῳ καὶ τὸ ἀνεπιτίμητον». Ἐν τούτοις κατὰ πληροφρίαν διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σχολιαστοῦ ἐν τῷ σχολίῳ εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Η' 13 (Σύντ. τ. 1 σ. 159 ²⁸ - 160 ²³), ὁ πατρ. Λουκάς Χρυσοβέργης (1157 - 1169/70), ἤρε τὴν εἰς τινὰ διάκονον ἐπιβληθεῖσαν ἀπαγόρευσιν τοῦ συνηγορεῖν, ὅταν οὗτος προέβαλεν ὅτι οὐδεὶς κανὼν ἀπαγορεύει τὴν διενέργειαν τοιούτων πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἀνάληψιν ἀντιστοίχου κοσμικοῦ ἀξιώματος (Grumel 1099, 1100). Κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Laurent, Réponses canoniques inédites σ. 314, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διατάξεως ταύτης ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν ἀντιλήψεων καὶ διαθέσεων τοῦ ἐκάστοτε κυβερνῶντος.

123. Πλὴν τοῦ καν. 74 Ἀποστ., οὗ ἡ προέλευσις ἀνάγεται εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον (βλ. σχετικῶς Τρωϊᾶνον σ. 78), βλ. καὶ καν. 19 Καρχ.

124. Ἐρήμην ἐδίκασθη, μετὰ τὴν πρὸ τοῦ πέρατος τῆς διαδικασίας ἀποχώρησίν του, καὶ καθηρέθη ἐν ἔτει 785 ὁ μητροπολίτης τοῦ Tagrit Ἰωάννης (Μιχαήλ Σύρου, Χρονικὸν XII 1 : III 4 b ἐπ.).

125. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν 2αν συνεδρίαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου τὸ συνοδικὸν δικαστήριον προέβη εἰς τὴν ἐρήμην τούτου συνέχισιν τῆς διακοπείσης συνεδριάσεως, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου προβληθεῖσαν δικαιολογίαν, ὅτι ἡδυνάτει νὰ προσέλθῃ ἕνεκεν ἀσθενείας (Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 326²³, Grumel 1043, ἔτ. 1157).

126. Βλ. ἐπιστ. 32 τοῦ πατρ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ ἐν P.G. PIA' στ. 205 A, ἔνθα οὗτος κατηγορεῖ τοὺς δικαστάς, ὅτι τὸν ἐδίκασαν ἀπόντα κατὰ παράβασιν τῶν κανονικῶν διατάξεων. Τὴν αὐτὴν μομφὴν ἐπιρρίπτει κατ' αὐτῶν καὶ ὁ μητροπολίτης Νικαίας Ἀλέξανδρος ἰσχυριζόμενος, ὅτι, κρατούμενος ὢν, δὲν ὠδηγήθη εἰς τὸ δικαστήριον (βλ. ἐπιστ. 1 ⁸⁴⁻⁸⁵, 5 ⁹⁰⁻⁹¹, 6 ³¹ καὶ 14 ¹³⁻¹⁵ ἐν Darrouzès, Épistoliers σ. 70, 78 ἐπ., 80 καὶ 91 ἀντιστοίχως).

ΑΘΗΝΩΝ

§ 6. Ἡ διαδικασία κατὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν

Ἡ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ἀκολουθουμένη διαδικασία δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν μορφήν ἐκκλησιαστικῆς δίκης. Δοθέντος ὅτι πάντα τὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐπιφορτισμένα τόσον μὲ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ποινικῆς ἀξιώσεως αὐτῆς, ὅσον καὶ μὲ τὴν ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας διαγραφομένων πλαισίων ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν, εἶναι ἐνίοτε δυσχερέστατον νὰ καθορίσωμεν, πότε συμβαίνει τὸ ἓν καὶ πότε τὸ ἕτερον. Οὐχὶ σπανίως κατὰ τὴν ἐκδίκασιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διώκονται ἀμφότεροι οἱ ἀνωτέρω σκοποί. Τοῦτο παρατηρεῖται ὡςάκις ἐν ἰδιωτικῇ τινι διαφορᾷ ἢ συμπεριφορᾷ ἐνὸς ἢ καὶ πάντων τῶν διαδίκων συνιστᾷ ἐκκλησιαστικὸν ἀδίκημα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ προέχων χαρακτήρ τῆς δίκης θὰ διαγνωσθῇ ἐκ τοῦ κατὰ κύριον λόγον ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ¹.

Ἐν τῇ παρούσῃ παραγράφῳ δὲν παρέχεται λεπτομερὴς περιγραφή τῆς κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ἀκολουθουμένης διαδικασίας, διότι τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἐν πολλοῖς ἐπανάληψιν τῶν ἐν τῇ προηγηθείσῃ παραγράφῳ γραφέντων. Ἐνταῦθα ἐπισημαίνονται αἱ τὴν διαδικασίαν ταύτην διέπουσαι ἀρχαὶ καὶ ἐξαίρονται τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, καθ' ἃ σημειοῦται παρέκκλισις ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς ποινικῆς διαδικασίας ἰσχυόντων. Ὁ διαχωρισμὸς οὗτος δὲν ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παραγράφους τῆς παρούσης μελέτης. Ὅθεν τὰ ἐν αὐταῖς ἐρευνώμενα εἰδικὰ διαδικαστικά θέματα καλύπτουν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς δίκας. Πρὸς ἐξαγωγήν τῶν ἐπομένων συμπερασμάτων ἐλήφθησαν κυρίως ὑπ' ὄψει αἱ ἐπὶ γαμικῶν διαφορῶν ἀποφάσεις τῆς ἐνδημούσης συνόδου. Ἐγγραφα περιέχοντα ἀποφάσεις, δι' ὧν ἐπιλύονται διαφοραὶ ἀνακύψασαι μεταξὺ τῶν μόνων τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἢ τῶν ἐν αὐταῖς βιούντων, ὡς καὶ μεμονωμένα τινὰ δείγματα ἐφαρμογῆς κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους τῆς ποτε εὐρεῖαν τὴν διάδοσιν σχούσης *audientia episcopalis*.

Ἡ ἐξέτασις τῆς ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων πρὸς ἐπίλυσιν ἀχθείσης διαφορᾶς γίνεται παρουσίᾳ ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων ². Ὁ μὴ παριστά-

1. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι τόσον ἡ ἐγκυρότης τελεσθέντος γάμου, ὅσον καὶ ἡ ἐπιβολὴ κανονικῆς ποινῆς διὰ τὴν σύναψιν κεκωλυμένου γάμου, ἀπετέλεσαν τὰ ἐρευνητέα θέματα ἐπὶ δύο ὑποθέσεων, αἵτινες ἤχθησαν ἐνώπιον ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κατὰ τοὺς ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνας. Ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης ὅμως, τὸ δικαστήριον ἐπελήφθη συνεπείᾳ κατηγορίας ἐπὶ τῇ τελέσει τοῦ σχετικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος (βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 32 ἐπ., ἰδίᾳ σ. 33 ³⁻⁵· περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης βλ. ἀνωτ. § 2 σημ. 5 στοιχ. β'), ὅθεν ἡ ἐγκυρότης τοῦ γάμου ἀπετέλεσε προδικαστικὸν ζήτημα. Ἡ δευτέρα ἀντιθέτως ἤχθη ἐνώπιον τῆς συνόδου ὡς αἵτησις ἀκυρώσεως γάμου, ἡ δὲ κατὰ τοῦ ὑπαιτίου τῆς τελέσεως τούτου ἐπιβλητέα κανονικὴ ποινή, περὶ ἧς προεβλέφθη ἐν τῇ ἀποφάσει, ἀποτελεῖ συνέπειαν τῆς ἀποδοχῆς τῆς αἰτήσεως (βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 103 ἐπ., ἰδίᾳ σ. 105 ¹³⁻¹⁷, Grumel 1193, ἔτ. 1199).

2. Βλ. M.M. τ. 4 σ. 315 ²⁵ (ἔτ. 1049), Acta Rossici monasterii ἀρ. 4 σ. 30 ²⁰ (ἔτ. 1051), Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 15 σ. 278 (ἔτ. 1080), Actes de Xéropotamou ἀρ. 7 στίχ. 5 σ. 66 (ἔτ. 1085), Actes du Pantocrator ἀρ. 1 στίχ. 6 - 7 σ. 1 (ἔτ. 1107), Σύντ. τ. 5 σ. 105 ²⁰ (Grumel 1193, ἔτ. 1199). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθος περικοπὴ ἐκ βατο-

μενος έναγόμενος ὀφείλει νὰ κλητευθῇ³, μὴ προσερχόμενος δὲ παρὰ ταῦτα ὑφίσταται τὰς ἐκ τῆς ἐνεργείας του ταύτης ἀπορρεούσας συνεπείας. Πλὴν τῆς ἐρήμην αὐτοῦ διεξαγωγῆς τῆς δίκης, ἢ μὴ προσέλευσις τοῦ έναγομένου δὲν φαίνεται νὰ συνεπάγεται καὶ τὴν ἐπιβολὴν ποινικῶν κυρώσεων πρὸς κολασμὸν τῆς τοιοῦτο-τρόπως ἐκδηλωθείσης ἀπειθείας⁴, ἐπιφυλασσομένης βεβαίως τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν ρητῶς ἠπειλήθη τοῦτο κατὰ τὴν κλήτευσιν. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐνδημούσης ἰδία συνόδου⁵ ἐκδοσις ἐνίστε ἀποφάσεων ἐπὶ γαμικῶν διαφορῶν μὴ παρισταμένων ἀμφοτέρων τῶν συζύγων⁶ δὲν ἀναιρεῖ τὴν γενικὴν ἰσχὺν τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς, διότι εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, ὡς ἤδη παρατηρήθη⁷, δὲν πρόκειται περὶ ἀποφάσεων κατὰ κυριολεξίαν, ἀλλὰ περὶ γνωμοδοτήσεων μᾶλλον, διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν ὁποίων προϋποτίθεται ἀληθὲς τὸ περιεχόμενον τῶν δηλώσεων τοῦ αἰτούντος⁸. Αὗται ἀποτελοῦν τὴ βάσιν διὰ τὴν ἀκολουθῶς ὑπὸ ἐτέρου δικαστηρίου, πρὸς ὃ ἡ ὑπόθεσις παραπέμπεται (βλ. κατωτ.), ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων εἶναι κάλλιστα δυνατόν νὰ ἐκδοθοῦν ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δύο ἀντίθετοι γνωμοδοτήσεις, ἐφ' ὅσον ἑκατέρα ἐστηρίχθη ἐπὶ διαφορετικῶν δεδομένων⁹.

πεδινου ἐγγράφου τοῦ ἔτ. 1001 ἐκδ. ὑπὸ Μ. Γεωργίου ἐν Ε.Ε.Β.Σ. 3 (1926) 115 στίχ. 16 : «ὁ δὲ» (sc. ὁ πατρ. Σέργιος Β') «διὰ τὸ μὴ παρῆναι ὅλως τοῦ διαδίκου μου ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει μονομερῶς οὐκ ἐθέλησεν, οὐδὲ γὰρ ἐναδέχεται πέραν θοῦναι τῇ τοιαύτῃ δίκῃ».

3. Ἐν τούτοις δὲν ἔλαβε χώραν κλήτευσις τοῦ ἀντιδίκου τοῦ αἰτούντος εἰς ὑπόθεσιν ἀπελευθερώσεως δούλου ἐκδικασθεῖσαν λήγοντος τοῦ 12' αἰ. ἀπὸ τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Mār Chenānischō (Sachau, Syr. Rechtsbücher II ἀρ. V σ. 14), καίτοι ἡ περίπτωσις δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν κατωτ. ἐν σημ. 5 ἐκτιθεμένην ἐξάφρεσιν. Περὶ αὐτῆς οἱ λόγοι τῆς μὴ κλητεύσεως ἀνάγονται εἰς τὰς ἐπὶ τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας ἐφαρμοζόμενας ἀρχάς. Βλ. σχετικῶς κατωτ. § 10 σημ. 23.

4. Βλ. M.M. τ. 4 σ. 316²⁶⁻²⁹ (ἔτ. 1049), ἐνθα, ὡς μόνη συνέπεια τῆς μὴ προσελεύσεως τοῦ διαδίκου κατὰ τὴν δίκην, ἀναφέρεται ἡ δικαίωσις τοῦ ἀντιδίκου του. Τοῦτ' αὐτὸ διαπιστοῦμεν καὶ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἐν Actes de Xéropotamou ὑπ' ἀριθμ. 3 ἐκδοθέντος ἐγγράφου (σ. 49 στίχ. 33 ἐπ.). Ἡ τακτικὴ αὕτη φαίνεται σύμφωνος καὶ πρὸς τὸν καν. 74 Ἀποστ., ὅστις ἐπιτάσσει τὴν τιμώρησιν τοῦ τὸ δικαστήριον καταφρονήσαντος κατηγορουμένου δὲν ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐγκληματικῶν δικῶν. Ἐν τούτοις ὁ Θεόδωρος Βαλσαμὼν οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν ἐν τῷ ὑπὸ τὸν κανόνα τοῦτον σχολίῳ του (Σύντ. τ. 2 σ. 95).

5. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τακτικὴν ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν πάσης φύσεως ἰδιωτικῶν διαφορῶν καὶ οἱ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Τίγρητος Σελευκεῖα ἐδρεύοντες νεστοριανοὶ πατριάρχαι. Βλ. πλείστας τοιαύτας ἀποφάσεις τοῦ ἐκ τούτων Mār Chenānischō ἐν Sachau, Syr. Rechtsbücher II ἀρ. VII σ. 15, VIII σ. 15 ἐπ., XIV σ. 27, XXIV σ. 45 ἐπ., XXV σ. 49 ἐπ.

6. Βλ. π.χ. Σύντ. τ. 5 σ. 36²⁵ (Grumel 844, ἔτ. 1038), σ. 37²³ (Grumel 845, ἔτ. 1038), 92⁶ (Grumel 847), σ. 103¹⁴, 104²² (Grumel 1193, ἔτ. 1199).

7. Βλ. Ν. Μάτση, Τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον κατὰ τὴν νομολογίαν τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐτῶν 1315 - 1401, Ἀθῆναι 1962, σ. 20. Ἡ παρατήρησις ἐστηρίχθη ἐπὶ ἐγγράφων τοῦ ΙΔ' αἰ., ὡς καὶ ἐκ τοῦ τίτλου τῆς ἐργασίας προκύπτει, ἀλλ' ἰσχύει καὶ διὰ τὸν προγενέστερον χρόνον.

8. Τοῦ γεγονότος τούτου γίνεται ἐνίστε ρητὴ μνεία ἐν τῷ ἐγγράφῳ : «εἰ οὕτως ἔχει ὁ τῆς συγγενείας βαθμός, ὡς αὐτὸς διηγῆσατο, καὶ εἰ προέβη ὁ γάμος» (Σύντ. τ. 5 σ. 92¹⁵⁻¹⁷). «εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀληθείας» (αὐτόθι σ. 105¹³). Πρβλ. καὶ Ν. Μάτση ν, ἐνθ' ἀν. σημ. 3.

9. Ἀπὸν παράδειγμα περὶ τούτου ἔχομεν ἐν τῷ συνοδικῷ ψηφίσματι τοῦ πατρ. Ἰωάννου

Κατ' αντίθεσιν πρὸς τὴν ποινικὴν διαδικασίαν, δὲν εἶναι κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ἢ αὐτοπρόσωπος παρουσία τῶν διαδίκων πάντοτε ἀπαραίτητος. Δι' ὠρισμένην κατηγορίαν προσώπων ἢ εἰς τὸ δικαστήριον προσέλευσις εἶναι δυνητική, δι' ἑτέραν δὲ ἀπαγορεύεται αὕτη ἀπολύτως. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν οἱ μοναχοὶ καὶ εἰς τὴν δευτέραν αἱ μοναχαί. Ἐπ' αὐτῶν, ἦτοι ἐπὶ μὲν τῶν μοναχῶν, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιθυμοῦν τὴν πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐμφάνισιν, ἐπὶ δὲ τῶν μοναστριῶν πάντοτε καὶ δὴ ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν ἀμφότεροι παρίστανται πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδίων δικαίων ἢ τῶν τῆς μονῆς, εἰς ἣν ἀνήκουν, ἡ δίκη διεξάγεται δι' ἐντολέως¹⁰. Ἐκ τοῦ γράμματος τῶν τὴν ρύθμισιν ταύτην εἰσαγαγουσῶν πολιτειακῶν διατάξεων προκύπτει, ὅτι ὁ νομοθέτης εἶχεν ὑπ' ὄψει τοῦ τὴν ἐνώπιον τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων ἐμφάνισιν τῶν μοναχῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Δοθέντος ὅμως ὅτι αὕτη ἦτο οὕτως ἢ ἄλλως ἀπηγορευμένη ὡς ἐκ τοῦ *privilegium fori*, τοῦ ὁποίου οὗτοι ἀπέλαυνον, δεόν νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ διάταξις ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ δίκη διεξήγετο ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ μοναστηρίου¹¹. Ἡ παρουσία συνηγόρων μαρτυρεῖται καὶ κατὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν¹², οὕσα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἐνταῦθα ἀνακυπτόντων προβλημάτων, πλεον ἀπαραίτητος καὶ ἀποτελεσματική, ἢ κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ποινικῶν υποθέσεων¹³.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Γ' Καματεροῦ (Σύντ. τ. 5 σ. 103 ἐπ.), δι' οὗ ἡ ἐν αὐτῷ ἐντεθειμένη ὑπόθεσις, μετὰ τὴν διατύπωσιν δύο ἀντιθέτων γνωματεύσεων, παραπέμπεται πρὸς τὸν κατὰ τὸν ἀρμόδιον ἐπίσκοπον, ἵνα διατάξῃ ἀποδείξεις καὶ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν (Grumel 1192 καὶ 1193, ἐτ. 1199).

10. Βασ. 3, 1, 43 (= Nov. 123, 27 = Coll. LXXXVII Capp., cap. 65, 66 ἐν Heimbach, Ἀνέκδοτα II σ. 228· πρβλ. καὶ Coll. tripartita III 1, 2 ἐν Voelli - Justelli, Bibliotheca II σ. 1325³⁻⁶) : «Μηδεμίαν δὲ μονάστριαν ἢ ἀσκήτριαν τοῦ μοναστηρίου ἀφέλκεσθαι, ἀλλ' ἐντολέα ἐξ αὐτῶν προβάλλεσθαι, τὸν ὑπὲρ τοῦ πράγματος ἀποκρινόμενον, τοῖς δὲ μοναχοῖς ἐξέεστω, εἴτε δι' ἑαυτῶν, εἴτε δι' ἐντολέων τὰς ἰδίας ἢ τὰς τοῦ μοναστηρίου δίκας πράττειν». Βλ. (μόνον διὰ τὰς μοναχάς) καὶ Βασ. 6, 19, 7 i. f. (= Nov. 134, 9, 2). Πρβλ. καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 176. Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ προβολὴ τῶν ἐντολέων ὑπόκειται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἐν Βασ. 8, 1 κειμένων διατάξεων.

11. Διὰ τοῦτο παρατηροῦμεν ὅτι, ἐὰν ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ τινος δικαστηρίου εἰσαχθῇ δίκη ἔχουσα ὡς διαδίκους μοναχοὺς μὴ ἀνήκοντας εἰς μονὴν τῆς περιφερείας τοῦ δικαστηρίου, ἡ ὑπόθεσις διαβιβάζεται πρὸς δικαιοδοτικόν τι ὄργανον τοῦ τόπου τούτου (ὡς π.χ. τὰ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει λειτουργοῦντα), ἢ συγκροτεῖται ἑκτακτον δικαστήριον, ὅπερ μεταβαίνει εἰς τὸν αὐτὸν τόπον. Βλ. σχετικὰ παραδείγματα κατωτ. σημ. 17 καὶ 18.

12. Βλ. τὸ ἀνωτ. ἐν § 5 σημ. 122 καταχωριζόμενον χωρίον, ὅπου δὲν γίνεται διάκρισις τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως.

13. Χαρακτηριστικὰ διὰ τὸ ἔργον τῶν συνηγόρων καὶ τὰς μεθόδους των εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ μητρ. Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτου ἐν τῷ «Λόγῳ του εἰς τὸν πατριάρχην κϋρ Μιχαὴλ» (ἐνν. τὸν Γ') γραφόμενα (ἐκδ. Λάμπρου, Μιχ. Χωνιάτου τὰ σωζόμενα Α' σ. 87²⁹) : «Καίτοι τῆς δίκης ἐκατέρωθεν ἐλκομένης ῥόθος μὲν πολὺς ἐπιρρεῖ καὶ δικορράφος ἀδολεσχία τοῦ δικαστηρίου καταστωμύλλεται καὶ ῥήτορες ἄνδρες ἐγγλωττογάστορες καὶ νομοτριβεῖς τὰ τῆς σηπίας ἐπιτεχνῶνται σοφίσματα καί, τἀληθῆ ἀποκρύπτειν πειρώμενοι, ὥσπερ μέλαν ἀναχέουσι λόγους παμμέλανας, ἀμφοτέρων ὅτι τε πολλῶ τῷ βάθει τῆς ἀσαφείας σκιάζονται καὶ ὅτι τῷ σκότει τοῦ ψεύδους συγκαλυπτόμενοι λίαν ἀμυδροῖς τῆς ἀληθείας ὑπολευκαίνονται φέγγεσιν».

Τὰ ἐκκλησιαστικά δικαστήρια ἐπιλαμβάνονται τῆς ἐπιλύσεως ἰδιωτικῶν διαφορῶν κατόπιν προφορικῆς¹⁴ ἢ ἐγγράφου¹⁵ αἰτήσεως τοῦ προσφεύγοντος, ὑποβαλλομένης ἀπ' εὐθείας¹⁶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἢ διαβιβαζομένης πρὸς τοῦτο παρ' ἐτέρου ἐκκλησιαστικοῦ¹⁷ ἢ πολιτειακοῦ¹⁸ ὀργάνου. Ἡ μορφή τῆς διαγνωστικῆς διαδικασίας, ἥτοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν τυχόν ὑπαρχόντων παραπεμπτικῶν ἐγγράφων¹⁹, τῆς ἀκροάσεως τῶν διαδίκων²⁰ καὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀποδείξεων, ποικίλλει ἀπὸ τῆς λίαν συνοπτικῆς ἐνώπιον τῶν ἐπισκοπικῶν δικαστηρίων²¹ ἕως

14. Ἡ αἴτησις ἦτο κατὰ κανόνα προφορικῇ. Βλ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 5 σ. 48 (ἔτ. 1016), ἀρ. 5 στίχ. 4 σ. 55 (ἔτ. 1056), ἀρ. 6 στίχ. 14 - 15 σ. 61 (ἔτ. 1081). Βλ. ἐπίσης Σύντ. τ. 5 σ. 36²⁶ (Grumel 844, ἔτ. 1038), 37²⁵ (Grumel 845, ἔτ. 1038), 92⁷ (Grumel 847), 103¹⁷ (Grumel 1193, ἔτ. 1199) κ.ά. Καίτοι εἰς τὰ πατριαρχικά ταῦτα ἐγγράφα ἀπαντοῦν στερεοτύπως οἱ ὅροι «φησί», «διηγήσατο», «ἀφηγήσατο», δὲν δύναται ἐν τούτοις νὰ ἀποκλεισθῇ παντελῶς τὸ ἐνδεχόμενον, ἡ πρὸ τῆς συνόδου ἐμφάνισις τοῦ προσφεύγοντος νὰ προϋπέθετε τὴν πρὸς τὸ χαρτοφυλακεῖον προηγουμένην ὑποβολὴν ἐγγράφου τινὸς αἰτήσεως.

15. Τὸν ἐγγράφον τύπον περιεβάλλοντο αἱ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν γραμματεῖαν ὑποβαλλόμεναι αἰτήσεις. Βλ. Acta Rossici monasterii ἀρ. 3 σ. 20⁶ (ἔτ. 1048).

16. Βλ. τὰς ἀνωτ. ἐν σημ. 14 ἀναφερόμενας παραπομπὰς εἰς τὰς πηγὰς. Ὡς ἐκ πλείστων ἀγιορειτικῶν ἐγγράφων (βλ. πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ Actes de Zographou ἀρ. 4 σ. 9 στίχ. 1 - 6 [ἔτ. 1051], Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 69 - 70 σ. 3 [ἔτ. 1087]) προκύπτει, ἡ πρὸς τὰ δικαιοδοτικά ὄργανα τῆς μοναστικῆς ταύτης πολιτείας (καὶ ἐν βλ. προηγουμένως Παναγιωτᾶκου τ. Δ' σ. 439 ἐπ.), προσφυγὴ ἐγένετο κατὰ τὸν χρόνον τῶν καθολικῶν συνάξεων. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ αὐτοκρ. Ἰωάννου Α' Τσιμισκῆ (Reg. 745, ἔτ. 974/2) ὥς ἡμέρα συγκλήσεως τούτων ὠρίσθη ἡ 15η Αὐγούστου (Meyer, Haupturkunden s. 112²⁴⁻²⁵). Τὸ συμπέρασμα τοῦ F. Dölger (Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 σ. 279 παρατηρήσεις εἰς στίχ. 8), ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον συνεκροτοῦντο τρεῖς τοῦλάχιστον συνάξεις κατ' ἔτος δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀπαντοῦν σποραδικῶς συνάξεις καὶ κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ ἀνωτέρω τυπικοῦ ἰσχύοντας χρόνους, ὡς λ.χ. κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα (βλ. π.χ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 5 στίχ. 2 σ. 55, ἀρ. 6 στίχ. 14 σ. 61). Πρβλ. καὶ Δ. Πετρακάκου, Τὸ μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἀθω, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 48.

17. Βλ. M.M. τ. 4 σ. 315²³ (ἔτ. 1049), ὡς καὶ τὸ ἤδη μνημονευθὲν ἐγγράφον τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου (ἔτ. 1001) ἐκδ. ὑπὸ Μ. Γούδα ἐν E.E.B.Σ. 3 (1926) 114 στίχ. 17 - 21. Ἐπίσης, ὡς συνάγεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Mār Chenânischō (686 - 693, 694 - 701) πρὸς τὸν Mār Gabriel, ὁ τελευταῖος εἶχε διαβιβάσει πρὸς ἐκεῖνον αἴτησιν περὶ ἐπιλύσεως κληρονομικῆς τινος διαφορᾶς μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνέψιων (Sachau, Syr. Rechtsbücher II ἀρ. IX σ. 17).

18. Βλ. Acta Rossici monasterii ἀρ. 3 σ. 20¹⁷ (ἔτ. 1048) καὶ ἀρ. 4 σ. 30¹⁵ ἐν συνδ. πρὸς σ. 30²¹ - 32³ (ἔτ. 1051), Actes de Xéropotamou ἀρ. 6 στίχ. 3 - 8 σ. 61 (ἔτ. 1081) καὶ ἀρ. 7 σ. 66 ἐπ. (ἔτ. 1085) (βλ. παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότου J. Bompaigne ἐν σ. 66 : Diplomatique), ὡς καὶ τὸ ἐν τῇ σημ. 2 ἀναφερόμενον ἐγγράφον τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου σ. 114 ἐπ. στίχ. 9 - 11.

19. Βλ. τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω σημειούμενα ἐγγράφα τῆς ρωσικῆς μονῆς σ. 20¹⁹ καὶ 32¹⁴.

20. Περὶ τούτου γίνεται ἐνίοτε ρητὴ μνεία ἐν τῷ πρακτικῷ. Βλ. Actes de Zographou ἀρ. 4 στίχ. 23 σ. 10 : «ἐξετάσαμεν ἀκριβῶς τὰ ἀμφοτέρω μέρη». Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐξέτασις αὕτη δὲν ἦτο πάντοτε ἀπηλλαγμένη ἀντεγκλήσεων. Βλ. αὐτόθι ἀρ. 3 στίχ. 16 σ. 8 : «ταραχῆς καὶ ἀμφισβητήσεως οὐκ ὀλίγης γιγνομένης».

21. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ πατρ. Ἀλεξανδρείας Ἰωάννου Ε' τοῦ Ἐλεήμονος ἐπίλυσις διαφορᾶς, ἥτις τῷ προετέθη, ἐνῶ οὗτος εὕρισκετο καθ' ὁδόν (βλ. βίον αὐτοῦ, ἐκδ. H. Delehaye ἐν Anal. Boll. 45 [1927] 58).

τὴν ἄκρως τυπικὴν ἐπὶ τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κοινὸν πάντως χαρακτηριστικὸν εἶναι ἢ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ μακροῦ διαμορφωθείσαν τακτικὴν ²² προσπάθεια τοῦ δικαστηρίου νὰ ἐπιτύχῃ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως συμβιβαστικὴν μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν λύσιν τῆς διαφορᾶς ²³. Ἡ τοιαύτη προσπάθεια παραλείπεται, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ἐρευνᾶται τὸ κῦρος ἤδη τελεσθέντος ἢ τὸ ἐπιτρεπτὸν μέλλοντος νὰ συναφθῇ γάμου, διότι τὰ θέματα ρυθμίζονται ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδεμία χωρεῖ παρέκκλισις. Ἡ διὰ συμβιβασμοῦ ἄρσις τῆς διενέξεως ἐνίστε ζητεῖται ὑπ' αὐτῶν τῶν διαδίκων ²⁴. Τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως ²⁵ ἢ τὴν παραπομπὴν τῆς ὑποθέσεως εἰς ἕτερον δικαιοδοτικὸν ὄργανον ²⁶ δύναται νὰ διατάξῃ τὸ δικαστήριον, ἐφ' ὅσον συντρέχουν κατὰ τὴν κρίσιν του εἰδι-

22. Βλ. Τρωϊᾶνον σ. 80.

23. Βλ. Acta Rossici monasterii ἀρ. 3 σ. 20 ²⁷ (ἔτ. 1048) καὶ ἀρ. 4 σ. 32 ²⁴ (ἔτ. 1051), Actes de Zographou ἀρ. 3 στίχ. 16 - 20 σ. 8 (ἔτ. 1049).

24. Βλ. Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 12 σ. 278 (ἔτ. 1080) : «καὶ μήτε τ(ῶν) (μοναχ)(ῶν) τῆς εὐαγεστάτης λαύρας τ(ῶν) Ἱερῶν μήτε τῶν τ(ῆς) μο(νῆς) τ[οῦ Σ]αράβαρο(ς) διὰ μαρτύρων παραγωγῆς δυναμένων ἀποδείξαι τὸν τ(ῶν) δύο μερῶν διαφέρει ὁ τόπος, εἰς εἰρηνικὰς συμβι[βά]σεις ἐλθεῖν ἡρετ[ισ]άντων. 1132. καὶ τὸ πλειστάκις μνημονευθὲν ἔγγραφον τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου (ἀνωτ. σημ. 2) σ. 146 στίχ. 23.

25. Βλ. τὸ ἐν ἀρχῇ τῆς προηγ. ὑποσημείωσεως ἔγγραφον, ἐνθα γίνεται μνεία τριμήνου ἀναβολῆς τῆς δίκης ἐπὶ σκοπῷ προσαγωγῆς ἀποδεικτικῶν μέσων (στίχ. 8 - 9 σ. 278). Σύντομον ἀναβολὴν διὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω λόγον βλ. καὶ ἐν Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 88 σ. 4 (ἔτ. 1087).

26. Βλ. τὸ ἐν M.M. τ. 4 σ. 315 ἐπ. δημοσιευόμενον ἔγγραφον τοῦ ἔτ. 1049, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ὁ ἀποσταλὴς πρὸς ἐκδίκασιν ἀγωγῆς τινος κληρικὸς παραπέμπει τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὴν σύνοδον κατ' αἴτησιν τοῦ ἐναγομένου, ἰσχυρισθέντος ὅτι τὰ ἀποδεικτικά τοῦ δικαιώματός του στοιχεῖα ἀπόκεινται ἐν Κωνσταντινουπόλει (σ. 316 ¹⁸⁻²⁵). Παραπομπὴν τῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸν κατὰ τόπον ἀρμόδιον ἐπίσκοπον περιέχουν κατὰ κανόνα καὶ αἱ πατριαρχικαὶ ἀποφάσεις, αἱ ἐκδιδόμεναι ἐν εἰδει γνωματεύσεως ἐπὶ γαμικῶν διαφορῶν (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. ὡς καὶ σημ. 7). Ὁ πρὸς ὃν ἡ παραπομπὴ ὀφείλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ δικαστηρίου δοθεῖσαν εἰς τὸ θέμα θεωρητικὴν λύσιν ἀναλόγως πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς συναφοῦς διεξαγωγῆς ἀποδείξεων μέλλοντα νὰ βεβαιωθοῦν πραγματικὰ περιστατικά. Οὕτως ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων παρατηρεῖται διχοτόμησις τῆς διαδικασίας. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον διατυπῶνται ὑπὸ τῆς συνόδου ἢ μείζων πρότασις τοῦ νομικοῦ συλλογισμοῦ, ἡ δὲ ἐλάσσων καὶ τὸ συμπέρασμα συμπληροῦνται ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον δικάζοντος ἐπισκόπου. Βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 37 ⁸⁻¹¹ (Grumel 844, ἔτ. 1038), 92 ¹⁴⁻²² (Grumel 847, ἔτ. 1025 - 1043), 105 ¹⁹⁻²⁴ (Grumel 1193, ἔτ. 1199). Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὑποθέσει ἡ παραπομπὴ γίνεται πρὸς τὸν μητροπολίτην Δυρραχίου, ὄντα ἀρμόδιον διὰ τὴν σύζυγον, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Δεαβόλεως, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήγετο ὁ σύζυγος. Χωρὶς νὰ ὀρίζεται τοῦτο ρητῶς, ἐκ τῆς ὅλης διατυπώσεως τοῦ ἐγγράφου προκύπτει, ὅτι οἱ δύο ἐπίσκοποι ὀφείλον νὰ δικάσουν ἀπὸ κοινοῦ. Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι εἰς μίαν περίπτωσιν ἡ παραπομπὴ γίνεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οὐχὶ πρὸς ἐπίσκοπον, ἀλλὰ πρὸς κοσμικὸν ἀξιωματοῦχον. Βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 37 - 39 (οὕτω καὶ Grumel 845, Critique). Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἐν σημ. 5 ἀναφερομένας ἀποφάσεις τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Mār Chenānischō. Ἐνίστε δὲν ἐτηρεῖτο ἡ ἀνωτέρω σειρὰ καὶ προηγεῖτο τὸ δεύτερον στάδιον. Τότε τὰ ὡς ἀληθῆ βεβαιωθέντα περιστατικά ἐτίθεντο ὑπ' ὄψιν τῆς συνόδου, ἥτις προέβαινεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀποφάσεως. Βλ. Σύντ. τ. 5 σ. 57 ¹⁶⁻³⁰ (Grumel 933, ἔτ. 1081 - 1084).

κοὶ πρὸς τοῦτο λόγοι, αὐτεπαγγέλτως ἢ κατ' αἰτησιν τινὸς τῶν διαδίκων²⁷. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας εἶναι δυνατόν νὰ προβῇ τὸ δικαστήριον, ἐν ᾧ τῇ παρατάσει τῆς δίκης, εἰς τὴν λήψιν προσωρινῶν μέτρων ἀφορώντων εἰς τὸ ἐπίδικον πρᾶγμα²⁸.

§ 7. Ἡ κλήτευσις

Τοὺς ἀπλοῦς ὁρισμοὺς τοῦ καν. 74 Ἀποστ. τοὺς διέποντας τὴν κλήτευσιν τοῦ κατηγορουμένου ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας συνεπλήρωσαν κατ' ἀρχὰς καὶ βραδύτερον ἀντικατέστησαν λεπτομερέστεραι διατάξεις. Αἱ πρῶται τούτων ἔσχον δυτικὴν τὴν προέλευσιν. Ὁ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς δίκας τῶν ἐπισκόπων ἀφορῶν καν. 19 Καρχ. ὀρίζει σχετικῶς: «καὶ μηδὲ ἀπὸ τῆς κοινωνίας κωλυθῇ ὁ κατηγορούμενος, εἰ μὴ δ' ἂν πρὸς ἀπολογίαν ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν ἐπιλεγέντων δικάζειν γράμμασι προσκληθεῖς, τῇ ὀρισμένῃ ἡμέρᾳ οὐδαμῶς ἀπαντήσῃ, τουτέστιν ἐντὸς προθεσμίας μηνὸς ἀφ' ἧς ἡμέρας φανείη τὰ γράμματα δεξάμενος. Ἐὰν δὲ ἀληθεῖς τινὰς καὶ ἀναγκαστικὰς αἰτίας ἀποδείξῃ, τὰς αὐτὸν κωλυσάσας ἀπαντῆσαι πρὸς ἀπολογίαν τῶν κατ' αὐτοῦ προτεθέντων, ἐντὸς ἐτέρου μηνὸς ἀκεραίαν ἐχέτω εὐχέρειαν· μετὰ δὲ τὸν δευτέρου μηνὸς μὴ κοινωνήσῃ, ἕως οὗ καθαρὸς ἀποδειχθεῖ». Ὅθεν διὰ τῆς ἀπὸ τῆς Πενθέκτης συνόδου ἐνσωματώσεως τῶν κανόνων τῶν ἐν Καρχηδόνι συνόδου εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐγγράφον κατέστη τύπος τῆς κλήτευσίς τοῦ κατηγορουμένου. Ἐγγραφοὶ κλήτευσίς ἀπέντων καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ὡς εἶδομεν, πλὴν ὁ τύπος οὗτος δὲν ἐφυλάσσετο ἀπαρεγκλίτως.

Ὁ αὐτὸς καν. 19 Καρχ. ἐπιβάλλει περαιτέρω καὶ τὴν τήρησιν ὀρισμένης προθεσμίας πρὸς ἐμφάνισιν, ἥτοι ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς λήψεως τοῦ ἐγγράφου τῆς κλήτευσίς. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ὁρισμῶν τοῦ κοσμικοῦ δικονομικοῦ δικαίου κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νέου τούτου στοιχείου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικονομίαν δέον νὰ θεωρηθῇ λίαν πιθανή¹. Παρερχομένου ἀπράκτου τοῦ μηνὸς δύναται, ἐφ' ὅσον πληροῦνται ὀρισμέναι προϋποθέσεις, νὰ παραταθῇ ἡ προθεσμία ἐπὶ ἓνα εἰσέτι μῆνα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν ἀπαιτεῖται νέα κλήτευσις τοῦ κατηγορουμένου ἐπισκόπου. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν «γραμμάτων» πραγματοποιεῖται δι' ἀπεσταλμένου τοῦ ἱεραρχικῶς προϊσταμένου τοῦ κατηγορουμένου, πρὸς ὃν,

27. Βλ. τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς σημ. 26 μνημονευομένην περίπτωσιν. Πρβλ. καὶ Actes de Chilandar ἀρ. 1 στίχ. 1 - 4 σ. 1 (ἔτ. 1009).

28. Βλ. Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 9 σ. 278 (ἔτ. 1080): «ὅτε [καὶ τὸν] καρπὸν τοῦ ἀμπελῶνος ἐν μεσεγγύῃ κατέχεσθαι τετυπώκαμεν».

1. Τῷ ὄντι τὸ περιεχόμενον τοῦ καν. 19 Καρχ. ἐθεσπίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐν Ἰππῶνι σύνοδον ἐν ἔτει 393 (= καν. 7 Γ' Καρχ. ἔτ. 397), ἥτοι ὀλίγα μόλις ἔτη μετὰ τὴν ἐκδοσιν διατάξεως τῶν αὐτοκρατόρων Γρατιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Θεοδοσίου Α' (Cod. Theod. IX 2, 3 ἔτ. 380 = Cod. Just. IX 3, 2 § 2), δι' ἧς εἰσῆχθη ἡ τριακονθήμερος προθεσμία κατὰ τὴν κλήτευσιν τοῦ κατηγορουμένου ἐν ποινικαῖς δίκαις.

κατά τὰς διατάξεις τοῦ καν. 19 Καρχ. ἔδει νὰ ὑποβληθῇ ἡ κατηγορία. Ὁ ἀπεσταλμένος οὗτος θὰ βεβαιώσῃ ἐν καιρῷ καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς μηνιαίας προθεσμίας ἀποτελοῦσαν ἡμέραν λήψεως τοῦ ἐγγράφου τῆς κλητεύσεως. Περὶ τῆς ιδιότητος ὅμως τοῦ προσώπου, δι' οὗ θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ κλήτευσις τοῦ ἐπισκόπου, οὐδὲν ὀρίζεται ἐν τῷ καν. 19, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν καν. 74 Ἀποστ., καθ' ὃν ἡ κλήτευσις γίνεται διὰ δύο ἐπισκόπων.

Ἐὰν ὁ κατηγορούμενος φέρῃ τὸν βαθμὸν πρεσβυτέρου ἢ διακόνου ἀκολουθεῖται, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ καν. 20 Καρχ., ἡ ὑπὸ τοῦ καν. 19 διαγραφόμενη διαδικασία τηρουμένων τῶν αὐτῶν προθεσμιῶν². Ἀντιθέτως δὲν προκύπτει σαφῶς ἐκ τοῦ καν. 20 ἐὰν τηρῇται ἡ αὐτὴ διαδικασία καὶ προκειμένης τῆς ἐκδικάσεως κατηγοριῶν στρεφόμενων κατὰ κατωτέρων κληρικῶν, ἐφ' ὧν ἀρμόδιος εἶναι ὁ ἐπίτοπιος ἐπίσκοπος. Τὸ γράμμα τῆς διατάξεως συνηγορεῖ ὅμως, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὑπὲρ τῆς ἀποφατικῆς ἀπαντήσεως.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν κανόνων τούτων τῆς Καρχηδόνας προκύπτουν δύο τινά: Πρῶτον μὲν δὲν ἀφίεται δι' αὐτῶν πεδίου ἐφαρμογῆς τοῦ καν. 74 Ἀποστ.³ ἐπιβάλλοντος τριττὴν κλήτευσιν. Δεύτερον δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τριακονθημένου κλητεύσεως ἡ ἐφαρμογὴ περιορίζεται τόσον ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅσον καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ γράμματος τοῦ καν. 19, ὁμιλοῦντος περὶ τῶν ἐνώπιον τῆς ἐτησίας συνόδου τῶν ἐπισκόπων τῆς ἀφρικανικῆς Ἐκκλησίας διεξαγομένων δικῶν, ἐπὶ τῶν τακτικῶν μόνον ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων.

Ἡ πενιχρότης τῶν ὑπὸ τῶν πηγῶν τῆς περιόδου ταύτης, ἰδίᾳ τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν, παρεχομένων σχετικῶν στοιχείων οὐδόλως διευκολύνει τὴν διαπίστωσιν τοῦ βαθμοῦ προσηλώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων εἰς τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀμέσως προηγηθέντων αἰώνων διαμορφωθείσας ἀρχὰς τῆς κλητεύσεως, ὥς καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν φθινούσης τῆς Ζ' ἑκατονταετίας εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας ἐπενεχθεισῶν ἐνδεχομένως τροποποιήσεων ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων κανόνων τῆς Καρχηδόνας.

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν ἀγόμεθα εἰς τὰς ἀκολουθούσας παρατηρήσεις, αἵτινες ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀνωτέρω (§ 6) γραφέντων δὲν περιορίζονται εἰ μόνην τὴν ποινικὴν διαδικασία. Περὶ τῆς κλητεύσεως τοῦ κατηγορουμένου ἢ ἐναγομένου ἐκδίδεται, εἴτε κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κατηγοροῦ⁴, εἴτε προτάσει τοῦ προέ-

2. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν ρητῆς μνείας τοῦ καν. 19, δέον ἢ τοιαύτη παραπομπὴ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ὡς ἐκ τῆς ὅλης διατυπώσεως τοῦ καν. 20 («... τοῦ αὐτοῦ τῶν ἡμερῶν καὶ ὑπερθέσεων καὶ ἐξετάσεων καὶ προσώπων μεταξὺ τῶν κατηγορούντων καὶ κατηγορουμένων τύπου φυλαττομένου») νὰ θεωρηθῇ βεβαία.

3. Ἡ διάταξις ἦτο ἀσφαλῶς ἄγνωστος εἰς τοὺς μετασχόντας τῶν Ἀφρικανικῶν συνόδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Πατέρας, δοθέντος ὅτι αἱ Διαταγαὶ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὧν τὸ Η' βιβλίον καλύπτουν οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες, συνετάγησαν ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἢ, ἴσως, μεταγενεστέρως.

4. Ἡ προφορικὴ διατύπωσις τοιοῦτου αἰτήματος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Προυσιάδος Δομετίου ἐν τῇ κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου διατυπωθεῖσα κατηγορία κατὰ τοῦ ἱερομονάχου Πολυχρονίου ἐπὶ μονοθελητισμῷ μαρτυρεῖται ἐν Mansi XI σπ. 601 C. Τὸ παράδειγμα

δρου⁵ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ἀπόφασις, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἤδη συγκεκροτημένον. Ἄλλως ἢ περὶ κλητεύσεως ἀπόφασις λαμβάνεται ὑπὸ μόνου τοῦ συγκαλοῦντος τὴν ἀπαρτίζουσιν τὸ δικαστήριον σύνοδον ἐπισκόπου⁶ ἢ γενικώτερον ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς⁷, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἐκκρεμεῖ ἡ ἐκδίκασις τῆς ὑποθέσεως. Ἡ κλήτευσις διατάσσεται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος⁸, ἐφ' ὅσον οὗτος συγκαλεῖ τὸ δικαστήριον, προκειμένου περὶ ἐκτάκτου τοιούτου, ἢ παραπέμπει τὴν ὑπόθεσιν πρὸς ἐκδίκασιν εἰς τακτικὸν ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον.

Ἰδιαιτέρα σημασία ἀπεδόθη πάντοτε εἰς τὰ πρόσωπα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξετελεῖτο ἡ περὶ κλητεύσεως τοῦ κατηγορουμένου ἀπόφασις. Κατηγορούμενος ἐπίσκοπος ἔδει νὰ κλητεύεται διὰ δύο ἐπισκόπων κατὰ ρητὴν ἐπιταγὴν τοῦ καν. 74 Ἀποστ., πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησαν συμμορφούμενα τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐξεταζομένης περιόδου⁹. Ὁ τύπος ὅμως οὗτος δὲν ἐτηρεῖτο ἐὰν ὁ κλητευόμενος εἶχεν ἀπολέσει τὸν ἐπισκοπι-

τοῦτο εἶναι τὸ μόνον γνωστόν· ἀλλ' ἴσως ἡ ταύτησ' ἐστίν ἡ νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐγγράφων κατηγορίας προερχομένων ἐκ τῆς περιόδου ταύτης (βλ. ἄνωτ. § 2).

5. Βλ. τοὺς λόγους τοῦ πατρ. Ταρκίου κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου περὶ τῆς κλητεύσεως τῶν εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς συνόδου ἐγγὺ ἐναντιωθέντων ἐπισκόπων (Mansi XII στ. 1002 B). Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι οὗτοι δὲν κατονομάζονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς γνωστοὶ τοῖς πᾶσι (αὐτ. στ. 999 B). Κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς 5ης ΚΠ. συνόδου (ἔτ. 879/80 ὁ Σμύρνης Μητροφάνης ἐκλητεύθη καὶ ἀπέστειλε τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων (Mansi XVII A στ. 496 D), οἵτινες μετεῖχον ἐν πολλοῖς τῆς διευθύνσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου.

6. Βλ. ἐπιστ. 157 πατρ. Νικολάου Α' Μυστινοῦ πρὸς τὸν Δημήτριον Κυζίκου ἐν P.G. PIA' στ. 385 C 4 (κλήτευσις ἀδελφῶν ἐπισκόπων, ὡσαύτως ἐγγραφον ἐκδιδόμενον ὑπὸ Michel, Bischofsprozess σ. 451⁴⁻⁵ = Oudot σ. 36³⁻⁴ (κλήτευσις ἐπισκόπου Τρανουπόλεως).

7. Βλ. ἐγγραφὴν ἐν τῷ πρωτεκδικικῷ βιβλίῳ ὡς παραδίδει ταύτην ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 531²³⁻²⁵ περὶ τῆς κλητεύσεως κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Πρωτεκδίκου διαδικασίαν (βλ. τὸ χωρίον κατωτ. σημ. 48). Ἔτι βλ. Kaser, Zivilprozessrecht σ. 461 σημ. 8 διὰ τὰς ὑπὸ κοσμικῶν δικαστῶν ἐκδιδόμενας ἀποφάσεις κλητεύσεως, τοῦθ' ὅπερ ἐφήρμοζον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια ὡσάντις ἐδεσμεύοντο ὑπὸ κοσμικῶν δικονομικῶν τύπων (βλ. κατωτ. σημ. 23).

8. Βλ. ἐν L. P e t i t, Βίος Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ ἐν Anal. Boll. 25 (1906) 49²⁹ μνεῖαν ἐγγράφου τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Α' Τζιμισκῆ, δι' οὗ ἐκλήθη ὁ Ἀθανάσιος ὅπως ἐμφανισθῇ καὶ ἀπολογηθῇ ἐπὶ κατηγοριῶν περιεχομένων εἰς δέησιν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ μοναχῶν (Reg. 743, πρὸ ἔτ. 972). Ἔτι τὰ τῆς παραπομπῆς εἰς συνοδικὸν δικαστήριον τῶν προεξαρχόντων τῆς αἰρέσεως τῶν Ἰακωβιτῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Γ' ἐν ἔτει 1030 ἐν συνοδικῷ τόμῳ τοῦ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου δημοσιευθέντι ὑπὸ F i c k e r, Erlasse σ. 11²⁵⁻²⁶ (G r u m e l 839). Ἡ ἐντολὴ καὶ μερίμνη τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς πραγματοποιήσεις κλητεύσεως συνδέεται πιθανῶς πρὸς βιαιάν προσαγωγὴν τοῦ κατηγορουμένου, ἔστω καὶ ἂν δὲν γίνεται πάντοτε εὐθέως λόγος περὶ τούτου ἐν ταῖς πηγαῖς. Βλ. σχετικῶς κατωτέρω.

9. Δι' ἐπισκόπων ἐκλήθη νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἐπὶ Λέοντος Ε' τοῦ Ἀρμενίου ὁ πατριάρχης Νικηφόρος Α' (806 - 815) (βίος Νικηφόρου, ἐκδ. C. de Boor σ. 193¹²⁻¹⁴ Scriptor inc. 357¹⁰). Κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 ἐκλητεύθησαν διὰ τριῶν ἐπισκόπων δύο ἐπίσκοποι, οἵτινες μὴ ὑπογράψαντες τὸν ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων προσκομισθέντα λίβελλον κατέστησαν ὑποπτοὶ φιλίας πρὸς τὸν Φώτιον (Mansi XVI στ. 45 C καὶ 324 A). Ὁμοίως διὰ τριῶν ἐπισκόπων ἐκλητεύθη κατὰ τὴν 5ην συνεδρίαν τῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τῷ 879/80 συνελεύσεως συνόδου ὁ Σμύρνης Μητροφάνης (Mansi XVII A

κόν βαθμόν συνεπεία καταδίκης¹⁰. Ἡ ιδιότης ἀντιθέτως τοῦ «ὑποψηφίου», μήπω δεξαμένου τὴν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμόν χειροτονίαν, δὲν ἠμπόδισεν εἰς μίαν περίπτωσιν¹¹ τὴν τήρησιν τοῦ κανόνος τούτου. Ἡ ὀριστικὴ διαμόρφωσις τῆς ἱεραρχίας τῶν πατριαρχικῶν ἀξιωματούχων ἐπέδρασεν ἀποφασιστικῶς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ καν. 74 Ἀποστ. Διὰ τῆς διοργανώσεως τοῦ γραφείου τοῦ Χαρτοφύλακος, ὅστις καίτοι μὴ πρῶτος τῇ τάξει ταχέως ὑπεσκέλισε κατὰ τὴν σπουδαιότητα τοὺς λοιποὺς ἀξιωματούχους τῆς πρώτης πεντάδος¹², τοὺς προσκαλοῦντας ἐπισκόπους ἀντικατέστησαν οἱ ὑπ' αὐτὸν τελοῦντες πατριαρχικοὶ νοτάριοι. Ὁ χρόνος τῆς τοιαύτης μεταβολῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἐπακριβῶς. Πάντως εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα οὐδεμία κλήτευσις ἐπραγματοποιεῖτο πλέον

στ. 496 DE). Καὶ παρὰ ταῖς αἰρετικαῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς ἐτηρεῖτο ὁ κανὼν οὗτος. Κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XI 23: II 512 a ἐπίσκοπός τις Ἀθανάσιος ἐκλήτευθη, ἵνα ἐμφανισθῇ πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ μονοφυσίτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου συγκληθείσης ὀλίγον πρὸ τοῦ 752 συνόδου διὰ τοῦ ἐπισκόπου Λαυδίου.

10. Ἡ ὑπὸ τῆς Πρωτοδευτέρας συνόδου κλήτευσις τοῦ πατρ. Ἰγνατίου ἐπραγματοποιήθη οὐχὶ δι' ἐπισκόπων (βίος Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 517 B' Ἀββέας Θεογνώστου εἰς τὸ ὄνομα Ἰγνατίου ἐν Mansi XVI στ. 296 E ἐπ.), διότι ὡς ἔχει καθιερωθῆαι δὲν ἐθεωρεῖτο ἐπίσκοπος (βίος Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 517 D 8). Ἡ κατὰ τὴν τοιαύτην κλήτευσιν ἐντονος διαμαρτυρία (Λίβελλος Θεογνώστου κλπ., ἐνθ' ἀνωτ. στ. 300 A) ἐμφανίζεται εἰς τὸ ὅτι ἡ προηγηθεῖσα καταδίκη δὲν ἀναγνώριζεν ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Βλ. σχετικῶς βίον Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 517 CD. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ Φώτιος ἐκλήθη νὰ εἰσέλθῃ κατὰ τὴν 5ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 διὰ λαϊκῶν κατὰ ρητὴν ἀπαίτησιν τῶν Ρωμαίων ἀντιπροσώπων (Mansi XVI στ. 340 B). Ἐν συνεχείᾳ ὁμοῦς ἀπεστάλη πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τῆς συνόδου διὰ τοῦ συγκέλλου Ἡλίου, ἥτοι οὐχὶ ἐπισκόπου ἀλλὰ πάντως κληρικοῦ (Mansi XVI στ. 76 BC, 340 CD). Κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν τῆς αὐτῆς συνόδου ἐκλήτευθη διὰ δύο λαϊκῶν ὁ ἀρχηγὸς τῶν εἰκονομάχων Θεόδωρος ὁ Κρίθινος (Mansi XVI στ. 140 A, 388 C). Ἐφ' ὅσον οὗτος ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἐπὶ Θεοφίλου ἐν ἔτει 837/38 πρὸς τὸν ἐν Σικελίᾳ Δοῦκα Ἀλέξιον τὸν Μωσηλὲ σταλέντος ἀρχιεπισκόπου (Reg. 433 καὶ αἱ αὐτόθι ἀναφερόμεναι πηγαί), ἐμεσολάβησε προφανῶς ἡ καθάρισις τούτου. Ἐν τῇ πράξει φαίνεται ὅτι οἱ καθηρημένοι ἐπίσκοποι ἐκλήτευοντο εἴτε διὰ λαϊκῶν, εἴτε διὰ κληρικῶν μὴ φερόντων ὁμοῦς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμόν. Κατὰ τὴν 4ην συνεδρίαν τῆς αὐτῆς ἐν ΚΠ. συνόδου τοῦ ἔτους 869/70 ἡ κλήτευσις δύο ἐκ τῶν ἀκολουθούντων τὸν Φώτιον ἐπισκόπων ἐπραγματοποιήθη διὰ δύο κληρικῶν καὶ ἐνὸς κοσμικοῦ ἀξιωματούχου (Mansi XVI στ. 54 E, 329 A). Ἐνεκὰ τῆς μὴ συμπτώσεως κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν λατινικῶν καὶ τῶν ἐλληνικῶν πρακτικῶν δὲν προκύπτει σαφῶς ἂν οἱ ἐν λόγῳ ἐπίσκοποι ἐκλήθησαν ἵνα δικασθοῦν κατὰ σχετικὴν ἀπαίτησιν τῶν παρισταμένων συγκλητικῶν καὶ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα, ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης καταδικαστικῆς ἀποφάσεως τῆς ρωμαϊκῆς συνόδου, ἥ διὰ νὰ παράσχουν ὠρισμένας πληροφορίες πρὸς τὴν καλοῦσαν σύνοδον. Ἡ διατύπωσις τῆς κλήσεως κατὰ τὰ ἐλληνικὰ πρακτικὰ (αὐτόθι στ. 329 A) ἐνισχύει τὴν πρώτην ἐκδοχὴν, ἐνῶ εἰς τὰ λεπτομερέστερα καὶ πιστότερα λατινικὰ πρακτικὰ τοῦ Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου ἡ λέξις «rejudicentur» (αὐτόθι στ. 54 D) εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν διδομένην εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ἐντολὴν (αὐτόθι στ. 54 E).

11. Διὰ τριῶν ἐπισκόπων συνοδευομένων ὑπὸ κοσμικοῦ ἀξιωματούχου, ἐνὸς διακόνου καὶ τινων ἀναγνωστῶν ἐκλήτευθη ἐν ἔτει 1157 ὁ ὑποψήφιος Ἀντιοχείας Σωτήριχος ὁ Παντεύγενος (Σακελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 325²⁵⁻²⁸).

12. Z h i s h m a n σ. 109. - B e c k, Literatur σ. 109. Βλ. αὐτόθι μετὰ τῶν σχετικῶν παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ τῆς ἐξελίξεως τοῦ θεσμοῦ τούτου μέχρι τῆς τελικῆς του διαμορφώσεως.

διὰ τῆς ἀποστολῆς ἐπισκόπων¹³. Ἐπὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθει νὰ τηρῇται ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποστολῆς προσώπων φερόντων τὸν αὐτὸν πρὸς τὸν κλητευόμενον βαθμὸν¹⁴. Ἡ κατὰ τὴν κλήτευσιν χρησιμοποίησις λαϊκῶν, καὶ μάλιστα πολιτειακῶν ὀργάνων, ἐφ' ὅσον δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τῆς ιδιότητος τοῦ κλητευομένου¹⁵, ὑποδηλοῖ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνάμειξιν τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς πρὸς ἄσκησιν ἐξαναγκασμοῦ¹⁶. Τῆς ὑποχρεώσεως καταβολῆς τελῶν διὰ τὴν πρὸς τούτους γινομένην «ὑπόμνησιν» δὲν ἐξηροῦντο οἱ κληρικοὶ καὶ μοναχοί. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ὕψος αὐτῶν καθιερώθη ὑπὸ τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας εἰδικὴ εὐνοϊκὴ μεταχείρισις τῶν ἐν λόγῳ προσώπων¹⁷. Συμφώνως πρὸς ἐτέραν διάταξιν τῆς αὐτῆς νομοθεσίας ἔδει ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ «ὑπόμνησις» νὰ πραγματοποιηθῇ «ὑβρεως χωρὶς καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς»¹⁸.

Ἡ ἐπιταγὴ τοῦ ἀποστολικοῦ κανόνος, ὅπως ὁ μὴ προσερχόμενος κατηγορούμενος ἐπίσκοπος καταδικάζεται μετὰ τὴν τρίτην κλήτευσιν, δὲν φαίνεται κατ' ἀρχὴν παραβιαζομένη¹⁹. Καίτοι δὲν ἀπαντοῦν ἐν ταῖς πηγαῖς παραδείγματα

13. Ταῦτα προκύπτουν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεόδωρου Στουδίτης ἐρμηνείας τοῦ καν. 74 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 95³¹ - 96¹¹): «Τὸ δὲ μετὰ τὸν ἀρχιερέα, καὶ μὴ ἄλλως πως τὴν τούτου μετάκλησιν γίνεσθαι, ὡς τινες εἶπον, οὐκ ἔστι νόμιμον, οὐδὲ τῆς ἐκείνου τοῦ παρόντος κανόνος, ὅτε γὰρ οὗτος ἐγγράφῃ, οὔτε δικαστῶν, οὔτε πατριαρχικῶν νοταρίων ἐνέργει αὐτοπυστία· καὶ διὰ τοῦτο προβαίνει ὁρίσθη τις τῶν ἀρχιερέων μετακλήσεις παρ' ἐπισκόπων δύο. Σήμερον δὲ τῆς τῶν δικαστῶν, καὶ τῶν πατριαρχικῶν νοταρίων αὐτοπυστίας ἐνεργήσαντο, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ δι' αὐτῶν γινόμενα ἐπιφωνήματα ἔξουσι τὸ ἀπαρεγγεῖρητον· κατὰ τὸν καταδικασθήσεται ὁ δι' αὐτῶν ἐπιφωνηθεὶς, καὶ μὴ ἀπαντήσας εἰς τὸ δικαστήριον, ὡς τῶν ἐπιφωνημάτων μὴ κατασειομένων ἐκ τοῦ μὴ γίνεσθαι παρὰ ἀρχιερέων».

14. Οὕτω κατὰ τὴν δευτέραν κλήτευσιν ἡγουμένου τινὸς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἀπεστάλησαν τρεῖς ἡγούμενοι, ὡς ρητῶς μαρτυρεῖται ἐν Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 28 σ. 49 (ἔτ. 1016). Ὁ τρόπος διενεργείας τῆς πρώτης κλητεύσεως αὐτοῦ δὲν προκύπτει ἐκ τοῦ ἐγγράφου.

15. Βλ. ἄνωτ. σημ. 10.

16. Οὕτως ὁ Θεόδωρος Στουδίτης ἐν ἐπιστ. 48 (P.G. 4Θ' στ. 1073 C), παραπονεῖται ὅτι ὠδηγήθη εἰς τὴν σύνοδον τοῦ ἔτ. 809 ὑπὸ «ἀρχόντων». Βλ. κατωτέρω σημ. 52 καὶ ἕτερα παραδείγματα βιαίας προσαγωγῆς.

17. Βλ. Βασ. 3, 1, 44 (=Nov. 123, 28=Coll. LXXXVII Capp., cap. 67 - 70 ἐν H e i m b a c h, Ἀνέκδοτα II σ. 228 - 229). Πρβλ. καὶ Coll. tripartita III 1, 2 ἐν V o e l l i - J u s t e l l i, Bibliotheca II σ. 1325¹²⁻²⁴, ὡς καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 176.

18. Βλ. Βασ. 3,1,43 (=Nov. 123,27=Coll. LXXXVII Capp., cap. 65 ἐν H e i m b a c h, Ἀνέκδοτα II σ. 228). Πρβλ. καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 176.

19. Ὁ Θεόδωρος Κρίθινος κατεδικάσθη κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν τῆς ἐν ἔτει 869/70 ἐν ΚΠ. συνελθούσης συνόδου μετὰ μίαν ἄκαρπον κλήτευσιν. Τοῦτο ὅμως δὲν συνιστᾷ παραβίασιν τοῦ κανόνος, δεδομένου ὅτι οὗτος ὁμιλεῖ περὶ κλητεύσεως κληρικῶν φερόντων τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν, ὃν δὲν φαίνεται κατέχων ὁ Θεόδωρος (βλ. ἄνωτ. σημ. 10). Μετὰ δέκα ἔτη, κατὰ τὴν 5ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἡ κατὰ τοῦ Σμύρνης Μητροφάνους ἀπόφασις ἀπηγγέλθη μετὰ μίαν κλήτευσιν αὐτοῦ, ἀπορριφθείσης τῆς περὶ ἀναβολῆς τῆς συζητήσεως αἰτήσεως τοῦ κατηγορουμένου (βλ. κατωτ. σημ. 40), δοθέντος ὅτι οὗτος κατ' ἐπανάληψιν ἐκλήθη νὰ ἀπόσχη τῆς ἀντικανονικῆς αὐτοῦ συμπεριφορᾶς (Mansi XVII A στ. 497 AB). Κατάφωρον ὅμως παραβίασιν ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὸν Νικ. Χων. 651²² λαβοῦσα χώραν δίκην ἐρήμην τοῦ μητροπολίτου

ἐφαρμογῆς της, εἰμὴ εἰς ὅλως περιορισμένην κλίμακα ²⁰ ἢ ἐπικράτησίς της ἐναντι τοῦ καν. 19 Καρχ. οὐδέποτε ἠμφεσβητήθη ²¹. Ἄλλωστε ἡ διάταξις τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας ²², καθ' ἣν ἐν ταῖς *cognitiones extraordinariae* δέον τρεῖς νὰ κληθῇ ὁ ἐναγόμενος πρὶν ἢ διεξαχθῇ ἡ δίκη ἐρήμην αὐτοῦ, ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας ²³.

Κατὰ τὴν κλήτευσιν ἀπεστέλλετο κατὰ κανόνα ²⁴ ἔγγραφον ²⁵ πρὸς τὸν κατη-

Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτου ἄνευ κλητεύσεως, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν καθαίρεσιν τοῦ κατηγορουμένου.

20. Ἴσως ἡ εἰς τινὰς περιπτώσεις λίαν ἐνεργῶς ἐκδηλωθεῖσα ἀνάμειξις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ ἔργον τῆς κλητεύσεως νὰ περιορίσεν, ἵνα μὴ εἴπω ἐξεμηδένισε, τὰς εὐκαιρίας ἐφαρμογῆς τῆς διατάξεως. Πάντως ἡ ἰσχὺς αὐτῆς τονίζεται ἐν τῷ λιβέλλῳ Θεογνώστου κλπ. (Mans i XVI στ. 300 A). Ἐν τῷ βίῳ τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Λεοντίου (IB' αἰ.) ἐν Μακάριου τοῦ Χρυσοκεφάλου, Λόγοι πανηγυρικοὶ ιδ', ἐν Κοσμοπόλει ἁ.ἔ. (=ἐν Βιέννῃ 1793), σ. 419 ἀναφέρεται τρεῖς γενομένη κλήτευσιν ἐπισκόπου. Ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XI 23: II 512 a, καθ' ἣν τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Χαρρὰν ὀλίγον πρὸ τοῦ 752 συνελθούσης συνόδου καταδίκης ἐπισκόπου τινὸς προηγήθησαν τρεῖς κλητεύσεις, συνάγεται ὅτι ἡ διάταξις ἐτύγγχανεν ἐφαρμογῆς καὶ παρὰ τοῖς μονοφυσίταις.

21. Βλ. ἐρμηνεῖαν τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς καν. 19 Καρχ. ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 361 ²⁰⁻²⁴.

22. Nov. 112,3 (=Βασ. 7,4,2), Ν. Λέοντος 108, ἐκδ. X. Bailles - Dain σ. 355 ³, Ν. Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ ἔτ. 1166 κεφ. α' ἐν P.G. II 1 σ. 391 (Reg. 1465).

23. Ἰσχυρῶς ἀναφέρει ὁ Βαλσαμῶν (σχόλια εἰς καν. 74 Ἀποστ. καὶ 19 Καρχ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 95 καὶ τ. 3 σ. 361 ἀντιστοίχως) ὅτι δέον νὰ τηρηθῶν αἱ διατάξεις τῆς Νεαράς τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (βλ. προηγουμένην ὑποσημείωσιν), ἐφ' ὧν ἡ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου διαδικασία ἐκινήθη διὰ τῆς δόσεως λιβέλλου. Ἐνταῦθα δὲν νοοῦνται μόνον αἱ *libelli conventionis*, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν πρώτων αἰώνων γνωστοὶ κατηγορικοὶ λιβέλλοι, δεδομένου ὅτι τοῦτο κρατεῖ «κἂν οἷας ἐστὶν ὑποθέσεως τὸ αἰτίημα». Συνεπῶς τὰ ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος γραφόμενα ἀφοροῦν τόσον εἰς τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, δεδομένου ὅτι αἱ περὶ *privilegium fori* τῶν κληρικῶν διατάξεις εἶχον ἀτονήσει, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια, διὰ τὰς πρὸς ταῦτα ὑποβαλλομένας ἐναντίον κληρικῶν κατηγορίας. Ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν διαφορῶν ἀντιθέτως («εἰ γὰρ διὰ τῆς τάξεως προσαγγελθῇ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα») ἐξακολουθεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν κανονολόγον ἐφαρμοζόμενος ὁ καν. 74 Ἀποστ. ὡς πρὸς τὴν κλήτευσιν καὶ τὰς συνεπείας τῆς μὴ ἐμφανίσεως τοῦ καλουμένου. Περαιτέρω καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν τριῶν κλητεύσεων παντὸς ἐναγομένου εἰς τὴν πρωτεκδικικὴν διαδικασίαν (Βαλσαμῶνος, Μελέτη χάριν τῶν δύο ὁφικίων τοῦ τε χαρτοφύλακος καὶ τοῦ πρωτεκδίκου ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 531 ²⁵) ὀφείλεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοσμικοῦ δικαίου, πολλῶ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ καθ' ὕλην ἀρμοδιότης τοῦ πρωτεκδίκου περιελάμβανε κυρίως τὰς εἰς τὸν *status libertatis* ἀναφερομένας ὑποθέσεις (βλ. Βαλσαμῶνα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 533 ⁴⁻⁸).

24. Δὲν ἐλλείπουν ὁμῶς καὶ προφορικαὶ κλητεύσεις, ὡς λ.χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰγνατίου (Βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. PE' στ. 517 C 2, 12).

25. Ἐγγραφα συναντῶμεν κατὰ τὴν κλήτευσιν τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου (βίος Νικηφόρου, ἐκδ. C. de Boor σ. 193 ¹⁰), τοῦ Φωτίου (Mans i XVI στ. 76 BC, 340 CD), ἀδήλου ἐπισκόπου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικολάου Α' Μυστικοῦ (ἐπιστ. 157 πρὸς τὸν Κυζίκου Δημήτριον ἐν P.G. PIA' στ. 385 C 4) καὶ τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίχου Παντευγένου (Σακκελίωνας, Πατρμ. Βιβλ. σ. 325 ²⁵⁻²⁸). Κλήτευσιν δι' ἐγγράφου κατὰ τὴν διαδικασίαν ἐπὶ ἰδιωτικῶν διαφορῶν βλ. ἐν Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 22 σ. 49 (ἔτ. 1016): «δεδηλοκότες δὲ τῷ μο(να)-χ(ῶ) Ἀθανασίῳ μετὰ (καὶ) πιττακίῳ τοῦ ἐλθεῖν αὐτόν».

γορούμενον. Τὸ τυπικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου τούτου, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπαντᾷ πλέον ὑπὸ ἐνιαῖον ὄνομα ²⁶, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφῇ ἐλλείψει ἐπαρκῶν παραδειγμάτων ²⁷. Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω γινομένη κλήτευσις ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Θεόδωρῳ Βαλσαμῶνι ²⁸ ὑπὸ τὸν ὄρον «μήνυμα», ἀντιδιαστελλομένη πρὸς τὴν καθ' ὠρισμένον τρόπον πραγματοποιουμένην συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ κοσμικοῦ δικαίου, ἐφ' ὅσον ἐπιβάλλεται καὶ τούτων ἡ τήρησις. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος, εἰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐξαιρέσεων ²⁹, ὁ ὄρος «ἐπιφώνημα». Δι' αὐτοῦ, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν ὄρον «πρόγραμμα» ³⁰ τῆς κοσμικῆς δικονομίας, νοεῖται ἐγγραφον εἰς κοινὴν θέαν ἐν δημοσίῳ τινὶ τόπῳ ἐκτιθέμενον ³¹. Τοῦ τύπου τούτου ἡ τήρησις ἐπιβάλλεται, ἀνεξαρτήτως τῆς ιδιότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, ἐφ' ὅσον ἡ προσφυγὴ γίνεται κατὰ τὴν διαδικασίαν τῶν λιβέλλων ³².

Ἐξαιρουμένων τῶν διὰ «τριακονθημέρων ἐπιφωνημάτων» γινομένων κλητεύσεων, δὲν γνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος τὰς συνήθως παρεχομένας εἰς τοὺς κα-

26. Οἱ ὄροι «γράμμα κλήσεως» καὶ «παραγγελιαστικόν» τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν τοῦ Ε' αἰῶνος δὲν ἀπαντοῦν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Τὸ ἐγγραφον τῆς κλητεύσεως τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου χαρακτηρίζεται ὡς «τόμος», τὸ δὲ Συναγερμὸν τοῦ Παντευγένου ὡς «ἐγγραφος παραγγελία» (τὰς σχετικὰς παραπομπὰς βλ. ἐν τῇ προσηρῶνι ἐποσημειώσει). Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τέλος τῆς μονῆς Ξηροποτάμου τοῦ ἔτ. 1016 (ἐν τῇ πρώτῃ σημείωσει) εὑρίσκεται ὁ ὄρος «ἐπιφώνημα».

27. Τὸ πρὸς τὸν πατριάρχην Νικηφόρον διπεμφθὲν ἐγγραφον ἀνέφερε τὴν ὑποβολὴν λιβέλλων χωρὶς νὰ κατονομάζεται ὁ κατήγορος καὶ τὸ ἀδικημά (τοῦτο ἐκ τῶν συμφραζομένων μόνον συνάγεται) καὶ πρόσκλησιν ἐμφανίσεως ἐνώπιον τῆς συνέδου, οὐχὶ ὁμως πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν κατηγοριῶν ἀλλὰ πρὸς ἐκδήλωσιν μετανόιας δι' ἀποκηρύξεως τῆς εἰκονολατρείας (βίος Νικηφόρου, ἐκδ. C. de Boor σ. 193 ²⁹ - 194 ³⁰). Ἐπι λιτώτερον κατὰ τὴν διατύπωσιν ἦτο τὸ πρὸς τὸν Φώτιον σταλὲν ἐγγραφον. Δι' αὐτοῦ ἐδηλοῦντο μόνον αἱ ἐπιζήμιοι συνέπειαι τῆς μὴ ἐμφανίσεως (Mansi XVI στ. 76 BC, 340 CD).

28. Ἑρμηνεία καν. 74 Ἀποστ. καὶ 19 Καρχ. (Σύντ. τ. 2 σ. 95 ¹³⁻²⁶, τ. 3 σ. 361 ¹¹⁻¹⁵ ἀντιστοίχως), Μελέτη χάριν τῶν δύο ὁφεικίων κλπ. (Σύντ. τ. 4 σ. 532 ¹⁴⁻²⁷). Αὐτόθι σ. 532 ³³ γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ὄρου «διαλαλιά» ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὡς καὶ ἐν Cod. Just. X 11, 8 § 4 (=Βασ. 56, 7, 8) καὶ Nov. 112, 2, ἥτοι πρὸς δῆλωσιν τῆς περὶ κλητεύσεως ἀποφάσεως τοῦ δικαστοῦ. Βλ. L. Wenger, Institutionen des römischen Zivilprozessrechts, München 1925, σ. 266 σημ. 22.

29. Ἐν τῇ ἐτέρᾳ ἐρμηνείᾳ τοῦ καν. 74 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 96 ^{7, 9}) φαίνεται νὰ χρησιμοποιῇται ὁ ὄρος ὑπὸ εὐρυτέραν ἐννοίαν περιέχουσαν πᾶσαν κλήτευσιν.

30. Βασ. 7, 4, 2 (=Nov. 112, 3 ἐνθα γίνεται χρῆσις τοῦ ὄρου «ἴδικτον»), Ν. Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ ἔτ. 1166 (Reg. 1465) ἐν J.G-R. I σ. 391 ¹. Ὁ ὄρος «πρόγραμμα» ἦτο ἤδη γνωστὸς ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δικονομικῇ γλώσσῃ (βλ. Τρῶϊανον σ. 87 σημ. 22).

31. Βασ. 7, 4, 2: «τὰ μέντοιγε προγράμματα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας προτιθέμενα πάντες σχεδὸν γινώσκουσιν δύνανται».

32. Ἑρμηνεία Βαλσαμῶνος εἰς καν. 19 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 361 ¹⁷⁻²⁴): «πλὴν τοῦτο κρατεῖ, ὅτε διὰ λιβέλλου καὶ λοιπῆς δικαστικῆς ἀκολουθίας χρηματικὴ ἢ ἐγκληματικὴ κατὰ ἐπισκόπου καταχθῇ ὑπόθεσις· εἰ γὰρ διὰ τῆς τάξεως προσαγγελθῇ τι κατὰ ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ὅτε οὐδὲ χρεῖα ἐστὶ λιβέλλου ἢ ἄλλης τινὸς δικαστικῆς ἀκολουθίας, καὶ ὁ διεγκαλούμενος μηνυόμενος οὐ παρουσιάζει, κατὰ τὸν οὐδ' ἀποστολικὸν κανόνα κολασθήσεται....». Βλ. καὶ ἀνωτ. σημ. 23.

λουμένους προθεσμίας εμφάνισης, δοθέντος ὅτι δὲν κατέχομεν ρητὴν τινα μαρτυρίαν³³ περὶ τηρήσεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῆς μηνιαίας προθεσμίας τῶν καν. 19 καὶ 20 Καρχ. Εἰς τινα περίπτωσιν ὁμιλοῦν αἱ πηγαὶ περὶ «ὀλιγοημέρων μηνυμάτων»³⁴. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἀπέκειτο εἰς τὴν κρίσιν τοῦ καλοῦντος ἐκκλησιαστικοῦ δικαιοδοτικοῦ ὀργάνου ὅπως, κατὰ τὰς περιστάσεις, εἴτε ἀπαιτήσῃ ἄμεσον ἐμφάνισιν τοῦ κλητευομένου, ὡς εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ λοιπῶν ἐκτάκτων δικαστηρίων³⁵, εἴτε παράσχῃ εἰς τοῦτον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μακρὰν προθεσμίαν, δυναμένην ἐνδεχομένως νὰ ὑπερβῇ καὶ τὸ ἔτος³⁶.

Ἡ ἐκδοῦσα τὴν περὶ κλητεύσεως ἀπόφασιν ἐκκλησιαστικὴ δικαστικὴ ἀρχὴ πληροφορεῖται παρὰ τῶν ἀπεσταλμένων τὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως. Ἡ ἐξιστόρησις αὕτη—ἡ σύνταξις πρακτικοῦ κλητεύσεως ἅπαξ μόνον μαρτυρεῖται³⁷—τῶν γεγονότων περιλαμβάνει δηλώσεις τοῦ κλητευομένου ἀφορῶσας εἴτε εἰς τὴν κλήτευσιν³⁸, εἴτε εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως³⁹. Ἐὰν προεβλήθησαν δικαιολογίαι διὰ τὴν μὴ προσέλευσιν, τὸ δικαστήριον ἀποφαίνεται ἐπὶ τοῦ βασίμου τούτων διατάσσον κατὰ τὰς περιστάσεις τὴν πρόοδον τῆς δίκης ἢ τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως⁴⁰. Κατὰ τινα μαρτυρίαν διὰ τὴν ἐκτεκινῶσθενείας τοῦ κατηγορου-

33. Ἡ διατύπωσις τῆς ὑπὸ τοῦ Michael, *Beaufort* σ. 451, ἐκδομένης ἐπιστολῆς τοῦ Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου (Grumel 1884) ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ προκειμένη περιπτώσει διαπιστοῦται γενικωτέρα ἐφαρμογὴ τοῦ καν. 19 Καρχ. (βλ. κατωτ. σημ. 41), ἐπιτρέπει μόνον τὴν εἰκασίαν, ὅτι εἰς τὸν ἐπίσκοπον Γεωργίου παρῆλθε παρῆλθε ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου προθεσμίαν ἑνὸς μηνός.

34. Βαλαμῶνος ἐρμηνεῖα καν. 74 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 95²²).

35. Ὡς οἱ πατριάρχαι Νικηφόρος ἐν ἔτει 815 (βίος Νικηφόρου, ἐκδ. C. de Boor σ. 193²⁹ ἐπ.), Ἰγνάτιος κατὰ τὴν Πρωτοδευτέραν σύνοδον (βίος Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 517 C 3) καὶ Φώτιος κατὰ τὴν ἐν ΚΠ. σύνοδον τοῦ ἔτ. 869/70 (Mansi XVI στ. 76 B - D, 340 CD). Βλ. ἐπίσης ἐτέρας κλητεύσεις κατὰ διαφόρους συνεδρίας τῆς τελευταίας ταύτης συνόδου (Mansi XVI στ. 57 DE, 139 E, 140 A καὶ 388 BC, 324 A, 329 A), ὡς καὶ τὰς τοῦ Σμύρνης Μητροφάνους κατὰ τὴν 5ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. συνόδου τῷ 879/80 (Mansi XVII A στ. 496 DE) καὶ τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίου τοῦ Παντευγένου κατὰ τὴν σύνοδον τοῦ ἔτ. 1157 (Σακκελίωv ος, Πατρ. Βιβλ. σ. 326¹⁷). Ἐκ τοῦ ἀνωτ. σημ. 25 μνημονευομένου ἀγιορειτικοῦ ἐγγράφου συνάγεται, ὅτι ὁ ἐναγόμενος ἐκαλεῖτο νὰ προσέλθῃ ἀμέσως εἰς τὸ δικαστήριον (ἐνθ' ἀν. στίχοι 22 καὶ 30).

36. Οὕτως, ὡς προκύπτει ἐξ ἐγγράφου δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ W. Holtzmann, *Die Unionsverhandlungen zwischen Kaiser Alexios I. und Papst Urban II. im Jahre 1089* ἐν B.Z. 28 (1928) 62⁹⁻¹¹ (Grumel 1953), σύνοδος ἐν ΚΠ. τῷ 1089 τάσσει εἰς τὸν πάπαν 18μηνον προθεσμίαν ἐμφάνισης, ἵνα παράσχῃ ἐξηγήσεις διὰ τὰς καινοτομίας τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

37. Κατὰ τὴν κλήτευσιν τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίου τοῦ Παντευγένου ὑπὸ τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἐν ἔτει 1157 συνετάγη πρακτικὸν (Σακκελίωv ος, Πατρ. Βιβλ. σ. 325³⁰⁻³²⁷), τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη ἐπὶ τῆς συνόδου.

38. Βλ. Βίον Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 517 C 5 - 6 (κλήτευσις Ἰγνατίου).

39. Βλ. Mansi XVI στ. 45 D καὶ 324 B, 55 A καὶ 329 A, 140 B - 141 A καὶ 388 CD (κλήτευσις κατὰ τὰς 3ην, 4ην καὶ 8ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ἐν ΚΠ. ἔτ. 869/70).

40. Τοιαῦται ἀποφάσεις ἐλήφθησαν ὑπὸ τῆς ἐν ΚΠ. συνόδου ἔτ. 879/80 (κλήτευσις Σμύρνης

μένου παροχήν νέας προθεσμίας ἐμφανίσεως, προσφέρει οὗτος «ἐγγραφον ἀσφάλειαν», δι' ἧς ὑπόσχεται τὴν ἐντὸς ὀρισμένου χρόνου ἐμφάνισίν του ⁴¹.

Ἡ ὑπὸ οἵανδήποτε ιδιότητα παρουσία τοῦ κατηγορουμένου καθίστα τὴν κλήτευσίν του περιττήν ⁴², ἔστω καὶ ἂν οὗτος δολίως ἐκλήθη νὰ παραστῇ ὑπὸ τὴν διαφορον ταύτην ιδιότητα ⁴³. Ἡ διαρκούσης ὁμως τῆς δίκης μὴ ἐμφάνις τοῦ κατη-

Μητροφάνους) καὶ τῆς ἐνδημούσης συνόδου ἐν ἔτει 1157 κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Σωτηρίχου Παντευγένου. Ἀμφότεροι οἱ κατηγορούμενοι προέβαλον ἀσθένειαν κατὰ τὴν κλήτευσίν των, ὁ δὲ Μητροφάνης κατὰ τὴν προβολὴν τοῦ λόγου τούτου μὴ προσελεύσεως διετύπωσε καὶ αἷτημα ἀναβολῆς τῆς συζητήσεως (Mansi XVII A στ. 496 E). Ἡ δῆλωσις τοῦ Σωτηρίχου, ὅστις δὲν ἐζήτησεν ἀναβολὴν τῆς δίκης, περιελήφθη ἐν τῷ συνταγέντι πρακτικῷ κλητεύσεως (ἀνωτ. σημ. 37). Εἰς ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις τὸ δικαστήριον ἀπεφάσισε τὴν ἐρήμην τῶν κατηγορουμένων συνέχισιν τῆς διαδικασίας (Mansi XVII A στ. 497 AB. - Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 327 ³⁻⁵). Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ἢ ἔνεκα γήρατος ἀδυναμία μεταβάσεως εἰς Ἀθήνας τῶν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου τῆς πόλεως ταύτης Μιχαὴλ Χωνιάτου προσκληθέντων ἡγουμένων ἐξ ἀφορμῆς ὑποθέσεως τοῦ ἐπισκόπου Εὐρείπου, προσέκαλεσεν ἀναβολὴν τῆς δίκης καὶ διεξαγωγὴν αὐτῆς ἐν Εὐρείπῳ. Βλ. ἐν Λάμπρου Μιχ. Χωνιάτου τὰ σωζόμενα Β σ. 27²⁶ - 28³ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν μητροπολίτην Νέων Πατρῶν 421 ἐπιστολῆς τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτην (ἐκδ. Μ. Τρόυ ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. Εὐρωπ. Τακτικῆς 5 [1900] 203 ἐπ.) γνωρίζομεν ὅτι ἡ κατηγορία ἐστρέφετο κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Εὐρείπου. Ἡ ιδιότης τῶν ἡγουμένων ἐν τῇ εἰρημένῃ δίκῃ δὲν προκύπτει σαφῶς. Δέον ὅμως νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν συγκατηγορούμενοι τοῦ ἐπισκόπου Εὐρείπου, ἐφ' ὅσον, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Σ. Λάμπρου, ἐστ' ὅν. σ. 415 καὶ 560, ἡ ἐρσις ὑφίστατο μεταξὺ τούτων ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ μητροπολίτου Ν. Πατρῶν ἀφ' ἑτέρου. Εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἡ ἐρήμην τοῦ κατηγορουμένου διεξαγωγῇ τῆς δίκης ἡδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἐκδήλωσις ἐχθρικῆς διαθέσεως τῶν δικαστῶν. Βλ. σχετικῶς ἐπιστ. 157 πατρ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ πρὸς τὸν Δημήτριον Κυζίκου ἐν P.G. PIA' στ. 385 B 12 - 14. Κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ἰδιωτικῆς διαφορᾶς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει (ἔτ. 1016) ὁ κλητευθεὶς ἡγούμενος δὲν προσῆλθε προβαλὼν ἀσθένειαν. Κατόπιν τούτου συνεχίσθη ἡ διαδικασία, ἥτις ὁμως μετ' ὀλίγον διεκόπη καὶ διετάχθη νέα κλήτευσις τοῦ ἐναγομένου. Οὗτος καὶ πάλιν δὲν προσῆλθεν, ἀλλὰ διὰ τῶν πρὸς αὐτὸν ἀποσταλέντων προσώπων διεμήνυσεν, ὅτι ὁμολογεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς (βλ. πλείονα ἀνωτ. § 6) (Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχοι 22-23 σ. 49).

41. Ἡ περίπτωσις αὕτη ἀπαντᾷ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου πρὸς μητροπολίτην τινὰ Λαοδικεῖας (G r u m e l 884) ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ M i c h e l, B i s c h o f s p r o z e s s σ. 451⁶ (= O u d o t σ. 36⁵). Ἐξαιρουμένης τῆς παροχῆς ἀσφαλείας, περὶ ἧς οὐδὲν προβλέπει ὁ καν. 19 Καρχ., ἐγένετο κατὰ τὰ λοιπὰ πιστὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ.

42. Ἐκ συνοδικοῦ σημειώματος τοῦ πατριάρχου Λέοντος Στυπῆ (G r u m e l 1007, ἔτ. 1140 Μάιος) προκύπτει ὅτι μετὰ τὴν μεταθανάτιον καταδίκην τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου ἐδικάσθησαν δύο παριστάμενοι μοναχοί, παρ' οἷς εἶχον εὑρεθῇ ἀντίγραφα τῶν αἵρετικῶν συγγραμμάτων του, εἰς δὲ τούτων κατεδικάσθη εἰς ἐκπτώσιν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγουμένου (Συντ. τ. 5 σ. 81 ¹⁹ - 82 ¹⁷).

43. Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς ἐκάλεσε τὸν πατριάρχην Κοσμᾶν Β' νὰ μετάσχη τῆς ἐν ἔτει 1147 ὑπὸ τὴν προεδρίαν του συγκροτηθείσης κατὰ τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος συνόδου (Συντ. τ. 5 σ. 309 ³) ἀποκρύψας ἀπὸ τούτων τὸ γεγονός, ὅτι ἦτο κατ' οὐσίαν κατηγορούμενος, ἐφ' ὅσον εἶχον ὑποβληθῇ κατηγορίαι καὶ κατ' αὐτοῦ, ὡς ἀποδεχομένου τὰς αἵρετικὰς διδασκαλίας τοῦ Νήφωνος (Κίνναμος II 10: 65 ³, Συντ. τ. 5 σ. 308 ³⁰). Ὁ πατριάρχης μὴ ἀντιληφθεὶς τὴν παγίδα ὑπερημύνθη τοῦ Νήφωνος καὶ καθηρέθη. Καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ ὁ ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως τῶν Βογομίλων Βασίλειος, ὅτε κληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μετέβη εἰς τὸ παλάτιον,

προηγουμένου κατά τινα συνεδρίαν, καὶ ἂν ἔτι εἶχε κατὰ τὴν ἀμέσως προηγηθεῖσαν ἀνακοινωθῇ τούτῳ ἡ προσεχὴς δικάσιμος, δημιουργεῖ ὑποχρέωσιν κλητεύσεως τοῦ ⁴⁴. Ἀντιθέτως παρέλκει αὕτη κατὰ τὴν ἐξέτασιν κατηγοριῶν διατυπωθεισῶν ἐναντίον προσώπου, τὸ ὁποῖον κατεδικάσθη ἤδη διὰ τὴν τέλεσιν ἐτέρων πράξεων ἐφ' ὅσον ἡ ἔκβασις τῆς νέας ταύτης δίκης δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ καθ' οἷονδήποτε τρόπον τὴν ἤδη ἐξενεχθεῖσαν κρίσιν ⁴⁵. Δὲν εἶναι βέβαιον, τέλος, ἂν ἡ πρὸς τὸν ὑπαίτιον τελέσεως ὠρισμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων ⁴⁶ ἀπευθυνομένη πρόσκλησις καταπαύσεως τῆς ὑπὸ τοῦ δικαίου ἀποδοκιμαζομένης συμπεριφορᾶς, ἐπέχει καὶ θέσιν κλητεύσεως τούτου ⁴⁷.

Ἡ κύρωσις τῆς ἀδικαιολογήτου μὴ προσελεύσεως εἰς τὸ δικαστήριον τοῦ κλητευθέντος συνίσταται κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῶν κανόνων εἰς τὴν ἐρήμην αὐτοῦ διεξαγωγὴν τῆς δίκης ⁴⁸. Ὁ καν. 19 Καρχ. προβλέπει διὰ τὴν ἄσκησιν πιέσεως

ἐτέλει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον δικαστηρίου (ἙΑλεξιάς XV 8, 4 - 5: III 220 ἐπ.).

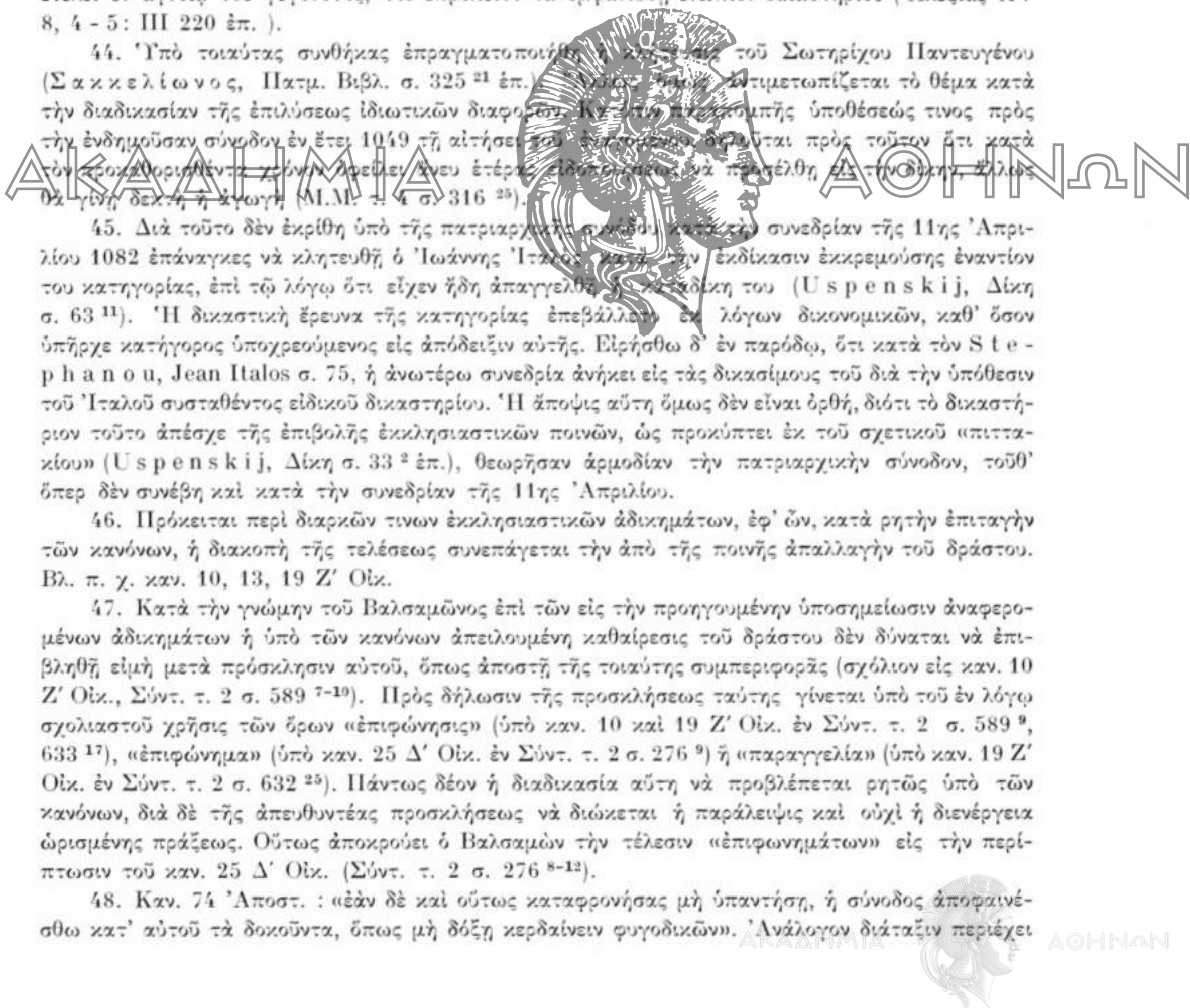
44. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐπραγματοποιήθη ἡ κλητεύσις τοῦ Σωτηρίου Παντευγένου (Σακκελίωρος, Πατρ. Βιβλ. σ. 325 ²¹ ἐπ.). Ὁμοίως ἐκτιμετωπίζεται τὸ θέμα κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐπιλύσεως ἰδιωτικῶν διαφορῶν. Κατὰ τὴν περικυμπτῆς ὑποθέσεώς τινος πρὸς τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον ἐν ἔτει 1049 τῇ αἰτήσῃ τοῦ δικαστηρίου δηλοῦται πρὸς τοῦτον ὅτι κατὰ τὸν προαπορισθέντα χρόνον ἀφείλει ἄνευ ἐτέρας εἰδοποιήσεως νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν δίκην, ἄλλως θὰ γίνῃ δεχτὴ ἡ ἀγωγή (M.M. τ. 4 σ. 316 ²⁵).

45. Διὰ τοῦτο δὲν ἐκρίθη ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνέδου κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11ης Ἀπριλίου 1082 ἐπάναγκες νὰ κλητευθῇ ὁ Ἰωάννης Ἰταλός, κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ἐκκρεμούσης ἐναντίον του κατηγορίας, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶχεν ἤδη ἀπαγγελθῇ ἡ κατάδική του (Uspenski j, Δίκη σ. 63 ¹¹). Ἡ δικαστικὴ ἔρευνα τῆς κατηγορίας ἐπεβάλλετο ἐκ λόγων δικονομικῶν, καθ' ὅσον ὑπῆρχε κατήγορος ὑποχρεούμενος εἰς ἀπόδειξιν αὐτῆς. Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι κατὰ τὸν S t e - p h a n o u, Jean Italos σ. 75, ἡ ἀνωτέρω συνεδρία ἀνήκει εἰς τὰς δικασίμους τοῦ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰταλοῦ συσταθέντος εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ἡ ἄποψις αὕτη ὅμως δὲν εἶναι ὀρθή, διότι τὸ δικαστήριον τοῦτο ἀπέσχε τῆς ἐπιβολῆς ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ σχετικοῦ «πιττακίου» (Uspenski j, Δίκη σ. 33 ² ἐπ.), θεωρήσαν ἁρμοδίαν τὴν πατριαρχικὴν σύνοδον, τοῦθ' ὅπερ δὲν συνέβη καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11ης Ἀπριλίου.

46. Πρόκειται περὶ διαρκῶν τινῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων, ἐφ' ὧν, κατὰ ρητὴν ἐπιταγὴν τῶν κανόνων, ἡ διακοπὴ τῆς τελέσεως συνεπάγεται τὴν ἀπὸ τῆς ποινῆς ἀπαλλαγὴν τοῦ δράστου. Βλ. π. χ. καν. 10, 13, 19 Ζ' Οἰκ.

47. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βαλσαμῶνος ἐπὶ τῶν εἰς τὴν προηγουμένην ὑποσημείωσιν ἀναφερομένων ἀδικημάτων ἡ ὑπὸ τῶν κανόνων ἀπειλουμένη καθαίρεσις τοῦ δράστου δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ εἰμὴ μετὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ, ὅπως ἀποστῇ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς (σχόλιον εἰς καν. 10 Ζ' Οἰκ., Σύντ. τ. 2 σ. 589 ⁷⁻¹⁰). Πρὸς δὴλωσιν τῆς προσκλήσεως ταύτης γίνεται ὑπὸ τοῦ ἐν λόγῳ σχολιαστοῦ χρῆσις τῶν ὅρων «ἐπιφώνησις» (ὑπὸ καν. 10 καὶ 19 Ζ' Οἰκ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 589 ⁹, 633 ¹⁷), «ἐπιφώνημα» (ὑπὸ καν. 25 Δ' Οἰκ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 276 ⁹) ἢ «παραγγελία» (ὑπὸ καν. 19 Ζ' Οἰκ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 632 ²⁵). Πάντως δεόν ἡ διαδικασία αὕτη νὰ προβλέπεται ρητῶς ὑπὸ τῶν κανόνων, διὰ δὲ τῆς ἀπευθυντέας προσκλήσεως νὰ διώκεται ἡ παράλειψις καὶ οὐχὶ ἡ διενέργεια ὠρισμένης πράξεως. Οὕτως ἀποκρούει ὁ Βαλσαμὼν τὴν τέλεσιν «ἐπιφωνημάτων» εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ καν. 25 Δ' Οἰκ. (Σύντ. τ. 2 σ. 276 ⁸⁻¹²).

48. Καν. 74 Ἀποστ. : «ἐὰν δὲ καὶ οὕτως καταφρονήσας μὴ ὑπαντήσῃ, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν». Ἀνάλογον διάταξιν περιέχει

ἐπὶ τῶν ἀπειθούντων κατηγορουμένων, ὅπως ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, παρ' ᾧ ἐκκρεμεῖ ἡ κατηγορία, τὴν μετὰ τὴν ἐκπνοὴν καὶ τῆς δευτέρας μηνιαίας προθεσμίας ἐμφανίσεως ἐπιβολὴν αὐτοῖς ἀκοινωνησίας παρατεινομένης μέχρις ἀποδείξεως τῆς ἀθωότητός των ⁴⁹. Ἡ διάταξις ἐτυχεν ἐφαρμογῆς καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τοῦτο ὁμῶς μαρτυρεῖται ρητῶς ἅπαξ μόνον ⁵⁰. Ἡ ἐν τῇ βυζαντινῇ ἐπιστήμῃ τοῦ κανονικοῦ δικαίου διατυπωθεῖσα ἀμφισβήτησις, ἐὰν ἡ κατ' ἐρήμην δίκη δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς καθαίρεσιν τοῦ ἀπολειφθέντος κατηγορουμένου, τοῦ καν. 74 Ἀποστ. μὴ ὀρίζοντος τοῦτο ρητῶς, ἦρθη διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς καταφατικῆς λύσεως ⁵¹. Πλὴν τῆς κατὰ τῶν μὴ προσερχομένων εἰς τὴν δίκην κατηγορουμένων ἀπειλουμένης ἀκοινωνησίας, ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία δὲν προβλέπει τὸν καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἐξαναγκασμὸν εἰς ἐμφάνισιν, καὶ δὴ διὰ τῆς ἀσκήσεως σωματικῆς βίας, ἥτοι τὴν λεγομένην βιαίαν προσαγωγὴν. Διάφορος ὁμῶς ἐμφανίζεται ἡ κατάστασις ἐν τῇ πράξει. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τούτου, καθ' ἃ προκύπτει ἐκ τῶν πηγῶν, ὑπῆρξεν οὐχὶ τόσον σπάνιον φαινόμενον ⁵². Δέον ὁμῶς

καὶ ὁ καν. 19 Καρχ. Ὁδηγίας περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διατάξεως περιέλαβε τὸ πρωτεκδικικὸν βιβλίον, ὡς παραδίδει ὁ Βαλσαμῶν ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 531 ²⁷. «Δεῖ ὑμᾶς, εἴ τις τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων δίκην ἔξει μετὰ τινος, προσκαλεσθῆναι τὸν ἀποκαλούμενον ἐκ τρίτου κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ μὴ ὑπεύκοντα καταδικάζειν...» (σ. 531 ²⁸). «καὶ τοὺς παρὰ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἐλκόμενους, παρὰ τοῖς θεοσεβεστάτοις ἀρχιερεῶσι χάριν ἀλευθερωσάντων, ἢ ἀποληγόντων τινῶν, καὶ μετὰ τρεῖς διαλαλιάς μὴ πειθόμενους ἔθεον, μονομερῶς κατακρίνεσθαι...».

49. «...μετὰ δὲ τὸν δεύτερον μῆνα μὴ κληρονομήσῃ, εἰς οὗ καθαρὸς ἀποδειχθεῖ. Εἰ δὲ πρὸς σύμπασαν τὴν ἐτησίαν σύνοδον ἀπαντήσῃ μὴ ἀποκρίσθῃ, ἵνα καὶ ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ περαιωθῇ, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ἀπεφαινόμενος κριθήσεται». Βλ. καὶ καν. 87 Καρχ. (περὶ τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως βλ. ἄνωτ. § 3 σημ. 31).

50. Ἐκ τῆς μνημονευθείσης (ἄνωτ. σημ. 6 καὶ 41) ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου προκύπτει, ὅτι μετὰ τὴν πάροδον τῆς δευτέρας πρὸς τὸν κατηγορούμενον ἐπίσκοπον Τρανουπόλεως παρασχεθείσης προθεσμίας ἐμφανίσεως ἐλήφθη ἀπόφασις, δι' ἧς οὗτος ἀπεκλείετο τῆς κοινωνίας (M i c h e l, Bischofsprozess σ. 451 ²³⁻²⁶ = O u d o t σ. 36 ²¹⁻²³).

51. Ἡ εἶδησις παρέχεται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ καν. 74 Ἀποστ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 95 ⁵⁻²⁶.

52. α) Ὡς παραδίδει ὁ Ἰωάννης Ἐφέσου, Hist. eccl. III 4, 37: 163 ⁷, κατόπιν κατηγοριῶν τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἰωάννου Δ' μετέχθησαν ἐν ἔτει 579 μονοφυσίται τινὲς κληρικοὶ ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα δικασθοῦν. β) Κατὰ τὴν Χρονογραφίαν τοῦ Θεοφάνους (σ. 241 ⁹) ὁ αὐτοκρ. Ἰουστῖνος Β' διέταξε τὴν εἰς ΚΠ. μεταγωγὴν τοῦ ἐπισκόπου τῶν Γαῖανιτῶν Ἐλπιδίου, ἵνα δικασθῇ ἐπὶ αἰρέσει. γ) Ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ (σ. 338 ¹⁹⁻²⁰) ἀναγράφεται ἡ πληροφορία, ὅτι καὶ ὁ πατρ. Ἀλεξανδρείας Κύρος ὠδηγήθη εἰς ΚΠ. τῇ διαταγῇ τοῦ αὐτοκρ. Ἡρακλείου, κατηγορούμενος ὅτι συνῆψε συνθήκην μετὰ τῶν Ἀράβων ἄνευ εἰδήσεως τούτου. δ) Ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντος Β' (641 - 668) ἐστάλη στρατιωτικὴ δύναμις, ἵνα ὠδηγήσῃ εἰς τὴν Βασιλεύουσαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου Ἀρχάδιον Α' κατηγορηθέντα ἐπὶ συνωμοσίᾳ (Ἰωάννου ἐπισχ. Νικίου, Χρονικὸν κεφ. 120, ἔκδ. H. Z o l e n b e r g, Chronique de Jean, évêque de Nikiou ², Paris 1935, σ. 582). ε) Ὁ ἡγούμενος Σακκουδίων Πλάτων ὠδηγήθη πρὸς τὸ συνοδικὸν δικαστήριον βιαίως ὑπὸ στρατιωτῶν (Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιτάφιος Πλάτωνος P.G. 4Θ' στ. 840 B). ς) Ὁ αὐτὸς Θεόδωρος Στουδίτης ἀναφέρει ἐν τῇ ἐπιστ. 48, ἐν P.G. 4Θ' στ. 1073 C, ὅτι εἰς τὴν σύνοδον τοῦ ἔτους 809 ὠδηγήθη ὑπὸ «ἀρχόντων». ζ) Κατὰ τὴν 7ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. συνόδου τῷ 869/70, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων ἐν τῷ βίῳ Ἰγνατίου P.G. PE' στ. 545 B, ὁ Φώτιος

παραλλήλως νά τονισθῇ, ὅτι εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ἡ ἐντολὴ τῆς βιαίας προσαγωγῆς κατηγορουμένου, ἐφ' ὅσον δὲν συνέτρεχε λόγος κωλύων ταύτην ⁵³, ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξετελέσθη τῇ συνδρομῇ ταύτης, χωρὶς τοῦτο νά σημαίνει ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ δὲν προεκάλει ἐνίστε, ἔστω καὶ ἐμμέσως, τὴν τοιαύτην ἐπέμβαση τῆς πολιτείας ⁵⁴, πολλῶ δ' ἔλασσαν ὅτι ἀπεδοκίμαζε ταύτην ⁵⁵. Πάντως ἡ πολιτειακὴ ἀνάμειξις, ὁσάκις τοῦλάχιστον παρέστη ἀνάγκη μεταγωγῆς τοῦ κατηγορουμένου ἐξ ἄλλης πόλεως, εὐχερῶς δικαιολογεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι προκειμένης κατηγορίας ἐπὶ ἐκκλησιαστικῷ ἀδικήματι κολλαζομένῳ καὶ ὑπὸ τῆς κοσμικῆς νομοθεσίας, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων βιαίας προσαγωγῆς ⁵⁶, τὴν ἐκκλησιαστικὴν καταδίκην διαδέχεται ἡ παραπομπὴ τοῦ δράστου εἰς κοσμικὸν δικαστήριον.

Δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως κλήτευσιν ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκ ταύτης προκαλουμένης χρονοτριβῆς προσπάθεια τῶν ἀρμοδίων ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων, νά ἐπιτύχουν τὴν ἐν τῇ δίκῃ παρουσίαν τοῦ κατηγορουμένου διὰ διοικητικῶν μέσων, ἤτοι διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐπιβολῆς ἐκ μέρους τοῦ τούτου ἱεραρχικῶς προϊσταμένου ἐπισκόπου ⁵⁷.

προσῆλθον βιαίως. Πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμφωνοῦν ἡ ἀκρίβεια τῶν λατινικῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου: «duximus eum» (Mansi XVI στ. 97 D). Ἡ ἡλικία τοῦ πιστοῦτος ἐλληνικὰ πρακτικὰ ἀναθέτει ἀναγκάσει τὸ ῥῆμα «ἦλθεν». α) Κατὰ τὴν ἀπόφασιν ὑποβληθείσης ὑπὸ τοῦ ἀριστοκράτου Μελιτηνῆς Ἰωάννου (πατὴρ Μιχαὴλ Σύρου Νικηφόρου) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐναντίον τοῦ μονοφυσίτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου II ἐν ἔτει 1050, διετάχθη ὁ κριτὴς Μελιτηνῆς Χρυσοβούργιος νά ὁδηγήσῃ ἐκεῖνον πρὸς τὴν ἐνδημούσαν συνόδον (P. G. E., Erlasse σ. 11 ²⁵⁻²⁷, Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XIII 6: III 141). β) Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν χρόνον διετάχθη ἡ εἰς τὴν πρωτεύουσιν μεταγωγὴ τοῦ μονοφυσίτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἀθανασίου (Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν XV 2: III 166 b). γ) Ὁ Μιχαὴλ Ζ' Δούκας διέταξε τῷ 1077/78 τὸν δοῦκα Ἀντιοχείας Ἰσαάκιον Κομνηνὸν νά ὁδηγήσῃ βιαίως εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πατριάρχην Ἀντιοχείας Αἰμιλιανὸν κατηγορούμενον διὰ στάσιν (Νικηφ. Βρυέν. II 28: 96 ⁸). δ) Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ διέταξε τὴν βιαίαν προσαγωγὴν ἐπισκόπου τινὸς Ἰκονίου (Μιχ. Ἀτταλ. 259 ²). Εἰς τινὰς ὁμῶς περιπτώσεις εἶναι ἄδηλον ἐνώπιον τίνος δικαστηρίου θὰ παρεπέμποντο οἱ κατηγορούμενοι.

53. Ἐκ τοῦ συνοδικοῦ σημειώματος τοῦ γενομένου ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀναθεματισμοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων ἐν ἔτει 1054 (Grumel 869) προκύπτει, ὅτι ἡ αἵτησις βιαίας προσαγωγῆς τῶν ρωμαίων κληρικῶν ἀπερρίφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτοι ἀπέλαυνον «διπλωματικῆς ἀσυλίας»: «ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ, καὶ ἡμῖν ἀπαντῆσαι, βιασθῆναι δὲ ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς, διὰ τὸ δοκοῦν περικεῖσθαι τούτους τῆς πρεσβείας ὀφείκιον, οὐκ ἠδύόκησεν...» (P. G. PK' στ. 745 C).

54. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω (προηγ. σημ.) συνοδικοῦ σημειώματος προκύπτει σαφῶς, ὅτι μετὰ τὴν ἄρνησιν τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων νά ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον τῆς συνόδου, ἐζητήσατο ὁ πατριάρχης παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν βιαίαν τούτων προσαγωγὴν.

55. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ἐν προκειμένῳ τὰ ἐξ ἀφορμῆς τῆς κλητεύσεως τοῦ Φωτίου λεχθέντα ἐπὶ τῆς συνόδου τοῦ ἔτ. 869/70: «τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ἐπόμενοι τὴν ἐκούσιον παρουσίαν ἀπαιτοῦμεν. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀμαρτωλὸς ὢν, εἰς δίκαιον δικαστήριον οὐκ εἰσέρχῃ, ἄκων ἐλεύσῃ, ἵνα δέξῃ προδηλοτέραν τὴν κατάκρισιν» (Mansi XVI στ. 340 D).

56. Ἐκ τῶν ἐν σημ. 52 ἀπαριθμουμένων περιπτώσεων νοοῦνται αἱ τῶν ἐπὶ αἵρέσει, εἰκονολατρείᾳ ἢ ἐγκλήματι καθοσιώσεως κατηγορουμένων.

57. Βλ. ἐπιστ. 74 τοῦ πατρ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ (P. G. PIA' στ. 273 D), δι' ἧς οὗτος

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ κατήγορος, ὑποχρεούμενος νὰ παρίσταται κατὰ τὴν διαδικασίαν ὡς φέρων τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, δὲν ἐκκλητεύετο κατὰ κανόνα⁵⁸ μέχρι τοῦ ἔτους 1166, ὅτε ἐξεδόθη ἡ προμνησθεῖσα Νεαρά τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ. Ἀπὸ τοῦ χρονικοῦ τούτου σημείου βλέπομεν ἐπεκτεινομένην⁵⁹ καὶ ἐπὶ τῶν κατηγορῶν τὴν ὑποχρέωσιν κλητεύσεως καὶ δὴ κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς καὶ προκειμένου περὶ κατηγορουμένων ἢ ἐναγομένων, τύπον⁶⁰.

§ 8. Ὁ νόμιμος ἀποκλεισμός καὶ ἡ ἐξαίρεσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν

Ἀποκλεισμός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ εἶναι κανονικὴ ἀπαγόρευσις κωλύουσα τοῦτον νὰ μετάσχη τῆς συνθέσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος δικαστηρίου κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ὠρισμένης ὑποθέσεως. Ὅθεν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ δὲν περιλαμβάνεται ἡ ἐξ οἴουδήποτε λόγου προερχομένη ἀνικανότης προσώπου τινός, ὅπως ἀσκήση τὰ ἔργα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ. Τὴν μόνην ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικονομικῶν διατάξεων προβλεπόμενην περίπτωσιν ἀποκλεισμοῦ ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ καν. 107 Καρχ.: «Εἰς ταύτην τὴν συνόδον ἤρρεσεν, ὥστε ἓνα ἐπίσκοπον μὴ ἐκδικεῖν ἑαυτοῦ διάγνωσιν». Κατὰ τὸν Θεόδωρον Βαλσαμῶνα¹ ὁ κανὼν οὗτος δέον νὰ ἐρμηνευθῇ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ καν. 11 Καρχ., ὅστις προβλέπει τὴν πρὸς τοὺς γειτονικοὺς ἐπισκόπους προσφυγὴν πρεσβυτέρου καταδικασθέντος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀπισκόπου. Ὅθεν, διὰ τοῦ καν. 107 Καρχ. οὕτως ἐρμηνευομένου², ἀποκλείεται ἡ συμμετοχὴ εἰς τὸ δευτεροβάθμιον δικαστήριον

ζητεῖ ἀπὸ τὸν παραλήπτην τῆς ἐπιστολῆς νὰ ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπίσκοπόν τινα, ὅπως ἀπολογηθῇ δι' ἀντικανονικὴν τινα ἐνέργειαν. Βλ. προσέτι τὴν ἐν ἀποκρ. 13 τοῦ Ἱερακλεῖας Νικήτα (ἐκδ. Α. Ρ a v l o v ἐν Viz. Vrem. 2 [1895] 176²³) πρὸς τινα ἐπίσκοπον περιεχομένην ὑπόδειξιν, ὅπως κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν ἑδραν τῆς μητροπόλεως διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς προσεχοῦς ἐπαρχιακῆς συνόδου φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν χαρτοφύλακα τῆς Ἐκκλησίας του, καθ' οὗ ὁ ἐρωτῶν ἐπίσκοπος διετύπωνεν ὠρισμένας κατηγορίας. Ἡ πραγματοποίησις τῆς συστάσεως, ἀνεξαρτήτως τῶν τυχόν χρησιμοποιηθέντων μέσων, δὲν δύναται νὰ ἀποτελῇ βιαίαν προσαγωγὴν τοῦ κατηγορουμένου, διότι δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐγερθῇ ἡ κατηγορία καὶ συνεπῶς δὲν εἶχε προηγηθῇ κλήτευσις αὐτοῦ.

58. Δὲν δύνανται ὁμως νὰ ἀποκλεισθοῦν ἐξαίρεσις ἀπὸ τοῦ κανόνος τούτου κατὰ μίμησιν τῆς ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς συνόδου γενομένης κλητεύσεως τῶν κατηγορῶν τοῦ ἐπισκόπου Μαυρεντίου, περὶ ἧς γίνεται μνεία ἐν τῷ καν. 100 Καρχ.

59. Βλ. σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς καν. 19 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 361¹²⁻¹⁷) καὶ εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Α' 8 (Σύντ. τ. 1 σ. 48²⁸⁻²⁹).

60. Κατ' ἐξαίρεσιν ἡ κλήτευσις τοῦ κατηγοροῦ μέλλοντος νὰ χειροτονηθῇ ἐπισκόπου γίνεται κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα (σχόλιον εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Α' 8 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 48²⁷ - 49²) οὐχὶ διὰ «τριακονθημέρων ἐπιφωνημάτων», ἵνα καταστῇ δυνατόν νὰ τηρηθοῦν αἱ ὑπὸ τῶν νόμων (Βασ. 3, 1, 8 = Nov. 123, 2) προβλεπόμεναι προθεσμίαι πρὸς τελείωσιν τῆς χειροτονίας.

1. Σχόλιον εἰς καν. 107 Καρχ. ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 558.

2. Δέον ὁμως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐγίνετο ὁμο-

τῶν εἰς πρῶτον βαθμὸν δικασάντων ἐπισκόπων, ὡς καὶ ἐκείνων γενικώτερον, οἵα-
δήποτε κρίσις τῶν ὁποίων καθίσταται ἀντικείμενον δικαστικῆς ἐρεύνης. Ἕτεροι
λόγοι νομίμου ἀποκλεισμοῦ, ὡς λ.χ. οἱ ἐκ τῆς συγγενείας ἀπορρέοντες, δὲν περιε-
λήφθησαν εἰς τὰς διατάξεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας, πιθανῶς ὑπὸ τὴν
ἐπίδρασιν τῆς καὶ ἐν τῇ κοσμικῇ δικονομίᾳ παρατηρουμένης ἀντιστοίχου ἐλλεί-
ψεως³.

Κατὰ τὴν πρώιμον βυζαντινὴν περίοδον ἠγνόησε κατὰ βάσιν ἡ ἐκκλησιαστι-
κὴ νομοθεσία τὸν θεσμόν τῆς ἐξαιρέσεως τῶν δικαστῶν, τὸ νομοθετικὸν δὲ τοῦτο
καθεστὼς διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας. Ὑπὸ τὴν πίεσιν ὅμως τῶν
πρακτικῶν ἀναγκῶν διεπλάσθησαν διὰ τῆς νομολογιακῆς ὁδοῦ γενικαί τινες ἀρ-
χαί, αἵτινες διεῖπον τὴν προβολὴν τῆς ἐνστάσεως ἐξαιρέσεως⁴. Αἱ ἀρχαὶ αὗται
δὲν μετεβλήθησαν καὶ κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς προκύπτει ἐκ
τῆς μελέτης τῶν εἰς τὴν περίοδον ταύτην ἀναφερομένων πηγῶν, καίτοι ὁ ἐν αὐ-
ταῖς περιεχόμενος ἀριθμὸς τῶν σχετικῶν παραδειγμάτων εἶναι λίαν περιορισμένος.

Ἡ ἐχθρα⁵ τοῦ δικαστοῦ πρὸς τὸν αἰτούμενον τὴν ἐξαίρεσιν ἢ ἡ φιλία⁶ πρὸς
τὸν ἀντίδικόν του ἀπετέλουν τοὺς λόγους ἐξαιρέσεως. Ἡ ἐκουσία ἐξαίρεσις τοῦ
δικαστοῦ ἦτο, ὡς φαίνεται, θεσμὸς ἄγνωστος εἰς τὸ δικονομικὸν δίκαιον τῆς βυ-
ζαντινῆς Ἐκκλησίας. Ἀντιθέτως μάλιστα μαρτυρεῖται ἡ κατὰ τινα δίκην προσπά-
θεια τοῦ διευθύνοντος τὴν διαδικασίαν, ὅπως πρὸ τῆς ἐνάρξεως ταύτης ἄρῃ τὸν
ἐν τῷ προσώπῳ ἐνὸς τῶν δικαστῶν συντρέχοντα λόγον ἐξαιρέσεως, ὅστις θὰ ἠδύ-

φώνως δεκτὴ ὑπὸ πάντων τῶν σχολιαστῶν. Τόσον ὁ Ζωνιτῆς, ὅσον καὶ ὁ Ἀριστηνὸς ἡρμήνευ-
σαν τοῦτον ἐν τῷ πνεύματι τοῦ καν. 12 τῆς αὐτῆς συνόδου καὶ συνήγαγον, ὅτι δι' αὐτοῦ ἀπε-
κλείετο ἡ ὑπὸ ἐνὸς μόνον ἐπισκόπου ἐκδίκασις ὑποθέσεως, ἐκτὸς ἐὰν αὕτη ἀφεώρῃ εἰς κατώτε-
ρον κληρικόν. Γραμματικῶς εὐσταθεῖ ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία ἀπολύτως, ἐὰν ἡ ἐν τέλει τοῦ κανόνος
λέξις «ἐαυτοῦ» μετατραπῇ εἰς «ἐαυτῶ». Ἡ τοιαύτη δὲ γραφὴ ἀπαντᾷ παρὰ τισι κώδιξι (βλ.
ἐκδοσιν J o a n n o u, C.S.P. σ. 374 κριτ. ὑπόμν. στίχ. 3), ἐρειδομένη καὶ ἐπὶ τοῦ λατινικοῦ
κειμένου τοῦ κανόνος: «ut non sibi unus episcopus vindicet cognitionem».

3. Λόγοι ἀποκλεισμοῦ, ὡς π.χ. ἡ συγγένεια, ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψει ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου
εἰς μεμονωμένας μόνον περιπτώσεις. Βλ. L. W e n g e r, Institutionen des römischen Zivil-
prozessrechts, München 1925, σ. 56 σημ. 2.

4. Βλ. Τ ρ ω ῖ ᾱ ν ο ν σ. 88 ἐπ.

5. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Νικαίας ζητεῖ νὰ δικασθῇ ὑπὸ δικαστηρίου
«ἀπαθοῦς» ἢ «εὐμενοῦς». Βλ. ἐπιστ. 4, 22 - 24 καὶ 6, 42 - 43, 52 ἐν D a r r o u z è s, Épi-
stoliers σ. 75 καὶ 81 ἀντιστοίχως. Ὡς ἐχθροὺς του κατονομάζει τοὺς μητροπολίτας Ἡρακλείας
καὶ Κυζίκου (ἐπιστ. 5, 74 - 75 καὶ 16, 16 - 18 ἐνθ' ἀν. σ. 78 καὶ 95).

6. Ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ κατὰ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Α' Κηρουλλαρίου, περιορίζεται ὁ
Μιχαὴλ Ψελλὸς νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν δικαστῶν ἐπὶ τοῦ κινδύνου μεροληψίας ὑπὲρ τοῦ
κατηγορουμένου ὑπὸ τὸ κράτος τῶν φιλικῶν των πρὸς αὐτὸν αἰσθημάτων, οὐδενὸς ὅμως τού-
των ζητεῖ τὴν ἐξαίρεσιν, ἀναλογιζόμενος ἴσως τὸ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀνέφικτον τῆς συγ-
κροτήσεως τοῦ δικαστηρίου. Βλ. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Πρὸς τὴν σύνοδον κατηγορία τοῦ ἀρχιερέως
ἐν Ψελλ. Scripta minora σ. 234¹¹: «Ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς μὴ μετὰ τῶν ἰδίων προλήψεων ἐπὶ τὴν
κρίσιν τοῦ λόγου ἐλθεῖν μηδ', εἴ τι παρ' ἐκείνου» (sc. τοῦ πατριάρχου) «ἕκαστος εὐηργέτησθε,
τοῦτο ἐνταυθοῖ προθέντας εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ἐκεῖνον δεκάσαι τὰς ψήφους καὶ ἀνθρώπων χαρίζομέ-
νους κατολιγωρῆσαι θεοῦ».

νατο ένδεχομένως νά προκαλέση τήν υπό τοῦ κατηγορουμένου ὑποβολήν τῆς σχετικῆς αἰτήσεως ⁷.

Ἡ περί ἐξαιρέσεως αἰτησις ὑπεβάλλετο ἐν ἀρχῇ τῆς κυρίας διαδικασίας, ἐνίστε ὅμως καί πρό τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς, ἤτοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς προκαταρκτικῆς ἐξετάσεως ⁸ ἢ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἐνδίκων μέσων ⁹. Καίτοι ἐπεχειρήθη ποτὲ ἡ παραβίασις τῆς ἀρχῆς ταύτης διὰ τῆς καθ' ὑπέρβασιν τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν ὁρίων ὑποβολῆς αἰτήσεως ἐξαιρέσεως περιλαμβανούσης περιστατικὰ προκύψαντα κατὰ τὴν κυρίαν διαδικασίαν ¹⁰, ἡ προσπάθεια παρέμεινεν ἀτελεσφόρητος. Ἐκ τῶν διαμειφθέντων κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης αἰτήσεως προκύπτει, ὅτι ἡ ἐξαίρεσις δικαστοῦ, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου ἐκρίνετο ἀπαραίτητος διὰ τὴν νόμιμον συγκρότησιν τοῦ δικαστηρίου, δὲν ἦτο δυνατὴ, εἰμὴ μετὰ προηγουμένην ἀντικατάστασιν τοῦ ἐξαιρουμένου ¹¹, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἡδύνατο νά χωρήσῃ

7. Οὕτω πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς κυρίας διαδικασίας κατὰ τὴν δίκην τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος ἐν ἔτει 1092 διέταξεν ὁ παριστάμενος αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς τὴν συμφιλίωσιν τοῦ κατηγορουμένου μετὰ τοῦ μητροπολίτου Εὐχαρίτου, ὁ ὁποῖος μετεῖχε τῆς μελλούσης νά ἐπιληφθῇ τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως συνόδου (P.G. PKZ' στ. 980 A, Grumel 1967).

8. Ἐκ τῆς ἐπιστ. 129 τοῦ Νικαίου Α' Μαστινίου πρὸς τὸν Λέοντα Σουλίου (P.G. PIA' στ. 348 D ἐπ., Grumel 1967) πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ πατριάρχης παρέπεμψε πρὸς ἐκδίκασιν τῶν ἐναντίον ἑαυτοῦ ἐκτετασμένων μονῆς καὶ μονῆς εἰς τὴν ἐοχθεῖαν περιφέρειαν τοῦ Λέοντος κατηγορουμένων σὺν καὶ πρὸς τοῦτον, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐζήτησε τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ κατὰ τὸν ἀρμοδίον ἐκκλησιαστικῶν δικαστοῦ. Δεδομένου ὅμως ὅτι ἡ ὑπόθεσις εὐρίσκετο ἐτι εἰς χεῖρας τοῦ πατριάρχου, πρέπει νά γίνῃ δεκτὸν ὅτι ἡ ἐνστάσις ὑπεβλήθη πρό τῆς ἐνάρξεως τῆς κυρίας διαδικασίας.

9. Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς πλείστων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας ὑπῆρξεν ἡ παράκλησις πρὸς τοὺς ἀποδέκτας νά ἐνεργήσουν καταλλήλως, ὥστε νά ἐπιτευχθῇ νέα ἐξέτασις τῶν εἰς βάρος τοῦ διατυπωθεῖσιν κατηγοριῶν ὑπὸ ἀπροσωπολήπτου δικαστηρίου, ἀνατρεπομένης τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης καθαιρετικῆς ἀποφάσεως (βλ. ἀνωτ. σημ. 5). Τοιαύτη ἐπανεξέτασις τῆς ὑποθέσεως ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνεφικτός, ὅθεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἔδει νά ἀσκηθῇ τὸ σχετικὸν ἐνδικὸν μέσον (ἐπιστ. 4, 22 καὶ 14, 56 - 57, 67 - 68 ἐν Darrouzès, Epistoliers σ. 75 καὶ 92 - 93). Ἐνεκεν ὅμως τῆς ἐπιμελοῦς φυλάξεώς του πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἀλεξάνδρου, νά φθάσουν αἱ αἰτήσεις του μέχρι τοῦ παλατίου παρέμειναν ἀτελεσφόρητοι (ἐπιστ. 1, 69 - 71 καὶ 9, 11 - 12 ἐνθ' ἀνωτ. σ. 70 καὶ 84 ἀντιστοίχως).

10. Κατὰ τὴν 7ην συνεδρίαν τῆς ἐν ΚΠ. συνόδου ἔτ. 869/70 ἐδήλωσαν οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν Φώτιον ἐπίσκοποι ὅτι δὲν ἀποδέχονται ὡς δικαστὰς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν (Mansi XVI στ. 100 AB, 360 B 8). Αἰτία τοῦ τοιοῦτου διαβήματος ὑπῆρξεν, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς διατυπώσεως τῶν πρακτικῶν, ἡ ἀντίθετος πρὸς τοὺς κανόνας μεροληπτικὴ συμπεριφορὰ τῶν τοποτηρητῶν εἰς βάρος τῶν αἰτούντων καὶ δὴ παρὰ τὴν εἰκαζομένην βούλησιν τῶν ἀποστελλάντων αὐτοὺς πατριαρχῶν. Βλ. Mansi XVI στ. 100 B 7: «quotquot autem dubitatis ad hoc, et non habetis eos justos, neque secundum verbum patriarcharum suorum agentes». Εἶναι ὅμως ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι διὰ τῆς αἰτήσεως δὲν ζητεῖται ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν πατριαρχικῶν τοποτηρητῶν, ἀλλ' ἡ ἀνευ τῆς συμμετοχῆς τούτων ἐπανάληψις τῆς ὅλης διαδικασίας.

11. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς προηγουμένης ὑποσημειώσεως ἐπὶ τῆς αἰτηθείσης ἐξαιρέσεως τῶν τοποτηρητῶν ἐλέγχθησαν ἐπὶ τῆς συνόδου τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ βασιλεὺς διὰ Βαάνους εἶπεν

τοιαύτη, τοῦθ' ὅπερ ὁμως μόνον ἐπὶ ἀντιπροσώπων ἦτο νοητόν. Ὡσαύτως ἀπεκλείετο ἡ ἐξαίρεσις ὁλοκλήρου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου¹². Ἀνεπίτρεπτος ἦτο ἐπίσης ἡ ἐν πάσῃ δίκη ὑπὸ τῶν διαχειριζομένων ἐκκλησιαστικὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα κληρικῶν δι' οἷονδήποτε λόγον ἐξαίρεσις τοῦ προϊσταμένου αὐτῶν ἐπισκόπου πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἀποδόσεως λογαριασμοῦ περὶ τῆς γενομένης διαχειρίσεως καὶ τῆς ὀλικῆς καταβολῆς τοῦ τυχόν καταλογισθέντος αὐτοῖς χρηματικοῦ ποσοῦ¹³.

Ὡς ἐκ τῆς πενιχρότητος τῶν ὑπὸ τῶν πηγῶν παρεχομένων εἰδήσεων, ἀποβαίνει ἡ διατύπωσις οἷονδήποτε συμπεράσματος ἐπὶ τοῦ τύπου καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς αἰτήσεως, ὡς καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀκολουθουμένης διαδικασίας, ἀνέφικτος.

Μεταξὺ τοῦ νομίμου ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς ἐξαιρέσεως τῶν δικαστῶν ὑφίστανται πλεῖσται ὁμοιότητες. Ὡς πρὸς τὰς διαφορὰς δεόν νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ καν. 107 Καρχ. συνεπήγετο τήν, παρὰ τὴν σιγὴν τῆς διατάξεως ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο¹⁴, ἐπιβολὴν ποινικῶν κυρώσεων εἰς βάρος τοῦ μὴ σεβασθέντος τοῦτον ἐπισκόπου. Ἀντιθέτως ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως κανονικῶν διατάξεων ρυθμιζουσῶν τὰς προϋποθέσεις καὶ συνέπειας τῆς ἐν ἐκκλησιαστικῇ τινὶ δίκη ἐξαιρέσεως δικαστοῦ, οὐδεμία κύρωσις ὑπετίετο κατὰ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ, ὅστις μετεῖχε τῆς συνθέσεως τοῦ δικαστηρίου παρὰ τὴν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ συνδρομῆν λόγων δικαιολογούντων τὴν ἐξαίρεσίν του, ἐπιφυλασσόμενον βεβαίως τῶν διατάξεων περὶ τῶν ἐν συνείδησει παρὰ τὸ δίκαιον κρινάντων δικαστῶν¹⁵. Ἐνεκα τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ἐλλείψεως οὐδεμία ἑτέρα διαφορὰ παρατηρεῖτο, ἰδίως ἐξ ἐπόψεως δικονομικῶν συνεπειῶν, μεταξὺ τῆς παραβιάσεως τῆς περὶ ἀποκλεισμοῦ διατάξεως καὶ τῆς μὴ λήψεως ὑπ' ὄψει προβληθείσης ἐνστάσεως ἐξαιρέσεως δικαστοῦ. Ἀμφότερα τὰ ἐλαττώματα ἠδύναντο νὰ προταθοῦν κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἐνδίκων μέσων, πλὴν οὐδεμία παρήγετο ἐκ τῆς παραβάσεως ἀκυρότης.

ἀπέλθετε πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ ἀγάγετε ἄλλους πρὸς ἡμᾶς» (Mansi XVI στ. 360 B 10· πρβλ. καὶ στ. 100 B).

12. Μὴ δυνάμενος ὁ πατρ. ΚΠ. Κοσμᾶς Β' νὰ ζητήσῃ ἐξαίρεσιν τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ αὐτοκρ. Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ συνελθούσης συνόδου (ἔτ. 1147), ὡς μεροληπτούσης εἰς βάρος του, ἀπήγγειλεν ἀφορισμὸν κατὰ πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς. Βλ. Νικ. Χων. σ. 107²²: «ἀφορίζει δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν βασιλέα τινὰς καὶ τὴν τότε συνελθοῦσαν εἰς αὐτοῦ καθαίρεσιν σύνοδον ὡς βασιλείους θύρας ἐκτρίβουσιν καὶ πρόσωπα λαμβάνουσιν, καὶ τούτου μὴ κανονικῶς ἀλλ' ἀθέσμως καὶ θρόνου καὶ ποίμνης αὐτὸν ἀπελάνουσιν». Οὕτω καὶ Θεόδ. Σκουτ. σ. 232¹⁶.

13. Βλ. Βασ. 3, 1, 39 (= Nov. 123, 23), ὡς καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 174¹⁹⁻²³.

14. Ἡ μὴ συμμόρφωσις πρὸς οἷονδήποτε ἐπιτακτικὴν ἢ ἀπαγορευτικὴν διάταξιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἀποτελεῖ ἐκκλησιαστικὸν ἀδίκημα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀναγράφωνται εἰς ἐκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν αἱ κατὰ τοῦ παραβάτου ἀπειλούμεναι κυρώσεις. Βλ. σχετικῶς Ἀ. Χριστοφίλοπούλου, Ἑλληνικὸν ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον², Ἀθῆναι 1965, σ. 282.

15. Βλ. καν. 15 Καρχ. Πρβλ. καὶ Βασ. 3, 1, 21 (= Nov. 123, 11 pr.) = Ἐπαναγωγὴ 9, 5. — Βασ. 6, 22, 6 (= Nov. 86, 6).

Διὰ διατάξεως τοῦ ἰουστινιανείου Κώδικος ¹⁶, τροποποιημένην διατύπωσιν τῆς ὁποίας περιέλαβον καὶ τὰ Βασιλικά ¹⁷, παρεσχέθη εἰς τὸν κατήγορον ἢ γενικώτερον τὸν ἀντίδικον κληρικοῦ ἢ εὐχέρεια τῆς ὑποβολῆς τῆς κατηγορίας ἢ τῆς ἐγέρσεως τῆς ἀγωγῆς κατόπιν ὑπερβάσεως ἐνὸς ἢ καὶ δύο βαθμῶν δικαιοδοσίας ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ πατριάρχου. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δὲν μεταβάλλονται τὰ περὶ ἀνυπαρξίας νομοθετικῆς ρυθμίσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐξαιρέσεως ἤδη γραφέντα, δοθέντος ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο, καίτοι κατ' οὐσίαν ἤγεν εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀναμείξεως τοῦ καθ' ὕλην καὶ κατὰ τόπον ἀρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστοῦ εἰς τὴν ἐκδίκασιν τῆς διατυπωμένης κατηγορίας, ἐὰν ἡ ἀνάμειξις αὕτη δὲν ἦτο ἀρεστὴ εἰς τὸν κατήγορον, ἐν τούτοις δὲν ἀπετέλει ἐξαίρεσιν κατὰ κυριολεξίαν, ἐφ' ὅσον τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἐπετυγχάνετο, ὥς τοῦλάχιστον προκύπτει ἐκ τοῦ γράμματος τῆς διατάξεως, οὐχὶ δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου, ἀλλὰ διὰ μονομεροῦς ἐνεργείας τοῦ προσφεύγοντος.

§ 9. Ἡ διάταξις τῆς ἀποδείξεως καὶ ἡ ἐν γένει διεξαγωγή αὐτῆς

Πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει ἐν πάσῃ διαδικασίᾳ τὸ στάδιον ἐκεῖνο, καθ' ὃ τὸ δικαστήριον διὰ τῆς διαπιστώσεως τῶν ὑπὸ τὴν κρίσιν του τεθέντων καὶ ἀμφισβητούμενων πραγματικῶν περιστατικῶν ἀγεται εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς ἐλάσσονος προτάσεως τοῦ τὴν ἀπόφασιν παριστάντος νομικοῦ συλλογισμοῦ. Τὴν σημασίαν τῆς διαδικαστικῆς ταύτης φάσεως ἐν τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ δίκῃ δὲν παρέλειψε νὰ ἐξάρῃ διὰ σειρᾶς ὅλης διατάξεων ὁ ἐκκλησιαστικὸς νομοθέτης ¹. Τούτου τὸ παράδειγμα ἐνωρὶς εὔρε μιμητὰς καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς αὐτοκρατορικῆς νομοθεσίας ². Τὸ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μικρὸν σχετικῶς ἀριθμὸν τῶν ὁρισμῶν,

16. I 4, 29. Βλ. καὶ Coll. XXV Capp., const. 18 ἐν Heimbach, 'Ανέκδοτα II σ. 172, ὡς καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 169 ¹⁴⁻¹⁷.

17. 3, 1, 6.

1. Βλ. καν. 124, 132 καὶ 133 Καρχ., ἰσχύοντας παραλλήλως πρὸς τοὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων αἰώνων ἐν Ἀνατολῇ θεσπισθέντας (βλ. τούτους παρὰ Τρωϊάνω σ. 91 σημ. 1). Βλ. ἐπίσης καν. 223 Νικηφόρου (;) ἐν Pitra, Hist. et Mon. II σ. 347· ἐπιστ. 80 καὶ 82 τοῦ Φωτίου, ἐκδ. Βαλέττα σ. 406 ⁷⁻⁹, 410 ¹⁴⁻¹⁸· τυπικὸν Γρηγορίου Πακουριάνου, κεφ. 7, ἐκδ. L. Petit ἐν Viz. Vrem. 11 (1904) Suppl. 1 σ. 23 ²⁵⁻²⁶. Πρβλ. ἀπόκρ. 1 Νικήτα Θεσσαλονίκης ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 382 ἐπ.· ἀπόκρ. 6 τοῦ αὐτοῦ, ἐκδ. A. Pavlov ἐν Viz. Vrem. 2 (1895) 383 ¹· ἀπόκρ. Νικήτα Ἡρακλείας, ἐκδ. A. Pavlov αὐτόθι σ. 172 ²⁴· σχόλια ὑπὸ καν. 17 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 24 ²³), 9 Α' Οἰκ. (αὐτόθι σ. 137 ^{22, 26, 30}), 9 Νεοκαισ. (Σύντ. τ. 3 σ. 85 ¹³⁻¹⁷, 86 ¹⁻¹⁰) καὶ 2 Γρηγορίου Νεοκαισαρείας (Σύντ. τ. 4 σ. 53 ²).

2. Nov. 123, 11 = Coll. tripartita III 1, 2 ἐν Voelli-Justelli, Bibliotheca II σ. 1321 ³⁰⁻³⁵ = Βασ. 3, 1, 21 = Ἐπαναγωγή 9, 5 = Epanagoge aucta 7, 3. — Nov. 137, 5 = Coll. XXV Capp., const. 22, 5 ἐν Heimbach, 'Ανέκδοτα II σ. 183 = Βασ. 3, 1, 18. Βλ. καὶ Νομοκ. Ν' τίτλ. ΙΕ' ἐν Voelli-Justelli, Bibliotheca II σ. 619 ἐπ. καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 9 μετὰ τοῦ σχολίου τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 182 ἐπ., ὡς καὶ «Ποίημα Νομικόν» τοῦ Ἀτταλειάτου 3, 6 ἐν J.G.-R. VII σ. 421.

οί όποιοι άφορούν εις διαδικαστικά θέματα, πληθος τών διατάξεων, έν αις έξαίρεται ή έν ταις εκκλησιαστικαίς, ποινικαίς ιδία, δίκαις σημασία της άποδείξεως, άποτελεϊ φαινόμενον άξιον ιδιαιτέρας προσοχής, διότι ή επανάληψις αύτη συνιστά, κατά πάσαν πιθανότητα, τό αντίρροπον εις την, ώς φαίνεται ένωρις εκδηλωθεΐσαν, τάσιν αυθαιρεσίας τών φορέων της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας, κυρίως δέ τών εις την βάση της πυραμίδος ίσταμένων³.

Καίτοι τούτο δέν όρίζεται ρητώς, διά της άποδείξεως διώκεται ό σχηματισμός παρά τοις εκκλησιαστικοίς δικασταίς τελείας δικανικής πεποιθήσεως, μη άρκούσης της άτελοϋς άποδείξεως⁴. Η δικανική αύτη πεποίθησις δέον νά αναφέρεται εις την αλήθειαν τών πραγματικών εκείνων περιστατικών, άτινα άποτελοϋν προϋπόθεσιν της εφαρμογής τούτο μέν τών οϋσιαστικών ποινικών διατάξεων κατά την άπόδοσιν της εκκλησιαστικής ποινικής δικαιοσύνης, τούτο δέ τού προσήκοντος, κοσμικής ή εκκλησιαστικής προελεύσεως, κανόνος δικαίου κατά την επίλυσιν τών ιδιωτικών διαφορών. Παρέλκει κατ' έξαίρεσιν ή άπόδειξις επί γεγονότων άποτελούντων πασίδηλον⁵, ή όντων γνωστών τῷ δικαστηρίῳ⁶ ή τέλος καλυπτομένων υπό τεκμηρίου⁷. Αί ιδιωτικαί γνώσεις τού δικαστοϋ δέν δύναται νά ληφθοϋν ύπ' όψει⁸. Έκ τούτου όμως δέν κωλύεται οϋτος νά χρησιμο-

3. Είς τούτο άσφαλώς συνέβαλεν ή μεταξύ τού *forum externum* καί τού *forum internum* ένυπάρχουσα σύγχυσις.

4. Σαφής διάκρισις γίνεται έν τῷ από 22 Φεβρ. 1141 κατά τού μοναχού Νήφωνος έκδοθέντι σημειώματι επί πατρ. Μιχαήλ Β' Κουρκούα τού Θεσσαλονίκης (G r u m e l 1015). Πρός δήλωσιν της πρώτης έννοίας χρησιμοποιοϋνται οι όροι «απειρία κατάληψις» ή «τελεία πληροφορία». Διά τού όρου «πρόληψις» άντιθέτως χαρακτηρίζεται ή πιθανολόγησις (Σύντ. τ. 5 σ. 90²³⁻²⁹, 91¹⁹). Βλ. καί σημείωμα τού αϋτού πατριάρχου (G r u m e l 1012, έτ. 1143), έκδ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βογομιλικά σ. 722⁴ (κατωτ. σημ. 24).

5. Κατά την 3ην συνεδρίαν της 5' Οίκ. Συνόδου πρό της αναγνώσεως λόγου τού πατρ. ΚΠ. Μηνᾶ περιεχομένου εις τά πρακτικά της Ε' Οίκ. Συνόδου υποβάλλουν οι παπικοί εκπρόσωποι ένστασιν πλαστότητος τών έν λόγω έγγραφων στηριζομένην εις τό πασίδηλον, τουτέστιν ότι ό πατρ. Μηνᾶς κατά τόν χρόνον συγκλήσεως της Ε' Οίκ. Συνόδου δέν έζη πλέον (M a n s i XI στ. 225 Α).

6. Οϋτω κατά την δίκην τού μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος δέν διετάχθη άπόδειξις περί τών περιστατικών, έφ' όν έστηρίζοντο αί κατ' αϋτού διατυπωθεΐσαι κατηγορίαι, δοθέντος ότι ταϋτα ήσαν γνωστά τῷ δικαστηρίῳ. Βλ. τό επί τῇ καθαιρέσει του έκδοθέν σημείωμα (Reg. 1130, έτ. 1086) έν S a k k é l i o n, Documents inédits σ. 124¹⁶ έπ.

7. Ός ήδη άνεφέρθη (άνωτ. § 5), εάν κατά τινος κληρικού διατυπώθησαν πλείονες της μιᾶς κατηγορίαι, ό δέ κατήγορος δέν επέτυχε νά άποδείξη τινά εκ τούτων, τό δικαστήριον απέχει της διερευνήσεως τών υπολοίπων, διότι αϋται θεωροϋνται κατ' άμάχητον τεκμήριον εισαγόμενον υπό τού καν. 130 Καρχ. ψευδεΐς. Βλ. επίσης τά κατωτέρω έν § 18 περί τεκμηρίων έκτιθέμενα.

8. Βλ. σχετικώς καν. 223 Νικηφόρου πατρ. ΚΠ. (;) έν P i t r a, Hist. et Mon. II σ. 347: «Ό δικάζων οϋκ έξ έαυτοϋ συλλογίζεται, αλλά τά υπό μαρτύρων καί παρ' άποδείξεων λεγόμενα ταϋτα ψηφίζεται· ή ψηφος εκ τού δημοτικού έστιν οϋκ εκ τού ιδιωτικού, τό άποδειχθέν επιψηφίζει, άλλ' οϋ τό νοούμενον, τελευταΐον εκ πίστεως λέγει, τουτέστιν οϋκ έξ όράσεως, άλλ' έξ άκροάσεως». Βλ. έν τούτοις έν βίῳ Πέτρου τού έν Ατρώα 64, 7, έκδ. V. L a u r e n t, La vie merveilleuse de Saint Pierre d' Atroa (= Subsidia hagiographica, 29), Bruxelles

ποιήση τὰ διδάγματα τῆς κοινῆς πείρας κατὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀποφάσεως⁹.

Κατὰ παρέκκλινιν ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς, καθ' ἣν μόνον πραγματικὰ περιστατικὰ δύνανται νὰ καταστοῦν ἀντικείμενον ἀποδείξεως, τὸ θέμα ταύτης περιλαμβάνει ἐνίοτε καὶ κανόνας δικαίου. Τοῦτο παρατηρεῖτο ἰδίᾳ κατὰ τὴν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν, ἐὰν θάτερος τῶν διαδίκων ἐπεκαλεῖτο δικαίωμα, ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον προνομίου. Τοιαῦτα δικαιώματα παρείχοντο δι' ἰδίας χαριστικῆς πράξεως τοῦ αὐτοκράτορος, ἥτις, περιβαλλομένη τὸν ἐγγραφον τύπον¹⁰, ἐπεδίδετο εἰς τὸν δικαιοῦχον¹¹. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς νομοθετικὰς πράξεις τοῦ αὐτοκράτορος, δι' ὧν ἐτίθετο ἐξ ἀντικειμένου δίκαιον, διὰ τὰς καθιεροῦσας προνόμια πράξεις οὐδεμία προεβλέπετο μορφή δημοσιότητος¹², ἦν, ἄλλωστε, ὁ μέγας τούτων ἀριθμὸς θὰ καθίστα πρακτικῶς ἀνεφάρμοστον. Ὅθεν, ὁ φορεὺς τοιοῦτου δικαιώματος ὤφειλεν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀμφισβητήσεως νὰ ἐπιδεικνύῃ τὸ σχετικὸν αὐτοκρατορικὸν ἐγγραφον¹³,

1956, σ. 189 τὴν εἶδῃσιν, ὅτι ὁ βιογραφούμενος ἐκώλυον τὴν ὑπὸ ὑπατικοῦ τινος διάπραξιν ἀδικημάτων ἐπέβαλεν εἰς τοῦτον τὴν ποινὴν τοῦ μεγάλου ἀπορισμοῦ. "Αντικρὺς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος περιγραφή τοῦ κατηγορητηρίου, ὑπερ συνετάγη ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ Ψέλλου ἐναντίον τοῦ πατρ. Μιχαήλ Ν. Καραγιαννοῦ ἐν Ψέλλ. Scripta minora σ. 232⁵⁻⁹: «οὐ γὰρ ἐτέροις ὧν ἐπικεχέμεθα, ἀλλ' ἐμὴν χάρισμαι μάστιγι καὶ οὐκ ἀφαιρούμαι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ δικαίου ἀξίωμα, ἀλλὰ τοσοῦτο πένοντα σεμνότερον, ὅτι μὴ φωναῖς ἀλλοτρίαις, ἀλλ' οἰκείαις γινώσκῃς τε καὶ κρίνῃς πρὸς τὴν ᾧ ἡμῶν ἐκείνησθα».

9. Κατὰ ταῦτα ἐὰν ἐπίσκοπος εἰσαχθῇ εἰς ἐκκλ. δυνάμει τοῦ καν. 16 Πρωτοδ. (βλ. τὸ κείμενον κατωτ. σημ. 16), ὡς παραμείνας μακρὰν τῆς ἐπαρχίας του πέραν τοῦ ἑξαμήνου, καὶ προβάλλῃ ἀσθένειαν πρὸς ὑπεράσπισίν του, δέον νὰ κριθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τῆς κοινῆς πείρας, ἐὰν αὕτη καθίστα ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της τὴν μετακίνησιν τοῦ κατηγορουμένου ἀδύνατον.

10. Ὡς ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς των μορφῆς ἐκλήθησαν τὰ ἐγγραφα ταῦτα χρυσόβουλλοι λόγοι ἢ χρυσόβουλλα σιγίλλια. Βλ. περὶ αὐτῶν F. Dölger-J. Karayannopoulos, Byzantinische Urkundenlehre. I. Die Kaiserurkunden (Hb. d. AW. XII. 3. 1. 1), München 1968, σ. 117 ἐπ.

11. Τὰ ἐγγραφα γενικῶς ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἐν πρωτοτύπῳ μετὰ τὴν νόμιμον καταχώρισίν των, ὡς π.χ. ἡ ἐν Actes de Lavra ἀρ. 47 στίχ. 64-66 σ. 126 (ἔτ. 1094) πρόσταξις, ἢ ἐν κεκυρωμένῳ ἀντιγράφῳ ἐκδεδομένῳ ὑπὸ τινος ἀρχῆς, ἥτις παρεκράτει τὸ πρωτότυπον, ὡς π.χ. τὸ ἐν Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 36 ἐγγραφον τῆς μονῆς Ἰβήρων (ἔτ. 1062 Δεκ.). Ἡ ἐπίδοσις τῶν ἐγγράφων ἐγένετο, ὡς ἐνίοτε ἐν αὐτοῖς ἀναγράφεται, «εἰς ἀσφάλειαν» τοῦ δικαιοῦχου (βλ. π.χ. Actes de Lavra ἀρ. 7 στίχ. 42 σ. 20, ἀρ. 47 στίχ. 66 σ. 126).

12. Περὶ τῆς δημοσιεύσεως τῶν edicta εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων βλ. Fr. Freiherr v. Schwind, Zur Frage der Publikation im römischen Recht mit Ausblicken in das altgriechische und ptolemäische Rechtsgebiet (= Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, 31), München 1940, σ. 157 ἐπ. Ἐκ τῆς ἐξελίξεως τούτων προέκυψαν αἱ Νεαραί, αἵτινες ἐνίοτε περιέχουν διατάξεις ὀριζούσας τὴν δημοσίευσιν τοῦ κειμένου των. Βλ. σχετικῶς F. Dölger, Das byzantinische Mitkaisertum in den Urkunden ἐν B.Z. 36 (1936) 140, 142 (= τοῦ αὐτοῦ, Byzantinische Diplomatie, Ettal 1956, σ. 122 ἐπ.). Βλ. καὶ Βασ. 2, 6, 22 (= Nov. 66, 1).

13. Πρὸς ἀποφυγὴν φθορᾶς τῶν πρωτοτύπων ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀντίγραφα. Βλ. σχετικῶς F. Dölger, Der Kodikello des Chistodulos in Palermo ἐν Ar-

ἐκτὸς ἐὰν τὸ περιεχόμενον τούτου προέκυπτεν ἐξ ἐτέρου ἀποδεικτικού ἐγγράφου τῆς δίκης ¹⁴.

Ὁ αὐτὸς παράγων τῆς ἔνεκα τοῦ ἀτελοῦς συστήματος δημοσιεύσεως τῶν θεσπιζομένων διατάξεων, καὶ δὴ καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ¹⁵, ἐλλιποῦς γνώσεως τούτων ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, ἐπέβαλλεν καὶ εἰς ἑτέρας, πλὴν τῆς ἀνωτέρω, περιπτώσεις τὴν ἀπόδειξιν τοῦ περιεχομένου κανόνος τινὸς δικαίου ¹⁶. Ἡ ἀναγκαιότης τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως, ἐπαρκὲς εὐρίσκουσα ἔρεισμα προκειμένου περὶ ὁρισμῶν τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ἢ ὅλως προσφάτων πράξεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν νομοθετικῶν ὀργάνων εἰς τὸν ἀμέσως ἀνωτέρω ἐκτεθέντα λόγον, δυσχερῶς δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων ἐκπαλαι ἰσχυουσῶν. Ἐν τούτοις ὁ κανὼν οὗτος δὲν ὑπῆρξεν ἀπαράβατος ¹⁷. Ἐμμέσως τέλος ἠδύνατο νὰ καταστῇ κανὼν δικαίου ἀντικείμενον ἀποδείξεως, ἐὰν τὸ τῷ δικαστηρίῳ προτεθὲν νομικὸν κείμενον προσεβάλλετο ὡς νενοθευμένον ¹⁸. Τὸ κατ' ἐξαίρεσιν συμβαῖνον προκειμένου περὶ τῶν διατάξεων τοῦ γραπτοῦ δικαίου ἀπετέλει τὸν κανόνα ἐπὶ τοῦ ἀγράφου νόμου. Ἡ ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ τινος δικαστηρίου ἐφαρμογὴ ἐθνικοῦ κανόνος δικαίου προϋπέθετε

Archiv für Urkundenforschung 11 (1929) 89 ἐπ. (ὡς πρὸς ἀπὸ τοῦ, Byz. Diplomatik σ. 44 ἐκ.). Περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀντιγράφων βλ. F. Dölger - J. Karayannopoulos, ἐνθ' ἀν. σ. 130 ἐπ. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι διὰ πρακτικὰς λόγους δὲν ἐτηρεῖτο ἡ διάταξις ἐν Βασ. 2, 5, 22, καθ' ἣν: «Μηδεὶς τὰ ἴσα τῶν βασιλικῶν ἀντιγράφων, ἀλλ' αὐτὰ μεθ' ὑπογραφῆς βασιλικῆς τὰ αὐθεντικὰ προσφερέτω».

14. Ὡς π.χ. ἐκ τοῦ σιγιλίου τῆς θυγατρὸς τοῦ αὐτοκρ. Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ Μαρίας τὰ ἐν αὐτῷ μνημονευόμενα χρυσόβουλλα. Βλ. Actes de Xographou ἀρ. 5 στίχ. 17 - 19, 99 - 101 σ. 12, 15 (ἔτ. 1142).

15. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι διὰ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐκδοθείσης ἐπὶ πατρ. Σεργίου Β' (1001 - 1019) ἐκρίθη ἡ ἄγνοια τοῦ ἐν ἔτει 997 ἐκδοθέντος τόμου τοῦ πατρ. Σισινίου Β' ὡς λόγος αἴρων τὸν καταλογισμὸν καὶ ἡθώθη ὁ κατηγορούμενος πρεσβύτερος. Βλ. Laurent, Réponses canoniques inédites σ. 301 ἐπ. (G r u m e l 823).

16. Κατὰ τὸν καν. 16 Πρωτοδ. ὁ ὑπὲρ τὸ ἐξάμηνον ἀπουσιάζων ἐκ τῆς ἐπαρχίας του ἐπίσκοπος «μῆτε βασιλικῶ προστάγματι κατεχόμενος, μῆτε ταῖς τοῦ οἰκείου πατριάρχου λειτουργίαις ὑπηρετούμενος, μῆτε μὴν ὑπὸ νόσου χαλεπῆς τε, καὶ ἀκίνησίαν ἐμποιούσης παντελῆ συνεχόμενος» καθαιρεῖται. Ὅθεν, ὁ τὴν ὑπαρξίν βασιλικοῦ προστάγματος ἐπικαλούμενος κατηγορούμενος, ὡς λόγον αἴροντα τὸν ἄδικον χαρακτῆρα τῆς πράξεως, ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ τοῦτο.

17. Ἀπολογούμενος ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, ὅτε κατηγορήθη ἐνώπιον τῆς πατριαρχικῆς συνόδου ΚΠ. ὑπὸ τοῦ συγκέλλου πρώην Νικομηδείας Στεφάνου, ὡς τιμῶν τὴν μνήμην τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πατρὸς ὡσανεὶ ἀγίου, ἀναξίου τούτου ὄντος, ὡμολόγησε τὰ ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἀναφερόμενα πραγματικὰ περιστατικά, ἀλλ' ἠμφεσβήτησε τὸν ἀξιοποινὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Ἐπ' αὐτῶν ὁ προεδρεύων τῆς συνόδου πατριάρχης: «εὐστόχως φησὶ καὶ νομίμως ἀπελογίσω, ἀλλ' ἔχεις τό γε νῦν ἔχον ἀποδείξαι σύ, ὡς δεδογμένον τοῖς πατράσι καὶ ἀποστόλοις ποιεῖς οὕτω τὴν τοῦ σοῦ πατρὸς μνήμην ἴσα καὶ τῶν παλαιῶν ἀγίων ἐορτάζων, ἵνα καὶ σεαυτὸν ἀπὸ τῆς ἀκρεβείας τῶν ἱερῶν νόμων νομίμως ποιῶντα συστήσῃς;» (Βίος Συμεῶνος 82, 19 - 23, ἔκδ. H a u s - h e r r σ. 112).

18. Βλ. π.χ. τὰ πρακτικὰ τῶν 7ης, 8ης καὶ 12ης συνεδριῶν τῆς Σ' Οἰκ. Συνόδου ἐν M a n s i X I στ. 332 C, 348 D καὶ 544 D ἀντιστοίχως.

τὴν ἀπόδειξιν τόσον τῆς ὑπάρξεως τούτου, ὅσον καὶ τοῦ περιεχομένου του ¹⁹.

Κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν ἐντονώτερον ἴσως ἢ ἐπὶ παντὸς ἐτέρου διαδικαστικοῦ σταδίου ἐμφανίζεται ὁ μικτὸς χαρακτήρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης, ἥτις εἰς κυμαινόμενον κατὰ τὰς περιστάσεις βαθμὸν καὶ εἰς ἐναλλασσομένας ἐκάστοτε ἐπὶ μέρους ἐκδηλώσεις μετέχει ἀμφοτέρων τῶν διαδικαστικῶν μορφῶν, τῆς κατηγορικῆς δηλονότι καὶ τῆς ἐξεταστικῆς ²⁰.

Ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἐνεργοῦντος ἐν προκειμένῳ ἐξ ἐπαγγέλματος ²¹ ἢ κατόπιν αἰτήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων ²², ἐκδίδεται περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀποδείξεων ἀπόφασις. Ἐάν ἐπὶ σκοπῷ κυρίας ἀποδείξεως ἢ ἀνταποδείξεως ὑποβάλλεται αἴτησις ὑπὸ τοῦ φέροντος τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, δέον οἱ πραγματικοὶ ἰσχυρισμοί, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν ὁποίων ζητεῖται ἡ διεξαγωγή, νὰ ἀναφέρονται κατὰ τρόπον κατηγορηματικὸν καὶ οὐχὶ ἐνδοιαστικόν, νὰ ἀσκοῦν δὲ προσέτι ἐπὶ τὴν διάγνωσιν τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως οὐσιώδη κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου ἐπίδρασιν. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἐκδίδεται ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ἀπορριπτικὴ ἀπόφασις ²³. Τοιαύτη ἀπόφασις δύναται νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τοῦ δι-

19. Πρῶτῳ ἀποφαίνεται περὶ τοῦ θέματος τούτου ὁ ἐπισκοπὸς Κίτρους Ἰωάννης ἐν ἀποκρίσει του (Σύντ. τ. 5 σ. 403): «Τὸ ἄγραφον εἶναι ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς νόμον κρατεῖν, ὁ τοῦ κόσμου φροστῆρ, ὁ μέγας θεσπίζει Βασιλεὺς... διὰ τὸ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δυνάμεθα τὴν ἐν ταύτῃ συνήθειαν τηρομενῶσαι ὡς βεβαίαν κρατεῖν εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ οὐκ οὐδαμῶς ἀκριβῶς, εἰ καὶ ἐν συνοδικῷ δικαστηρίῳ κροτηθεῖσαι ἐβεβαιώθη, ἐκείνην γὰρ τὴν μακρὰν συνήθειαν βεβαίαν οἱ νόμοι τυγχάνειν διακελεύονται, τὴν δακρυθεῖσαν ἐν δικαστηρίῳ καὶ κυρωθεῖσαν τὴν μὴ τοιαύτην δὲ ὁλοσχερῶς ἀποβάλλονται». Ἡ νομικὴ δυνάμις, τὴν ὁποίαν ὁ συντάκτης τῆς ἀποκρίσεως ὑπαινίσσεται, εὑρεταὶ ἐν Βασ. 2, 1, 43 (Reg. 1, 3, 34). Βαίνων δὲ ἐπὶ περαιτέρῳ ὁ αὐτοκρ. Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς (Reg. 1539) ὥρισα «ὅσπερ τότε ἡ ἄγραφος συνήθεια παραβαίνεται τοῦ δικαίου ἀπαιτοῦντος, ἡγουν αἰτίων προκειμένων εὐλόγων, ὅτε μὴ ἐβεβαιώθη διὰ δικαστικῆς διαγνώσεως» (Σύντ. τ. 1 σ. 41³⁻⁵). Περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐθίμου γενικώτερον καὶ τῆς ἀποδείξεως τούτου βλ. καὶ Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Α' 3 ἐν Σύντ. τ. 1 σ. 38-42 καὶ ἐπ' αὐτοῦ, ἰδίᾳ διὰ τὴν σύγκρουσιν ἐθίμου πρὸς κανόνα τοῦ γραπτοῦ δικαίου Ἀ. Χριστοφίλοπου, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον ἐν Θεολογία 24 (1953) 213.

20. Βλ. σχετικῶς Steinwenter, Rechtsgang σ. 53 καὶ τοὺς αὐτόθι ἐν σημ. 4 παραπεμπομένους συγγραφεῖς.

21. Τοῦτο ἀπετέλεσε τὸν κανόνα κατὰ τὴν ζ' Οἰκ. Σύνοδον. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 544 D, 548 A. Ἡ ἐν προκειμένῳ αὐτεπάγγελτος ἐνέργεια τοῦ δικαστηρίου εἶναι αὐτονόητος εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, καθ' ἣν τὸ ἀποδεικτικὸν ὕλικόν συνεκεντρώθη κατὰ τὴν προδικασίαν ἐπιμελείᾳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστικῶν ἀρχῶν, ὡς π.χ. ἐν ἔτει 1140 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου ἐμπεριεχομένων αἰρετικῶν δοξασιῶν (Σύντ. τ. 5 σ. 77²³⁻³⁰, Grumel 1007). Ἡ κατόπιν αὐτεπάγγελτου ἐνεργείας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαιοδοτικοῦ ὀργάνου διάταξις καὶ διεξαγωγὴ ἀποδείξεων ἐπιβάλλεται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν κανονικῶν διατάξεων. Οὕτω κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Κεχαριτωμένης (ἔτ. 1118) κεφ. 10 (M.M. τ. 5 σ. 340¹³⁻¹⁴) ἡ ἄδεια πρὸς ἐκποίησιν κινητῶν πραγμάτων τῆς μονῆς παρέχεται ὑπὸ εἰδικῶς πρὸς τοῦτο συγκροτουμένου συλλογικοῦ ὀργάνου μετὰ ἐξέτασιν μαρτύρων ὑπ' αὐτοῦ προσκαλουμένων.

22. Βλ. π.χ. τὴν αἴτησιν τοῦ Μακαρίου Ἀντιοχείας κατὰ τὴν 1ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐν Mansi XI στ. 213 E.

23. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν λόγων τούτων ἐστηρίχθη ἀπόφασις ἀποδιδομένη εἰς τὸν πατρ. Ἀλέξιον Στουδίτην (βλ. σχετικῶς § 2 σημ. 5 στοιχ. β'), δι' ἧς δὲν ἐπετράπη εἰς τὸν κατήγορον

καστηρίου και εάν τοῦτο κρίνη τὴν αἰτουμένην διεξαγωγὴν ἀποδείξεων περιττὴν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν, χάριν τῶν ὁποίων ζητεῖται νῦν αὕτη, ἔχει ἤδη σχηματισθῇ δικανικὴ πεποίθησις παρ' αὐτῷ ²⁴. Ἡ περὶ ἀποδείξεως ἀπόφασις, ἐπιφυλασσομένης τῆς περιπτώσεως, καθ' ἣν τηροῦνται λεπτομερῆ πρακτικὰ τῶν συζητήσεων, ὁπότε καταχωρίζεται ἐν αὐτοῖς ²⁵, περιβάλλεται τὸν ἔγγραφον τύπον μόνον ἐφ' ὅσον, ἐν ᾧ ἀκριβῶς τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀποδείξεων, λαμβάνει χώραν ἀναβολὴ τῆς συζητήσεως ἢ παραπομπὴ τῆς ὑποθέσεως εἰς ἕτερον δικαστήριον ²⁶. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόφασις, ἐὰν διατάσσεται προαποδεικτικὴ προσαγωγὴ τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων ²⁷, ἐκδίδεται πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐκδοσιν ὀριστικῆς ἀποφάσεως εἶναι δυνατόν νὰ συνεχισθῇ εἰς τὸν αὐτὸν βαθμὸν δικαιοδοσίας ἢ ἀποδεικτικὴ διαδικασία. Ἡ παράδοξος, ἐκ πρώτης ὄψεως, αὕτη διάταξις ἀπαντᾷ εἰς τινὰς ἀποφάσεις ἀγιορειτικῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων ²⁸, δι' ὧν ἐπιλύονται διαφοραὶ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀμφισβητήσεως ὀρίων. Αἱ ὀριστικαὶ αὗται ἀποφάσεις τελοῦν ὑπὸ τὴν διαλυτικὴν αἵρεσιν τῆς ἐντὸς τῆς παρὰ τοῦ

ἡ ἀνταπόδειξις (Σύντ. τ. 5 σ. 34 ¹⁰⁻¹⁹): «Ὡς μὲν τοι καὶ ἡμεῖς, ἀλήπτους ὄντας τοὺς μάρτυρας καὶ διαβολῆς ὑπερτέρους, τὴν μὲν ἐπινέμεται καθ' ἣν ὁ ἄλλος συνέστη, καὶ καθ' ἣν ἐπὶ ἡλθεν ἡ τελευτὴ τῇ κόρῃ, ἀληθῶς ἔφη διεξελθεῖν, πρὸς δὲ τῇ ἀποδείξεως χρόνον ἐσφάλλαν οἰεσθαι γὰρ ἐνικυτῶν ἔξ καὶ μηνῶν ἰσαριθμῶν εἶναι κατὰ τὸν τοῦ γαμοῦ καιρὸν. Ὅπ δὲ τοιαύτη ἀντίθεσις κατ' οὐδὲν ἐπὶ μὲν ταῖς τούτου δικαιοδοσίαις ἀπλάαν ἡλικίας ὁμολογούντος, καὶ μετ' αὐτῷ τῷ ῥηθέντι στερεῶς ἐμμένοντος, ἀλλ' ἐκασμῶ καὶ μετ' ἐκδοκισμοῦ τὴν ἀντίθεσιν ποιούμενου» (G r u m e l 834).

24. Βλ. τὸ ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Κιέστου γινόμενον συνοδικὸν σημείωμα περὶ τῆς καταδίκης τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου (G r u m e l 1012, 1 Ὁκτ. 1143): «Ὡς δὲ πρὸς τὰ λοιπὰ ἀντέπιπτον αἰτιάματα ὁμολογεῖν μὴ πειθόμενοι, ὁ τὸ ἔγγραφον προκομίσας καὶ μάρτυρας εἰς τὸ μέσον προῆγε, ... Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἀπὸ τῶν συνομολογηθέντων αὐτοῖς οὐκ ἀγεννῇ λαβόντες κατὰληψιν, καὶ μετ' ὅρκους ὑποβάλλειν ἀνθρώπους δέον εἶναι νομίσαντες, διὰ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ζῆλον ἐτοίμους ὅτι μάλα καὶ πρὸς τοῦτο τυγχάνοντας, ἠρκέσθημεν καὶ μόναις ταῖς ὁμολογίαις αὐτῶν... ἵνα τό γε νῦν ἔχον τὰ πλείονα παραδράμωμεν, βογομηλικῶς αὐτοὺς καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν ὁμολογουμένως διαγινώσκωμεν» (Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Βογομηλικὰ σ. 721 ³⁵ - 722 ¹¹).

25. Πλεῖστα παραδείγματα παρέχουν τὰ πρακτικὰ τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου. Βλ. π.χ. M a n s i XI στ. 216 Α, 228 ΒC, DΕ.

26. Βλ. τὰς κατωτ. ἐν σημ. 34 μνημονευόμενας ἀποφάσεις τοῦ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου.

27. Τοιαύτην διάταξιν ἀναγιγνώσκωμεν ἐν ἀποφάσει τοῦ πατρ. Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ (G r u m e l 938, ἔτ. 1084) ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Νικήτα Ἀγκύρας (Σύντ. τ. 5 σ. 63 ¹⁵⁻¹⁹): «ὁ συνεννοηκῶς ἐγὼ μετὰ τῶν δοθέντων μοι συνεργῶν τῆς σκέψεως, καὶ τὴν ἄλλως τρίβεσθαι τὸν καιρὸν οὐκ ἐθελήσας, ἔλυσα τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς ἑτέραν ἦκειν παρήγγειλα, παρσκευασμένους ὄντας, καὶ ἐπαγομένους τὰ, μεθ' ὧν οἴονται νικᾶν, βοηθήματα». Ἀπόφασις διατάσσουσα τὴν ἐξέτασιν μάρτυρος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Γ' τοῦ Ἀγχιάλου κατὰ τὴν προδικασίαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ καταδίκῃ τῆς διδασκαλίας τοῦ ρηθέντος ἡγουμένου γεγονότος συνοδικοῦ σημειώματος. Βλ. P e t i t, Documents ἀρ. IV σ. 492 ⁵⁻⁹ (G r u m e l 1110, ἔτ. 1170).

28. Βλ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 6 στίχ. 48 - 53 σ. 63 (ἔτ. 1081) καὶ ἀρ. 7 στίχ. 14 - 15 σ. 66 (ἔτ. 1085).

δικαστηρίου όρισθείσης προθεσμίας προσαγωγής υπό της ήττηθείσης μονής αποδεικτικῶν στοιχείων, καὶ δὴ ἐγγράφων, τὰ ὅποια αὕτη ἐπεκαλέσθη κατὰ τὴν δίκην ἀλλὰ δὲν προσεκόμισε. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου καθίστατο δυνατὸς ὁ ἀκριβὲς ἔλεγχος τῶν ἐκατέρωθεν προβαλλομένων δικαιωμάτων²⁹, μὴ παρορωμένης καὶ τῆς ἀνάγκης ταχείας ἄρσεως τῶν μεταξὺ τῶν μονῶν ὑφισταμένων διενέξεων, αἵτινες οὐχὶ σπανίως ἀπετέλουν ἀφορμὰς διαπληκτισμῶν³⁰.

Ἡ συνέχισις τῆς κατὰ τοὺς προηγηθέντας αἰῶνας παρατηρηθείσης συνηθείας τῆς ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τοῦ κατηγορικοῦ λιβέλλου προσφορᾶς τοῦ κατηγοροῦ εἰς ἀπόδειξιν καὶ ἐπικλήσεως τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων³¹ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ καὶ κατὰ τὴν ἐξεταζομένην περίοδον ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως μεταξὺ τῶν πηγῶν αὐτῆς τοιούτων ἐγγράφων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν προσφορὰν εἰς ἀπόδειξιν δέον νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι αὕτη περιλαμβάνετο ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της εἰς τὰς «ἐγγραφάς» τοῦ κατηγοροῦ, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος³². Διὰ δὲ τὴν ἐπικλήσιν τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων ὑφίσταται μία ἐνδείξις δυναμένη νὰ στηρίξῃ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ συνηθία αὕτη δὲν εἶχε περιπέσει εἰς ἀχρησίαν³³.

Τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν τυπικὴν αὐτῆς μορφήν περιέχει ἡ περὶ ἀποδείξεως ἀπόφασις, εἶναι ὁ καθορισμὸς τοῦ φέροντος τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως (βλ. σχετικῶς τὰ ἐν τῇ ἐπομένῃ παραγράφῳ ἐκτιθέμενα), τὸ θέμα³⁴ καὶ τὰ μέσα³⁵ τῆς

29. Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει ἀναφερομένων περιπτώσεων δὲν εἶναι πάντως ἄνευ σημασίας, ὅτι ἡ διαταγὴ ἐστὶν ὑπὲρ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων, τελούσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκτελοῦντος βασιλεύοντος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανειάτου. Βλ. σχετικῶς καὶ παρατήρησιν τοῦ ἐκδόντος τοῦ ἐγγράφου J. B o m p a i r e εἰς στίχ. 48 ἐπ. σ. 59 ἐπ.

30. Βλ. π.χ. Actes de Zographou ἀρ. 4 στίχ. 10 σ. 10 (ἔτ. 1051).

31. Βλ. Τ ρ ω ῖ ᾱ ν ο υ σ. 94, ἰδίᾳ σημ. 13.

32. Ἀνωτέρω § 5 σημ. 25.

33. Ἡ ἐγγραφὸς κατηγορία τοῦ Μιχαὴλ Κασπάκη κατὰ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ πλὴν τῆς μὴ ὑπάρξεως ὑπογραφῆς ἐνεφάνιζε καὶ ἐτέρας ἐλλείψεις, ἐν αἷς καὶ μὴ ἀναγραφὴν τῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ σύνοδος καλεῖ τὸν κατήγορον νὰ κατονομάσῃ τοὺς τυχόν ὑπάρχοντας αὐτόπτας μάρτυρας. Ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας προσελεύσεως τούτου ἡ δῆλωσις αὕτη ὀφείλει νὰ γίνῃ ἐνώπιον ἐπιτροπῆς όρισθείσης ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου (U s p e n s k i j, Δίκη σ. 66⁹⁻¹³).

34. Τὸ χαρακτηριστικώτερον παράδειγμα ἀπαντᾷ ἐν τῇ περὶ ἧς ἡ σημ. 23 ἀποφάσει (Σύντ. τ. 5 σ. 33¹⁷⁻²⁰): «ἐδικάσαμεν χρῆναι πρότερον διὰ μαρτύρων συστήσαι, πόστον ἔτος ἦγεν ἡ κόρη κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἱερολογίας· καὶ εἴτε μνηστεία συνέστη πρότερον, εἴθ' οὕτως ὁ γάμος· ἢ εἰ τὸ πρῶτον γαμικὸν συνάλλαγμα, μὴ προὑπαρξάσης μνηστείας» (G r u m e l 834). Βλ. καὶ παραπεμπτικὴν ἀπόφασιν ἐκδοθεῖσαν ἐπὶ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου (Σύντ. τ. 5 σ. 92¹⁴⁻¹⁷): «Διὸ καὶ γράφοντες ὑφηγοῦμεθά σου τῇ ἱερότητι, ἵνα ἐρευνήσῃς, εἰ οὕτως ἔχει ὁ τῆς συγγενείας βαθμός, ὡς αὐτὸς διηγήσατο, καὶ εἰ προέβη ὁ γάμος» (G r u m e l 847). Πρβλ. καὶ ἐτέραν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου αὐτόθι σ. 39⁹⁻¹¹ (G r u m e l 845, ἔτ. 1038).

35. Βλ. τὴν πρώτην ἐκ τῶν ἐν τῇ προηγ. σημειώσει ἀναφερομένων συνοδικῶν ἀποφάσεων. Βλ. ἐπίσης Actes de Xéropotamou ἀρ. 7 στίχ. 7 - 8 σ. 66: «Ὁ δὲ ἀντέλ[εγεν τῇ μονῇ ταῦτα δι]αφέρειν, καὶ κατηναγκάζετο ἡ δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν ἐμφανεῖσαι ἡ ζώσ(ας) φωνὰς παραγαγεῖν» (ἔτ. 1085) (βλ. διὰ τὴν προέλευσιν τοῦ ἐγγράφου καὶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότου

ἀποδείξεως ὡς καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς. Ἐν τῇ πράξει αἱ περὶ ἀποδείξεως ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις εἶναι κατὰ κανόνα ἐλλιπεῖς, διότι ἐν ἡ περισσότερα τῶν ἀνωτέρω στοιχείων, θεωρούμενα ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτονόητα, παραλείπονται. Ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀποδείξεων τότε μόνον καθίστανται ἀντικείμενον εἰδικωτέρας ρυθμίσεως ἐν τῇ σχετικῇ ἀποφάσει, ὅταν διαφέρουν τῶν συνήθων, τ.ἔ. ἐὰν ἡ διεξαγωγή πραγματοποιηθῇ κατὰ χρόνον διάφορον τοῦ τῆς συζητήσεως τῆς ὑποθέσεως ἢ ἐκτὸς τοῦ χώρου συνεδριάσεως τοῦ δικαστηρίου. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν καλεῖται ὁ φέρων τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως νὰ προσαγάγῃ τὰ ἀποδεικτικά αὐτοῦ μέσα εἰς ρητὸν χρόνον³⁶, ἢ ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας³⁷. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, περιλαμβάνουσιν τὰς ἀποδεικτικὰς διαδικασίας, καθ' ἃς ἡ φύσις ἢ ἡ τοποθεσία τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων ἢ ἕτεροι λόγοι³⁸ προσδιορίζουν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν τόπον τῆς διεξαγωγῆς, αὕτη λαμβάνει χώραν εἴτε ἐνώπιον ὁλοκλήρου τοῦ δικαστηρίου³⁹ μεταβαίνοντος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸν ἐν λόγῳ τόπον, εἴτε, ἐφ' ὅσον ἡ μετακίνησις αὕτη δὲν εἶναι ἐφικτή, κατὰ τὰς περιστάσεις ἐνώπιον κλιμακίου τοῦ δικαστηρίου⁴⁰ ἢ ἐτέ-

J. B o m p a i r e ἐν σ. 66: Diplomatie). Βλ. καὶ Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 86 - 87 σ. 4 (ἔτ. 1087).

36. Βλ. Actes de Zoographou ἀρ. 4 στίχ. 18 - 19 σ. 10 (ἔτ. 1051), Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 86 - 87 σ. 4 (ἔτ. 1087). Εἰς τὴν δευτέραν ὁμοίως περίπτωσιν ἀνάμεινε τὸ δικαστήριον ἐπὶ διήμερον τὴν προσαγωγήν τῶν ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων. Ἐνίοτε ὁ χρόνος, καθ' ὃν δεόν νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ προσαγωγή, εἶναι ὀρισμένος ἀλλὰ δὲν κατονομάζεται ἐν τῇ ἀποφάσει, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς ἐπομένης συνεδρίας τοῦ δικαστηρίου. Οὕτω κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (M a n s i XI στ. 228 E). Ὁ χρόνος οὗτος εἶναι δυνατόν νὰ μεταβληθῇ διὰ νέας ἀποφάσεως (βλ. ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω ὑποθέσεως τὰ πρακτικά τῆς 4ης συνεδρίας, αὐτόθι στ. 316 D).

37. Βλ. τὴν ἐν D ö l g e r, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 δημοσιευομένην δικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ ἔτους 1080 ἐπὶ διενέξεως μεταξὺ τῶν μονῶν τῶν Ἰβήρων καὶ τοῦ Σαράβαρος: «...τριῶν μηνῶν προ[θε]σμίαν δόντες αὐτοῖς εἰς μαρτύρων παραγωγήν,...» (στίχ. 8 - 9 σ. 178). Ὁ καθορισμὸς προθεσμίας διὰ τὴν προσαγωγήν ἀποδεικτικῶν μέσων δύναται νὰ χωρήσῃ ἐμμέσως διὰ τοῦ, ἐν περιπτώσει ἀναβολῆς τῆς δίκης, προσδιορισμοῦ τῆς προσεχοῦς δικασίμου, ἐφ' ὅσον ἡ ἀναβολὴ ἐχορηγήθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Βλ. M.M. τ. 4 σ. 316¹⁸⁻²⁵ (ἔτ. 1049).

38. Κατὰ τὴν 12ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀποστέλλεται ἐπιτροπὴ ἐκ μελῶν τῆς πρὸς τὸν ἄρτι ὡς αἰρετικὸν καταδικασθέντα Μακάριον Ἀντιοχείας, ἵνα λάβῃ κατάθεσιν τοῦ ἐπὶ ὀρισμένου θέματος (M a n s i XI στ. 544 E ἐπ.). Ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐκ νέου αὐτοπρόσωπον ἐνώπιον τῆς συνόδου ἐμφάνισιν τοῦ Μακαρίου δὲν ἀπετέλει ἀσφαλῶς ἡ κατοικία τούτου, ἀλλ' ἡ ἀμέσως προηγηθεῖσα καταδίκη του, συνεπεῖα τῆς ὁποίας ἔφερε τὴν ιδιότητα τοῦ αἰρετικοῦ.

39. Μετακινήσεις πολυμελῶν δικαστηρίων μόνον προκειμένου περὶ τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει λειτουργούντων δικαιοδοτικῶν ὀργάνων μαρτυροῦνται. Βλ. π.χ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 15 - 21 σ. 49 (ἔτ. 1016), ἀρ. 5 στίχ. 6 - 9 σ. 55 (ἔτ. 1056), ἀρ. 6 στίχ. 17 σ. 61 (ἔτ. 1081). Οὐχ ἤττον ἡ ζ' Οἰκ. Σύνοδος κατὰ τὴν 15ην συνεδρίαν αὐτῆς ἐγκατέλειψε τὸν χώρον, ἐνθα συνεδρίαζεν, ἵνα μεταβῇ εἰς τὸν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἱερομονάχου Πολυχρονίου αἰτηθεῖσαν θεοδικίαν προκαθορισθέντα τόπον (M a n s i XI σ. 609 A).

40. Βλ. ἄνωτ. σημ. 38 διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ Μακαρίου Ἀντιοχείας ὑπὸ ἐπιτροπῆς σταλείσης ὑπὸ τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου. Διὰ τὴν διεξαγωγήν αὐτοψίας ἐπὶ διενέξεως μεταξὺ δύο ἀγιορειτι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ρων προσώπων παρά τούτου ἀποστελλομένων ⁴¹. Ἐνίοτε, ἡ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας γινομένη διεξαγωγή τῶν ἀποδείξεων συμπαρέσυρε μεθ' ἑαυτῆς διὰ τὸν αὐτὸν δικαιολογητικὸν λόγον καὶ ἕτερα στάδια τῆς κυρίας διαδικασίας, ἧς τὸ μέγιστον μέρος διεξήγετο τοιουτοτρόπως μακρὰν τῆς ἔδρας τοῦ δικαστηρίου ⁴².

Ἐπιφυλασσομένων τῶν ἐπὶ τοῦ ἐμμαρτύρου μέσου ἀποδείξεως εἰδικῶς ἰσχυουσῶν ρυθμίσεων καὶ τοῦ ἐπικουρικοῦ χαρακτηῆρος τοῦ ἀπαλλακτικοῦ ὄρκου, περὶ ὧν γίνεται ἐκτενῶς λόγος ἐν ταῖς οἰκείαις παραγράφοις, ἡ χρῆσις τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐλευθέρα καὶ γενικῶς ἐπιτρεπτή ἐν πάσῃ ἐκκλησιαστικῇ δίκῃ ⁴³. Ἐπὶ τινῶν ἐν τούτοις ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων καθιεροῦνται κατ' ἐξαίρεσιν ὑπὸ τῶν κανόνων ἢ τῶν νόμων εἰδικαὶ ἀρχαὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς ἢ τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου. Τοῦτο ἰσχύει κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐναντίον ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν διατυπωμένων κατηγοριῶν ἐπὶ δωροληψία ⁴⁴, ὡς καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς κατηγορεῖται ἐπίσκοπος, ὅτι ἤσκησε τὴν ἀρχιερατικὴν ἐξουσίαν εἰς βάρος τῆς κατὰ τόπον δικαιοδοσίας τινὸς τῶν ὁμόρων ἀρχιερέων ⁴⁵.

κῶν μονῶν ἀπεστάλησαν παρά τοῦ Πρωτοῦ πατρὸς τῶν ἡγουμένων. Βλ. Actes de Zographou ἀρ. 3 στίχ. 7 - 15 σ. 8 (ἔτ. 1049) καὶ ἀρ. 4 στίχ. 16 - 21 σ. 10 (ἔτ. 1051).

41. Ἐκ τοῦ P. Pesynthius 15 (Z. α.) ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ E. Revilleout, Textes coptes. Extraits de la correspondance de St. Pesynthius évêque de Coptos et de plusieurs documents analogues (juridiques ou économiq. en Revue Egyptologique 9 (1900) 150 προκύπτει, ὅτι ἐπιτροπὴ ἀπαρτιζομένη ἐξ ἑνὸς πρεσβυτέρου, ἑνὸς διακόνου καὶ ἑνὸς κοσμηκοῦ ἀρχοντος μεταβαίνει εἰς τινὰ πόλιν, ὅπως κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐπισκόπου λάβῃ μαρτυρικὰς καταθέσεις ἐπὶ γαμικῆς διαφορᾶς ἐκκρεμούσης ἐνώπιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου. Τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην θεωρεῖ ὁ Steinwenter, Ehescheidung σ. 418, ὡς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ, διότι ἡ ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν ἀπόφασιν λαμβάνει, ἀλλ' ἀπλῶς ὑποβάλλει δι' ἐπιστολῆς τὸ πόρισμα τῆς διεξαγωγῆς εἰς τὸν ἀποστείλαντα ἐπίσκοπον. Μνεῖα τῆς λήψεως μαρτυρικῶν καταθέσεων ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικίας τῶν μαρτύρων παρά προσώπου κατοικοῦντος αὐτόθι ἢ μεταβάντος ἐκεῖ πρὸς τοῦτο εὔρηται καὶ ἐν Sachau, Syr. Rechtsbücher II σ. 7 ²⁴⁻²⁸ (ἀπόφασις νεστοριανοῦ πατρ. Mār Chenānischō ἀρ. IV). Πρβλ. καὶ Actes de Saint - Nicolas de Donnoso ἀρ. 3 στίχ. 13 - 14 σ. 46 (ἔτ. 1042).

42. Βλ. σχετικὰ παραδείγματα ἀνωτέρω § 5 σημ. 109.

43. Δὲν μαρτυρεῖται ρητῶς ἐν ταῖς πηγαῖς, ἐὰν ἡ προσαγωγή τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων δύναται νὰ γίνῃ τὸ πρῶτον καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιονομικὴν δίκην. Πάντως ἐν ἐγγράφῳ τοῦ πατρ. Σεργίου Β' (ἔτ. 1001) πρὸς τὸν Πρωτὸν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, δι' οὗ δίδεται εἰς τοῦτον ἡ ἐντολὴ νὰ δικάσῃ εἰς β' βαθμὸν διένεξιν μεταξὺ δύο μονῶν τοῦ Ἀθῶ, οὐδεὶς τίθεται ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο περιορισμός. Βλ. Μ. Γούδα, Βυζαντινὰ ἐγγράφα τῆς ἐν Ἀθῶ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ἐν Ε.Ε.Β.Σ. 3 (1926) 115 ἀρ. 1 στίχ. 19 - 21.

44. Κατὰ τὴν Nov. 124, 2 = Βασ. 7, 4, 5, ἐὰν ἀδυνατήσῃ ὁ κατήγορος νὰ ἀποδείξῃ τὴν κατηγορίαν, δέον νὰ ἐπιβληθῇ ἀπαλλακτικὸς ὄρκος εἰς τὸν κατηγορούμενον. Ἡ διάταξις αὕτη ἀφεώρα ἀρχικῶς εἰς μόνους τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς δικαστάς, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ κειμένῳ τῆς ὀρίζεται (κεφ. 3). Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι αὕτη περιελήφθη ὁλόκληρος ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 15 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 338 ⁵⁻³⁵) δέον νὰ συναχθῇ, ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦλάχιστον τῆς συντάξεως τοῦ σχολίου ἐφηρμόζετο καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν, καθ' ὧν ἐξετοξεύθη κατηγορία δωροληψίας.

45. Κατὰ τὸν καν. 120 Καρχ. ὁ ἀθέσμως ἐπεκτείνας τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπὶ περιοχῶν

Ὁ χρόνος τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας δὲν εἶναι ἄμοιρος συνεπειῶν, τόσον ἐξ ἐπόψεως οὐσιαστικοῦ, ὅσον καὶ ἐξ ἐπόψεως δικονομικοῦ δικαίου. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει ἡ ἐπίδρασις, ἣν ἀσκεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ διαπράξει τοῦ ἀδικήματος τῆς αἰρέσεως κατηγορουμένου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σταδίου τούτου ἀποκήρυξις τῆς κακοδόξου διδασκαλίας ⁴⁶. Δικονομικῆς ἀντιθέτως φύσεως εἶναι αἱ ἐκ τῆς δυνατότητος τῶν διαδίκων, ὅπως πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν ἐπικαλεσθῶν καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων τῶν προσαχθέντα ἀποδεικτικὰ μέσα, προερχόμενα συνέπειαι ⁴⁷. Ἀπὸ τῆς προσκομίσεως τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων, καὶ δὴ τῶν ἐγγράφων, ὑπεύθυνοι διὰ τὴν φύλαξιν τῶν εἶναι οἱ ἀρμόδιοι ὑπάλληλοι τῆς γραμματείας τοῦ δικαστηρίου. Ἐν ὧσιν τῶν οὐχὶ σπανίων κρουσμάτων νοθεύσεως ἐγγράφων (βλ. κατωτ. § 12), ἀναγκάζεται ἐνίοτε τὸ δικαστήριον, ἐφ' ὅσον δὲν μέλλει νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῶν κατατεθέντων ἐγγράφων ὡς ἀποδεικτικῶν στοιχείων, νὰ λάβῃ τὰ πρὸς ἀποκλεισμόν τοῦ τοιούτου κινδύνου ἐνδεικνύμενα μέτρα ⁴⁸.

Κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ προσαχθέντος καὶ ὑπ' ὧσιν αὐτοῦ τεθέντος ἀποδεικτικοῦ ὕλικου ὁ ἐκκλησιαστικὸς δικαστὴς δὲν δεσμεύεται ὑπὸ τινος κανόνος δικαίου ⁴⁹, ἰσχύοντος ἐν προκειμένῳ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθέρας ἐκτιμήσεως τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων. Μόνην ἐξαίρεσιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης συνιστᾷ ὁ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μαρτύρων ἀναφερόμενος γνωστὸς κανονικὸς περιορισμὸς (βλ. κατωτ. § 11). Εἰδικώτερον, παρὰ τοῖς ἀντιθέτοις ἐπὶ τοῦ θέματος ὁρισμοῦς τῆς αὐτοκρατορικῆς νομοθεσίας ⁵⁰, δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν τὰ ἐγγραφα ἐν

τῆς γειτονικῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοπος δύναται νὰ ἀπαλλάγῃ μόνον ἐὰν προσαγάγῃ γράμματα τοῦ ταύτην ποιμένοντος ἐπισκόπου, ἐξ ὧν νὰ προκύπτῃ ἡ συναίνεσις τοῦ τελευταίου.

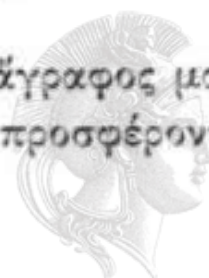
46. Βλ. τὰ ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἐκδοθέντι βασιλικῷ σημειώματι (Reg. 1078, ἔτ. 1082) ἀναγραφόμενα (Uspenski j, Δίκη σ. 60 ¹³): «καὶ εἰ μὴ πρὸ τῶν ἐλέγχων δημοσιεύει τὴν οἰκείαν κακόνειαν ἀλλ' ἐπιμένει ἀρνούμενος ἄχρις ἂν αἱ ἀποδείξεις αὐτῶν κατὰ στόμα κἀνταῦθα προσαπαντήσωσιν, ἔννομον καὶ τὴν ἐπεξέλευσιν δέξεται».

47. Κατὰ τὴν ἐκδίκασιν διαφορᾶς μεταξὺ μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους ὡς πρὸς τὰ ὅρια τῶν κτήσεών των, περὶ ἧς τὸ ἐν Actes du Pantocrator ἀρ. 1 (ἔτ. 1107) ἐκδιδόμενον ἐγγραφοῦν, ὁ ἐναγόμενος ἐπικαλεῖται καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐνάγοντος προσαχθὲν «δικαίωμα» (στίχ. 23 σ. 2).

48. Οὕτως ἀναγιγνώσκωμεν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς 6ης συνεδρίας τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου, (Mansi XI στ. 325 BC): «Ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος εἶπε. τὰ προκομισθέντα τρία κωδίκια παρὰ τοῦ μέρους Μακαρίου τοῦ ὁσιωτάτου σφραγιζέσθωσαν ἐκ τε τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων, καὶ τῶν τοῦ μέρους τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, καὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐνταῦθα ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας. καὶ ἐσφραγίσθησαν». Τὸ αὐτὸ μέτρον ἐλήφθη κατὰ τὸ πέρας τῆς 7ης συνεδρίας τῆς αὐτῆς συνόδου καὶ διὰ τὸ ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων κατατεθὲν «κωδίκιον» (αὐτόθι στ. 332 CD: «ὑπὸ σφραγίδα τῶν τε ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων καὶ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γινέσθω»).

49. Εἰς τινὰ μάλιστα περίπτωσιν διαπιστοῖ ὁ Dölger, Der Beweis σ. 607 τὴν ἐκδήλωσιν ἀντιδράσεως κατὰ παντὸς περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας ταύτης περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων.

50. Βλ. Βασ. 21, 1, 25 (= Cod. Just. IV 20, 1): «Κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἄγραφος μαρτυρία οὐ προσφέρεται. Τοῦτο δὲ νόησον μὴ ὅτε μαρτυρίαι ἐγγραφοὶ χωρὶς μαρτύρων προσφέρονται

τῇ πράξει μείζονα ἀποδεικτικὴν δύναμιν τοῦ ἐμμαρτύρου μέσου ἀποδείξεως⁵¹.

§ 10. Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως

Συμφώνως πρὸς τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων ἤδη αἰώνων¹ τεθείσας ἀρχάς, ἡ κυρία συνέπεια τῆς ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ποινικῶν ὑποθέσεων παραστάσεως κατηγοροῦ συνίσταται εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τούτου, ὅπως ἀποδείξῃ τὸ περιεχόμενον τῆς κατηγορίας². Αἱ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, αἵτινες δὲν ἐβράδυνον νὰ εὑρουν ἀπήχησιν καὶ ἐν τῇ πολιτειακῇ

(τότε γὰρ ἡ ἄγραφος φωνὴ τῶν νῦν παραγομένων μαρτύρων ἐστὶν εὐπιστοτέρα), ἀλλ' ὅτε κατὰ ἐτέρων τινῶν ἐγγράφων δικαιωμάτων ἄγραφοι προσφέρονται μαρτυρίαι, ὡς δείκνυσι τὸ μβ'. κεφάλαιον τοῦ παρόντος τίτλου». Ἐν τούτοις εἰς τινὰς περιπτώσεις ρητῶς ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἡ κατὰ ἐγγράφων ἀνταπόδειξις. Βλ. τὴν Νεαράν Βασιλείου Β' τοῦ ἔτους 996 κεφ. 2 (J.G-R. I σ. 267, Reg. 783). Περὶ τῆς ἐν τῷ ρωμαϊκῷ δικαίῳ τῶν ὑστέρων χρόνων γενικωτέρας τάσεως προτιμήσεως τῶν ἐγγράφων, ἣτις ἐσταθεροποιήθη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους βλ. Dölger, Der Beweis σ. 602 ἐπ. καὶ τὰς αὐτόθι παραπομπάς.

51. Οὕτω κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ στρατηγικοῦ δικαστηρίου καὶ τινῶν ἡγουμένων ἐκδίκασιν τῆς ἀγωγῆς τοῦ μοναχοῦ Φαντίου καὶ τοῦ προσβεβλημένου ἀπὸ αὐτοῦ κατὰ τοῦ θεῖου τῶν ἡγουμένων Κλήμεντος ἐξηκολούθησαν μάρτυρες ὡς πρὸς τὰ ὅρια ἀκρίτου κτήσεως, καὶ τοὶ τῶν ἐγγράφων. Βλ. Actes de Saint - Nicolas de Deniso αρ. 3 στίχ. 18 - 19 σ. 46 (ἔτ. 1042). Βλ. ἐπίσης τὸ ἐν σημ. 35 παρατιθέμενον χωρίον ἐξ ἐγγράφου τῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου. Ἐν Actes de Zographou αρ. 4 στίχ. 23 - 25 σ. 10 (ἔτ. 1041) καὶ Acta Rossici monasterii αρ. 5 στίχ. 22 σ. 42 (ἔτ. 1071) μαρτυρεῖται ἡ συνδεδυασμένη γὰρ τῶν ἀμφοτέρων τῶν ἀποδεικτικῶν τούτων μέσων. Ταῦτα ἐκράτουν καὶ παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ πατριάρχου αὐτῶν Mār Chenānischō (τέλη Ζ' αἰ.) αρ. IV καὶ XXI § 6 ἐν S a c h a u, Syr. Rechtsbücher II σ. 9²⁷ καὶ 41²⁴ ἀντιστοίχως. Πρβλ. καὶ § 82 τοῦ κώδικος τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Mār Jesubarnun (αὐτόθι σ. 155). Τὰ ἀνωτέρω χωρία δὲν παρέχουν ὁμῶς ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῖον ἐκ τῶν δύο ἀποδεικτικῶν μέσων κατισχύει ἐν περιπτώσει συγκρούσεως. Τὸ θέμα δὲν θίγεται ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς περιόδου ταύτης καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν δύναται νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀκολουθουμένη πρακτικὴ. Οὐχ ἥττον δὲν κρίνεται ἄσκοπος ἡ παράθεσις τῆς ὑπὸ τῶν κοσμικῶν δικαστῶν διδομένης ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος λύσεως, δοθείσης τῆς κατ' ἐπανάληψιν τονισθείσης ἐπιδράσεως τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, ἰδίως ἐπὶ δικονομικῶν θεμάτων. Οὕτω βλ. σχόλιον 4 εἰς Βασ. 21, 1, 25 (σ. 1247¹⁰⁻¹⁷): «Ἐὰν τὸ ἐν μέρος ἐκμαρτυρίαν προκομίσῃ, τὸ δὲ ἕτερον ἔχῃ μαρτυρίαν, τοὺς μάρτυρας ἡμεῖς προσιέμεθα, οὐ τὰ ἐκμαρτύρια. Εἰ γὰρ καὶ τῷ νόμῳ εἴρηται, ὅτι κατὰ ἐγγράφου μαρτυρίας ἄγραφος μαρτυρία οὐ προσφέρεται, ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ἐκμαρτυρίων εἴρηται, ἀλλὰ περὶ ἐτέρων δικαιωμάτων, γαμικῶν συμφώνων, πράσεων, δωρεῶν, ἀνταλλαγῶν καὶ τῶν ὁμοίων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐκμαρτυρίων ἡ ἄγραφος μαρτυρία τῶν παραγινομένων μαρτύρων εὐπιστοτέρα ἐστὶ τῶν ἐκμαρτυρίων, καθὼς τὰ μὲν ἐκμαρτύριά εἰσι ψιλὰ γράμματα καὶ [ἀβέβαια], ἡ δὲ παρισταμένη καὶ ἐρωτωμένη μαρτυρία σταθιρὰ». Ταῦτα εὐρηνται καὶ ἐν τῇ Πείρᾳ 30, 17 (J.G-R. IV σ. 128).

1. Βλ. Τ ρ ω ῖ ᾱ ν ο υ σ. 96 ἐπ.

2. Βλ. τοὺς λόγους τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου ἐπὶ τῆς πατρ. συνόδου ΚΠ., ὅτε ἐξεδικάζοντο αἱ ἐναντίον τοῦ διατυπωθεῖσαι κατηγορίαι: «περὶ δὲ τῶν κατ' ἐκείνου παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου συγκέλλου κατηγοριῶν τότε αὐτὸν ἀπολογίας ἀξιῶσω, ὅταν ἃ λέγει κατηγορῶν ἀποδείξῃ, καὶ ὁ πατριάρχης εὐστόχως φησὶ καὶ νομίμως ἀπελογήσω, ...» (Βίος Συμεῶνος 82, 17, ἐκδ. Haus-

προελεύσεως ἐκκλησιαστικῇ νομοθεσίᾳ³, προβλεπόμεναι διὰ τὴν περίπτωσιν τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης βαρεῖαι κανονικαὶ κυρώσεις, αἱ γνωσταὶ ὑπὸ τὸν ὄρον «ταυτοπάθεια»⁴, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς συνεπείας τῆς ἐπὶ διαπράξει τῆς ἐνωρὶς εἰς πολιτειακὸν ἀδίκημα ἀναχθείσης διατυπώσεως ἀναληθῶν κατηγοριῶν κατὰ ἐπισκόπου⁵ διώξεως, περιώριζον, παρὰ τὴν μαρτυρουμένην ἐλαστικότητα περὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν εἰρημένων διατάξεων⁶, τὸν ζῆλον πρὸς ἀνάληψιν τῶν ἔργων κατηγοροῦ ἐν ἐκκλησιαστικῇ τινι ποινικῇ δίκῃ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς, παρὰ τὴν ἐνίοτε ἀσκουμένην πίεσιν⁷, συστηματικῆς ἀποφυγῆς τῶν τυπικῶν ἐκείνων πράξεων⁸, ἐκ τῆς διενεργείας τῶν ὁποίων ἤρτητο ἡ πρόσκτησις τῆς ιδιότητος τοῦ κατηγοροῦ⁹. Ἡ ἐκ τῆς τοιουτοτρόπως ἀναπτυσσομένης ὑπερμέτρου ἐπιφυλακτικότητος δυναμένη νὰ προκύψῃ κάμψις περὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ποινικῆς ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀντισταθμίζεται διὰ τῆς ἀκολούθου πρὸς τὸ ἐξεταστικὸν σύστημα γινομένης παραχωρήσεως. Ὅσακις δηλονότι ἡ κίνησις τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δίκης εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν διοικητικοῦ ὀργάνου τῆς Ἐκκλησίας ἔχοντος νομικὴν πρὸς ὑπο-

herg σ. 112). Ἐν Βασ. 3, 1, 45 (= Nov. 123, 29) ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἀπόδειξιν συνδέεται ρητῶς πρὸς τὴν ὑπαρξίν κατηγοροῦ.

3. Βλ. τὰς ἀνωτ. ἐν § 5 σημ. 3 παραπομπὰς εἰς τὰς πηγὰς.

4. Βλ. ἔγγραφον τοῦ πατρ. Μετῆλ Α' Κεκολλημένου πρὸς τὸν μητροπολίτην Θῆς ἐν Φρυγίᾳ Λαοδικείᾳ (G r u m e l 1884) ἐν M i t c h e l, B i s c h o f s p r o z e s s σ. 451¹⁴⁻¹⁵ = O u d o t σ. 36¹²⁻¹³: «πρότερον ἐγγραφομένων αὐτῶν ὡς ὑποπεσοῦνται τῇ ταυτοπαθείᾳ» (παρὰ O u d o t: ἀντιπαθεία, ἀλλ' ὁ ὅρος οὗτος δὲν μοῦ εἶναι ἄλλοθεν γνωστός ἐν τῇ χειρογράφῳ τῆς Ἐκλογῆς ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος «αὐτοπάθεια» [J.G.R. II σ. 61 σημ. 169 α]) «ὡς ἐπὶ ἡττηθῶσι». Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ταυτοπαθείας ἐπὶ ἐνίων θεμάτων ρυθμίζεται ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας δι' εἰδικῶν διατάξεων. Βλ. τὸ τελευταῖον ἐδάφιον τοῦ καν. 13 Καρχ. ἐν συνδ. πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ζωναρά ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 326⁵⁻¹², ὡς καὶ καν. 133 Καρχ. Ρητὰς διατάξεις περὶ ταυτοπαθείας εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ δικαίου τῶν νεστοριανῶν. Βλ. § 10 τοῦ κώδικος τοῦ πατρ. Τιμοθέου (780 - 823) καὶ §§ 107 - 109 τοῦ κώδικος τοῦ πατρ. Jesubarnun (823 - 824) ἐν S a c h a u, Syr. Rechtsbücher II σ. 67 καὶ 165 ἐπ. ἀντιστοίχως.

5. Βλ. Βασ. 3, 1, 2 (= Cod. Just. I 3, 22). Διὰ τοὺς συκοφάντας τῶν μὴ φερόντων τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν κληρικῶν ἐφαρμόζονται αἱ γενικαὶ περὶ συκοφαντίας διατάξεις, ἧτοι Βασ. 60, 1, 37 (= Cod. Just. IX 46, 10) καὶ Ἐκλογὴ 17, 51 = Πρόχ. Νόμος 39, 15 = Ἐπαναγωγὴ 40, 18 = Ἐπιτομὴ νόμων 43, 7 = Ecloga privata aucta 17, 46 = Epanagoge aucta 52, 12.

6. Ἐν τῷ Cod. Marc. 524 διεσώθη ἐπιστολὴ τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα πρὸς τὸν πατρ. Νικόλαον Α' Μυστικόν, ἐξ ἧς προκύπτει ὅτι ὁ τὸν πρῶτον κατηγορήσας Νικόλαος ὁ Ξυλομαχαίριος διέφυγε τὴν τιμωρίαν, καίτοι τὸ ψευδὲς τῆς κατηγορίας διεπιστώθη ἐπὶ δικαστηρίου. Βλ. Κ ο υ γ έ α, Ἀρέθας σ. 24 ἐπ.

7. Κατ' ἐπανάληψιν ἐπιέσθη ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ ὁ Χαλκηδόνος Λέων ὅπως διατυπώσῃ ὡς κατήγορος τὰς ἐναντίον τοῦ πατρ. ΚΠ. Εὐστρατίου Γαριδᾶ καταγγελίας του. Βλ. S a k k é - l i o n, Documents inédits σ. 118²³, 120²³ καὶ 122.

8. Βλ. ἀνωτ. § 5 σημ. 25.

9. Οὕτως ἐν τῇ περὶ ἧς ἡ σημ. 7 ὑποθέσει ὁ Χαλκηδόνος Λέων δὲν ἔλαβε τελικῶς τὴν θέσιν τοῦ κατηγοροῦ, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὰ ἀδικήματα, διὰ τὴν τέλεσιν τῶν ὁποίων κατεδικάσθη, δὲν περιλαμβάνετο καὶ τὸ τῆς συκοφαντίας. Βλ. τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Λέοντος ἐκδοθέντος βασιλικοῦ σημειώματος ἀνωτ. § 5 σημ. 27.

βολήν τῆς καταγγελίας ὑποχρέωσιν, ἅτε ἐνεργοῦντος ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἀρμοδιοτήτων του ¹⁰, τὸ ὄργανον τοῦτο δὲν θεωρεῖται κατήγορος καὶ δὲν ὑπέχει κατὰ συνέπειαν καὶ τὰς ἐκ τῆς ιδιότητος ταύτης ἀπορρεούσας ὑποχρεώσεις. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, πιθανὸν τῇ αἰτήσῃ τοῦ ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην ὑποστηρίζοντος τὴν κατηγορίαν πρὸς ἐξασφάλισίν του κατὰ τῶν ἐνδεχομένων συνεπειῶν τῆς ταυτοπαθείας ¹¹, γίνεται ἐνίοτε ρητὴ μνεία ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἢ ἐν τῇ ἀποφάσει ¹².

Κατὰ τὴν ἐκδίκασιν διαφορῶν τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου, τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως φέρει ὁ τὴν αἴτησιν περὶ παροχῆς ἐννόμου προστασίας ὑποβαλὼν διάδικος ¹³. Τόσον ἐνταῦθα, ὅσον καὶ ἐν ταῖς ποινικαῖς δίκαις, ἐπὶ ἐνστάσεων τὴν ὑποχρέωσιν ἀποδείξεως τῶν ἐφ' ὧν αὐταὶ ἐρείδονται πραγματικῶν περιστατικῶν φέρει ὁ ἐνιστάμενος ¹⁴. Ἐάν, εἰδικώτερον, ἡ συνδρομὴ ὠρισμένων συνθηκῶν ἐπιφέρῃ ἀτιμω-

10. Βλ. συνοδικὸν σημείωμα ἐκδοθὲν ἐπὶ πατρ. Μιχαήλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξείτου (G r u m e l 1011, ἔτ. 1143 Αὐγ. 20) ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐπισκόπων Σασίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου (Σύντ. τ. 5 σ. 84 ²⁸⁻³³) : «Τούτων οὗτων διαγνωσθέντων καὶ ἀποφανθέντων, ἐξεχωρήθη τὸ ἀπὸ τοῦδε τῷ μητροπολίτῃ Τυάνων, ὡς ἀρχιερεὶ, καὶ τὰ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν χώρᾳ προσαγγελλόμενα, εἴτε δὴ καὶ τολμώμενα, ἐφειμένον ἔχοντι ἐξετάσθαι καὶ διορθοῦσθαι, προθεῖναι δὲ καὶ ἐπὶ μέσου τὰ περὶ τῆς θρυλλουμένης κατ' αὐτὸν ἀσεβείας, ὡς τε συνοδικῶς ἅμα τοῖς δοθεῖσι συνδικασταῖς ἐξετασθῆναί τε, καὶ λυθῆναι».

11. Ὡς ἐκ τῆς μὴ γνωμῆς σαφούς ὁρολογικῆς διακρίσεως ὁ ταιούτος κίνδυνος δὲν ἠδύνατο ἀλλως καὶ ἀποκλεισθῆναι. Οἷτως ἐν τῷ ἀπὸ τῆς Ὁξείτου 1143 συνοδικῷ σημείωματι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω (σημ. 10) ὑποθέσεως (G r u m e l 1012), χαρακτηρίζεται ὁ μητροπολίτης Τυάνων Βασίλειος ὡς κατήγορος (αὐτόθι σ. 87 ⁶) καίτοι δὲν ἐπείχετο ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην (βλ. ἐπομ. σημείωσιν).

12. Βλ. τὰ ἄνωτ. ἐν ταῖς σημ. 10 καὶ 11 μνημονευθέντα συνοδικὰ σημειώματα : «...ἐφ' οἷς ὁ δηλωθεὶς ἱερώτατος ἀρχιερεὺς τῶν Τυάνων, κατὰ τὸ ἐφειμένον αὐτοῦ, ὡς τῆς χώρας ἀρχιερεῖ, οὐχ ὡς κατηγόρῳ, λεγομένοις δυσὶ τισιν ἐπισκόποις τῷ Κλήμεντι, καὶ τῷ Βαλβίσσης Λεοντίῳ βογομηλικῆς ἀσεβείας προσάπτει αἰτίαν...» (αὐτόθι σ. 83 ¹⁸⁻²²). Ἐπίσης : «Τοίνυν, οὐχ ὡς κατήγορος, οὐδ' ὡς αὐτὸς συνιστῶν κατ' αὐτῶν τὴν τῆς δυσσεβείας κατέγκλησιν...» (αὐτόθι σ. 85 ²⁵⁻²⁶).

13. Βλ. τὴν ἐπὶ διενέξεως μεταξὺ τῶν μονῶν τῶν Ἰβήρων καὶ τοῦ Σαράβαρος ἀπὸ τοῦ ἔτ. 1080 ἀπόφασιν τοῦ Πρώτου τοῦ Ἀθω, ἣτις δημοσιεύεται ἐν D ö l g e r, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 7 - 8 σ. 278 : «καὶ ἡμεῖς τοὺς Ἰβήρας ὡς ἐνάγοντας ταῖς ἀ[πο]δείξεσιν ἐβαρῆσαμεν ψήφῳ καὶ συναρεσκείᾳ καὶ πάντων τῶν συνεδριαζόντων ἡμῖν εὐλα(βεσ)τ(ά)τ(ων) καθηγούμε(νων) ἐν τῇ τυπικῇ μεγάλ[ῃ] συν[ά]ξει τῆς κοιμήσεως τῆς θ(εοτό)κου». Εἰς τὴν ἐν Actes de Xéropotamou ἀρ. 7 ἐκδιδομένην δικαστικὴν ἀπόφασιν (ἔτ. 1085) τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἐναγόμενον (στίχ. 7 - 8 σ. 66). Τοῦτο δὲν ἀνατρέπει ὅμως τὴν ρηθεῖσαν ἀρχὴν κατανομῆς τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως, διότι δέον νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ὁ ἐνάγων προσεκόμισε πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ δικαιώματός του τὰς «δημοσίας ἀναγραφάς» (βλ. στίχ. 2 : «κ(αὶ) δημοσίῳ ἀ[ν]α[γε]γρ[αμ]μ(έν)ον»). Κατόπιν τούτου τὸν ἐναγόμενον βαρύνει ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀποδείξεως τῆς ἱστορικῆς βάσεως τῆς ἐνστάσεώς του.

14. Βλ. ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἀποδιδομένης εἰς τὸν πατρ. Ἀλέξιον Στουδίτην (βλ. σχετικῶς ἄνωτ. § 2 σημ. 5 στοιχ. β') τὸ ἀκόλουθον χωρίον (Σύντ. τ. 5 σ. 33 ²⁰⁻²⁴) : «Παρήχθησαν τοιγαροῦν ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου μάρτυρες· εἰ γὰρ καὶ τοῖς κατηγόροις προσήκον τὰς ἀποδείξεις ἐπιφορτίζεσθαι, ὅμως φειδοῖ τοῦ μή τι παρανενομῆσθαι, καὶ τὴν φύσιν ἡδικῆσθαι, τῷ διωκομένῳ τὴν συγγένειαν ὁμολογοῦντι τὸ τῶν ἀποδείξεων ἄχθος ἐπετέθη». Βλ. ὡσαύτως τὴν δευτέραν τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ ὑποσημειώσει μνημονευομένων ἀποφάσεων.

ρησίαν¹⁵ ἢ μείωσιν τῆς ποινῆς¹⁶ ἢ ἐὰν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν κανόνος προβλέποντος ἡπιωτέραν ποινικὴν μεταχείρισιν τοῦ δράστου ἀπαιτῆται ἢ ὑπαρξίς ὠρισμένων προϋποθέσεων¹⁷, τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς συνδρομῆς τῶν συνθηκῶν ἢ προϋποθέσεων τούτων πρέπει νὰ φέρῃ ὁ ὑπ' αὐτῶν εὐνοούμενος κατηγορούμενος¹⁸. Ἡ συνδρομὴ ἀντιθέτως ὄρων, οἵτινες κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας διαμόρφωσιν τῆς ἀντικειμενικῆς¹⁹ ἢ ὑποκειμενικῆς²⁰ ὑποστάσεως τοῦ ἐκδικαζομένου ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος ἐνεσωματώθησαν εἰς ταύτην, δέον νὰ ἀποδειχθῇ ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ. Τὰ συμπεράσματα ὅμως ταῦτα,

15. Οἱ παραβαίνοντες ἐξ ἀνάγκης τὰς ἐπιταγὰς τῶν καν. 3 Ἀντιοχ. (βλ. σχετικῶς καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 130²⁹ - 131¹), 80 καὶ 88 Πενθ. καὶ 16 Πρωτοδ. ἀπαλλάσσονται τῶν ὑπὸ τούτων προβλεπομένων κυρώσεων. Λόγους αἶροντας τὸν ἄδικον χαρακτηριστῆρα τῆς πράξεως ἢ τὸν καταλογισμὸν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον βλ. παρὰ Χριστοφίλοπου, Θέματα σ. 64 ἐπ.

16. Κατὰ τὸν καν. 54 Πενθ. ἐν συνδ. πρὸς τὸ σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 433²⁹ - 434¹ εἰς τοὺς «προδήλως» («τουτέστι μετὰ ἐξομολογήσεως καὶ χωρὶς κατακρίσεως») ἀφισταμένους παρανόμου συνοικεσίου ἐπιβάλλεται μειωμένη ποινὴ.

17. Οὕτω προϋπόθεσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν καν. 3 Ἀντιοχ. καὶ 1 Γρηγορίου Νεοκαισ. ἀποτελεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ ὑπαιτίου τῆς τελέσεως τῶν ἐν αὐτῇ προβλεπομένων κανονικῶν ἀδικημάτων ἄσκησις βίας. Ἡπιωτέραν ποινικὴν μεταχείρισιν τοῦ «κατὰ ἀνάγκην» συνάγοντος κεκωλυμένου γάμον πρεσβυτέρου, ἐναντι τῆς ὑπὸ ἄλλων διατάξεων προβλεπομένης πλεὺς τοῦ μὲν εἰδήσεως διαπράξεως τοῦ κανονικῶν τοῦτο ἀδικήμα, ὁρίζει ὁ καν. 27 Μ. Βασιλείου, οὗ τὰς διατάξεις ἐπανέλαβεν ὁ καν. 26 Πενθ. Βλ. καὶ τὰ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κανόνες σχόλια τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 363 ἐπ. καὶ τ. 4 σ. 162 ἐπ. Ἡ ἐφαρμογὴ τοιούτων κανόνων δὲν ἐμπίπτει εἰς τὴν ἐννοιαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας (βλ. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, Προβλήματα τῆς «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 94 ἐπ.), ἥς αἱ προϋποθέσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταστοῦν ἀντικείμενον ἀποδείξεως.

18. Ἐὰν ὅμως πρόκειται περὶ ὅρου, ὅστις δι' ἀποκλεισμοῦ τῆς ἐπιεικεστέρως μεταχειρίσεως ἐπαναφέρει εἰς τὸν κανόνα, τούτου τὴν συνδρομὴν δέον νὰ ἀποδείξῃ ὁ ὑποστηρίζων τὴν κατηγορίαν. Οὕτως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ καν. 1 Γρηγορίου Νεοκαισ. ἡ ἐπὶ τῆς αἰχμαλώτου ἄσκησις βίας δὲν ἀπαλλάσσει ταύτην τῆς ποινῆς, ἐφ' ὅσον ἐνεκα μὴ ἀφόγου προτέρου βίου συνάγεται παρ' αὐτῇ πορνικὴ ἔξις. Πρβλ. καὶ καν. 15 Νικηφόρου (;) ἐν P i t r a, Hist. et Mon. II σ. 329.

19. Ἡ ὑπὸ τοῦ καν. 64 Πενθ. προβλεπομένη ποινὴ πλήττει μόνον τὸν δ η μ ο σ ί α διδάξαντα λαϊκόν.

20. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑπὸ τοῦ καν. 62 Πενθ. ὀριζομένων κυρώσεων προϋποτίθεται, ὅτι οἱ παραβάται δὲν ἐνήργησαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς κανονικῆς ἀπαγορεύσεως. Βλ. σχετικῶς καὶ σχόλιον Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 450²⁶⁻²⁷. Ὁμοίως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ καν. 73 Πενθ. ἵνα ἐπιβληθῇ ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν σχολιαστὴν βαρυτέρα ποινὴ (βλ. σχόλιον αὐτόθι σ. 475²⁸⁻³³), δέον νὰ ἀποδειχθῇ ὁ δόλος τοῦ ὑπαιτίου. Τοῦτ' αὐτὸ λεκτέον καὶ ἐπὶ τοῦ καν. 86 Πενθ. ἐρμηνευομένου ἐν συνδ. πρὸς τὸ ὑπ' αὐτὸν σχόλιον τοῦ ἰδίου (αὐτόθι σ. 504¹⁹⁻²³). Περαιτέρω κατὰ τὸ σχόλιον τοῦ αὐτοῦ κανονολόγου εἰς τὸν καν. 44 Πενθ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 410²³ - 411⁶, οὗτος ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν συναψάντων γάμον μοναχῶν, οἵτινες ἐκουσίως ἀπέστησαν τούτου. Ἐν ἐλλείψει τῆς προϋποθέσεως ταύτης ἐπιβάλλονται αὐστηρότεραι ποιναί, αἱ ὁποῖαι προβλέπονται ὑπὸ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ σχολίῳ παρατιθεμένων κανόνων καὶ πολιτειακῶν νόμων. Τέλος κατὰ τὸν καν. 93 Πενθ. «ἡ τῷ καταληφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικός, κατ' ἀγνοίαν γημαμένη, εἴτα ἀφεθεῖσα, διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ». Ἦτοι αὕτη διώκεται ἐπὶ πορνείᾳ καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῇ διὰ βαρυτέρας ποινῆς τιμωρουμένη μοιχείᾳ.

ἄτε μὴ προκύπτοντα οὔτε ἐκ τοῦ γράμματος τῶν σχετικῶν κανόνων, οὔτε ἐκ τῶν περὶ τῆς ἀκολουθουμένης πρακτικῆς μαρτυριῶν τῶν πηγῶν, δὲν δύνανται νὰ ὑπερβοῦν τὰ ὅρια μιᾶς ἀπλῆς ὑποθέσεως.

Ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποδείξεως ἐκτεθέντων δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ὁ ὑφ' οἰανδήποτε ιδιότητα κατὰ τὰ ἀνωτέρω φέρων τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης, ἐὰν προηγηθῇ ὁμολογία τοῦ ἀντιδίκου του ²¹. Ἡ ὑπὸ τούτου ὅμως ἐπικλησις ἀποδεικτικῶν μέσων ²² κατὰ τὴν ἀπολογία του ἢ τὴν ἀπάντησίν του εἰς τὴν ἀγωγὴν δὲν ἐπιφέρει μεταβολὴν τινα εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως συμφώνως πρὸς τὰς προεκτεθείσας ἀρχάς. Ὁ ἀντίδικος τοῦ ἀποδεικνύοντος δικαιουῖται πάντοτε, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ νόμῳ δὲν ὀρίζεται ἄλλως ²³, νὰ φέρῃ ἀνταπόδειξιν. Περὶ τούτου δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνεται μνεία ἐν τῇ περὶ ἀποδείξεως ἀποφάσει ²⁴. Αὕτη δὲν περιλαμβάνει διάταξιν περὶ τῆς κατανομῆς τοῦ βάρους τῆς ἀποδείξεως, ἐφ' ὅσον ἐξεδόθη ἐπὶ διαφορᾷς ὡς πρὸς τὰ ὅρια ἀκινήτων κτήσεων, ὅπου ἔνεκα τοῦ μικτοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀγωγῆς τὸ βάρος φέρουν ἀμφότεροι οἱ διάδικοι ²⁵.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

21. Βλ. σχετικῶς τὸ ἀνωτ. ἐν σημ. 14 παρατεθέντων χωρίων. Βλ. ἐπίσης ἐν Uspenski j, Δίκη σ. 66 ⁹⁻¹¹ πρακτικὸν τῆς πατρ. συνόδου, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ὁ κατήγορος τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ Μιχαὴλ Κασπάκης ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδείξῃ πρὸς τὴν τελευταίαν κατηγορίαν του, δοθέντος ὅτι ὁ κατηγορούμενος παρεδέχθη τὴν ἀλήθειαν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννέα πρώτων.

22. Οὕτως ὁ διάκονος Μιχαὴλ ὁ τῆς Ματζοῦς ἀπολογούμενος ἐνώπιον τῆς πατρ. συνόδου ΚΠ. κατὰ τὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 11ης Ἀπριλίου 1082 ἀρνεῖται ὅτι συμμερίζεται τὰς κακοδόξους διδασκαλίας τοῦ ἐπὶ αἵρέσει καταδικασθέντος Ἰωάννου Ἰταλοῦ, οὗ ποτε διετέλεσε μαθητής, καὶ προτείνει μάρτυρας περὶ τούτου. Βλ. Uspenski j, Δίκη σ. 64 ¹⁶ - 65 ¹ (Grumel 927).

23. Οὕτως ἐν δίκαις περὶ ἐλευθερίας ἀπαγορεύει τὸ κεφ. 1 τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτ. 1095 Νεαρχᾶς τοῦ Ἀλεξίου Α' (J.G-R. I σ. 342, Reg. 1177) εἰς τὸν κύριον τοῦ δούλου τὴν ἀνταπόδειξιν, ἐφ' ὅσον ὁ ἀντίδικος τούτου προσήγαγε μάρτυρας. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἐνεργεῖ πρὸς μίαν μόνον κατεύθυνσιν, διότι ἐὰν ἀποδεικνύων εἶναι ὁ κύριος, ὁ πρὸς δουλείαν ἐλκόμενος δὲν κωλύεται νὰ προσαγάγῃ ἀνταπόδειξιν. Τὸ κείμενον τῆς Νεαρχᾶς καταχωρίζεται καὶ ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος ὑπὸ τὸν καν. 85 Πενθ. (Σύντ. τ. 2 σ. 500 ἐπ.), δοθέντος ὅτι αὕτη, ὡς ρητῶς ἐν αὐτῇ ὀρίζεται (J.G-R. I σ. 342 ¹⁸), τυγχάνει ἐφαρμογῆς καὶ κατὰ τὴν ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων διαδικασίαν. Εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς, ὅτι ἡ γενικὴ αὕτη ἀρχὴ ἐφηρμόσθη πολὺ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκδόσεως τῆς προμνησθείσης Νεαρχᾶς ὑπὸ τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Μᾶρ Chenânischô (686 - 693, 694 - 701) ἐν ἀποφάσει δημοσιευομένη ἐν Sachau, Syr. Rechtsbücher II ἀρ. V σ. 13. Ἐξ αὐτῆς προκύπτει, ὅτι ὁ ἐνάγων προσήγαγεν ἑγγράφον ἀπόδειξιν τῆς ἀπελευθερώσεώς του καὶ ὅτι κατόπιν τούτου ὁ ἀντίδικός του οὐδὲ καὶ ἐκκλητεύθη κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως.

24. Βλ. τὴν πρώτην ἐκ τῶν ἀνωτ. ἐν σημ. 13 ἀναφερομένων ἀποφάσεων, ἐνθα ἀναγράφεται ὅτι ἀμφότεροι οἱ διάδικοι δὲν προσήγαγον ἀποδείξεις τῶν ἰσχυρισμῶν των, καίτοι διὰ τῆς προδικαστικῆς περὶ ἀποδείξεως ἀποφάσεως τὸ βάρος ἐπεβλήθη εἰς μόνον τὸν ἐνάγοντα (Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 7 καὶ 13 σ. 278).

25. Βλ. π.χ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 5 στίχ. 10 σ. 55 (ἔτ. 1056).

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΑ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΟΝ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

§ 11. Οί μάρτυρες

Τὴν βάσιν τῆς ρυθμίσεως τῶν θεμάτων τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ ἐμμάρτυρον μέσον ἀποδείξεως κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους ἀπετέλεσαν αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων αἰώνων θεσπισθεῖσαι διατάξεις. Εἰς τοὺς ἐν Ἀνατολῇ τεθέντας κανόνας προσετέθησαν τὸ ἀργότερον κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα διὰ τῆς δυνάμει τοῦ καν. 2 Πενθ. ρητῆς εἰσαγωγῆς των αἱ δυτικῆς προελεύσεως διατάξεις τοῦ πλουσίου εἰς δικονομικοὺς ὁρισμοὺς κώδικος κανόνων τῆς ἀφρικανικῆς Ἐκκλησίας. Αἱ τοιούτοτρόπως διαμορφωθείσαι ἀρχαὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας ὑπέστησαν τὴν κατ' ἐπανάληψιν διαπιστωθεῖσαν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιστοίχων ὁρισμῶν τοῦ κοσμικοῦ δικαίου, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἐκτίθενται κατωτέρω. Πάντως δεόν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ ἐν πολλοῖς διάφορος ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἀντιμετώπισις τῶν ποικίλων ἐπὶ μέρους θεμάτων δὲν ἤρκεσε νὰ μεταβάλῃ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν ἀρχικὴν μορφήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δίκης¹.

Πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν διατάξεων αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ἀποδεικτικὸν μέσον², κατέχει ἐκείνη, δι' ἧς ἀποκλείεται ἡ ἐπὶ τῆς καταθέσεως ἐνὸς μόνον μάρτυρος στήριξις τῆς ἀποφάσεως. Ἡ βιβλικὴ αὕτη ἐπιταγή, ἡ ὁποία δὲν στερεῖται γενικωτέρας σημασίας διὰ τὴν καθόλου ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν, δοθέντος ὅτι, ὡς ἤδη ἐγγράφη τάνωτ' (§ 9), δι' αὐτῆς εἰσάγεται περιορισμὸς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δικαστοῦ περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀποδεικτικῶν στοιχείων, ἐφαρμοσθεῖσα ἀρχικῶς κατὰ γράμμα, δὲν ἐδημιούργησεν ἐρμηνευτικὰς δυσχερείας. Σὺν τῇ παρόδῳ ὅμως τοῦ χρόνου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑπὸ τοῦ κοσμικοῦ δικαίου γινομένης διαφοροποιήσεως³, κατηργήθη ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἐκ-

1. Βλ. τὰ περὶ τῶν μαρτύρων ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δίκῃ τῆς πρωίμου βυζαντινῆς περιόδου παρὰ Τρωϊάνω σ. 98 ἐπ.

2. Οἱ μάρτυρες ἐθεωροῦντο τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀποδεικτικὸν μέσον. Ἐνίοτε εἶναι ὁ ὅρος ταυτόσημος πρὸς αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν. Βλ. π.χ. ἐπιστ. 161 τοῦ Φωτίου, ἐκδ. Βαλέττα σ. 498¹⁵⁻¹⁶ καὶ σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς καν. 9 Νεοκαισ. κατωτ. σημ. 7. Ὡς ἤδη ἐξετέθη, δὲν φαίνεται νὰ ὑπελείποντο ἐν τῇ πράξει κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν οἱ μάρτυρες τῶν ἐγγράφων. Ἐπίσης οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ περιορισμὸς τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀξίας τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαφορᾶς. Βλ. καὶ Ch. Fragistas, Le témoignage dans le procès civil en droit byzantin ἐν La preuve (= Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XVI), Bruxelles 1965, σ. 623.

3. Τὰς εἰς τὸν τομέα τοῦ ἀστικοῦ δικονομικοῦ δικαίου παρατηρηθείσας διακυμάνσεις βλ. παρὰ Ch. Fragistas, ἐνθ' ἀν. σ. 616 - 623. Πρβλ. καὶ Dölger, Der Beweis σ. 607 - 608. Ἀνάλογον διάκρισιν ποιεῖται, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, καὶ ὁ Ζάκων Σούντι Λιούντεμ (ἄρθρ. 7α): «Περισσότερον παντὸς ἄλλου πρέπει εἰς πᾶσαν ἐριδα ὁ ἡγεμὼν καὶ ὁ δικαστὴς μὲ πᾶσαν προσοχὴν καὶ ὑπομονὴν νὰ ἐξετάζουν, καὶ νὰ μὴ δικάζουν ἄνευ μαρτύρων, ἀλλὰ νὰ ἀναζητοῦν φιλαλήθεις μάρτυρας, φοβουμένους τὸν Θεόν, ἐντίμους καὶ μὴ ἔχοντας οὐδεμίαν ἐχθραν, οὔτε πονηρίαν, οὔτε μίσος, μήτε φιλονείκους, μήτε φιλέριδας, ἀλλὰ μαρτυροῦντας μὲ φόβον πρὸς τὸν Θεόν καὶ χάριν καὶ τῆς ἀληθείας Του. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν μαρτύρων νὰ εἶναι περὶ τοὺς ἑνδεκα, καὶ πλέον

κλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀκολουθούμενη πρακτικῇ ἢ ἐνιαία ἀντιμετώπισις τοῦ θέματος καὶ προσηρμόσθη ὁ διὰ τὴν διάγνωσιν ὠρισμένης ὑποθέσεως ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς μαρτύρων πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς λεπτομερῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον διακρίσεων. Οὕτω κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγκαιούντων μαρτύρων κυμαίνεται ἀναλόγως τῆς ἀξίας τοῦ ἐπιδίκου ἀντικειμένου ἀπὸ δύο ἕως πέντε ⁴. Ἐπὶ δικῶν ὅμως ἀναφερομένων εἰς τὸν *status libertatis* ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐλευθερίας ὁ ἀριθμὸς τῶν τριῶν μαρτύρων κατὰ ρητὴν ἐπιταγὴν τοῦ καν. 85 Πενθ. ⁵. Εἰς τὸν τομέα τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δικαιοσύνης ἀπαιτοῦνται πέντε μάρτυρες διὰ τὴν ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου ἀπόδειξιν κατηγορίας διατυπωθείσης κατ' ἐπισκόπου ⁶ ἢ διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπὸ κληρικοῦ παντὸς βαθμοῦ τελέσεως ἀδικήματος συνεπαγομένου τὴν ποινὴν τῆς καθαιρέσεως ⁷.

τοῦ ἀριθμοῦ τούτου· καὶ εἰς τὰς μικρὰς ἔριδας ἀπὸ ἐπτὰ μέχρι τριῶν καὶ οὐχὶ ὀλιγώτεροι τοῦ ἀριθμοῦ τούτου». Τὴν ἀπόδειξιν τοῦ χωρίου τούτου ὁμολογεῖ εἰς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ συνάδελφον κ.Χ. Παπαστάθην, ὅστις καὶ μετέφρασεν αὐτὸ ἐν τῇ ἐκδόσει J. V a š i c a, *Literární památky epochy velkomoravské*, Πράγα 1966, σ. 149-169.

4. Βλ. τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 75 'Αποστ. ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 97 ¹¹⁻¹⁷: «Ἐπὶ γὰρ δύο, ἢ τριῶν μαρτύρων, φησὶ, πᾶν ῥῆμα ἀποθῆσθαι. Πλὴν τοῦτο μὴ ἀδιαστίχτως νοήσης· ἀλλ' εἰπὲ κατὰ τὴν νομικὴν ἀκρίβειαν, ὡς, εἰ πᾶν χρηματικὴ ἐστὶν ἡ αἰτίασις, καὶ μέχρι λίτρων μίας, δύο μάρτυρες πιστοὶ καὶ ἐντιμοὶ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου ἐνωμότως μαρτυροῦντες ἀρκέσουσιν· εἰ δὲ μέχρι πεντήκοντα λιτρῶν, τρεῖς· εἰ δὲ τούτων ἐπέκεινα, πέντε».

5. «Ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων βεβαιουῖται πᾶν ῥῆμα», γραφικῶς παρελάβομεν τοὺς οὖν ὑπὸ τῶν οἰκείων δεσποτῶν ἐλευθερουμένους δούλους ἐπὶ τρισὶ μάρτυσι τῆς τοιαύτης τιμῆς ἀπολαύειν διοριζόμεθα, οἳ τὸ κῆρος παρόντες τῇ ἐλευθερίᾳ προσοίσουσι, καὶ τὸ πιστὸν ἐξ ἑαυτῶν τοῖς γενομένοις παρέξουσιν». Ἡ διάταξις περιελήφθη καὶ ἐν τῇ 'Εκλογῇ 8, 1, ὡς καὶ ἐν Νεαρᾷ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης (J.G-R. I σ. 48 ¹⁶, Reg. 358). Ἐρμηνεύων ὅμως ὁ Βαλσαμὼν τὸν ἀνωτέρω κανόνα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς γενικὰς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαρτύρων ἐν πολιτικαῖς δίκαις διατάξεις (Βασ. 21, 1, 11 σχόλια) ὑπεστήριξεν, ὅτι διὰ τὴν ἐπὶ δικαστηρίου ἀπόδειξιν τῆς ἀπελευθερώσεως δούλου ἀρκοῦν καὶ δύο μάρτυρες (Σύντ. τ. 2 σ. 499 ²⁶ - 500 ⁹).

6. Βλ. τὴν εἰς τὸν καν. 75 'Αποστ. ἐρμηνείαν τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 2 σ. 97 ¹⁷⁻¹⁹: «εἰ δ' οὐκ ἐστὶ χρηματικὴ ἡ αἰτίασις, ἀλλὰ ἐγκληματικὴ, διὰ πέντε μαρτύρων πιστῶν, καὶ ἐντίμων, ὁμνούντων, ἢ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου αἰτίασις ἀποδείκνυται». Τοῦτο πάντως φαίνεται νὰ εἶναι προῖον μεταγενεστέρως ἐξελίξεως, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ἀποσπάσματος ἐπιστολῆς τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον Α' ἐκδεδομένης ὑπὸ J a g e r (L' A b b é), *Histoire de Photius* ², Paris 1854, σ. 447: «...ἀλλὰ καὶ μάρτυρες μὲν παρ' ἡμῖν, καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν κανόσι μέχρι τριῶν ἀριθμούμενοι ἂν ἄλλως ἀδιάβλητοι τύχωσιν, ἱκανοὶ πιστώσασθαι τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς ἐπισκόπου ληφθῶσιν ἐπὶ κλημὰ παρ' ἄλλοις δὲ ἂν μὴ τὸν ἐβδομήκοντα δῆμον τὸ τῶν μαρτύρων ὑπερεκπέση πλῆθος, ἀνέγκλητος ὁ κατηγορούμενος, καὶ ἐπ' αὐτοφώρῳ ληφθῇ ἀπολύεται».

7. Βλ. τὴν διατύπωσιν τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 9 Νεοκαισ. (Σύντ. τ. 3 σ. 86 ⁶⁻⁸): «...διὰ τὸ μηδὲνα καθαιρεῖσθαι, εἰμὴ διὰ φανερῶν ἀποδείξεων, ἡγουν διὰ καταθέσεως μαρτύρων πέντε ὁμνούντων». Περισσότερον ἐπιφυλακτικὸς εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 75 'Αποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 97 ³⁻⁶): «Οἶμαι δὲ νῦν ἐπὶ κατηγορίαις, ἐξ ὧν ἔκπτωσις τοῦ οἰκείου βαθμοῦ τοῖς ἱερωμένοις ἐπάγεται, μὴ τοὺς δύο ἀρκεῖν μάρτυρας, καὶ πιστοὶ ὧσι καὶ ἀνεπίληπτοι». Χαρακτηριστικὴ διὰ τὰς κατὰ τόπους κρατούσας εἰδικωτέρας συνθήκας ὡς πρὸς τὸν διὰ τὴν ἐκδοσιν καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἀπαιτούμενον ἀρι-

Αἱ βάσεις τῆς διακρίσεως τῶν μαρτύρων εἰς ἱκανοὺς καὶ ἀνικάνους ἐτέθησαν διὰ τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης περιόδου θεσπισθεισῶν ἐν Ἀνατολῇ κανονικῶν διατάξεων, αἵτινες καὶ ὥρισαν τὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινήθησαν ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία τε καί, ἐπιφυλασσομένων τῶν ἐκ τῶν ἰδιαζουσῶν τυχόν τοπικῶν συνθηκῶν πηγαζουσῶν ἐνίοτε παρεκκλίσεις⁸, νομολογία καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν χρονικὴν περίοδον. Αἱ ἐν τινὶ μέτρῳ ἀτελεῖς καὶ ἐν πολλοῖς λίαν γενικῶς διατετυπωμέναι διατάξεις τοῦ καν. 75 Ἀποστ. καὶ τοῦ Β' βιβλίου τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζοντο τὰ ἀνίκανα πρὸς μαρτυρίαν πρόσωπα⁹, συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ καν. 131 Καρχ.¹⁰, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς καν. 8, 19, 128 καὶ 129 τῆς αὐτῆς συνόδου. Οἱ κανόνες οὗτοι εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως διὰ παραπομπῆς εἰς τὰς περὶ τῆς ἀνικανότητος πρὸς τὸ κατηγορεῖν διατάξεις (βλ. σχετικῶς ἀνωτέρω § 3), ἀποκλείουν τῆς μαρτυρίας τοὺς μὴ χριστιανούς, τοὺς αἰρετικούς, τοὺς σχισματικούς, τοὺς ὑπὸ ἀφορισμὸν τελοῦντας, τοὺς μήπω συμπληρώσαντας τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας¹¹, τοὺς δούλους¹², τοὺς ἀτίμους καὶ τοὺς κατὰ τὸ πολιτειακὸν δίκαιον μὴ δεκτοὺς εἰς κατη-

θμὸν μαρτύρων εἶναι ἡ τελευταία φράσις τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ ὑποσημειώσει καταχωριζομένης ἐπιστολῆς τοῦ Φωτίου.

8. Ἐξ ἀποφάσεως τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Μᾶρ Γρηγορίου (τέλη Ζ' αἰ.) δημοσιευμένης ἐν *Saatchian, Syr. Rechtsbücher II* ἀρ. IV α. 7³¹, 9³², προκύπτει ὅτι κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς ἐν λόγῳ ὑποθέσεως ἀφορώσης εἰς διαφορὰν μεταξὺ μόνης καὶ τῶν κληρονόμων ἀποβιώσαντος ἡγουμένου, ἐζητάσθησαν ὡς μάρτυρες μὴ χριστιανοί. Ὁ ἐνδόξη δὲ τοῦ ἐγγράφου (σ. 182 ἐπ.) ἀμφιβάλλει ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ μουσουλμάνων. Καὶ τοῦτον, ἐφ' ὅσον ἦσαν εὐσεβεῖς καὶ ἔντιμοι, ἐπετράπη ἡ ἐξέτασις ἐν πάσης φύσεως δίκαις, ἔστω καὶ ἀνδρῶν οὗ ἡ ἀπόδειξις ἦτο χριστιανός, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ εἰρημένου πατριάρχου. Βλ. § 76 τοῦ κώδικος τοῦ πατρ. Τιμοθέου (αὐτόθι σ. 107). Περαιτέρω μαρτυρεῖται ἐν συνοδικῇ ἀποφάσει ἐκδοθείσῃ ἐπὶ πατρ. Ἀλεξίου Στουδίτου (*Ficker, Erlasse* σ. 39²²⁻²³, *Grumel* 846, ἔτ. 1039), ὅτι ἐν Μελιτηνῇ ἐσημειοῦντο συχνάκις παραβάσεις τῆς διατάξεως τῆς ἀπαγορευούσης τὴν κατὰ ὀρθοδόξων μαρτυρίαν αἰρετικῶν. Κατὰ πᾶσαν ὁμῶς πιθανότητα τοῦτο παρατηρεῖτο μόνον κατὰ τὴν ἐνώπιον τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων διαδικασίαν.

9. Ἐκ τοῦ ἀνωτ. σημ. 3 παρατιθεμένου ἄρθρου τοῦ Ζάκον Σούντι Λιούντεμ διαπιστοῦται ἐκδηλὸς ἐπίδρασις τῶν κανονικῶν τούτων διατάξεων ἐπ' αὐτοῦ.

10. «Μάρτυρας δὲ εἰς μαρτυρίαν μὴ εἰσδέχεσθαι τοὺς μηδὲ πρὸς κατηγορίαν εἰσδεχθῆναι παραγγελθέντας, ἡ ἔτι μὴν οὖς αὐτὸς ὁ κατήγορος ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου προσκομίσει. Μαρτυρία δὲ ἐντὸς κείρας ἐνιαυτῶν δεκατεσσάρων μὴ προσδεχθεῖη».

11. Τὸ ὄριον τῆς ἐκ τῆς ἡλικίας μαρτυρικῆς ἀνικανότητος ἀνεβιβάσθη βραδύτερον εἰς τὸ 20ὸν ἔτος, ὡς διδάσκει ὁ Βαλσαμὼν ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 131 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 601³⁴ - 602¹¹): «Τοῦ δὲ παρόντος κανόνος λέγοντος, τοὺς ἥττονας τῶν ιδ. ἐνιαυτῶν μὴ μαρτυρεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐπέκεινα τούτου τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ κ. κεφ. τοῦ α. τίτ. τοῦ κα. βιβλίου λέγοντος οὕτω ῥητῶς, Ὁ κατήγορος οὐ δύναται καλεῖν εἰς μαρτυρίαν τὸν δημοσίως κατηγορούμενον, οὔτε τὸν ἥττονα τῶν εἴκοσιν ἐτῶν, ἐρωτήσῃ τις, τίτι προσέχειν ὀφείλομεν; Καὶ δοκεῖ μοι μᾶλλον τῷ νόμῳ εἰς γὰρ μαρτυρίαν ἐγκληματικῆς ὑποθέσεως, ὁ ἥττων τῶν εἴκοσιν ἐνιαυτῶν καὶ ἐπέκεινα τῶν ιδ. χρόνων ὑπάρχων, οὐκ ἔστι παραδεκτός, ὡς μηδὲ βεβηκὸς ἔχων φρόνημα. Ἔστι δὲ καὶ ὁ νόμος κατὰ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ κανόνος, διὰ τὸ μετὰ χρόνους πολλοὺς τῆς παρούσης συνόδου δεχθῆναι τοῦτον εἰς τὴν τῶν βασιλικῶν ἀνακάθαρσιν».

12. Ἡ πλήρης μαρτυρικὴ ἀνικανότης τῶν δούλων καθιερώθη ἐν τῷ κοσμικῷ δικαίῳ πολὺ βρα-

γορίαν. Τὰ διὰ τῆς τελευταίας ταύτης διατάξεως ἀποκλειόμενα τῆς μαρτυρίας πρόσωπα εἶναι πολυάριθμα¹³. Εἰς ταῦτα περιλαμβάνονται μεταξύ ἄλλων αἱ γυναῖκες¹⁴, οἱ πένητες¹⁵ καὶ οἱ ἄρχοντες καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας των¹⁶. Πάντων τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων προσώπων ἡ ἀνικανότης εἶναι ἀπόλυτος, διότι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν κανόνων¹⁷ εἰσαγομένης ἐξαιρέσεως σκοπεῖται μόνη ἡ ἀναπλήρωσις τῆς ἐλλειπούσης ἱκανότητος πρὸς τὸ κατηγορῆσαι, ὡς ἂν πρόκειται περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς πράξεως ἀδικηθέντος. Σχετικὴ ἀντιθέτως εἶναι ἡ ἀνικανότης τῶν «οἰκειακῶν»¹⁸ τοῦ φέροντος τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως, τὴν ὁποίαν καθιεροῖ ὁ καν. 131 Καρχ. Ἡ τὴν σχετικὴν ἀνικανότητα τῶν πρότερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δικασάντων κληρικῶν δεχομένη ἄποψις δὲν φαίνεται νὰ εὐρίσκη ἔρεισμα ἐν ταῖς πηγαῖς τοῦ δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας¹⁹.

δύτερον, ἤτοι διὰ τῆς Νεαρᾶς 49 τοῦ Λέοντος Σ' (ἐκδ. Noailles - Dain σ. 191 ἐπ.). Ἐν τούτοις ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διατάξεως ταύτης δὲν ὑπῆρξεν ἀνεξείρετος. Βλ. Ch. Fragistas, ἐνθ' ἀν. σ. 623 - 625, ἐνθα μνημονεύεται χωρίον τῆς Πείρας (30, 75 ἐν J.G-R. IV σ. 135).

13. Βλ. ἀπαρίθμησιν τούτων ἀνωτ. § 3.

14. Τὴν ἀρχικῶς περιορισμένην ἀνικανότητα τῶν γυναικῶν πρὸς τὸ μαρτυρῆσαι (Βασ. 21,1, 17) ἐγενίκευσεν ἡ Νεαρὰ 48 τοῦ Λέοντος Σ' (ἐκδ. Noailles - Dain σ. 189 ἐπ.), ἐπιτρέψασα τὴν μαρτυρίαν τούτων ἐπὶ θεμάτων περιεχομένων εἰς τὸν κύκλον τῶν βιωτικῶν αὐτῶν σχέσεων, περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατος ἡ προσήκουσα ἀπόδειξις μαρτυρίας (κατὰ τὴν Ἐπαναγωγὴν 12, 18 καὶ τὴν Εἰσαγωγὴν αὐτῆς 10, 20 μόνον ἐπὶ θεμάτων τῆς ἐκκλησίας, πλέον εὐρεῖα εἶναι ἡ δικαιοσύνη ἐν Synopsi minor M 16). Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁμῶς ἀποκλείεται «ἡ φανερώς πόρον ποιούμενη ἐκ τοῦ σώματος» (Βασ. 21, 1, 3 § 5). Ἡρβλ. καὶ Ch. Fragistas, ἐνθ' ἀν. σ. 626 - 627.

15. Βλ. τὴν ἀνωτ. ἐν § 3 σημ. 14 μνημονευμένην μελέτην τοῦ Μ. Τουρτόγλου.

16. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ περὶ ἀνικανότητος τῶν ἀρχόντων διατάξεις δὲν ἐλαμβάνοντο σοβαρῶς ὑπ' ὄψει. Οὕτω κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Νικήτα Παφλαγόνος (βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. PE' στ. 517 D) μεταξύ τῶν ἐπὶ τῆς Πρωτοδευτέρας συνόδου ἐξετασθέντων κατὰ τοῦ πατρ. Ἰγνατίου μαρτύρων περιλαμβάνοντο καὶ συγκλητικοί. Ἐπίσης ἀμφισβητηθείσης τῆς ἐγκυρότητος τοῦ γάμου τοῦ αὐτοκρ. Νικηφόρου Β' Φωκᾶ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς ἐνεκα πνευματικῆς συγγενείας, κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου διεξαχθεῖσαν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ πατρ. ΚΠ. Πολυεύκτου καὶ ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως «ἐνὸρκους αὐτῷ πίστει παρέσχετο» (Ζωναρᾶς XVI 24, 21: III 500¹⁰ ἀντιθέτως οἱ Σκυλ. - Κεδρ. II 352²⁰ καὶ Μιχ. Γλυκ. IV 569²¹ παρασιωποῦν τὸ γεγονός).

17. Καν. 6 Β' Οἰκ., 129 Καρχ. Βλ. καὶ ἀνωτ. § 3 σημ. 17.

18. Τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐννοίας ταύτης ἐπιχειροῦν οἱ σχολιασταὶ ἐρμηνεύοντες τὸν κανόνα τοῦτον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἀντιστοιχοῦς διατάξεις τοῦ κοσμικοῦ δικαίου. Οὕτω γράφει ὁ Ζωναρᾶς ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 601⁵⁻¹¹: «οἰκειακοὶ δὲ εἰσιν οἱ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Οὐ πάντας δὲ τοὺς τοιούτους κωλύουσιν οἱ νόμοι μαρτυρεῖν, ἀλλὰ τινες, ἡγουν ὑπεξουσίους αὐτοῦ τοῦ παράγοντος αὐτούς, ἢ ὑποχείριους εὐτελεῖς, καὶ προστάσσεσθαι δυναμένους, καί, εἰ μὴ πείθονται, κολαζομένους· εἰ δὲ ἀξιόλογοι εἴεν ὑποχείριοι, οἷον ἱερεῖς, ἢ διάκονοι, ἢ γραμματικοί, καὶ ὅσοι τούτοις ὅμοιοι, οὐκ ἀπρόσδεκτοι ἔσονται πρὸς μαρτυρίαν». Τούτων δὲν ἀφίσταται καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Βαλσαμῶνος, ἐνθα ἐπὶ πλέον παρατίθενται καὶ τὰ οἰκεῖα χωρία τῶν Βασιλικῶν (αὐτόθι σ. 601²³⁻³⁴). Τὴν κατηγορίαν, κατὰ συνέπειαν δὲ καὶ τὴν μαρτυρίαν, τῶν ἰδίων ἀπελευθέρων εἰδικώτερον ἀποκρούει καὶ ὁ καν. 129 Καρχ. Τῶν «οἰκειακῶν» ὅμως τοῦ καθ' οὗ ἡ ἀπόδειξις οὐδεμία διάταξις ἀπαγορεύει τὴν ἐξέτασιν, ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν συντρέχει λόγος ἀνικανότητος ἢ ἀπαλλαγῆς αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὴν δίκην τοῦ πατρ. ΚΠ. Ἰωάννου Ζ' τοῦ Γραμματικοῦ εἰς τοὺς μάρτυρας κατηγορίας περιλαμβάνοντο καὶ οἱ ὑπηρέται του (Θεοφ. Συνεχ. IV 3: 151¹², ΨΣυμ. Μάγ. 648²²).

19. Τὴν γνώμην ταύτην διετύπωσεν ὁ Ράλλης, Ἐκκλ. ποιν. δίκαιον σ. 552 ἐπ., ἐπικαλού-

Παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀνωτέρω, ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας θεσπισθέντας ἢ ἀποδεκτοὺς γενομένους, λόγους ἀπολύτου ἢ σχετικῆς ἀνικανότητος τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαιοδοτικὰ ὄργανα ἐφήρμοζον, παρὰ τὴν ἔλλειψιν νομοθετικῆς προβλέψεως, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν διατάξεων τῆς πολιτειακῆς νομοθεσίας ἐν ᾧψει τῆς ἐνώπιον τῶν κοινῶν ποινικῶν δικαστηρίων διαδικασίας καθιερουμένους²⁰. Ἡ τοιαύτη *de facto* εἰσαγωγή τῶν κοσμικῶν διατάξεων εἰς τὸ δικονομικὸν δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχεν ἐπιβοηθητικὸν χαρακτήρα, διότι ἐν περιπτώσει συγκρούσεως αὐταὶ κατίσχυον ὥς μεταγενέστεραι τῶν προγενεστέρων κανονικῶν διατάξεων²¹. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν γίνονται δεκτοὶ ὡς μάρτυρες μεταξὺ ἄλλων οἱ φίλοι τοῦ ἀποδεικνύοντος, ὡς καὶ οἱ διατελοῦντες ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν του²², καὶ ἀντιστοίχως οἱ ἐχθροὶ τοῦ καθ' οὗ ἡ ἀπόδειξις²³ (διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπεκλείετο τῆς κατὰ τινος μαρτυρίας ὁ ἤδη μαρτυρήσας ποτὲ κατ'

μενος, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς, ἄσχετον πηγὴν (αὐτόθι σημ. 21). Τὸ θέμα τοῦτο φαίνεται κατ' ἀρχὴν ρυθμίζων ὁ καν. 59 Καρχ. (ὁ Milasch σ. 686 σημ. 28 ὑπολαμβάνει ὅτι ὁ κανὼν ἀφορᾷ εἰς τοὺς περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν κατωτέρα δικαστικῇ ἀρχῇ μαρτυρήσαντας). Ἐν πρώτοις ὁμῶς διὰ τοῦ κανόνος τούτου δὲν ἐτέθη δίκαιον, ἀλλ' ἐξεδόθη, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἢ εὐχή, ὅπως ἐκδώσῃ διάταξιν ἀπαλλάττουσαν τὰ ἐν αὐτῇ ἀναφερόμενα πρόσωπα τῆς πρὸς μαρτυρίαν ὑποχρεώσεως (βλ. σχολίον Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 601¹⁹⁻²³). Περαιτέρω ὁ κανὼν αὗτος ἀφορᾷ ἀσφαλῶς εἰς τὴν μαρτυρίαν ἐνώπιον τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων καὶ οὐχὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔα ἔκριναν εἰς δεύτερον βαθμὸν ὑπόθεσιν, ἐφ' ἧς ἐξεδόθη δικαιοδικὴ ἀπόφασις ἐκκλησιαστικοῦ δικαιοδοτικοῦ ὁργάνου. Κατ' αὐτῆς ὁμῶς δὲν χωρεῖ, ὡς γνωστὸν, ἄσκησις ἐφέσεως. Οὕτω καὶ J o a n n o u E. P. σ. 296 ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ εἰρημένου κανόνος. Πάντως ἡ ἄποψις, ὅτι ὅσοι τὰ μέλη ἐκκλησιαστικοῦ τινος δικαστηρίου νὰ παρίστανται παραλλήλως καὶ ὡς μάρτυρες κατὰ τὴν δήλωσιν βουλήσεως προσώπου τινὸς πρὸς πιστοποίησιν ἐν καιρῷ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ. Βλ. κατὰ ταῦτα A. C h r i s t o p h i l o p o u l o s, Zu P. Nessana Inv. Nr. 14 ἐν Sav. - Zeitschr., Rom. Abt. 65 (1947) 354 ἀποκρούοντα τὴν γνώμην τοῦ Steinwenter, Ehescheidung σ. 418, ἣν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ A. M e r k l e i n, Das Ehescheidungsrecht nach den Papyri der byzantinischen Zeit (Diss. Erlangen - Nürnberg 1967) σ. 43, ὅτι οἱ εἰς τὸν P. Ness. III 57 (= P. Nessana Inv. Nr. 14) ἐμφανιζόμενοι ἑπτὰ μάρτυρες συνιστοῦν πιθανῶς ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον.

20. Τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 131 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 601¹⁹⁻²³) : «Καὶ ὁ μὲν κανὼν τούτους καὶ μόνους ἀπαραδέκτους πρὸς μαρτυρίαν εἶναι φησὶν ὁ δὲ α' τίτλος τοῦ κα' βιβλίου τῶν βασιλικῶν, καὶ ἐτέρους διαφόρους εἰς μαρτυρίαν ἐγκληματικοῦ δικαστηρίου ἀποπέμπεται καὶ ἀνάγνωθι τὸν τοιοῦτον τίτλον».

21. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἀνωτ. ἐν σημ. 11 παρατιθέμενον σχολίον τοῦ Βαλσαμῶνος (Σύντ. τ. 3 σ. 601³⁴ - 602¹¹).

22. Βασ. 21, 1, 6 (= Πρόχ. Νόμος 27, 25 = Ἐπαναγωγή 12, 9 = Epanagoge aucta 10, 10) καὶ 29. Τοιαύτη μομφὴ διευτυπώθη ὑπὸ τῶν Ἰγνατιανῶν κατὰ τῶν ἐναντίων τοῦ πατρ. Ἰγνατίου ἐπὶ τῆς Πρωτοδευτέρας συνόδου ἐξετασθέντων μαρτύρων. Βλ. Λίβελλον Θεογνώστου εἰς ὄνομα Ἰγνατίου ἐν M a n s i XVI στ. 300 AB : «τίνες οὗτοι; καὶ τίς πιστεύσει αὐτοῖς; ποῖος δὲ κανὼν παρακελεύεται μάρτυρας τὸν κρατοῦντα παράγειν;».

23. Βασ. 21, 1, 3. Βλ. καὶ 21, 1, 20 § 3. Πρβλ. καὶ Ἐκλογὴν 14, 7 — Πρόχ. Νόμον 27, 8 καὶ 15 — Ἐπαναγωγήν 12, 2 — Ἐπιτομὴν νόμων 13, 16 — Ecloga privata aucta 15, 11 — Epanagoge aucta 10, 2.

αὐτοῦ, διότι ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἐλογίζετο ἐχθρός του ²⁴), οἱ συγγενεῖς ἐξ αἵματος κατ' εὐθείαν γραμμὴν ²⁵, οἱ ἐν ποινικῇ δίκῃ γενικῶς καταδικασθέντες, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπελεύσεως ἀτιμωτικοῦ ἀποτελέσματος, ὡς καὶ οἱ κρατούμενοι ²⁶. Ἰδιαιτέρα, ὡς εἰκός, μνεῖα γίνεται περὶ τῶν ἐπὶ δωροδοκία ἢ δωροληψία κατακριθέντων ²⁷. Ἄγνωστος εἰς τοὺς κανόνας εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν ὁρισμῶν τοῦ κοσμικοῦ δικαίου δημιουργουμένη κατηγορία τῶν ἀπαλλασσομένων μαρτύρων ²⁸. Οὕτω δύνανται νὰ ἀρνηθοῦν ἀζημίως τὴν κατάθεσιν τῶν οἱ μέχρις ὁρισμένου βαθμοῦ συγγενεῖς ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας τοῦ καθ' οὗ ἡ ἀπόδειξις, ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συνδεόμενοι διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ *patronatus*, οἱ παρήλικες, οἱ ἀσθενεῖς, οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἀπουσιάζοντες εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ἡ αὐτὴ διάταξις ποιεῖται μνεῖαν καὶ τῶν κληρικῶν. Οὗτοι ὅμως ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι προκειμένης ἐκκλησιαστικῆς δίκης ἀπαλλάσσονται τῆς πρὸς μαρτυρίαν ὑποχρεώσεως ²⁹, ἐξαιρουμένης ἐκείνης, καθ' ἣν πρόκειται νὰ καταθέσουν γεγονότα, τὰ ὅποια ἐπληροφορήθησαν κατὰ τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως ³⁰.

Ἐνίστε οἱ κανόνες δὲν περιορίζονται εἰς τὴν ἀπαίτησιν ἀξιοπίστων μαρτύ-

24. Βασ. 21, 1, 22 — Πρόχ. Νόμος 27, 20 (πρβλ. ὁμοίως καὶ 27, 20) — Ἐπαναγωγή 12, 12 (πρβλ. καὶ 12, 13) — Ἐπιτομὴ νόμων 12, 23 — *Epanagoge aucta* 10, 13 (πρβλ. καὶ 10, 14). Εἶναι ὁμοίως εὐνόητον ὅτι δὲν κωλύονται οἱ ἐκ ἐξετασθέντων μάρτυρες νὰ ἐξετασθοῦν κατὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εἰς νέαν δίκην ἔχουσαν ὁμοίως τὸ αὐτὸ, ὡς καὶ ἐκ προηγουμένης, ἀντικείμενον. Τοῦτο μαρτυρεῖται ὅτι συνέβη κατὰ τὰς δίκας τοῦ Ἀλέξανδρου Νικαίας. Βλ. ἐπιστολὴν τούτου ὑπ' ἀριθ. 10 στίχ. 15 - 20 ἐν *Dagrouzès*, *Épistolographie*, 86. Τότε ὁμοίως ἐπιβάλλεται ἡ παραβολὴ τῶν διαδοχικῶν καταθέσεων, διότι ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ περιπτώσει ὁ Ἀλέξανδρος προσάπτει βαρεῖαν μομφὴν κατὰ τῶν μαρτύρων γράφων, ὅτι ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν των καταθέσεων οὐδὲν ἤξευραν, κατὰ τὴν δευτέραν, γενόμενοι ἐν τῷ μεταξύ ἐξάρχοντες, γνωρίζουν τὰ πάντα.

25. Βασ. 21, 1, 8 καὶ 32. Πρβλ. καὶ Ἐκλογὴν 14, 2 — Πρόχ. Νόμον 27, 27 — Ἐπαναγωγή 12, 6 — Ἐπιτομὴν νόμων 13, 25 — *Ecloga privata aucta* 15, 3 — *Epanagoge aucta* 10, 6.

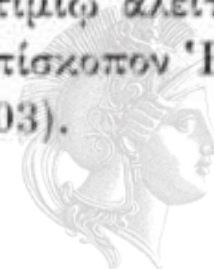
26. Βασ. 21, 1, 3 § 5 (= Πρόχ. Νόμος 27, 24 = Ἐπαναγωγή 12, 17 = Ἐπιτομὴ νόμων 13, 22 = *Epanagoge aucta* 10, 19). Πρβλ. καὶ θέματα 12, 13 καὶ 20 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτλου.

27. Βασ. 21, 1, 3 § 5 (= Πρόχ. Νόμος 27, 24 = Ἐπαναγωγή 12, 7 = Ἐπιτομὴ νόμων 13, 22 = *Epanagoge aucta* 10, 8) καὶ 21, 1, 14.

28. Οὗτοι χαρακτηρίζονται ἐν ταῖς πηγαῖς ὡς «ἐξκουσατευόμενοι» μάρτυρες. Περὶ τούτων βλ. Βασ. 21, 1, 1 σχόλια 4 καὶ 7, ὡς καὶ θέματα 4, 7 καὶ 18 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτλου.

29. Περὶ «ἐξκουσίας» τῶν κληρικῶν ὁμιλεῖ ὁ Ἀριστηνὸς ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 59 Καρχ. ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 464 ³¹, περὶ οὗ βλ. ἀνωτ. σημ. 19. Ὁ Ράλλης, Ἐκκλ. ποιν. δίκαιον σ. 557 ἐπισημαίνει μὲν, εἰ καὶ διὰ μὴ ἀνελλιποῦς παραθέσεως τῶν πηγῶν, τὴν κατὰ τὸ κοσμικὸν δίκαιον ἀνικανότητα τῶν μοναχῶν πρὸς μαρτυρίαν καὶ τὴν εὐχέρειαν τῶν κληρικῶν νὰ ἀπαλλάξωσι τῆς συναφοῦς ὑποχρεώσεως, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπιφύλαξιν διατυπώνει ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δικονομίᾳ κρατοῦντα.

30. Οὕτως ἡρμηνεύθη ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος ἡ διάταξις τοῦ καν. 122 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 604 ¹²⁻²¹): «Σημειῶσαι τὸν παρόντα κανόνα διὰ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς δεχομένους ἀνθρώπων λογισμοὺς μοναχοὺς, καὶ μαρτυροῦντας κατὰ τῶν λεγομένων ποιῆσαι πρὸς αὐτοὺς ἐξομολόγησιν τοῦ ἁμαρτήματος. ... Ὁ μέντοι ἁγιώτατος πατριάρχης κυρὸς Λουκάς ἐπιτιμίᾳ ἀλειτουργγησίας καθυπέβαλε τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Γηροτρόφου, τὸν γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον Ἡρακλείας, τοιοῦτόν τι μαρτυρήσαντα κατὰ πνευματικοῦ παιδὸς αὐτοῦ» (*Grumel* 1103).

ρων³¹ πρὸς βεβαίωσιν τοῦ ἀποδεικτέου θέματος, ἀλλὰ καθορίζουν καὶ τὸν κύκλον τῶν προσώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων δέον οὗτοι νὰ ληφθοῦν. Οὕτω κατὰ τὸν καν. 26 Καρχ. μόνον διὰ τῶν γειτνιόντων ἐπισκόπων δύναται ἐπίσκοπός τις νὰ ἀποδείξη ἐνώπιον τῆς ἐπαρχιακῆς συνόδου τὴν ὑπαρξιν ἀφεύκτου ἀνάγκης, ἥτις τὸν ἤγαγεν εἰς τὴν ἄνευ τῆς ὑπὸ τοῦ κανόνος προβλεπομένης ἀδείας ἐκποίησησιν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οὐχὶ σπανίως ὁ περιορισμὸς τοῦ κύκλου τῶν προσώπων, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται οἱ μάρτυρες, προκύπτει ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐκδικαζομένης ὑποθέσεως³².

Παρὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἰδιωτικῶν γνώσεων τοῦ δικαστοῦ³³, τὸ φαινόμενον τῆς ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ συμπτώσεως τῶν ἰδιοτήτων μάρτυρος καὶ δικαστοῦ, ἀπαντῶν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἐξακολουθεῖ νὰ παρατηρῇται, ἐπεκτεινόμενον ἤδη καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπιλύσεως ἰδιωτικῶν διαφορῶν³⁴, καὶ κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους³⁵ ὑπὸ τὰς αὐτὰς εἰδικωτέρας προϋποθέσεις καὶ συνθήκας, αἵτινες καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν αὐτοῦ διεπιστώθησαν³⁶. Οὐχὶ σπανίως καταθέτουν ὡς μάρτυρες καὶ πρόσωπα παρέχοντα παρὰ τῷ δικαστηρίῳ βοηθητικὰς ὑπηρεσίας περὶ γεγονότων, ἅτινα περιῆλθον εἰς γνῶσιν των κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων³⁷.

Ἐξετάσεις μαρτύρων πραγματοποιοῦνται ἐνώπιον τῶν ἐν εὐρείᾳ ἐν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

31. Καν. 75 Ἀποστ. Εἰς γενικότητα ἐκτιλοῦνται ἐπίσης καὶ αἱ περὶ τῆς προσωπικότητος τῶν μαρτύρων διατάξεις τοῦ δικαίου τῆς νεστοριανῆς Ἐκκλησίας. Βλ. §§ 10 καὶ 14 τοῦ κώδικος τοῦ πατρ. Τιμοθέου (780 - 823) ἐν S a c h a u, *Syr. Rechtsbücher* II σ. 65 καὶ 69, ὡς καὶ § 77 τοῦ κώδικος τοῦ πατρ. Mār Jesubarnun (823 - 824) αὐτόθι σ. 153). Πρβλ. καὶ ἀπόφασιν ἀρ. XXIII τοῦ πατρ. Mār Chenānischō (686 - 693, 694 - 701) (αὐτόθι σ. 45⁶).

32. Οὕτω πιθανὸν νὰ ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιλογή τῶν μαρτύρων μεταξὺ τῶν κατοίκων ὠρισμένης περιοχῆς. Βλ. ἐπιστ. 124 τοῦ πατρ. Νικολάου Α' Μυστικοῦ πρὸς τὸν Γρηγόριον Ἐφέσου ἐν P.G. PIA' στ. 341 D 2: «Καὶ φαμεν μὴ τὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς μαρτυρίαν, εἴτε τῶν χειρόνων, εἴτε τῶν ἀμεινόνων ἐστὶ παρέργως ἀκοῦσαι, μηδὲ παρὰ ἀνθρώπων τῶν ἐξ ἐπὶ πολλῆς αὐτὸν γινωσκόντων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας, ἐν ᾗ καὶ τὴν γένεσιν ἔσχε καὶ ἀνατέθραπται, καὶ τῶν ἀκριβῶς εἰδόντων τὴν ἐκείνου πολιτείαν καὶ βιοτήν».

33. Βλ. ἄνωτ. § 9 σημ. 8.

34. Βλ. Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 23 - 28 σ. 49 (ἔτ. 1016).

35. Κατὰ τὴν 5ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 καταθέτουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας, ὅτι δὲν ἔλαβε χώραν ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ τοῦ Φωτίου, ἀνατρεπομένου οὕτω τοῦ περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἰσχυρισμοῦ τούτου (M a n s i XVI στ. 341 C). Μεταξὺ τῶν κατὰ τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος προσαχθέντων ἀποδεικτικῶν στοιχείων περιλαμβάνετο καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἐκ τῶν δικαστῶν μητροπολίτου Δυρραχίου. Βλ. τὸ ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειίου ἐκδοθὲν συνοδικὸν σημείωμα (G r u m e l 1015, ἔτ. 1144) ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 91⁴⁻⁵.

36. Βλ. σχετικῶς T ρ ω ῖ ᾱ ν ο ν σ. 101 - 102.

37. Ἡ κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. 869/70 ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις περὶ ἐπιβολῆς ἀναθέματος εἰς τὸν Θεόδωρον Κρίθινον (M a n s i XVI στ. 142 D, 389 D) ἐστηρίχθη εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀπεσταλμένων διὰ τὴν κλήτευσίν του, ὅτι οὗτος ἐμμένει εἰς τὰς αἰρετικὰς δοξασίας του (αὐτόθι στ. 141 A, 388 D).

νοία διοικητικῶν ὀργάνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκτὸς δίκης κατὰ τὴν διερεύνησιν θεμάτων τινῶν, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας ἡ χρῆσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου³⁸. Δέον νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, δοθέντος ὅτι σιωπῶντων τῶν κειμένων οὐδεὶς λόγος δικαιολογεῖ τὴν ἀντίθετον ἐκδοχὴν, ὅτι καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐφηρμόζοντο πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ μαρτύρων ἐκτεθέντα.

§ 12. Ἡ διεξαγωγή τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως

Ἡ παροῦσα παράγραφος περιλαμβάνει τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐξῆς εἰδικωτέρων ζητημάτων : τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξετάσεως τῶν μαρτύρων. Κατὰ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ διεξαγωγή τῶν ἀποδείξεων δὲν ἀποχωρίζεται τῶν λοιπῶν φάσεων τῆς διαδικασίας, ὁ καθορισμὸς τοῦ τόπου, ἐνθα πραγματοποιεῖται ἡ ἐξέτασις τῶν μαρτύρων, οὐδεμίαν δυσχέρειαν δημιουργεῖ. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ τὸν κανόνα. Ἐὰν ὅμως αἱ ἐν τῇ ἑδρᾷ τοῦ καθ' ὕλην καὶ κατὰ τόπον ἀρμοδίου ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου κρατοῦσαι συνθῆκαι, ἰδίως ἔνεκα τῆς πιθανότητος βιαίων ἐκδηλώσεων τοῦ πληθους¹, θέτουν ἐν κινδύνῳ τὴν ὁμαλὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης γενικῶς, εἰδικωτέρον δὲ τὴν ἐμφάνισιν καὶ ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων θιγέον τῶν διαδίκων. ὁ καν. 30 Καρχ. παρέχει εἰς τοῦτον τὸ δικαίωμα, νὰ ζητήσῃ τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης εἰς ἕτερον τόπον δι' αὐτοῦ καθοριζόμενον, οὐχὶ μακρὰν κείμενον, «ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν αὐτῷ δυσχέρεια μάρτυρας προσκομίσαι»². Ἐὰν ἡ κατοικία τῶν ἐξεταστέων μαρτύρων εὐρίσκεται εἰς ἱκανὴν

38. Οὕτω κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ αὐτοκρ. Ἰωάννου Α' Τζιμισκῆ (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. § 5 σημ. 91) ἐν Meyer, Haupturkunden σ. 146⁴, ἐπιτρέπεται εἰς ἀγνώστους ἱερεῖς ἢ τέλεσις λειτουργίας μόνον κατόπιν συστατικοῦ γράμματος τοῦ ἐπισκόπου ἢ «βεβαίας μαρτυρίας καὶ ἀληθοῦς». Ἐπίσης ἐν περιπτώσει ἀμφισβητήσεως τῆς βαπτίσεως νηπίου, ἐν ἐλλείψει «βεβαίων μαρτύρων» δέον κατὰ τὸν καν. 72 Καρχ., οὗ τὸ περιεχόμενον ἐπανέλαβεν ὁ καν. 84 Πενθ., νὰ τελεῖται τὸ μυστήριον. Ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 84 Πενθ. (Σύντ. τ. 2 σ. 498⁴⁻²³), τοιαύτη ἔρευνα διεξήχθη ποτὲ ἐνώπιον τοῦ πατρ. Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη (1157 - 1169/70, Grumel 1088). Πρβλ. καὶ ἀνωτ. § 9 σημ. 21 τοὺς ὅρους ἐκποιήσεως κινητῶν πραγμάτων τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης.

1. Περίπτωσιν ἀσκήσεως πιέσεως ἐπὶ τῶν μαρτύρων διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ παράγοντος τούτου πληροφορούμεθα ἐξ ἐπιστολῆς δημοσιευομένης ὑπὸ Μ. Τρόυ, Περί Εὐθυμίου Νέων Πατρῶν τοῦ Μαλάκη ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρείας 5 (1900) 203⁸⁵⁻⁸⁷. Ὁ ἱεράρχης οὗτος γράφων πρὸς τὸν μητροπ. Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτην ἀποδίδει τοιαύτας ἐνεργείας εἰς τὸν ὑπόδικον ἐπίσκοπον Εὐρίπου Βαλσάμ.

2. Ὁ κανὼν ὅμως οὗτος δὲν ἐφαρμόζεται κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους εἰμὴ προκειμένου περὶ τῶν ἐπισκοπικῶν δικαστηρίων, ὡς φρονεῖ ὁ Βαλσαμῶν ἐρμηνεύων τοῦτον ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 382²⁵⁻³¹ : «Οἶμαι δέ, ὅτι ταῦτα χώραν οὐκ ἔχουσιν εἰς τὰ πατριαρχικὰ δικαστήρια, ὅτι οὐδεὶς δύναται φόβον προβαλέσθαι ἐνθα ἡ ἐξουσία τῆς πατριαρχικῆς μεγαλειότητος ὑπερβαίνει πᾶσαν δυναστείαν· ἀλλ' εἰς ἐπισκοπικὰ εὐτελεῖ δικαστήρια τὰ τοῦ κανόνος ἐκληφθήσεται, ὅπου καὶ ἡ τοῦ δικαστοῦ καὶ ἡ τῶν ἀντιδίκων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάστασις ἐστὶν εὐχερής».

ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ δικαστηρίου, δὲν εἶναι δὲ δι' οἷονδήποτε λόγον δυνατὴ ἢ μετακίνησις αὐτῶν, οὐδὲ κρίνεται σκόπιμος ἢ κατόπιν παραπομπῆς ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει διεξαγωγή τῆς διαδικασίας ἐνώπιον δικαιοδοτικοῦ ὀργάνου τοῦ τόπου τῆς κατοικίας των (κατὰ τὰ εἰδικώτερον ἀνωτ. §§ 5, ἰδίᾳ σημ. 100, καὶ 6, ἰδίᾳ σημ. 25, ἐκτιθέμενα), τότε ἡ ἐξέτασις των πραγματοποιεῖται ἐν τῷ τόπῳ τῆς κατοικίας των ἐνώπιον ἐνὸς ἢ πλειόνων μελῶν τοῦ δικαστηρίου³ ἐπὶ τοῦτο μεταβαινόντων ἐκεῖσε ἢ ἐτέρων ἀπεσταλμένων τοῦ δικαστηρίου⁴. Περὶ τῆς δυνατότητος τῆς ἐμφανίσεως τῶν μαρτύρων ἐνώπιον ἀρχῆς τινος τοῦ τόπου τούτου μόνον ἐνδείξεις ἀνευρίσκομεν ἐν ταῖς πηγαῖς⁵.

Ἐνίοτε ἡ διεξαγωγή τῆς διὰ μαρτύρων ἀποδείξεως λαμβάνει μὲν χώραν ἐν τῇ ἑδρᾷ τοῦ δικαστηρίου, ἐκτὸς ὅμως τοῦ χώρου, ἐνθα τοῦτο συνεδριάζει. Τοῦτο παρατηρεῖται κυρίως⁶ κατὰ τὴν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ἐχουσῶν ὡς ἀντικείμενον ἀκίνητον πρᾶγμα, ὅποτε ἡ ἐξέτασις τῶν μαρτύρων πραγματοποιεῖται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ ἐπιδίκου πράγματος⁷ συνδυαζομένη μετ' αὐτοψίας, εἴτε ὁλοκλήρου τοῦ δικαστηρίου, εἴτε μέρους αὐτοῦ. Εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις, καθ' ἃς οἱ μάρτυρες δὲν

3. Κατὰ τὴν 12ην συνεδρίαν ἀποστέλλει ἡ ζ' Οἰκ. Σύνοδος πρὸς τὸν Μακάριον Ἀντιοχείας ἐπιτροπὴν ἐκ μελῶν τῆς, ἵνα λάβῃ κατὰθεσὶν τῶν (Μακαρίων) σ. 544 Ε ἐπ.). Ὡς προκύπτει ἐκ συνοδικῶν σημειώματός τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρλου τοῦ Ὁσίου (Σύντ. τ. 5 σ. 84 ff-84, G r u m e l 1011, ἐτ. 1143) κατὰ τὴν πρώτην σύγκλησιν ἐπὶ τῆς ὑπόθεσεως τῶν ἀποσταλῶν Σαμίμων Κλήμεντος καὶ Βαλβίσσης Λεοντίου ἀνετέθη εἰς τὸν κατὰ τὸν ἀρμόδιον μητροπολίτην Τυάων ἡ διεξαγωγή ἐπιτοπίου ἐξετάσεως. Κατὰ τὴν ἐπομένην συνεδρίαν προσήχθη ὑπὸ τοῦ «κανονικοῦ» τοῦ εἰρημένου μητροπολίτου ἑγγραφον (βλ. ἑτεροῦ συνοδικῶν σημείωμα τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου, αὐτόθι σ. 86³⁻⁴, G r u m e l 1012), τὸ ὁποῖον ἐξωτερικῶς φαίνεται ὅτι ἦτο συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἀναφορᾶς, ἐφ' ᾧ καὶ φέρεται ὡς «ἀποσταλὲν παρὰ τῶν ἐποίκων τῆς ἐνορίας» (βλ. τρίτον σημείωμα τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου ἐν Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βογομιλικὰ σ. 722²¹⁻³⁸, G r u m e l 1014). Προφανῶς τοῦτο περιεῖχε τὰς καταθέσεις τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιτοπίου ἐξετάσεως ἀκουσθέντων μαρτύρων.

4. Βλ. σχετικὰ παραδείγματα ἀνωτ. § 9 σημ. 41.

5. Ὑπὸ τοῦ D ö l g e r, Aus den Schatzkammern ἀρ. 109 σ. 296 - 297 ἐκδίδεται ἐν «ἑγγραφον ἐκμαρτυρίας» τοῦ ἔτους 1008 ἀποκείμενον ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς μονῆς Ἰβήρων, ἥτοι πρωτόκολλον μαρτυρικῆς ἐξετάσεως πέντε κληρικῶν, οἵτινες προφανῶς ἠδυνάτουν νὰ ἐμφανισθοῦν αὐτοπροσώπως. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου δὲν προκύπτει τὸ δικαστήριον, διὰ τὸ ὁποῖον τοῦτο προωρίζετο. Ἡ φύσις ὅμως τῆς διαφορᾶς καθιστᾷ σφόδρα πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τοῦτο ἦτο ἐκκλησιαστικόν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εὐρισκόμεθα πρὸ παραδείγματος ἐξετάσεως μαρτύρων ἐνώπιον καθ' ὕλην ἀρμοδίου ὀργάνου τοῦ τόπου τῆς κατοικίας των. Πρβλ. καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ G. Ferrari dalle S p a d e, Formulari notarili inediti dell' età bizantina ἐν τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Scritti giuridici, τ. I, Milano 1953, σ. 342 ἀρ. 5 δημοσιευόμενον ὑπόδειγμα τοιούτου ἐγγράφου ἐκ τοῦ εἰς τὸ μέσον τοῦ II' αἰ. ἀναγομένου cod. Vat. gr. 867, ὡς καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ σχόλια τοῦ ἐκδότου ἐν σ. 396 § 34.

6. Οὐχὶ ὁμως καὶ ἀποκλειστικῶς, διότι εἶναι δυνατόν ἢ μὴ ἐμφάνισις νὰ ὀφείλεται εἰς ἄλλους λόγους. Διὰ τὴν ἀνωτ. ἐν σημ. 3 μνημονευθεῖσαν περίπτωσιν τοῦ Μακαρίου Ἀντιοχείας βλ. ἀνωτ. § 9 σημ. 38.

7. Βλ. π.χ. Actes de Zographou ἀρ. 4 στίχ. 22-23 σ. 10 (ἔτ. 1051), Actes de Xéropotamou ἀρ. 6 στίχ. 17 - 18 σ. 61 (ἔτ. 1081). Πρβλ. καὶ Actes de Saint - Nicolas de Donnoso ἀρ. 3 στίχ. 16 - 24 σ. 46 (ἔτ. 1042).

ἐξητάζοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου διεξαγομένης διαδικασίας, οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφερον εἰς γνῶσιν τοῦ δικαστηρίου τὸ περιεχόμενον τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων διὰ γραπτῶς⁸ ἢ προφορικῶς⁹ ὑποβαλλομένης ἀναφορᾶς. Τὴν προφορικὴν κατάθεσιν μάρτυρος ἀδυνατοῦντος νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἔνεκεν ἀσθενείας ἀντικαθίστα, ὡς ἔκ τινος δικαστικῆς ἀποφάσεως προκύπτει, ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐγγράφως συντεταγμένης καταθέσεώς του¹⁰. Οὐδὲν ἐκώλυεν, ὡς εἰκός, ὅπως κατὰ τὴν ἐκδίκασιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τινῶν μὲν ἐκ τῶν μαρτύρων ἡ ἐξέτασις πραγματοποιηθῇ κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, ἐτέρων δὲ ἐμφανιζομένων αὐτοπροσώπως ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀκροαματικῆς διαδικασίας¹¹.

Ἐξ ἐπόψεως χρονικῆς τὸν κανόνα ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὴν κυρίαν διαδικασίαν ἐξέτασις τῶν μαρτύρων. Ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ κατὰ τὸ στάδιον τῆς προδικασίας πραγματοποίησις τῆς¹². Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ χρόνος τῆς λήψεως τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων τελεῖ ἐν ἀναγκαίᾳ συναρτήσῃ πρὸς τὸν τόπον αὐτῆς, ὑφιστάμενος τὰς ἐπιδράσεις τῶν αὐτῶν, ὡς καὶ οὗτος, παραγόντων.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἐξετάσεως τῶν μαρτύρων ἡ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου πενιχρότης τῶν πηγῶν τῆς ἐρευνωμένης περιόδου¹³ δὲν ἐπιτρέπει εἰμὴ τὴν ἐπὶ μεμονωμένων ζητημάτων συναγωγὴν συμπερασμάτων. Διὰ τὴν ἐν τινι μέτρῳ κάλυψιν τοῦ εἰς τὴν συστηματικὴν διαπραγματεύσιν τοῦ ὅλου θέματος ἀνακύπτοντος κενοῦ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν τῆς προῖμου βυζαντινῆς περιόδου γραφέντα¹⁴.

8. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ P. Pesyathias 15 (Ζ' αἰ.) ἡ διενεργήσασα τὴν ἐξέτασιν ἐπιτροπὴ ἀπέστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀρμόδιον ἐπισκόπον (βλ. σχετικῶς ἄνωτ. § 9 σημ. 41). Διὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐγγράφου, τοῦ περιέχοντος τὰς ἐναντίον τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου γενομένας καταθέσεις ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειίου βλ. ἄνωτ. σημ. 3.

9. Οὕτως οἱ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ Μακαρίου Ἀντιοχείας ὑπὸ τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀποσταλέντες (Mansi XI στ. 545 BC).

10. Actes de Saint - Nicolas de Donnoso ἀρ. 3 στίχ. 29 σ. 48 (ἔτ. 1042): «οἱ δὲ ἀνάγωντες ἐζητοῦσαν μάρτυρα τοῦ ἐπομόσαι τὸν παπᾶν Φίλιππον, μὴ πεισθέντες εἰς τοὺς λό[γους τῶν] ἐπομοσάντων εἰς τὰ τοιαῦτα ἀμπέλια· (καὶ) κειμένου αὐτοῦ ἐν νόσω βαρυτάτῳ ἐξ ἡδίας αὐτοῦ χειρὸς ἐγγράφως ἀπεγράψ[.....] αὐτοῦ μεθ' ὅρκου ὅτι· Μά τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν λέγω (καὶ) οὐ ψεύδομαι, ὅτι...» καὶ στίχ. 35: «Ἀκροώντων (καὶ) παρόντων τοῦ ὅρκου Μάρκου τοῦ εὐλαβεστάτου καθηγουμένου.....καὶ λειπῶν πλείστῳ(ν),...».

11. Κατὰ τὴν δίκην τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου (βλ. ἄνωτ. σημ. 3 καὶ 8) πλὴν τῶν ἐγγράφων μαρτυριῶν ὁ συλλέξας τὸ ἀποδεικτικὸν ὑλικὸν μητροπολίτης Τυάνων Βασίλειος προσήγαγε καὶ μάρτυρας. Βλ. τὸ σχετικὸν συνοδικὸν σημείωμα ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 85³⁰⁻³² ὡς συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου - Κερμέως, Βογομιλικὰ σ. 721³⁶⁻⁴² (Grunmel 1012, 1 Ὀκτ. 1143).

12. Τὸ μόνον παράδειγμα, ὅπερ ἀπαντᾷ ἐν ταῖς πηγαῖς, προέρχεται ἐκ τῆς δίκης τοῦ Ἰωάννου Εἰρηنيκοῦ (βλ. σχετικῶς ἄνωτ. § 9 σημ. 27).

13. Ἐκ τῶν πληρεστέρων εἶναι αἱ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς 13ης καὶ 14ης συνεδρίας τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου περιλαμβανόμεναι μαρτυρικαὶ ἐξετάσεις (Mansi XI στ. 577 AB, 589 BC, 593 A-596 D).

14. Βλ. Τρωϊάνον σ. 103 - 104.

Ἡ πηγή τῆς γνώσεως τοῦ μάρτυρος, σημαντικὸν κριτήριον πρὸς στάθμισιν τῆς ἀξιοπιστίας του, εἴτε κατατίθεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου¹⁵, εἴτε τονίζεται ὑπὸ τοῦ προσάγοντος αὐτὸν κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς σχετικῆς πρὸς τὸ δικαστήριον αἰτήσεως¹⁶. Ἡ διὰ μέσου τῶν ἀντικρουομένων χωρίων τῶν πηγῶν διαπιστωμένη ἀβεβαιότης τῶν πρώτων αἰώνων ὡς πρὸς τὸ ἐπιτρεπτὸν ἢ μὴ τῆς ὀρκίσεως τῶν μαρτύρων, καὶ δὴ τῶν κληρικῶν, ἦρθη κατόπιν τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀντιλήψεως, ὅτι ὁ ὄρκος τῶν μαρτύρων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐκ τούτων κληρικῶν, δὲν ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῆς κανονικῆς νομοθεσίας. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς δικαστηριακῆς πρακτικῆς δὲν εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ Ζ' αἰῶνος¹⁷, ἀλλ' ἡ προσπάθεια θεωρητικῆς θεμελιώσεως ἀπαντᾷ μόλις περὶ τὸν ΙΒ' ¹⁸. Ἡ διὰ τοῦ ὄρκου γινομένη ἐπὶ κλήσις τοῦ Θεοῦ καλύπτει τὴν ἀλή-

15. Λεπτομερῶς κατατίθεται ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν τῆς Σ' Οἰκ. Συνόδου ἐξετασθέντων Γεωργίου μοναχοῦ, Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου καὶ Σεργίου διακόνου (Mansi XI στ. 593 Α - 596 D). Βλ. καὶ τὸ ὑπὸ τινος ἐπιφύλαξιν ἀνωτ. ἐν σημ. 5 ἀναφερόμενον ἔγγραφον τῆς μονῆς Ἰβήρων στίχ. 36 - 37 σ. 297: «ἀναβῆναι ὅσα καὶ μένουμε καὶ παρὰ τοῦ πατρός μου ἀκήκοα καὶ ὁκεῖνος ὀφθαλμῶς ἐώρακα...».

16. Βλ. ἐν τῇ αὐτῇ ὡς ἄνω (σημ. 3 καὶ 11) ἀντὶ τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου τὰ γραφόμενα περὶ τινος μάρτυρος: «...ἐνώπιον ἡμῶν τὴν σήμερον παρεστήσατο τὸν τῆς κατ' αὐτὸν τυγχάνοντα ἐνορίας εὐλαβῆ (Παπαδόπουλος - Κεραμέας, Βογομιλικά σ. 721⁹ add.: κληρικὸν αὐτοῦ Λεοντα, τὸν καὶ παρὰ τοῦ Λεοντίου χειροτονηθέντα, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν ὡς καὶ ἀκριβῶς εἰσὸτα τὰ κατ' αὐτοῦ καὶ ἐξελέγχεν αὐτοῦ τὰν ἀλήθειαν ἐλέον ἱσχυρόντα) (Σύντ. τ. 5 σ. 85¹⁰ - 86¹¹).

17. Κατὰ τὰς 13ην καὶ 14ην συνεδρίας τῆς Σ' Οἰκ. Συνόδου ὁ διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Ἐκκλησίας ΚΠ. Γεώργιος ἐξητάσθη ὡς μάρτυς καὶ κατέθεσεν ἐνόρκως πρῶτον, ὅτι κατὰ τὴν ἐρευνάν του εἰς τὸ χαρτοφυλακεῖον δὲν ἀνεῦρε λιβέλλους περὶ μιᾶς ἐνεργείας καὶ θελήσεως ἀπευθυνομένων πρὸς τοὺς πατρ. ΚΠ. Θωμᾶν, Ἰωάννην καὶ Κωνσταντῖνον (Mansi XI στ. 577 B) καὶ δεύτερον, ὅτι οὕτω παρέλαβεν, ὡς τότε ἐσφύζοντο, τὰ πρακτικὰ τῆς Ε' Οἰκ. Συνόδου (αὐτόθι στ. 589 BC). Ἐνόρκως ἐξητάσθησαν—ὑπὸ δικαστηρίου ἀγνώστου συνθέσεως—οἱ μάρτυρες, κληρικοί, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, καὶ κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῆς κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Κωνσταντίνου Β' κατηγορίας (Θεοφ. 439², Νικηφ. Ἰστ. 74²², Ζωναρᾶς XV 7,22 : III 277¹), ὡς καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς τοῦ μεγάλου παλατίου ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου συγκροτούμενου δικαστηρίου κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἐγκυρότητος τοῦ γάμου τοῦ αὐτοκρ. Νικηφόρου Β' Φωκᾶ ἐπὶ πατρ. Πολυεύκτου (Σκυλ. - Κεδρ. II 352²⁰ - 353², Μιχ. Γλυκ. IV 569⁹⁻¹², Ζωναρᾶς XVI 24, 21 : III 500¹²). Ἐπίσης ἐκ συνοδικοῦ σημειώματος τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξειίτου (Grumel 1012, ἔτ. 1143) προκύπτει, ὅτι κατὰ τὴν ἐνώπιον πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου διαδικασίαν οἱ μάρτυρες (καὶ οἱ κληρικοί), κατέθετον ἐνωμότως. Βλ. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, Βογομιλικά σ. 722⁵ (τὸ σχετικὸν χωρίον παρατίθεται ἀνωτ. § 9 σημ. 24). Τέλος ἡ διάταξις τῆς Ἐπαναγωγῆς 9, 12 (= Epanagoge aucta 10, 47) προβλέπει καὶ ἐνορκὸν μαρτυρικὴν κατάθεσιν τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων. Δέον ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν τῷ ἐγγράφῳ, περὶ οὗ ἡ σημ. 5, οἱ μάρτυρες καταθέτουν οὐχὶ ἐνόρκως, ἀλλ' «ἐπὶ θεῷ μάρτυρι» (στίχ. 14, 39) ἢ «μετὰ φόβου θεοῦ καὶ ἀληθείας» (στίχ. 19, 22, 28), ἥτοι κατὰ τὸν ἐν τῇ Νεαρᾷ τῆς αὐτοκρ. Εἰρήνης (J.G-R. I σ. 47⁴¹ - 48¹, Reg. 358) προβλεπόμενον τύπον.

18. Βλ. σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ' 1 (Σύντ. τ. 1 σ. 168¹⁸⁻²²): «Οὐχ εὐρίσκω νόμον ἢ κανόνα κωλύοντα, ἢ ἐπιτρέποντα τοὺς κληρικοὺς ὁμνύειν, μήποτε οὖν ἡ παροῦσα νομοθεσία ἀπεῖδε πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐν εὐαγγελίοις εἰρημένον περὶ τοῦ μὴ ὁμνύειν τινά, καὶ ἀντὶ τῆς ἀγίας γραφῆς νόμου καὶ κανόνος ἐμνήσθη». Βλ. καὶ σχόλιον τοῦ αὐτοῦ εἰς Νομοκ. ΙΔ' τίτλ. Θ'

θειαν τοῦ περιεχομένου τῆς ἀμέσως ἐπακολουθούσης καταθέσεως τοῦ μάρτυρος. Κατὰ συνέπειαν ἐν περιπτώσει νέας ἐξετάσεως τοῦ αὐτοῦ μάρτυρος, δεόν οὗτος νὰ ὀρκισθῇ ἐκ νέου¹⁹. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὅρκου τοῦ μάρτυρος ὑποκαθίσταται ἐνίοτε ἐπιτίμιον ἀπαγγελλόμενον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου—ἐφ' ὅσον ἡ ἐξέτασις λαμβάνει χώραν ἐνώπιον αὐτοῦ—κατὰ τοῦ μάρτυρος, ἐὰν οὗτος ἤθελε καταθέσει ἀναληθῶς²⁰. Ἐκ τοῦ ἐν τισι χωρίοις τῶν πηγῶν διασωθέντος τύπου τοῦ ὅρκου²¹ συνάγεται ὅτι οὗτος ἦτο κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν παράδοσιν ὑποσχετικός²². Ἐνταῦθα δεόν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις αἱ περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν μαρτύρων ἀρχαὶ τοῦ κοσμικοῦ δικαίου ἐπηρέαζον κατὰ πλεον ἄμεσον τρόπον τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, δοθέντος ὅτι κατ' αὐτὴν ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα προκύψαντα κατὰ τὴν διαδικασίαν ἐνώπιον κοινοῦ ποινικοῦ δικαστηρίου²³. Προκει-

27 (αὐτόθι σ. 203 ἐπ.), ὅπερ ὅμως ἀφορᾷ εἰς ἕτερον θέμα ὀρκοδοσίας. Καὶ ἐκ τοῦ σχολίου τοῦ αὐτοῦ ἐρμηνευτοῦ εἰς τοὺς καν. 75 Ἀποστ. (Σύντ. τ. 2 σ. 97¹⁵, ¹⁹) καὶ 9 Νεοκαισ. (Σύντ. τ. 3 σ. 86⁸) συνάγεται ὅτι αἱ ἐνώπιον ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων γινόμεναι καταθέσεις εἶναι ἐνορκοί. "Ὁρκον δεόν νὰ παρέχουν οἱ μάρτυρες καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Νικήτα Ἡρακλείας ἐν P.G. ΡΙΘ' στ. 936 D. "Ἀλλωστε ὁ ὅρκος τῶν ἐπισκόπων εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ ἐτέρων περιπτώσεων. Βλ. ἐν συνοδικῷ τόμῳ τοῦ πατρ. Μιχαὴλ Γ' τοῦ Ἀγγιᾶλου (Grumel 1120, 24 Μαρτ. 1171) ἐκδοθέντι ὑπὸ Α. Ραυλόν ἐν Viz. Vostok. 2 (1895) 391 - 393 (= Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς ἀναρχιερατικῆς, τ. 4, ἐν Πετροπόλει 1897 [ἀνατύπ. Bruxelles 1963], σ. 109 - 113) περὶ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν ἀνερχομένων εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν ὄρνον νὰ δίδουν ὅρκον πίστεως εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

19. Βλ. σχετικὸν παράδειγμα κατὰ σελ. 21.

20. Βλ. τὸ ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' τοῦ Ἀγγιᾶλου γινόμενον συνοδικὸν σημείωμα ἐπὶ τῇ καταδίκῃ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ (Grumel 1110, ἐτ. 1170) ἐν Petit, Documents ἀρ. IV σ. 492⁵⁻⁹: «...καὶ μετεπέμφθη ὁ τοιοῦτος κύρ Παῦλος, ...καὶ μὲν τοι καὶ ἀφίκετο, καὶ μετ' ἐπιτιμίου τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐρωτηθεὶς εἴρηκεν ὅσα δῆτα καὶ εἴρηκεν καὶ αὐτοῦ τοῦ Εἰρηνικοῦ κατ' ἐνώπιον». Βλ. ἀνωτ. § 5 σημ. 67 τὴν ἀπαγγελίαν ἀναλόγου ἐπιτιμίου καὶ ἐν συνοδικῷ σημειώματι τοῦ πατριάρχου Νικολάου Γ' Γραμματικοῦ. Πρβλ. καὶ Dölger, Der Beweis σ. 605.

21. Βλ. ἐν Mansi XI στ. 577 B τὸν ἐνώπιον τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου δοθέντα ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ χαρτοφύλακος Γεωργίου (ἀνωτ. σημ. 17) ὅρκον: «καὶ ἀψάμενος τῶν προκειμένων ἀχράντων τοῦ Θεοῦ λογίων Γεώργιος ὁ θεοσεβέστατος διάκονος, καὶ χαρτοφύλαξ ὥμοσεν οὕτως· μὰ τὰς ἀγίας γραφὰς ταύτας, καὶ τὸν Θεὸν τὸν λαλήσαντα δι' αὐτῶν, ...». Πρβλ. αὐτόθι στ. 589 B καὶ ἕτερον ὅρκον τοῦ αὐτοῦ μάρτυρος, ὡς καὶ τὸν ἑγγραφὸν ὅρκον τοῦ πατρ. Φιλίππου ἐν Actes de Saint-Nicolas de Donoso ἀρ. 3 στίχ. 31 σ. 48.

22. Βεβαιωτικὴ ἀντιθέτως εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἐν τῇ Συρορρωματικῇ νομοβίβλῳ ἀπαντῶντος ὅρκου τῶν μαρτύρων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται κατὰ τὸν L. Mittels, Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs, Leipzig 1891 (ἀνατύπ. Hildesheim 1963), σ. 519 ἐπ. (ἐνθα καὶ αἱ σχετικαὶ παραπομπαὶ εἰς τὰς πηγάς), εἰς ἐλληνικὴν ἐπίδρασιν.

23. Τοῦτο δεικνύει ἡ ἀνεπιτυχὴς προσπάθεια, ὅπως κατὰ τὴν δίκην τοῦ κόμητος τῆς Ἀνατολῆς Ἀνατολίου, τελούντος ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς εἰδωλολατρείας, συγκεντρωθῇ ἀποδεικτικὸν ὕλικόν δυνάμενον νὰ στηρίξῃ κατηγορίαν ἐπὶ συνεργείᾳ μετ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ πατρ. Ἀντιοχείας Γρηγορίου Β' (Εὐαγγρίου, Ἑκκλ. ἱστ. V 18: 213²⁹, Νικηφ. Καλλ. Ξανθ., Ἑκκλ. ἱστ. XVIII 4: 333 C 4).

μένου όμως περί μαρτυρικῶν καταθέσεων εἶναι ἄγνωστον ἐὰν ἀπητεῖτο νέα ἐμφάνισις τῶν μαρτύρων καὶ ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου.

§ 13. Ἡ ὁμολογία

Ἐκ τῆς ἐν ταῖς πηγαῖς ἀνευρέσεως τῆς ὁμολογίας, ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου, ἐν ἀντιπαραθέσει πρὸς τὸν καθ' ὅλου ἔλεγχον τῆς κατηγορίας¹ συνάγονται δύο τινά. Τοῦτο μὲν ἡ ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νομοθέτου ἀποδιδομένη εἰς τὴν ὁμολογίαν σημασία, τοῦτο δὲ ἡ πλήρης ἀποδεικτικὴ δύναμις αὐτῆς, ἐφ' ὅσον γίνεται ἐπὶ δικαστηρίου. Συνέπειαν τούτου ἀποτελεῖ ἡ ἐνίστε ἐκδηλὸς προσπάθεια τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων, ὅπως ἐξασφαλίσουν τὴν ὁμολογίαν τοῦ κατηγορουμένου παρὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ ἐτέρων ἀποδεικτικῶν μέσων². Ὡς εἶναι εὐνόητον κατὰ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ τοιούτου σκοποῦ θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ μέσα ἀσφαλῶς μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὰς προβλέψεις τοῦ νομοθέτου³. Ἡ ἄσκησις ἐν τούτοις πίεσεως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος τοῦ ὑπαίτιου τῆς διαπράξεως ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος δέον νὰ μὴ θεωρηθῇ ὡς συνιστάσα ὑπέρβασιν τῶν θεμιτῶν ὁρίων⁴.

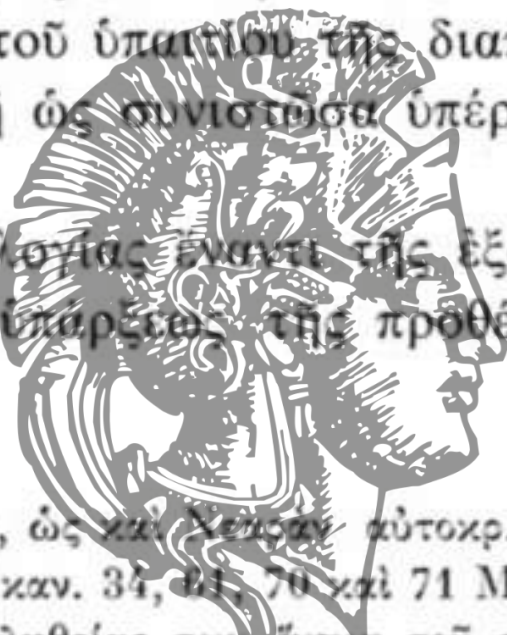
Ἡ ὑπεροχὴ τῆς δικαστικῆς ὁμολογίας ἐναντι τῆς ἐξωδίκου προέρχεται ἐκ τῆς παρὰ τῇ πρώτῃ τεκμαιρομένης ὑπάρξεως τῆς προθέσεως πρὸς τὸ ὁμολο-

1. Βλ. καν. 74 Ἀποστ. καὶ 9 Νεοκαισ., ὡς καὶ Νεώτερον αὐτοκρ. Ἡρακλείου (ἔτ. 629) ἐν J. G-R. I σ. 38³⁵⁻³⁷ (Reg. 199). Πρβλ. καὶ καν. 34, 41, 70 καὶ 71 Μ. Βασιλείου.

2. Χαρακτηριστικά, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀληθείας τῶν ἔνεκα τοῦ πολεμικοῦ χαρακτήρος τῆς πηγῆς ταύτης, εἶναι τὰ ἐν τῷ βίῳ Ἰγνατίου ἐν P.G. PE' στ. 521 CD γραφόμενα, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐν τῇ Πρωτοδευτέρᾳ συνόδῳ διαδραματισθέντα: «μετὰ ταῦτα...βία τῆς τοῦ ἁγίου χειρὸς ὁ Μωροθεόδωρος κρατήσας, καὶ χάρτην λαβὼν, ἔπηξε ὡς δι' αὐτοῦ σταυρόν, ἐν καὶ ἀναγαγὼν ἐπιδέδωκε Φωτίῳ. Ὁ δὲ τὸν σταυρὸν λαβὼν, ἐξ ἑαυτοῦ ὑπέγραψεν οὕτως: «Ἰγνάτιος ἀνάξιος Κωνσταντινουπόλεως ὁμολογῶ ἀψηφίστως εἰσελθεῖν, καὶ τὰ ἔτη ταῦτα οὐχ ἡγιάζον, ἀλλ' ἐτυράννουν». Ἡ σύνταξις τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου δέον, παρὰ τὰς ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὰς ἀλληλοσυγκρουόμενας πληροφορίας τῶν πηγῶν καὶ τὰς τυχόν ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν φύσιν του, νὰ θεωρηθῇ βεβαία. Βλ. τὰς παρατηρήσεις ἐν G r u m e l 455. Δέον πρὸς τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἶχε προηγηθῇ ἡ ἐκδοσις δύο, πιθανῶς καὶ τριῶν (βλ. ἐπιστ. Μητροφάνους ἐν M a n s i XVI στ. 416 CD), καθαιρετικῶν ἀποφάσεων κατὰ τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν βιογράφον (στ. 517 D) ὁ ἀριθμὸς τῶν μαρτύρων κατὰ τὴν εἰρημένην σύνοδον τοῦ ἔτ. 861 ἀνῆρχετο εἰς 72.

3. Ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἐφέσου, Hist. eccl. III 4, 41: 167³⁴, 168⁵ μαρτυρεῖται ὁ διὰ βασάνων ἐξαναγκασμὸς μοναχῶν καὶ κατωτέρου κληρικοῦ εἰς ὁμολογίαν κατόπιν ἐντολῆς τοῦ πατρ. Ἀντιοχείας.

4. Οὕτως ἡ ὁμολογία τοῦ κατηγορουμένου δύναται νὰ ἐξαναγκασθῇ διὰ τῆς ἀπαγγελίας ἀφορισμοῦ κατὰ τῶν ἀγνώστων δραστῶν ἐκκλησιαστικοῦ τινος ἀδικήματος, οἵτινες τοιοῦτοτρόπως τίθενται πρὸ τοῦ διλήμματος νὰ ἐμφανισθοῦν οἰκεία βουλήσει ἢ νὰ παραμείνουν ἐν τῷ ἀφορισμῷ. Ἡ λῆψις τοῦ μέτρου τούτου προβλέπεται ἐν τῷ κώδικι τοῦ νεστοριανοῦ πατρ. Mār Jesubarnun (823 - 824) § 83 περὶ τῶν συνεταίρων ἀποθανόντος, οἱ ὅποιοι ἐξηπάτησαν τὴν χήραν ἢ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, § 86 περὶ τῶν ἀποκρυπτόντων κληρονομικὰ στοιχεῖα ἐπὶ ζημίᾳ τῶν κληρονόμων καὶ § 87 περὶ τῶν κλεπταποδόχων (S a c h a u, Syr. Rechtsbücher II σ. 155 - 157).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

γῆσαι, τοῦθ' ὅπερ ὁμως δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὴν πραγματικότητα, δοθέντος ὅτι ἡ δῆλωσις τοῦ κατηγορουμένου ἐνίοτε προκαλεῖται διὰ δόλου⁵. Ἡ δικαστικὴ ὁμολογία δὲν προϋποθέτει τὴν ἐνώπιον ὁλοκλήρου τοῦ δικαστηρίου διατύπωσίν της. Δηλώσεις τῶν κατηγορουμένων ἢ ἐναγομένων πραγματοποιούμεναι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μεμονωμένων διαδικαστικῶν πράξεων ἐνώπιον τῶν πρὸς διενέργειαν αὐτῶν ἀρμοδίων ὀργάνων⁶ ἢ καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῆς διαδικασίας, ἐφ' ὅσον ἀπευθύνονται πρὸς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς⁷, ἐμπίπτουν εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐννοίαν.

Αἱ ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου γινόμεναι δηλώσεις τοῦ κατηγορουμένου ἀποτελοῦν συστατικὸν στοιχεῖον τῆς ἀπολογίας του, ὡς ἀναπόσπαστον δὲ τμῆμα αὐτῆς δέον καὶ νὰ ἀντιμετωπίζονται κατὰ τὴν ἐκτίμησίν των. Κατ' ἀρχὴν ἀρκεῖ βεβαίως ἡ ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου παραδοχὴ τῶν τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ περιεχομένου κανονικοῦ ἀδικήματος συνιστώντων πραγματικῶν περιστατικῶν, χωρὶς νὰ ἀπαιτῆται καὶ ἡ παρ' αὐτῷ συνείδησις τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐννόμου τάξεως ἀποδοκιμασίας των⁸. Ἐὰν ὁμως ἐν τῇ περὶ ὁμολογίας δηλώσει ἡ ἀνωτέρω παραδοχὴ συνάπτε-

5. Κατὰ τὴν διήγησιν τῆς Ἀννης Κομνηνῆς (Λεξικόν XV 8, 4 - 6 : III 220 ἐπ.) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς τῆς πατριάρχης διὰ τεχνάσματός οἱ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰρέσεως τῶν Βυζαντινῶν Βασιλεὺς καὶ προσέβη ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος εἰς ἐμπλοκήν, ἄγνων ὅτι κεκρυμμένον ὅπισθεν παραπετάσματος ἤκουε σύμπαν τὸ διὰ τὴν δίκην τοῦ σφραγισθέντος ἐκκλησιαστικῶν δικαστήριον. Κατὰ διάφορον πῶς τρόπον ἐκθέτει τὰ γεγονότα ὁ Θεόδ. Σκουτ. 180³ - 181⁹. Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας του ἐστηρίχθη ἡ ἐν ἔτει 1147 ἐξενεχθεῖσα ὑπὸ τῆς συνόδου κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Κοσμᾶ Β' ἀπόφασις. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη ἀπεσπᾶσθη διὰ μεθόδων παραπειστικῶν ἐξάιρεται ἐν αὐτῷ τῷ καθαιρετικῷ σημειώματι (Σύντ. τ. 5 σ. 309⁷⁻¹¹) : «...ὁ θεοστεφὴς ἡμῶν αὐτοκράτωρ τὴν τοῦ παρόντος ἐπεποίητο ζήτησιν, αὐτὸν τοῦτον τῇ ἐντέχνῳ τούτου καὶ ἐπιστημοναρχικῇ σοφίᾳ ἐρωτήθέντα, ἐκκαλύψαι τὰ κατ' αὐτὸν καὶ χωρὶς τινος πεποίηκεν ἐξελέγχοντος». Βλ. περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ἀνωτ. § 7 σημ. 43.

6. Ἡ κατὰ τὴν 4ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 καταδίκη δύο ἐπισκόπων ἐβασίσθη εἰς δῆλωσιν αὐτῶν γενομένην πρὸς ἐπιτροπὴν σταλεῖσαν παρὰ τῆς συνόδου (περὶ τοῦ ἀσαφοῦς ὡς ἐκ τῆς διατυπώσεως τῶν πρακτικῶν ἔργου τῆς ἀποστολῆς ταύτης βλ. ἀνωτ. § 7 σημ. 10), ὅτι ἐμμένουν εἰς τὴν μετὰ τοῦ Φωτίου κοινωνίαν (Mansi XVI στ. 55 Α, 329 Α). Ἐξ ἐγγράφου δημοσιευομένου ἐν Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 32 σ. 49 (ἔτ. 1016) προκύπτει ἡ ὁμολογία τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Βουλευτηρίων Ἀθανασίου πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν, δι' ἧς ἐκλητεύθη ὅπως παραστῇ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πρώτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἐκδίκασιν διενέξεως μεταξὺ τῆς μονῆς του καὶ τῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου.

7. Τὴν ἀφετηρίαν τῆς πολυκρότου δίκης τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἀπετέλεσεν ἐγγράφος ὁμολογία πίστεως τούτου ὑποβληθεῖσα τῷ πατριάρχῃ σὺν τῇ αἰτήσει, ὅπως ἐξετασθῇ συνοδικῶς τὸ ὀρθόδοξον τῆς διδασκαλίας του. Βλ. τὴν σχετικὴν βασιλικὴν σημείωσιν (Reg. 1078, ἔτ. 1082) ἐν Uspenski j, Δίκη σ. 39¹² - 40⁵. Ὡς πρὸς τὴν εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ὑπαρξίν τοῦ animus confitendi βλ. τὴν ἐπομένην σημείωσιν.

8. Τοῦτο συμβαίνει κατὰ κανόνα εἰς τὰς δίκας τῶν αἵρετικῶν, καθ' ἃς ὁ κατηγορούμενος ἀποδέχεται τὴν εἰς αὐτὸν ἀποδιδομένην ὑπὸ τῆς κατηγορίας κακόδοξον διδασκαλίαν ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι αὕτη εἶναι ὀρθόδοξος. Χαρακτηριστικὴ ὑπῆρξεν ἡ στάσις τοῦ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἐπὶ τῇ καταδίκῃ του γενομένου συνοδικοῦ σημειώματος ἐπὶ πατρ. Μιχαήλ Γ' τοῦ

ται πρὸς τὴν συνδρομὴν λόγων ἀποκλειόντων τὸν ἄδικον χαρακτήρα τῆς πράξεως ἢ ἐξαλειφόντων τὸ ἀξιόποινον αὐτῆς ἢ ἐπιδρώντων, τέλος, ἐπὶ τὴν ἐπιμέτρησιν τῆς ποινῆς (πρόκειται περὶ τῆς εἰς τὴν θεωρίαν γνωστῆς ὡς *confessio limitativa seu qualificata*, ἀντιδιαστελλομένης οὕτω πρὸς τὴν *confessio pura*⁹), τότε δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὴ ἡ κεχωρισμένη ἐκτίμησις τῶν διαφορῶν στοιχείων τῆς ὁμολογίας¹⁰.

Ἡ παραδοχὴ τοῦ περιεχομένου τῆς κατηγορίας δὲν εἶναι ἀπραίτητον νὰ γίνῃ *expressis verbis*, ἀλλὰ δυνατόν νὰ προκύπτῃ ἐμμέσως ἐκ τῆς ὅλης ἀπολογίας τοῦ κατηγορουμένου, ὅτε ὁμιλοῦμεν περὶ σιωπηρᾶς ὁμολογίας. Ἡ σιωπὴ ὅμως αὐτοῦ δέον νὰ μὴ ἐρμηνεύηται ὡς ὁμολογία¹¹. Ἐνίοτε ἡ δικαστικὴ ὁμολογία συνδυάζεται μετὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ ἐτέρων ἀποδεικτικῶν μέσων, καὶ δὴ ἐγγράφων¹².

⁹ Ἀγχιάλου (*Petit, Documents* ἀρ. IV σ. 492²⁸ - 493², *Grumel* 1110, ἔτ. 1170). Εἶναι ὅμως κάλλιστα δυνατόν νὰ παρατηρηθῇ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἄλλων περιπτώσεων. Βλ. π.χ. ἄνωτ. § 9 σημ. 17 διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπολογίας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ὁμολογίαν Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου (Βίος Συμεῶνος 82, 19 - 23, ἔκδ. *Hausheer* σ. 112).

⁹. Βλ. τὰς ἐν προκειμένῳ γινομένας διακρίσεις κυρίως ὅμως ἐξ ἐπόψεως ἰσχύοντος δικαίου—παρὰ Παναγιωτάκω τ. Γ' σ. 776 ἐπ.

¹⁰. Κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου, γενομένης ἐρεῦνης πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν δραστῶν διαπιστωθείσης παραποιήσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Ε' Οἰκ. Συνόδου, ἐξετάσθησαν ὡς μάρτυρες Γεώργιος τις μοναχὸς καὶ ὁ διάκονος Σέργιος, οἵτινες ὁμολόγησαν ὅτι συνήργησαν κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ πλαστοῦ κειμένου, προβαλόντες συγχρόνως ἀγνοίαν τοῦ γεγονότος τούτου (*Mansi* XI στ. 593 A - D, 596 CD). Ἡ σύνοδος ἐδέχθη, ὡς φαίνεται, τὰς δικαιολογίας ταύτας, διότι ἐν συνεχείᾳ ἀνεθεμάτισε μόνον τοὺς συγγράψαντας τὰ πλαστά κείμενα οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἀντιγραφεῖς τούτων. Ἐκ συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐκδοθείσης ἐπὶ πατρ. Σεργίου Β' (1001 - 1019, *Grumel* 823) συνάγεται ἡ ἀθώωσις πρεσβυτέρου τινὸς Βασιλείου, ὁμολογήσαντος τὴν ὑπ' αὐτοῦ τέλεσιν γάμου κατὰ παράβασιν τοῦ προσφάτου τότε Τόμου τοῦ πατρ. Σισινίου, οὗ ὅμως ἡγνώνει τὴν ἐκδοσιν (*Laurent, Réponses canoniques inédites* ἀρ. I στίχ. 1 - 6 σ. 301). Κατὰ τὸ συνοδικὸν σημείωμα τὸ γενόμενον ἐπὶ πατρ. Λέοντος τοῦ Στυπῆ (*Grumel* 1007, ἔτ. 1140 Μάιος) ἐξ ἀφορμῆς τῶν αἰρετικῶν συγγραφῶν τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου, δύο μοναχοί, παρ' οἷς εὐρέθησαν ἀντίγραφα τῶν βιβλίων τούτων, ὁμολόγησαν μὲν ὅτι ἀνεγίνωσκον ταῦτα θεωροῦντες τὸ περιεχόμενον τῶν ὀρθόδοξον, προσέθεσαν ὅμως ὅτι νῦν μετὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποκηρύττουν καὶ ἀναθεματίζουν τὰς συγγραφὰς ταύτας. Κατόπιν τούτου ὁ εἰς τυγχάνει συγγνώμης καὶ εἰς τὸν ἕτερον ἐπιβάλλεται ἡλαττωμένη ποινὴ (Σύντ. τ. 5 σ. 81²⁶ - 82¹⁵).

¹¹. Κατὰ παρέκκλινιν ὅμως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐν τῇ δίκῃ τοῦ πατρ. Βασιλείου Καματεροῦ ἐπὶ τῆς συνόδου ἡ σιωπὴ του ἐξελήφθη ὡς ὁμολογία. Βλ. Παπαδοπούλου - Κερამέως, *Κερκυραϊκὰ* σ. 347¹²⁻¹⁵. Ἀνάλογόν τι ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ κοσμικῇ δικαστηριακῇ πρακτικῇ, παρὰ τὴν ἀντίθετον διάταξιν ἐν Βασ. 60, 50, 1 (= Dig. 48, 18, 1 §§ 17. 23. 27). Οὕτω παρὰ Μιχ. Ἀτταλ. 98¹³⁻¹⁶ μαρτυρεῖται περὶ τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Διογένους : «κριθεὶς τοίνυν παρὰ τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου βουλῆς τῶ τῶν ἐπιβούλων νόμῳ ἐάλω καὶ κατεψηφίσθη θανεῖν, μὴ ἀντερίσας ἢ ἀντιθέσεις πλάσάμενος ἢ τὴν κατηγορίαν ἀπαρνησάμενος, ἀλλ' αὐτέλεγκτος ἐκ τῆς ὁμολογίας γενόμενος».

¹². Οὕτως ἐνώπιον τῆς συνόδου ἐπὶ πατρ. Μιχαὴλ Β' Κουρκούα τοῦ Ὁξείτου ὁμολόγησεν ὁ μοναχὸς Νήφων, ὅτι ἐπιστολὴ αἰρετικοῦ περιεχομένου, ἣτις ἐτέθη ὑπ' ὄψει τοῦ δικαστηρίου, ἐγγράφη ὑπ' αὐτοῦ (βλ. τὸ σχετικὸν συνοδικὸν σημείωμα ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 88²⁸⁻³⁰, *Grumel* 1013, ἔτ. 1143). Βλ. καὶ ἄνωτ. σημ. 10 (περίπτωσις πρώτη).

Ἡ ὁμολογία δύναται βεβαίως νὰ διατυπωθῇ κατὰ πᾶν στάδιον τῆς διαδικασίας. Ἐν ἣ ὅμως περιπτώσει οἱ κανόνες προβλέπουν ἡπιωτέραν ποινικὴν μεταχείρισιν διὰ τὸν ἐκουσίως ἀποκαλύπτοντα τὸ ἴδιον παράπτωμα ¹³, τὸ εὐεργέτημα τοῦτο θὰ ἰσχύσῃ μόνον διὰ τὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας ὁμολογήσαντα. Ἀνάκλησις τῆς ἐπὶ δικαστηρίου γενομένης ὁμολογίας δὲν εἶναι ἀσφαλῶς δυνατή. Ἐκ τινος χωρίου τῶν πηγῶν δυνάμεθα ὅμως νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ἐνίστε παρετηροῦντο τοιαῦτα κρούσματα ¹⁴.

Ἡ ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας παραχώρησις εἰς τὴν δικαστικὴν ὁμολογίαν τῆς οἴας αὕτη κέκτηται ἀποδεικτικῆς δυνάμεως δὲν συνεπάγεται τὸν ὁλοσχερῇ ἀποκλεισμόν τῆς ἐξωδίκου ὁμολογίας ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας. Αὕτη ὅμως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει, εἰμὴ καθ' ὃ μέτρον τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἐνισχύεται καὶ δι' ἐτέρων ἀποδεικτικῶν μέσων ¹⁵. Ὡς πρὸς τὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν τῆς ὁμολογίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ποινικῆς ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι ἀπεριόριστος, διότι ἡ ὁμολογία δὲν δεσμεύει ἀπολύτως τὸν ἐκκλησιαστικὸν δικαστὴν, ὅστις δύναται, ἀλλὰ καὶ ὑποχρεοῦται, νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ περιεχομένου της καὶ ἄλλοθεν ¹⁶. Ἐκ τούτου ὅτι τοῦτο εἶναι οὐχὶ σπανίως ἀναληθές ¹⁷. Ἐκ τῆς μελέτης ὅμως τῶν πηγῶν προκύπτει, ὅτι ὁ οὐσιώδης

13. Οὕτως οἱ καν. 61 καὶ 71 Μ. Βασιλείου. Βλ. καὶ ἐπιστ. Ταρασίου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Σικελίας ἐν P i t r a, Hist. et Mon. II σ. 341¹¹⁻¹² (G r u m e l 365, ἔτ. 790), καν. 10 Νικηφόρου (;) αὐτόθι σ. 328 (G r u m e l 405), ὡς καὶ κεφ. ζ' ἀσκητικῶν κανόνων Νεοφύτου ἐν 'Ι. Χ α τ ζ η ῖ ω ἄ ν ν ο υ, Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου, ἐν 'Αλεξανδρείᾳ 1914, σ. 115.

14. Ἐνταῦθα νοεῖται ἡ βασιλικὴ σημείωσις ἡ περιέχουσα τὰ πρακτικὰ τῆς δίκης καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ, ἐν τέλει τῆς ὁποίας προβλέπεται ἡ λήψις μέτρων εὐρείας δημοσιότητος «ἐφ' οἷς οὐδ' ἐκ μεταμελείας ἀπαρνήσασθαι δυνήσεται πώποτε ὡς ἐπ' αὐτῆς τῆς βασιλείας μου τὴν περὶ ταῦτα ἐκούσιον κατάθεσιν ποιησάμενος» (U s p e n s k i j, Δίκη σ. 61¹⁰⁻¹²). Διὰ τὸν αὐτὸν πιθανῶς λόγον κατεγράφη ὑπὸ γραμματέως καὶ τοῦ Βογομίλου Βασιλείου (ἀνωτ. σημ. 5) ἡ ὁμολογία ('Αλεξιάς XV 8, 5: III 221⁶⁻⁷).

15. Βλ. συναφῶς τὴν ἀπόκρισιν 13 τοῦ Νικήτα Ἡρακλείας (ἐκδ. Α. Ρ α ν λ ο ν ἐν Viz. Vrem. 2 [1895] 175²⁸ - 176²⁹): «Ὁ χαρτοφύλαξ καὶ κληρικὸς τῆς ἐκκλησίας σου, ἐὰν ἔφθασεν ἐνώπιόν τινων ὁμολογῆσαι, ὅτι ὑφείλε τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας σου, τὰ δὲ καὶ μετέγραψεν, ἔδει τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ βεβαιωθῆναι διὰ σημείου, ἢ καὶ διὰ φωνῶν τῶν μαρτύρων τῶν ἀκουσάντων, καὶ ἀναγκάσ[ασ]θαι ἂν ἀποδοῦναι τὰ ὑφαίρηθέντα, ὡς καθ' ἐαυτοῦ μαρτυρήσας, εἴτε οὖν τοῦτο γέγονεν, εἴτε καὶ μή».

16. Βλ. τὰς περὶ τοῦ θέματος τούτου διατυπωθείσας ἀπόψεις παρὰ Τ ρ ω ῖ ἄ ν ω σ. 108 - 109. Πρβλ. ὅμως καὶ τὸ τελευταῖον ἐδάφιον τῆς ἐν τῇ προηγουμένῃ σημειώσει καταχωριζομένης ἀποκρίσεως τοῦ Νικήτα Ἡρακλείας.

17. Τοῦτο παρατηρεῖται οὐχὶ μόνον κατὰ τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ὁ κατηγορούμενος ὁμολογεῖ τὴν τέλεσιν ἐκκλησιαστικοῦ ἀδικήματος, ὅπερ δὲν διέπραξεν, εἴτε ἐπὶ σκοπῷ καλύψεως τοῦ ἀληθοῦς δράστου, εἴτε ἐνεκα ψυχικῆς νόσου, εἴτε ἐξ ἄλλου τινὸς λόγου, ἀλλὰ καὶ ὅσάκις οὗτος ἀποκρύπτει τὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς πράγματι ἐτελέσθη ἡ πρᾶξις, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἡπιωτέραν τιμωρίαν του. Τοῦτο τὸ φαινόμενον ἦτο οὐχὶ ἀσύνηθες μεταξὺ τῶν ζητούντων ἄσυλον προσφύγων, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ κεφ. γ' τῆς ἀπὸ ἔτ. 1166 Νεαράς τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (J. G-R. I σ. 407⁸⁻¹², Reg.

οὗτος περιορισμός ἔσχε θεωρητικὴν μᾶλλον ἀξίαν, μὴ τυχὼν ἐφαρμογῆς ¹⁸ εἰς ἱκανὰς τὸν ἀριθμὸν περιπτώσεις ἐξ ἐκείνων, καθ' ἃς μαρτυρεῖται προσφυγὴ εἰς τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦτο μέσον ¹⁹.

§ 14. Ὁ ὄρκος τῶν διαδίκων

Ἡ σχεδὸν ἀποκλειστικὴ μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη ὁ ὄρκος τῶν διαδίκων κατὰ τοὺς πρώτους ἑξ αἰῶνας ὑπῆρξεν ἢ τοῦ ἀπαλλακτικοῦ ὄρκου ¹, ὅστις βεβαίως παρείχετο ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἢ τοῦ ἐναγομένου. Χρήσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω εἰδικωτέραν μορφήν, καὶ δὴ τόσον ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν, μαρτυρεῖται καὶ κατὰ τὴν ἐξεταζομένην περίοδον ², εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐντὸς τῶν ἑδα-

1467) : «Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείους τῶν φονέων ἐκ μελέτης καὶ διασκέψεως τοὺς φόνους κατεργαζόμενοι, ἔπειτα τῇ ἀγιωτάτῃ τοῦ θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ προσελθόντες, οὐχ ὡς γέγονε παρ' αὐτῶν ὁ φόνος, ἀλλὰ πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον ποιοῦνται τὴν ἐξομολόγησιν τῆν ἀλήθειαν παρακρύπτοντες...».

18. Τοῦτο πιστοποιεῖται καὶ ἐν τῇ ἐπιστ. 82 τοῦ Φωτίου (ἐκδ. Βαλέττα σ. 410 ¹⁷), ἐνθα ἀναγράφεται ὅτι ἡ ἐνοχὴ θεωρεῖται ἀπαδευμένη, ἐὰν ὁ κατηγορούμενος οἰκεῖον κατέθετο καὶ ἐξομολόγησε σφάλματι, ἔστω καὶ ἂν δὲν ᾔσχετο ὁ φόνος. Τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀνευρίσκωμεν καὶ ἐν τῇ ἀποκρίσει 1 τοῦ Νικήτα χαρτοφύλακος μετέπειτα μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἐν Σύντ. τ. 5 σ. 383 ¹⁻².

19. Πλὴν τῶν ἐν ταῖς προηγουμέναις σημειώσεσιν ἀναφερομένων περιστατικῶν, χρήσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ μέσου τῆς ὁμολογίας μαρτυρεῖται καὶ εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας περιπτώσεις: α) Κατὰ τὸ στάδιον τῆς δίκης τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστηρίου, ὡς πρὸς τὰς ἐννέα ἐκ τῶν δέκα ὑπὸ τοῦ Κασπάκη διατυπωθεῖσων κατηγοριῶν (U s p e n s k i j, Δίκη σ. 59 ³⁻⁷, ἔτ. 1082). β) Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ σκεπτικοῦ τῆς κατὰ τὴν 1ην Ὁκτ. 1143 ἐκδοθείσης συνοδικῆς αποφάσεως, ἡ καταδίκη τῶν ἐπισκόπων Κλήμεντος καὶ Λεοντίου ἐστηρίχθη κατὰ μέγα μέρος ἐπὶ τῆς ὁμολογίας των (Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βογομιλικὰ σ. 722 ⁴). γ) Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς δίκης τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ σχετικοῦ συνοδικοῦ σημειώματος (Σύντ. τ. 5 σ. 91 ⁵⁻⁸, G r u m e l 1015, ἔτ. 1144). δ) Κατὰ τὴν δευτέραν δίκην τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων τῷ 1168 ἐπὶ πατρ. Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη ἐνώπιον τῆς συνόδου (Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v, G r u m e l 1077). ε) Κατὰ τὴν δίκην ἐπισκόπου τινὸς καὶ πρεσβυτέρων ἐμφανισθέντων ἐνώπιον τῆς συνόδου, διότι ἐφόνευσαν πολεμίους ἐν συμπλοκῇ (βλ. σχόλιον Βαλσαμῶνος εἰς καν. 13 Μ. Βασιλείου ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 133 ¹⁵⁻¹⁷).

1. Περὶ τῆς φύσεως τούτου, ἰδίᾳ τῆς ἐπικουρικότητος αὐτοῦ, ὡς καὶ τῆς προελεύσεώς του βλ. Τρωϊάνον σ. 109 - 111.

2. Ἐν τῷ P. Pesynthius 11 (ἔτ. 600 περίπου), ἐκδ. E. Reville, Textes coptes. Extraits de la correspondance de St. Pésynthius évêque de Coptos et de plusieurs documents analogues (juridiques ou économiques) ἐν Revue égyptologique 9 (1900) 146 ἐπ. περιέχεται ἔγγραφον ἐξ Αἰγύπτου, διὰ τοῦ ὁποίου πρεσβύτερός τις φέρων τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου βεβαίως ἐνώπιον συνοδικοῦ δικαστηρίου, ὅτι δὲν ἔσχε γενετησίους σχέσεις μετὰ τινος γυναικός, ὡς εἶχε κατηγορηθῇ. Κατὰ Steinwenter, Rechtsgang σ. 60 σημ. 1, τὸ ἔγγραφον τοῦτο, παρὰ τὴν μὴ ὀρθόδοξον προέλευσίν του, καθιστᾷ δὴλὴν τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐν Acta Rossici monasterii ἀρ. 4 σ. 32 ³⁻¹¹ (Reg. 933, πρὸ ἔτ. 1057) μαρτυρεῖται, ὅτι μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς μεταξὺ δύο μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους

φικῶν ὁρίων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἢ μεταξὺ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὸ ποίμνιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τινὰς εἰδικὰς περιπτώσεις ἢ ἐπιβολὴ ἀπαλλακτικοῦ ὅρκου ἐγένετο κατ' ἐφαρμογὴν τῶν σχετικῶν πολιτειακῶν διατάξεων ³.

Ἡ αὐτὴ χρονικὴ περίοδος συμπίπτει μὲ τὴν ἐπέκτασιν ἐνὸς θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσήχθη εἰς τὴν συνοδικὴν δικαστηριακὴν πρᾶξιν κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου. Πρόκειται περὶ τοῦ παρὰ τῶν ἐπὶ τελέσει τοῦ ἀδικήματος τῆς αἵρέσεως κατηγορουμένων, καθ' ὧν δὲν συνεκεντρώθη ἐπαρκὲς ἀποδεικτικὸν ὑλικόν, ἀπαιτουμένου ἀναθεματισμοῦ τῶν ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ διδασκαλιῶν, ὅστις ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς ἐκδόσεως ἀπαλλακτικῆς ἀποφάσεως. Ἡ ἀποκήρυξις αὕτη περιεβάλλετο κατὰ κανόνα ⁴ τὸν ἐγγραφον τύπον ⁵, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκλείεται

ὑφισταμένης διαφορᾶς πρὸς τὸν αὐτοκρ. Μιχαὴλ ζ' τὸν Στρατιωτικόν, ὁ κατόπιν τῆς ἐντολῆς τούτου ἐπιληφθεὶς τῆς ἐκδικάσεως κοσμικὸς δικαστὴς ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἡγούμενον τῆς ἐναγομένης τὴν παροχὴν ἀπαλλακτικοῦ ὅρκου, ὃν οὗτος ἔδωκεν ἐνώπιον ἐκκλησιαστικοῦ δικαιοδοτικοῦ ὁργάνου.

3. Τοιούτου ἀπαλλακτικοῦ ὅρκου γίνεται μνεία ἐν τῷ σχολίῳ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 15 Καρχ. (Σύντ. τ. 3 σ. 338 ¹⁶, ²⁷), ἐνθα ἐπαναλαμβάνεται τὸ κείμενον τῆς Nov. 124, 2 = Βασ. 7, 4, 5. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταύτης καὶ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων βλ. ἀνωτ. § 9 σημ. 44.

4. Κατ' ἐξαιρέσιν μαρτυρεῖται πρὸς αὐτὸν ἀναθεματισμός: α) Ὑπὸ τοῦ αἵρετικοῦ Πέγγεσιου-Τιμοθέου κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ πατρ. Γερμανοῦ Α' ἐξέτασίν του (Grumel 336, ἐτ. 717 ;), κατόπιν τῆς ὁποίας ἡθώθη, ἐκδοθέντος περὶ τούτου καὶ σιγιλλίου τοῦ αὐτοκρ. Λέοντος Γ' (Πέτρου Σικελιώτου, Ἱστορία... τῶν Μανιχαίων κλπ., κεφ. 29 ἐν P.G. ΡΔ' στ. 1284 B - D· Φωτίου, Contra Manichaeos I 19 ἐν P.G. ΡΒ' στ. 53 C - 56 D). β) Κατὰ τὴν 9ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 869/70 ὑπὸ τῶν παραστάντων κατὰ τὴν ἐπὶ Φωτίου συγκροτηθεῖσαν σύνοδον ὡς τοποτηρητῶν τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς (Mansi XVI στ. 156 C ἐπ.). γ) Ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ ἐνώπιον τῆς πατριαρχικῆς συνόδου κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11ης Ἀπρ. 1082 (Uspenski j, Δίκη σ. 65 ⁹).

5. Ἐνδεικτικὸν διὰ τὴν συχνότητα ὑποβολῆς τοιούτων ἐγγράφων εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν 13ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου προσάγονται πάντες οἱ ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ τοῦ πατριαρχείου ἀποκείμενοι λίβελλοι περὶ μιᾶς θελήσεως, οἵτινες εἶχον ἀπαιτηθῇ καὶ ὑποβληθῇ ἐπὶ τῶν μονοθελητῶν πατριαρχῶν (Mansi XI στ. 576 B, 581 D). Ἐνεκα τοῦ αἵρετικοῦ τῶν περιεχομένου διετάχθη ἡ διὰ τῆς πυρᾶς καταστροφή των. Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 814 ἐν ΚΠ. συγκροτηθεῖσαν σύνοδον λίβελλος πίστεως ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἐπὶ εἰκονομαχίᾳ κατηγορουμένου ἐπισκόπου Σουλαίου Ἀντωνίου (Mansi XIV στ. 117 CD, 133 C· ἐπιστ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ πρὸς Θεόφιλον, 21 ἐν P.G. 4E' στ. 372 D). Ἰδιαιτέρα σημασία ἀπεδόθη εἰς τὸν παρὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κατηγορουμένου χαραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ σταυρόν, ἥτις ἐνέργεια δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ὑποκαθιστῶσα ἐν τινὶ μέτρῳ τὴν παροχὴν ὅρκου. Λίβελλοι ἐπεδόθησαν ἐπίσης κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 869/70 κατ' ἀπαίτησιν τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων ὑπὸ τινων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπεχρεώθησαν προσέτι νὰ ἀναθεματίσουν τοὺς ποιήσαντας τὴν κατὰ Ἰγνατίου σύνοδον (Mansi XVI στ. 136 B ἐπ., 384 C ἐπ.). Τέλος μαρτυρεῖται, ὅτι κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1166 ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου πλεῖστα ἀπαλλακτικαὶ ἀποφάσεις, στηριχθεῖσαι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν κατηγορουμένων (τοῦ Μ. Σκευοφύλακος Ἰωάννου τοῦ Παντεχνῆ, τοῦ διακόνου καὶ καστρινσίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Σαμουήλ, ὡς καὶ τινων ἐπισκόπων) ὑποβολὴν ἐγγράφων ἀποκηρύξεως τῶν ἐν τῇ κατ' αὐτῶν διατυπωθείσῃ κατηγορίᾳ κακοδόξων διδασκαλιῶν. Βλ. Νικήτα Χωνιάτου, Θησαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 25 ἐν P.G. ΡΜ' στ. 265 A - 272 C (Grumel 1063,

ἢ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ δὴ ἐμπράκτως ⁶, ἐκδήλωσίς της. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἐνεφάνιζεν ἀρχικῶς ἐσωτερικὴν μόνον σχέσιν πρὸς τὸν ἀπαλλακτικὸν ὄρκον ⁷. Νῦν ὅμως συνδέεται καὶ ἐξωτερικῶς μετ' αὐτοῦ, διότι εἰς τινὰς περιπτώσεις τὸ περιεχόμενον τῶν λιβέλλων πίστεως, δι' ὧν ἀποκρούεται ἡ ἐπὶ αἵρέσει ὑπόνοια, βεβαιοῦται ὑπὸ τῶν κατηγορουμένων καὶ ἐνόρκως ⁸. Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τούτων ἀπόλυτος ταύτισις τοῦ συνόλου τῶν πανηγυρικῶν τούτων ἀποκηρύξεων μετὰ τοῦ ἀπαλλακτικοῦ ὄρκου εἶναι ἀναμφισβητήτως τολμηρά. Ἡ ἐξ ἐπόψεως ὅμως συστηματικῆς κατατάξεως ὑπαγωγή ὑπ' αὐτὸν πασῶν τῶν ἐν ταῖς πηγαῖς παραδεδομένων περιπτώσεων προφορικῆς διατυπώσεως τῶν εἰρημένων ἀναθεματισμῶν ἢ ὑποβολῆς σχετικῶν λιβέλλων πίστεως ⁹ δὲν κρίνεται ἀδικαιολόγητος.

Ἡ ἐν ἀπορίᾳ ἄλλων ἀποδεικτικῶν μέσων ἀπόδειξις τῆς διαπράξεως τῶν ἐν τῇ κατηγορίᾳ περιεχομένων ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὄρ-

1064, 1067). Βλ. καὶ ἕτερα παραδείγματα κατωτέρω σημ. 8. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐμφανίζουν ὁμοιότητα πρὸς τοὺς *libelli persecutorii*, διότι δι' αὐτῶν διώκεται ἡ ἀπάδειξις τῆς ὑπάρξεως ὠρισμένης πεποιθήσεως παρὰ τῷ συντάσσοντι.

6. Οὕτω κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βαλαλαμῶνος (σχόλιον ὑπὸ τὸν καν. 51 Ἀποστ. ἐν Σύντ. 2 σ. 68 ²¹) ἡ τὴν πρὸς τὸν καν. 46 Ἀποστ. αὐτόθι σ. 61 ²² ἢ πατριαρχικὴ σύνοδος ΚΠ. «διαφόρους ἱερωμένους ἰδόντας μόνον τὰ τοῦ αἵρετικοῦ ἐκείνου Εἰρηνικοῦ συγγράμματα, καὶ μὴ θριαμβεύσαντας, μηδὲ καταπτύσαντας αὐτῶν, καθεῖλεν ἐννομώτατα».

7. Βλ. Τ ρ ω ῖ ᾱ ν ο ν σ. 111 - 112.

8. Τοῦτο παρατηρήθη κατὰ τὴν 10ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου. Κατ' αὐτὴν ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ μοναχοὶ θεωρηθέντες ὑποπτοὶ ὡς αἵρετικοὶ ὑποβάλλουν λιβέλλους πίστεως (*Mansi XI* σ. 449 Ε ἐπ.) ἀπαιτηθέντας ὑπὸ τῆς συνόδου κατὰ τὴν 8ην αὐτῆς συνεδρίαν (αὐτόθι σ. 345 Α). Ἐκαστος τῶν κατηγορουμένων ὑποβάλλει ἴδιον ἔγγραφο, ἀλλ' εἰς τὰ πρακτικὰ καταχωρίζεται τὸ κείμενον ἑνὸς μόνον ἐκ τούτων, διότι, ὡς φαίνεται, πάντες οἱ λίβελλοι ἦσαν ὅμοιοι κατὰ τὸ περιεχόμενον. Ἡ ὑποβολὴ ὅμως τῶν ἐγγράφων συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν δόσιν ὄρκου: «καὶ τὸν σωματικὸν ἐπὶ τῶν προκειμένων ἀχράντων τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίων καταβαλλόμενον ὄρκον, οἱ αὐτοὶ θεοφιλεῖς ἐπίσκοποι, καὶ εὐλαβέστατοι κληρικοὶ τε καὶ μοναχοὶ ἐπιδεδώκασιν ἱσοτύπους λιβέλλους, ...» (αὐτόθι σ. 452 Α). Πρβλ. καὶ ἐπιστ. 2 τοῦ πατρ. ΚΠ. Γερμανοῦ (*G r u m e l* 328, ἔτ. 723 - 725) ἐν *P.G.* 4H' σ. 161 Β 7, καθ' ἣν ὁ Νακωλείας Κωνσταντῖνος ἐξεταζόμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. § 4 σημ. 1) «καθωμολόγησεν ὡς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ» ὅτι δὲν πρεσβεύει τὰς εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενας κακοδοξίας. Ὑποβολὴ ἐγγράφου ὅμως δὲν μαρτυρεῖται.

9. Ἐνίοτε δι' αὐτῶν ἐπιδιώκεται καταχρηστικῶς οὐχὶ ἡ ἀνατροπὴ τῆς κατηγορίας, ταύτης οὔσης ἀποδεδειγμένης, ἀλλ' ἡ ἀπόδειξις τῆς μετανοίας τοῦ δράστου, ἵνα οὗτος τύχῃ ἐπιεικεστέρας ποινικῆς μεταχειρίσεως. Οὕτως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ὑποψηφίου Ἀντιοχείας Σωτηρίου τοῦ Παντευγένου ἐν ἔτει 1157 (*Σ α κ κ ε λ ῖ ω ν ο ς*, Πατρ. Βιβλ. σ. 322 ³⁰ - 323 ³¹). Πρβλ. ἀνωτ. § 13 σημ. 10 ἐν τέλει, ἀνάλογον ἐνέργειαν δύο μοναχῶν, κατηγορηθέντων ἐπὶ κατοχῇ τῶν αἵρετικῶν συγγραμμάτων τοῦ Κωνσταντίνου Χρυσομάλλου.

κου εἰς τὸν κατήγορον ἀποδοκιμάζεται ἐν ταῖς πηγαῖς ¹⁰. Εἰς τὸν τομέα ἀντιθέτως τῆς ἐπιλύσεως ἰδιωτικῶν διαφορῶν διαπιστοῦται εὐρεῖα χρησιμοποίησις τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ἐν τισι περιοχαῖς ¹¹. Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ὅμως τῶν ἔκ τε χρονικῆς καὶ τοπικῆς ἐπόψεως περιορισμένων τούτων δεδομένων διατύπωσις γενικῶν συμπερασμάτων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ στενὰ πλαίσια τῆς ὑποθέσεως, τοῦθ' ὅπερ δὲν μεταβάλλεται ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ὅρκος ἐτύγγανεν ἐκτεταμένης ἐφαρμογῆς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων ἀπονομὴν τῆς πολιτικῆς δικαιοσύνης ¹², ἥς αἱ ἀρχαὶ ἐκπαλαί ἥσκησαν σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς φορεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἀντιστοίχου δραστηριότητος.

Ἡ κατὰ τὴν δόσιν τοῦ ὅρκου χρησιμοποιουμένη φρασιολογία ¹³ ποικίλλει,

10. Βλ. ἀπόκρισιν 5 Νικήτα Ἡρακλείας, ἔκδ. Α. Ρ α ν λ ο ν ἐν Viz. Vrem. 2 (1895) 170. Οὐχὶ ὀρθῶς κρίνει ὁ Ρ α λ λ η ς, Ἑκκλ. ποιν. δίκαιον σ. 552 σημ. 20α, ὅτι ἡ ἀπόκρισις αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὰ ἀνίκινα πρὸς μαρτυρίαν πρόσωπα, ἐνῶ προφανῶς δι' αὐτῆς ἀποκλείεται ἡ διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὅρκου εἰς τὸν κατήγορον ἀπόδειξις τῆς κατηγορίας. Περὶ ἐνωμότου καταθέσεως τῶν «κατηγόρων» γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐπιστ. 10 στίχ. 12 τοῦ Ἀλεξάνδρου Νικαίας (D a r r o u z è s, Épistoliers σ. 85). Ἐν τούτοις ἡ εἰδήσις δέει νὰ γίνῃ δεκτὴ μετ' ἐπιφυλάξεως, δοθέντος ὅτι ἐνίοτε διὰ τοῦ ὅρου «κατήγορος» ἀποδίδεται ὁ μάρτυς κατηγορίας (π.χ. Ζωναρᾶς XV 7, 22: III 276 ¹⁶, 277 ¹). Ἄλλωστε ὁ αὐτὸς Ἀλεξάνδρος ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ (5 στίχ. 22 αὐτόθι σ. 77) ὁμολεῖ περὶ ἀνυψίας κατηγόρων κατὰ τὴν δίκην τοῦ

11. Συχνὴν προσφυγὴν εἰς τὸν ὅρκον τῶν δικαίων, τοῦ ἐνάγοντος ἢ τοῦ ἐναγόμενου κατὰ τὰς περιστάσεις, συναντῶμεν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν κατὰ τὴν πατριαρχίαν Μάρ Τιμοθέου Μάρ Τιμοθέου (686 - 693, 694 - 701) καὶ Μάρ Τιμοθέου (823 - 824). Βλ. τὰς ἀποφάσεις τοῦ πρώτου ὑπ' ἀριθ. XXI § 6 (S a c h a u, Syn. Rechtsbücher II σ. 41), XXII (αὐτόθι σ. 43 ¹⁴), XXIV (αὐτόθι σ. 47 ¹¹). Ἐκ τοῦ κώδικος τοῦ δευτέρου τῶν εἰρημένων πατριαρχῶν βλ. τὰς §§ 82, 83 (αὐτόθι σ. 155) καὶ 87 (αὐτόθι σ. 157). Ἐν τισι τῶν κειμένων τούτων (σ. 41 ²⁴, 157 ¹⁸) ἀναφέρεται ρητῶς, ὅτι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ὅρκου τελεῖ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐλλείψεως ἐγγράφων ἢ μαρτύρων. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἐπὶ Μάρ Τιμοθέου ἐφαρμοζόμενον δίκαιον δὲν παρουσιάζει ἀντιθέσεις πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ προκατόχου τοῦ Μάρ Τιμοθέου ἰσχύον, μᾶλλον δὲ ἐμφανίζεται ὡς συνέχεια τούτου (βλ. εἰσαγωγικὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότου E d. S a c h a u, αὐτόθι σ. XXII), αἱ περὶ ὅρκου διατάξεις ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν § 80 τοῦ ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἐν ἔτει 805 καταρτισθέντος κώδικος (αὐτόθι σ. 109), δι' ἧς ἀπαγορεύεται γενικῶς εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὁ ὅρκος. Ἐκ τούτου συνάγεται, ὅτι ἡ ὅλη ρύθμισις ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐναντι τοῦ ὅρκου προσωπικῆς τοποθετήσεως τοῦ κρίνοντος ἢ τοῦ νομοθετοῦντος.

12. Βλ. Βασ. 22, 5 - 6· Πεῖρα 68 - 69 (J.G-R. IV σ. 253 - 257). Πρβλ. καὶ τὰ ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Νεαρᾶς 97 τοῦ Λέοντος ζ' (ἔκδ. N o a i l l e s - D a i n σ. 317 ἐπ.) ἐκτιθέμενα. Ἡ ἐπιβολὴ ὅμως ὅρκου ἐν τῇ πολιτικῇ διαδικασίᾳ τελεῖ ὑπὸ περιορισμούς: «Ὅτι ἐν ἀπορίᾳ πασῶν ἀποδείξεων ὅρκος ἐπάγεται» (Πεῖρα 69, 2 ἐν J.G-R. IV σ. 256). Βλ. καὶ Νεαρὰν Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ ἐν J.G-R. I σ. 362 (Reg. 1280). Ἐν τούτοις ἐν τῇ ἐν Actes de Saint - Nicolas de Donnoso ἀρ. 3 ἐκδιδομένη ἀποφάσει δικαστηρίου συγκειμένου ἐκ τοῦ στρατηγοῦ Λουκανίας καὶ τινων ἡγουμένων, ὑπεχρεώθη ὁ ἐναγόμενος ἡγούμενος Κλήμης νὰ παράσχῃ ὅρκον παρὰ τὴν ὑπαρξιν ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων (σ. 44 ἐπ. στίχ. 11 ἐπ.).

13. Βλ. ἐνδεικτικῶς τὸν ἀνωτ. § 12 σημ. 21 καταχωριζόμενον ὅρκον μάρτυρος. Περὶ τῆς ἐν P. Ness. III 57 (= P. Nessana Inv. Nr. 14) στίχ. 18 ἀπαντώσεως διατυπώσεως «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» βλ. S t e i n w e n t e r, Ehescheidung σ. 420 (μετὰ περαιτέρω παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς).

ἐξαρτωμένη εἰς ἐκάστην συγκεκριμένην περίπτωσιν ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως, δι' ἧς ἐκεῖνος ἐπιβάλλεται, ἢ ἐκ τῆς μορφῆς, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διατυπῶνται κατὰ τὴν ἐπαγωγὴν τοῦ ¹⁴. Πάντως ὁ τύπος τοῦ ὄρκου ὑπόκειται εἰς τοὺς ἐκ τοῦ καν. 94 Πενθ., καθ' ὃ οὗτος ἐρμηνεύεται ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συναφῇ πολιτειακὴν νομοθεσίαν, ἀπορρέοντας περιορισμούς, ἥτοι δέον νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ¹⁵. Ἡ προφορικὴ διατύπωσις τοῦ περιεχομένου τοῦ ὄρκου συνδυάζεται κατὰ κανόνα ¹⁶ μετὰ τῆς θέσεως τῆς (δεξιᾶς) χειρὸς ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ¹⁷ ἢ ἄλλων συναφῶν κινήσεων τοῦ ὀρκιζομένου ¹⁸, αἵτινες χαρακτηρίζονται ἐν ταῖς πηγαῖς ὡς «σωματικὸς ὄρκος» ¹⁹. Ὁ τύπος τοῦ ὄρκου, ὡς καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας κατὰ τὴν, ἐν περιπτώσει παραβιάσεώς του, ἐπιβολὴν τῶν κανονικῶν κυρώσεων εἰς τὸν ἐπίορκον ²⁰. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν πιστῶν τάσις πρὸς ἀπάμβλυνσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν συναισθήματος ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄρκον, ὀφειλομένη εἰς τὴν γινομένην, ὡς φαίνεται, ἄμετρον χρῆσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ²¹. Οὕτω κατὰ τινα μαρτυ-

14. Βλ. σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν καν. 94 Πενθ. (Σύντ. τ. 2 σ. 529 ¹³⁻²⁰), ἐνθα γίνεται παραπομπὴ εἰς τὰς διατάξεις τῆς κωνσταντινουπόλεως (Βασ. 22, 5, 3 - 5).

15. Βλ. τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος, ἐνθα παρατίθεται ἡ διάταξις Βασ. 22, 5, § 3: «Ὁ κατὰ ἀδοκίμου θρησκείας ὁμολογούμενος ὄρκος (ὃ φέρεται ἀδοκίμος δὲ θρησκεία ἐστὶν ἡ ἐκτὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως) (αὐτότε σ. 529 ¹³⁻²⁰). Κατὰ διάφορον πῶς τρόπον προσδιορίζεται ἡ ἐννοια τῆς «ἀδοκίμου θρησκείας» ἐν σχόλ. 1 τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τῶν Βασιλικῶν (σ. 1416 ⁸⁻¹⁰): «Τὸ κατὰ ἀδοκίμου θρησκείας ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, ἐνθα τυχόν τις οὕτως ὤμοσεν «μὰ τὴν ψυχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ» ἢ οὕτως «ἐπὶ θηριομαχήσει ἢ εἰς θάλασσαν ἀποθάνῃ» ὅπερ ἐστὶν ἀδοκίμον».

16. Τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐπὶ τοῦ «ἐγγράφου ὄρκου». Βλ. Βαλσαμῶνα ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 249 ¹⁹.

17. Βλ. τὰς ἐν Σ. Τ ρ ω ῖ ἄ ν ο υ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων παρεχομένων ἐνόρκων ἐγγυήσεων ἐν Ἐπετηρίδι Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας Ἑλλην. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 12 (1965 [ἐν Ἀθήναις 1968]) 144 σημ. 49 παραπομπάς. Ἐπίσης βλ. Νεαράν αὐτοκρατείας Εἰρήνης ἐν J.G-R. I σ. 49 ⁸⁻⁹ (Reg. 358), ὡς καὶ ἄνωτ. § 12 σημ. 21.

18. Βλ. ἐν Acta Rossici monasterii ἀρ. 4 σ. 32 ³⁰ - 34 ⁸ (ἄνωτ. σημ. 2) τὴν περιγραφὴν τῆς ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος δόσεως τοῦ ἐπιβληθέντος αὐτῷ ὄρκου: «καὶ ἦν ἰδεῖν ὡς ἀληθῶς φοβερὸν τὸ τελούμενον, ἄνδρα ἐν βαθυτάτῃ πολιᾷ καὶ περὶ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη ἐν τῇ μοναχικῇ διαπρέποντα πολιτεία τὸν τῆς τοιαύτης μονῆς καθηγούμενον ... Μητροφάνην, τὸ ἅγιον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον φέροντα ἐπὶ στέρνων, καὶ ἄλλους δύο γέροντας καὶ αὐτοὺς αἰδεσίμους, σὺν τῇ πολιᾷ καὶ τὴν ἀρετῇ τὸν μὲν τούτων τὸν τίμιον σταυρόν, τὸν δέ, τὴν ἄχραντον καὶ θεῖαν εἰκόνα ἐπ' ὧμων βαστάζοντας καὶ τὸν τόπον διαχωρίζοντας».

19. Βλ. Mansi XI στ. 452 A 1, Βαλσαμῶνα ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 249 ¹⁸, ὡς καὶ Νεαράν Ἀλεξίου Α' ἔτ. 1082 ἐν J.G-R. I σ. 292 ἐπ. passim (Reg. 1082).

20. Οὕτω διδάσκει ὁ Βαλσαμῶν ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 82 Μ. Βασιλείου (Σύντ. τ. 4 σ. 249 ¹⁴⁻²⁰) μὴ ὑπείσερχόμενος εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς σχετικῆς ρυθμίσεως.

21. Ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἀνωτέρω (σημ. 17) μνημονευθείσης Νεαράς τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης ἀναγιγνώσκομεν: «συνήθεια δέ τις οὐ καλὴ καὶ ἀρεστὴ κυρίῳ, εἰπεῖν δὲ μᾶλλον ὡς τὰ πολλὰ ἐβραϊκὴ ἕως τοῦ νῦν κεκράτηκε, τὰς στραγγαλιὰς τῶν φιλονεικιῶν δι' ὄρκου λύεσθαι» (σ. 46 ²⁴ - 47 ²).

ρίαν²² τοῦ τέλους τῆς ἐξεταζομένης περιόδου, πολλαὶ τῶν περὶ τῶν ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ δικαστικῶν ὄρκων διατάξεις εἶχον περιπέσει εἰς ἀχρησίαν.

§ 15. Ἡ θεοκρισία

Συναφὲς πρὸς τὸν ὄρκον, ἅτε στηριζόμενον ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, εἶναι τὸ ἀποδεικτικὸν μέσον τῆς θεοκρισίας, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐπὶ τῆς τελευταίας ἡ διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ Θεοῦ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας εἶναι ἄμεσος, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ ὄρκου ἀγόμεθα ἐμμέσως εἰς τὴν διαπίστωσιν αὐτῆς. Τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦτο μέσον, τὸ ὅποιον ἐμφανίζεται ὑπὸ ποικίλας μορφάς, ἀναλόγως τοῦ εἶδους τῆς εἰς τὸν ὑποπτον ἐπιβαλλομένης δοκιμασίας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς ἢ τῆς ἀθρότητος αὐτοῦ, ἀπαντᾷ εἰς τὸ πλεῖστον τῶν δικαίων τοῦ ἀρχαίου κόσμου¹. Ἡ ἐμφάνισις τῆς θεοκρισίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποινικῇ δίκῃ δὲν εἶναι προγενεστέρα τοῦ β' ἡμίσεως τοῦ Ζ' αἰῶνος², τὸ πρῶτον δέ, καθ' ὅσον γνωρίζω, παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἐνώπιον τῆς ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἱερομονάχου Πολυχρονίου ἐπιχειρηθεῖσα ἀπόδειξις τῆς ὀρθοδοξίας του διὰ τῆς προσπαθείας

22. Βλ. J. Darrouzès, *Fragment d'un commentaire canonique anonyme (fin XIIe - début XIIIe siècle)* ἐν *Rev. Et. Byz.* 24 (1966) 59 κεφ. 10: «Τὰ δὲ περὶ τῶν ὄρκων ἐπιφερόμενα τοῖς ἀναγεγραμμένοις νόμοις οὐκ ἔχουσιν χάριν καὶ νῦν, ὥς ἀχρηστεύσαντα τῇ ἀχρησίᾳ, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ ὄρκοι οἱ τοῖς δικαστηρίοις καὶ τοῖς συνηγόροις καὶ αὐτοῖς τοῖς δικαζομένοις ἐπιβληθέντες μέρεσι, ἀρτίως δὲ μὴ ἀπαιτούμενοι διὰ τὴν περὶ τοὺς ὄρκους δῆθεν ψευδοεὐλάβειαν». Πρβλ. καὶ Βασ. 21, 1, 33 σελ. 65.

1. Περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀποδεικτικοῦ τοῦτου μέσου ἐν τῷ ἐλληνικῷ δικαίῳ βλ. Ν. Δημητράκοπούλου, Ἡ θεοκρισία παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐν Ἑφημερίδι Ἑλλην. καὶ Γαλλ. Νομολογίας 26 (1906/1907) 17 - 32 (= τοῦ αὐτοῦ, Νομικαὶ ἐνασχολήσεις², τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 3 - 17). Διὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον βλ. Φ. Κουκούλε, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Α' 2 (= Collection de l'Institut Français d'Athènes, 11), ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 162 ἐπ., καὶ τ. ζ' (= Collection κλπ., 90), 1957, σ. 214 - 216. Πλεῖσται γενικαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου, παρὰ τὸ ἐξειδικευμένον τοῦ ἐρευνωμένου θέματος, ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Ἀγνείας πεῖρα ἐν Λαογραφία 3 (1911) 64 ἐπ.

2. Μαρτυρίας περὶ τῆς διεξαγωγῆς θεοκρισίας ἔχομεν καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τούτου. Ἐν Ἰωάννου Μόσχου, Λειμὼν ἐν P.G. ΠΖ' III στ. 2885 ἀναφέρεται περὶ τοῦ πατρ. Ἀντισοχείας Ἐφραιμίου, ὅτι ἔρριψεν ἐπὶ τῆς πυρᾶς τὸ ὠμοφρόνιον του, ἵνα καταδείξῃ εἰς τινὰ αἵρετικὸν στυλίτην τὸ πεπλανημένον τῆς διδασκαλίας τοῦ Σευήρου. Ἐπίσης ἐπὶ πατρ. Ἀλεξανδρείας Ἰωάννου Ε' τοῦ Ἐλεήμονος (ἀρχαὶ Ζ' αἰ.), μοναχός τις κατηγορηθεὶς ἐπὶ πορνείᾳ ἐξεκένωσε πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθρότητός του ἀνημμένους ἀνθρακας ἐντὸς τοῦ στιχαρίου του, ὅπερ παρέμεινεν ἄκαυστον (H. Gelzer, *Leontios' von Neapolis Leben des heiligen Iohannes des Barmherzigen Erzbischofs von Alexandrien* [= Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften, 5], Freiburg i. Br.-Leipzig 1893, σ. 88¹⁴ ἐπ.). Πρβλ. καὶ μέθοδον ἀνακαλύψεως κλεπτῶν ἐν A. Sigalas, *Des Chrysippos von Jerusalem Enkomion auf den hl. Theodoros Teron* (= Byzantinisches Archiv, 7), Berlin - Leipzig 1921, σ. 73¹⁵⁻¹⁹ (β' ἡμισυ Ε' αἰ.). Εἰς πάσας ὁμῶς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ θεοκρισία δὲν ἔσχε τὸν χαρακτῆρα ἀποδεικτικοῦ μέσου κατὰ νομικὴν κυριολεξίαν, διότι δὲν ἐπραγματοποιήθη ἐνώπιον δικαστικῆς τινος ἀρχῆς.

ἐγέρσεως νεκροῦ, ἐφ' οὗ εἶχε τοποθετήσει χάρτην περιέχοντα τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς θελήσεως ἔκθεσιν τῆς πίστεώς του³. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ἦτο, ὡς προκύπτει ἐκ μεμονωμένων μαρτυριῶν⁴, διαδεδομένη παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλ' οὐδέποτε ἔτυχεν ἐν Ἀνατολῇ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ἐπιδοκιμασίας τῆς Ἐκκλησίας⁵.

3. Mansi XI στ. 608 ἐπ. Περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς θεοκρισίας ταύτης ἐξεδόθη προδικαστικὴ ἀπόφασις κατόπιν αἰτήσεως τοῦ κατηγορουμένου, ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ Beck, Literatur σ. 77 i. f. οὐδόλως προκύπτει ἐκ τῶν πρακτικῶν, κατὰ πᾶσαν τὰ μέλη τῆς συνόδου ἦσαν σύμφωνα ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου.

4. Ὡς παραδίδει ὁ Μιχ. Ψελλός, Περὶ παραδόξων ἀναγνώσμάτων ἐν Παραβοξυγράφῳ, ἐκδ. A. Westermann, Braunschweig 1889 (ἀνατύπ. Amsterdam 1969), σ. 144¹ - 145², ὁ «κλεπτέλεγχος» ἤσκειτο διὰ τῆς πρὸς τὸν ὑποπτον διδομένης τροφῆς. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 61 Πενθ. (Σύντ. τ. 2 σ. 446¹¹⁻¹⁵): «Ἐτερος ἱερεὺς αἰτιαθεὶς, ὡς ἐπίδοος τὸν ἄγιον ἄρτον τῆς μεγάλης πέμπτης διαφόροις γυναίοις καὶ ἀνδράσιν, ἐφ' ᾧ ἐλεγχθῆναι τὸν ἀποσυλησάντα τόδε τι πρᾶγμα, ἐκ τοῦ μὴ ῥαδίως τοῦτον καταπιεῖν, καθαιρέσεως ποτήριον ἔπιε». Πρβλ. καὶ περίπτωσιν θεοκρισίας ἐκ τοῦ Η' αἰ. (οὐχὶ ὅμως ἐνώπιον δικαστηρίου) μνημονευομένην εἰς τοὺς βίους τοῦ Λέοντος ἐπισκόπου Κατάνης: α) B. Lатышев, Hagiographica graeca inedita ἐν Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg VIIIe série, XII. 2 (1914) 25²⁷⁻³⁶ καὶ β) ASS. Febr. III (1658) σ. 225 DE (λατ.).

5. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ μητροπολίτου Φιλαδελφείας Φωκᾶ πρὸς τὸν Μιχαὴλ (τὸν μετέπειτα Η') Παλαιολόγον, ὅστις κατηγορηθεὶς ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος (βλ. σχετικῶς G. y. Czebe, Studien zum Hochverratsprozesse des Michael Paläologos im Jahre 1252 ἐν Byz.-neugr. Jbb. 8 [1929/30] 63) ἐπιέζετο νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν διὰ θεοκρισίας ἀπόδειξιν: «τοῦτο οὐκ ἔστι τῆς ἡμετέρας καὶ Ῥωμαϊκῆς καταστάσεως, ἀλλ' οὔτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, οὔτε μὴν ἐκ τῶν νόμων οὔτε δὴ πρότερον ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων παρείληπται. βαρβαρικὸς δὲ ὁ τρόπος καὶ ἄγνως ἐν ἡμῖν, προσταγῇ δὲ μόνον ἐνεργεῖται βασιλικῇ» (Ἀκροπ. Χρον. 50: 98⁵⁻⁹). Τὰ αὐτὰ ἀναγιγνώσκομεν καὶ ἐν ταῖς ἀποκρίσεσιν 87 καὶ 127 τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐν J. B. Pitra, Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata, τ. VI. Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena, Parisiis - Romae 1891 (ἀνατύπ. Farnborough 1966 - 1967) στ. 389 - 390, 527. Τὰ ἀνωτέρω κείμενα καίτοι ἀνάγονται εἰς χρόνον μεταγενέστερον τοῦ ἔτ. 1204, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ὄριον τῆς παρούσης ἐρεῦνης, δὲν στεροῦνται σημασίας καὶ διὰ τὴν ἐξεταζομένην περίοδον, δοθέντος ὅτι ἐγράφησαν ὀλίγας μόλις δεκαετίαι μετὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο σημεῖον. Πρβλ. καὶ τὸ ἀνωτ. ἐν σημ. 4 σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος, ὅπερ παρελήφθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον Μ κεφ. 1 (Σύντ. τ. 6 σ. 357¹⁴⁻²⁰).

§ 16. Ἡ αὐτοψία

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν εἰς τὴν ἐρευνωμένην χρονικὴν περίοδον ἀνηκουσῶν πηγῶν συνάγεται, ὅτι τὰ μέλη τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων πολλάκις προβαίνουν κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν εἰς τὴν διὰ τῶν ἰδίων αἰσθήσεων ἐξέτασιν προσώπων ἢ πραγμάτων πρὸς διαπίστωσιν συγκεκριμένων γεγονότων, δυναμένων νὰ ὀδηγήσουν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν ἀνέυρεσιν τῆς ἀληθείας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκδικαζομένην ὑπόθεσιν. Ἀμέσως μὲν, ἐὰν τὰ πορίσματα τῆς ἐξετάσεως ἄγουν εὐθέως εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἐλάσσονος προτάσεως τοῦ νομικοῦ συλλογισμοῦ, ἐμμέσως δέ, ἐφ' ὅσον ἀφοροῦν εἰς τὴν χρῆσιν ἐτέρου ἀποδεικτικοῦ μέσου. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν αἱ κατὰ τὰς δίκας τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Μεθοδίου¹ καὶ Ἰωάννου Ζ' Γραμματικοῦ², ὡς καὶ τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου³ διενεργηθεῖσαι αὐτοψίαι. Αἱ τῆς δευτέρας κατηγορίας συνδυάζονται μετὰ τῆς ἐξετάσεως μαρτύρων⁴ ἢ μετὰ τῆς χρησιμοποίησεως ἐγγράφων⁵ πρὸς διαπίστωσιν εἴτε τῆς μαρτυρικῆς ἱκανότητος ἐκείνων, εἴτε τῆς (ἀμφισβητηθείσης) γνησιότητος τούτων.

Λίαν συχνὴ χρῆσις τοῦ ἀποδεικτικοῦ μέσου τῆς αὐτοψίας μαρτυρεῖται κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ

1. Κατὰ τὴν ἐπὶ δικαστηρίου ἐξέτασιν τῆς ἐναντίου τοῦ πατριάρχου διατυπωθείσης κατηγορίας, ὅτι ἐμίγη μετὰ τινος γυναικὸς «ἀποπεισάμενος τὴν ἀναβολὴν ἐπ' ὅψει πάντων τῶν θεωμένων ἀπογυμνοῖ τὰ αἰδοῖα ὁ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ὡς ἄξιος, καὶ ἐφάνη τοῖς πᾶσι ταῦτα μεμαρσμένα ἀπὸ τινος νόσου καὶ τῆς φυσικῆς κακότητος ἐνεργείας ἁμοιρα» (Σκυλ. Κεδρ. II 147²¹ - 148¹· πρβλ. τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ αὐτοῦ περιστατικοῦ καὶ ἐν Γενέσ. IV 83²² - 84³, Θεοφ. Συνεχ. IV 10: 159³⁻⁵, ΨΣυμ. Μάγ. 652¹⁵⁻¹⁶, Ζωναρᾶς XVI 1, 26 - 27: III 385⁸⁻¹²).

2. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Θεοφ. Συνεχ. IV 3: 151¹¹⁻¹³ καὶ ΨΣυμ. Μάγ. 648²¹⁻²³ ἐγένοντο ἀντικείμενον αὐτοψίας τὰ ὄργανα, δι' ὧν ὁ πατριάρχης ἐπεχείρησε νὰ ἀναιρέσῃ ἐαυτόν: «καὶ τὸ δρᾶμα τὸν ἔλεγχον οὐ διέφυγεν, αὐτῶν τῶν θεραπόντων κατειπόντων αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς τομῆς ὄργανα (φλεβοτόμα δὲ ἦν) εἰς μέσον καθυποβαλλόμενα».

3. Κατὰ τὴν δίκην τοῦ Συμεῶνος ἐνώπιον τῆς πατριαρχικῆς συνόδου ΚΠ. (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. § 9 σημ. 17) προσήχθη ὑπὸ τοῦ κατηγοροῦ ὡς ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον εἰκὼν τις παριστῶσα τὸν πνευματικὸν πατέρα τοῦ κατηγορουμένου, ὃν οὗτος ἐτίμα ὡς ἅγιον (βίος Συμεῶνος 88, 3, ἐκδ. Hausheer σ. 120).

4. Π.χ. κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἡλικίας τοῦ ἐμφανισθέντος μάρτυρος ἢ κατὰ τὴν διερεύνησιν τῆς συνδρομῆς λόγου τινὸς ἀνικανότητος, ὡς ἐν Βασ. 21, 1, 14 § 1.

5. Δι' αὐτοψίας ἐξέτασις τῆς γνησιότητος ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων μαρτυρεῖται ὅτι ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν 3ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (Mansi XI στ. 225 A - D) καὶ τὴν 8ην τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 869/70 (Mansi XVI στ. 138 A, 385 D). Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις διεπιστώθη ἡ πλαστότης τῶν ἐξετασθέντων ἐγγράφων. Ἐξέτασις τῆς γνησιότητος ἐγγράφων δι' ἀντιπαραβολῆς πρὸς τὰ ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ φυλασσόμενα πρωτότυπα (αὐτοψία καὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀκοῆς) ἐγένετο κατὰ τὰς 7ην, 8ην, 12ην καὶ 14ην συνεδρίας τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (Mansi XI στ. 332 C [πρβλ. στ. 336 BC], 360 D ἐπ., 545 E καὶ 589 C - 592 D ἀντιστοίχως). Κατὰ τὴν αὐτὴν σύνοδον (αὐτόθι στ. 348 D), ἐν ὅψει τῆς χρησιμοποίησεως ἀποδεικτικῶν τινῶν ἐγγράφων, διεπιστώθη δι' αὐτοψίας τὸ ἀλύμαντον τῶν κατὰ τὴν κατάθεσιν τῶν ἐπιτεθεισῶν σφραγίδων (βλ. σχετικῶς ἀνωτ. § 9 σημ. 48).

τῶν μονῶν προκυπτουσῶν διαφορῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ὅρια τῶν ἀκινήτων αὐτῶν κτήσεων. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ διαδικασία, μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου ⁶ αὐτεπαγγέλτως λαμβανομένην, διεξάγεται ἐπὶ τοῦ τόπου, ἔνθα κεῖται τὸ ἀντικείμενον τῆς διαφορᾶς ⁷, εἴτε ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου ἑκεῖσε μεταβαίνοντος ⁸, εἴτε ἐνώπιον τοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀποστελλομένου κριτοῦ ⁹.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

6. Ἐνίοτε γίνεται ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἀποφάσεως μνεία τῆς ἀνάγκης πρὸς ἐπιτόπιον ἐξέτασιν. Βλ. Acta Rossici monasterii ἀρ. 4 σ. 32 ¹⁵⁻¹⁶ (ἔτ. 1051): «ἐπεὶ καὶ τῆς δι' ὀφθαλμῶν ἐδεῖτο θεωρίας ὁ χῶρος. (ἀξιοπιστοτέρα γὰρ ἀκοῆς ὄψις)». Actes du Pantocrator ἀρ. 1 στίχ. 5 - 7 σ. 1 (ἔτ. 1107): «ὥς δὲ καὶ θεωρίας τοπικῆς ἢ ὑπόθεσις ἐδεήθη, παρεγενόμεθα ἐν τῷ τόπῳ, παρόντων δηλαδὴ καὶ αὐτῶν τῶν ἀλλήλοις ἀντιδικούντων ἡγουμένων».

7. Βλ. Actes de Lavra ἀρ. 15 στίχ. 10 - 11 σ. 41 (ἔτ. 1000 ἢ 1012), 19 στίχ. 7 σ. 53 (ἔτ. 1017;), 21 στίχ. 5 σ. 57 (ἔτ. 1018/1019;), 22 στίχ. 4 - 5 σ. 59 (ἔτ. 1021;) καὶ 25 στίχ. 10 - 11 σ. 65 (ἔτ. 1037)· Actes de Kutlumus ἀρ. 1 στίχ. 6 - 7 σ. 36 (ἔτ. 1012)· Actes de Xéropotamou ἀρ. 3 στίχ. 21 - 22 σ. 49 (ἔτ. 1016), 5 στίχ. 9 σ. 55 (ἔτ. 1056) καὶ 6 στίχ. 17 σ. 61 (ἔτ. 1081)· Actes du Pantocrator ἀρ. 1 στίχ. 6 σ. 1 (ἔτ. 1107)· Actes de Zographou ἀρ. 3 στίχ. 15 - 16 σ. 8 (ἔτ. 1049) καὶ 4 στίχ. 19, 21, σ. 10 (ἔτ. 1051)· Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 80 σ. 4 (ἔτ. 1087)· Acta Rossici monasterii ἀρ. 3 σ. 20 ²³ (ἔτ. 1048) καὶ 4 σ. 32 ¹⁵⁻¹⁶ (ἔτ. 1051) καὶ Dölger, Aus den Schatzkammern ἀρ. 104 στίχ. 12 σ. 278 (ἔτ. 1080).

8. Βλ. τὰς ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει ἀναφερομένας παραπομπάς.

9. Ἐν ἔτει 1049 ἀπεστάλη παρὰ τοῦ οἰκ. πατριάρχου (Μιχαήλ Α', ἄνευ μνείας παρὰ Grumel) εἰς τὸ ὄρος Λάτρος κληρικὸς τῆς Μ. Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ προβῇ εἰς τήν, μετὰ τὴν διενέργειαν αὐτοψίας, ἐπίλυσιν διαφορᾶς μεταξὺ δύο ἐκ τῶν αὐτόθι εὕρισκομένων μονῶν (M.M. τ. 4 σ. 315 ²¹).

§ 17. Τὰ ἔγγραφα

Τόσον ἐκ τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων γενικῶς καὶ τῶν λοιπῶν πάσης φύσεως μαρτυριῶν προκύπτει, ὅτι ἡ κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς δίκας χρήσις ἐγγράφων ὡς ἀποδεικτικῶν μέσων ἦτο λίαν συχνή. Δὲν εἶναι ἄσχετον τὸ φαινόμενον τοῦτο πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι τὰ ἔγγραφα εἶναι ἀπηλλαγμένα τῶν γνωστῶν ἐλαττωμάτων τῆς προφορικῆς μαρτυρίας. Παρὰ ταῦτα, ἐξαιρουμένων τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς ὁ νόμος ρητῶς ἀπαιτεῖ τὴν δι' ἐγγράφου ἀπόδειξιν¹, δὲν διαπιστοῦται ἐκ τῶν πηγῶν ἢ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ δικαστηριακῇ πρακτικῇ μείζων ἀποδεικτικὴ δύναμις τῶν ἐγγράφων ἔναντι τοῦ ἐμμартύρου μέσου ἀποδείξεως². Τὸ ἀνωτέρω ὅμως πλεονέκτημα τοῦ ἀποδεικτικοῦ τούτου μέσου ἐξουδετεροῦται ἐν πολλοῖς ἐκ τῆς, ὡς ἐκ τῶν πηγῶν συνάγεται οὐχὶ εὐκαταφρονήτου, δραστηριότητος τῶν πλαστογράφων³.

Ἡ προέλευσις τῶν κατὰ τὴν ἐνώπιον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν προσαγομένων ἐγγράφων ποικίλλει. Προηγούνται κατ' ἀριθμὸν τὰ ἐν ταῖς γραμματείαις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν⁴ τελειωθέντα, ἀλλὰ δὲν σπανίζουν καὶ τὰ ὑπὸ κοσμικῶν ἀρχῶν⁵ ἢ ἰδιωτῶν⁶ συνταγέντα, ἰδίως

1. Καν. 120 Καν. (βλ. ἀνωτ. § 9 σημ. 45).

2. Βλ. ἀνωτ. § 9 σημ. 50 καὶ 51.

3. Βλ. ἀνωτ. § 16 σημ. 5 τὴν δι' αὐτοῦ ἐξέτασιν τῆς γνησιότητος ἐγγράφων. Περαιτέρω παραπομπὰ εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὴν βιβλιογραφίαν εὑρίνται παρὰ F. Dölger, Urkundenfälscher in Byzanz ἐν Stengel - Festschrift E. B. Stengel, Münster - Köln 1952, σ. 5 ἐπ. (= τοῦ αὐτοῦ, Byz. Diplomatie, Ettal 1956, σ. 386 ἐπ.).

4. Βλ. π.χ. τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀναγνωσθέντα συνοδικὰ πρακτικά, ὡς καὶ ἕτερα ἔγγραφα ἐκκλησιαστικῆς προελεύσεως (Mansi XI στ. 216 Α ἐπ. passim). Κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1084 διενεργηθεῖσαν ἐξέτασιν τῆς κατὰ τοῦ πατρ. ΚΠ. Εὐστρατίου Γαριδᾶ διατυπωθείσης ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος κατηγορίας, ὁ πατριάρχης ἠθώθη μετὰ μελέτην τῶν «σεκρετικῶν προσγραφῶν» (Sakkélion, Documents inédits σ. 116¹⁵). Βλ. σχετικῶς V. Tiftixoglou, Gruppenbildungen innerhalb des konstantinopolitanischen Klerus während der Komnenenzeit ἐν B.Z. 62 (1969) 42.

5. Βλ. π.χ. κεφ. γ' τῆς Νεαρᾶς τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ ἔτ. 1166 ἐν J.G.-R. I σ. 407¹⁶ (Reg. 1467) διὰ τὴν κατὰ τὰς περιπτώσεις παροχῆς ἀσύλου ἀκολουθητέαν διαδικασίαν καὶ ἐπ' αὐτῆς E. Herman, Zum Asylrecht im byzantinischen Reich ἐν Orientalia Christiana Periodica 1 (1935) 218.

6. Ἐπὶ ἐπιστολῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν πατρ. Νικόλαον Α' Μυστικὸν ἐπρόκειτο νὰ στηριχθῇ ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπὶ Λέοντος ζ' ἐξυφανθεῖσα κατηγορία. Ὁ πατριάρχης ὅμως ὑπέβαλε παραίτησιν καὶ οὕτως ἡ δίκη αὕτη δὲν διεξήχθη τελικῶς (βίος Εὐθυμίου XIV, ἐκδ. Karlin-Hayter σ. 96²¹). Ὡς ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον κατὰ τὴν δίκην τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα (βλ. ἀνωτ. § 5 σημ. 38 καὶ 57) προσεκομίσθη ἐπιστολὴ τούτου πρὸς τινα Συμβάτιον, ἣν ὁ κατηγορούμενος προσέβαλεν ὡς πλαστὴν (Κουγέα, Ἀρέθας σ. 23 ἐπ.). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἔνστασις ἐγένετο δεκτὴ, διότι ἐν ταῖς πηγαῖς οὐδεμία μνεῖα γίνεται περὶ καταδίκης τοῦ Ἀρέθα (Σ. Λάμπρου, Ἐπιστολὴ Ἀρέθα Καισαρείας πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον ἐν Ν. Ἑλληνομνήμων 13 [1916] 207). Τὴν ἐν ἔτει 1092 παραπομπὴν τοῦ τέως Χαλκηδόνος Λέοντος ἐνώπιον

κατά την εκδίκασιν ἀδικημάτων στρεφόμενων κατὰ τῆς πίστεως, ὅποτε ἐπ' αὐτῶν στηρίζεται κατὰ μέγα μέρος ἡ κρίσις περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ συντάκτου τῶν ἀποδοχῆς τῆς ὀρθοδόξου δογματικῆς διδασκαλίας. Ἡ αὐτὴ διάκρισις ἰσχύει καὶ διὰ τὰ κατὰ τὴν ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν προσαγόμενα ἔγγραφα⁷. Ἡ προέλευσις τῶν ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων ἔχει σημασίαν ἐν περιπτώσει προσβολῆς τούτων ὡς πλαστῶν, διότι ἡ ἀπόδειξις τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ἐπὶ τῶν δημοσίων ἐγγράφων δυσχερεστέρα ἢ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν⁸. Ἐπίσης ἐπὶ τῶν πρώτων, ἐφ' ὅσον διαπιστωθῇ ἡ νόθευσις τῶν, τὸ δικαστήριον δὲν ἀρκεῖται νὰ μὴ λάβῃ ταῦτα ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ διατάσσει καὶ τὴν λήψιν τῶν κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ προσφύρου μέτρων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς γνησιότητος τοῦ κειμένου τῶν⁹.

τῆς συνόδου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Α' προεκάλεσεν ἐπιστολὴ τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλιν Νικόλαον περιελθοῦσα εἰς τὸν αὐτοκράτορα (P.G. PKZ' στ. 972 B, Grumel 967). Ἐπὶ στίχων αἰρετικοῦ περιεχομένου συντεθέντων ὑπὸ τοῦ διακόνου Βασιλείου τοῦ Ἀγιοπάντων ἐστηρίχθη ἡ ἐν ἔτει 1168 ἐξενεχθεῖσα κατ' αὐτοῦ πρώτη καταδικαστικὴ ἀπόφασις τῆς πατριαρχικῆς συνόδου (Cod. Sinaiticus 482 [1117] f. 299 r-v Grumel 1077). Ὡσαύτως καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ἰωάννου Εἰρηνικοῦ κατηγορία ἐπὶ κρίσει ἀποδείχθη διὰ τῆς προσκομίσεως τῶν ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ εὐρεθεισῶν αἰρετικῶν αὐτοῦ στοιχείων (Petit, Documents ἀρ. IV σ. 192 44-28, Grumel 1110, ἐτ. 1170 φ. 18).

7. Χρῆσις ἐγγράφων ὡς ἀποδεικτικῶν μεσῶν μαρτυρεῖται ἐν Actes de Davra ἀρ. 15 στίχ. 13-14 σ. 41 (ἐτ. 1000 ἢ 1012), 22 στίχ. 5-6 σ. 59 (ἐτ. 1021);, 25 στίχ. 12 σ. 65 (ἐτ. 1037), Actes de Xéropotamou ἀρ. 6 στίχ. 18, 25 σ. 61 ἐπ. (ἐτ. 1081), Actes de Philothée ἀρ. 1 στίχ. 80, 88-91 σ. 4 (ἐτ. 1087) καὶ Actes de Pantocrator ἀρ. 1 στίχ. 5 σ. 1 (ἐτ. 1107). Τὴν δι' ἐγγράφων ἀπόδειξιν συναντῶμεν καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν παρὰ τοῖς νεστοριανοῖς λειτουργούντων δικαιοδοτικῶν ὀργάνων. Βλ. ἐν Sachau, Syr. Rechtsbücher II σ. 21¹¹, 27²³ καὶ 41 τὰς ὑπ' ἀριθ. XI, XIV καὶ XXI § 8 ἀποφάσεις τοῦ Mâr Chenânischô (τέλη Ζ' αἰ.). Πρβλ. καὶ § 82 τοῦ κώδικος τοῦ Mâr Jesubarnun (αὐτόθι σ. 155).

8. Ἡ πλαστογράφησις δημοσίου ἐγγράφου δέον νὰ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς αὐτοῦ πρὸς αὐθεντικὸν κείμενον ἢ νὰ προκύπτῃ ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ ὑπάρξεως σημαντικῶν ἐνδείξεων (βλ. σχετικῶς τὰς ἀνωτ. § 16 σημ. 5 παρατιθεμένως παραπομπὰς εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Σ' Οἰκ. Συνόδου καὶ τῆς συνόδου ΚΠ. ἐτ. 869/70). Ἐπουσιώδη σφάλματα δὲν ἀρκοῦν διὰ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἐγγράφου ὡς πλαστοῦ (πρβλ. σχετικὴν ἀπόφασιν κοσμικοῦ δικαστοῦ ἐν τῇ Πείρᾳ 44, 6, J.G-R. IV σ. 239). Ἡ γνησιότης τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων ἀποδεικνύεται κατὰ τὴν ρύθμισιν τὴν εἰσαχθεῖσαν διὰ τῆς Nov. 73, 1-3 (= Βασ. 22, 4, 1), ὡς αὕτη συνεπληρώθη διὰ Νεαρᾶς τῆς αὐτοκρ. Εἰρήνης (J.G-R. I σ. 47³⁷-48², Reg. 358), ἐν ᾗ δὲν ὀρίζεται ἐὰν αὕτη ἀφορᾷ εἰς μόνον τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπογραψάντων μαρτύρων. Ἐὰν κατὰ τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης οὐδεὶς τούτων εὐρίσκειται ἐν ζῳῇ, δὲν ἐρευνᾶται ἡ γνησιότης τοῦ ἐγγράφου. Μόνον διὰ τῶν διατάξεων τούτων δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ ἐν Actes de Saint-Nicolas de Donnoso ἀρ. 3 στίχ. 29-37 σ. 48 (ἐτ. 1042) ἀπαντῶσα ἐξέτασις μάρτυρος κατόπιν αἰτήσεως τῶν ἐναγόντων, καίτοι εἶχε περατωθῇ ἡ ἀποδεικτικὴ διαδικασία. Τῶν λοιπῶν ἀντιθέτως μαρτύρων ἡ ἐξέτασις δὲν συμπορεύεται, ὡς οὐχὶ ὀρθῶς ὑποστηρίζει ὁ ἐκδότης A. Guillou (σ. 39), πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς Nov. 73, δοθέντος ὅτι ἡ κατάθεσις τούτων ἀνεφέρετο εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἐπιδίκου ἀκινήτου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν γνησιότητα τῶν προσκομισθέντων ἐγγράφων (βλ. ἀνωτ. § 9 σημ. 51).

9. Βλ. ἐν Mansi XI στ. 592 C τὴν κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Σ' Οἰκ.

Τὰ πρὸς ἀπόδειξιν ὑποβαλλόμενα τῷ δικαστηρίῳ ἐγγραφα ἀναγιγνώσκονται ὑπὸ τινος τῶν ἀσκούντων χρέη γραμματέως ἐν αὐτῷ¹⁰. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον δέον νὰ διατυπῶνται καὶ αἱ ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα αὐτῶν τυχόν ὑπάρχουσαι ἀντιρρήσεις¹¹. Τὸ δικαστήριον δύναται εἴτε νὰ διατάξῃ ἀμέσως ἀποδείξεις¹², εἴτε νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τῶν προσβαλλομένων ἐγγράφων ἐπιφυλασσόμενον νὰ ὑπείσέλθῃ βραδύτερον εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἀμφισβητηθείσης γνησιότητος αὐτῶν¹³.

§ 18. Τὰ τεκμήρια

Ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διὰ τεκμηρίων ἀπόδειξιν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀδικημάτων¹ δὲν ἠγνοήθη ὑπὸ τῆς κανονικῆς νομοθεσίας. Ἡ χρῆσις αὐτῆς προβλέπεται τόσον ἐπὶ θεμάτων οὐσιαστικοῦ δικαίου, ὡς ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ καν. 15 τοῦ πατρ. Νικηφόρου ρυθμιζομένης περιπτώσεως², ὅσον καὶ ἐπὶ διαδικαστικῶν ζητημάτων, οἷον τὸ ὑπὸ τοῦ καν. 130 Καρχ. εἰσαγόμενον τεκμήριον³, ἀλλ' εἰς λίαν περιορισμένην κλίμακα. Παραλλήλως πρὸς τὰ ἀνωτέρω νόμιμα τεκμήρια ἀπαντοῦν ἐν ταῖς πηγαῖς καὶ τὰ διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων καθιερούμενα⁴.

Συνόδου ἀπόφασιν μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς νοθεύσεως τῶν προσκομισθέντων ἐγγράφων: «ἀλλὰ ταῦτα εὐρηκότες πλαστῶς ἐντεθεῖναι, ὡς διαβολικῆς ἐργασίας μετεσχηκότες ἐκ τῶν ταῦτα φάλσευσάντων, τὸ μὲν χαρτῶον φάλσευθὲν εἰς τὰς ἀντιρρήσεις χιωθῆναι κατὰ τοὺς τόπους, ἐν οἷς αἱ προσθῆκαι γεγόνασιν. τὰ δὲ βιβλία καὶ αὐτὰ ὑποβληθῆναι ἐν οἷς ἐραδιουργήθησαν τόποις, καὶ χιωθῆναι. τοὺς δὲ ταῦτα φάλσευσαντας ἀναθεματισμῷ ὑποβληθῆναι,...».

10. Βλ. π.χ. τὰ πρακτικὰ τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐν M a n s i XI στ. 216 ἐπ. passim, ὡς καὶ τὰ τῆς Ζ' αὐτόθι XII στ. 1022 ἐπ.

11. Βλ. M a n s i XI στ. 225 AB, 228 AB (ζ' Οἰκ. Σύνοδος 3ῃ συνεδρία).

12. Βλ. M a n s i XI στ. 225 CD.

13. Βλ. M a n s i XI στ. 228 BC.

1. Κατὰ τὴν ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων ἐπίλυσιν ἰδιωτικῶν διαφορῶν θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο πιθανῶς τεκμήρια κατὰ τὴν ἀποδεικτικὴν διαδικασίαν, καθ' ὃ μέτρον ἐφηρμόζοντο καὶ ἕτεροι κανόνες τοῦ κοσμικοῦ δικαίου. Ἐν ταῖς πηγαῖς ὅμως δὲν μαρτυρεῖται τοῦτο ρητῶς.

2. «Ἐὰν φθαρῇ μονάστρια ὑπὸ βαρβάρων ἢ καὶ ἀτάκτων ἀνδρῶν, καὶ ᾗν ὁ προτοῦ βίος αὐτῆς ἄμεμπτος, εἰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπιτιμᾶται καὶ κοινωνεῖται· εἰ δὲ πᾶς ὁ βίος αὐτῆς μεμολυσμένος ᾗν, τὸ τῆς μοιχείας ἐπιτίμιον ἐκπληρώσῃ» (ἐν P i t r a, Hist. et Mon. II σ. 329· περὶ τῆς γνησιότητος τῶν κανόνων τούτων βλ. G r u m e l 406). Ἐκ τοῦ γεγονότος τοῦ μὴ ἀμέεπτου προτέρου βίου τεκμαίρεται ἡ ὑπὸ τῆς φθαρείσης μὴ ἀποδοκιμασίᾳ τῆς τοιαύτης πράξεως, τοῦθ' ὕπερ καθιστᾷ καὶ ταύτην συμμέτοχον. Ὁ κανὼν οὗτος ἐπικρατεῖ τοῦ προγενεστέρου καν. 1 Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, ὅστις εἰσάγει ἡπιωτέραν ρύθμισιν τοῦ θέματος.

3. Κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον, ἐὰν κατὰ τινος κληρικοῦ διατυπωθῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου πλείονες κατηγορίαι καὶ ὁ κατήγορος ἀδυνατήσῃ νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν, δὲν ἐρευνῶνται οὐδὲ αἱ λοιπαί, αἵτινες κατὰ τεκμήριον θεωροῦνται ἀναληθεῖς. Βλ. καὶ ἀνωτ. § 5 σημ. 46 καὶ 47.

4. Οὕτω διὰ τῆς ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ μοναχοῦ Νήφωνος ἐπὶ πατρ. Μιχαήλ Β' Κουρ-

§ 19. Τὰ πρακτικά

Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν διασωθέντων πρακτικῶν τῶν κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους συνελθουσῶν συνόδων¹, ταῦτα ἐτηροῦντο κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τρόπον. Ἀρμόδια πρὸς τοῦτο ἐκκλησιαστικά ὄργανα ἦσαν κληρικοὶ φέροντες τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου², ἐπικουρούμενοι ἐνίοτε καὶ ἀπὸ «βασιλικούς» νοταρίους³. Οὗτοι συνέτασσον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων, καὶ κατ' αὐτὰ ἔτι τὰ στάδια τῆς διαδικασίας τὰ πραγματοποιούμενα ἐκτὸς τοῦ χώρου συνεδριάσεως τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου⁴, τὰ «σχεδάρια»⁵, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κατήρτιζον⁶ ἐν συνεχείᾳ τὰ «αὐθεν-

κούα τοῦ Ὁξείτου (Grumel 1013, ἔτ. 1143 Ὁκτ. 1) ἐκδοθείσης μὴ ὀριστικῆς ἀποφάσεως, ἀνεβλήθη ἡ λήψις ὀριστικῆς τοιαύτης ἐπὶ σκοπῷ διενεργείας λεπτομερεστέρας ἐρεύνης τῶν κατὰ τοῦ εἰρημένου μοναχοῦ κατηγοριῶν, ὅστις ὥφειλε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον νὰ ἐγκλεισθῇ ἐν τινι μονῇ διαβίων κατὰ τὸν διὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως ὀριζόμενον τρόπον. Ἡ παράβασις οἰουδήποτε τῶν ἀνωτέρω ὅρων διαβιώσεως συνεπήγετο τὴν ἀνω ἐτέρω καταδίκην τοῦ κατηγορουμένου ἐπὶ αἰρέσει (Σύντ. τ. 5 σ. 89³⁰ - 90¹).

1. Βλ. τὰ πρακτικά τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐν Mansi XI στ. 208 - 684, 737 - 907 (λατ.)· τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου αὐτόθι XII στ. 991 - 1151, XIII στ. 1 - 486, 497 - 758 (λατ.)· τῆς εἰκοσιμαχικῆς συνόδου τοῦ ἔτους 815 ἐν D. Serruys, Les actes du concile iconoclaste de l'an 815 ἐν École Française de Rome, Mélanges d'archéologie et d'histoire 23 (1903) 348-349· D. Ostrogorsky, Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites (Historische Untersuchungen, 5), Breslau 1925, σ. 48 - 51· K. Alexander, The Iconoclastic Council of St. Sophia (815) and its Definition (Horus) ἐν Dumbarton Oaks Papers 7 (1953) 58 - 66· τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70 ἐν Mansi XVI στ. 17 - 196 (λατ.), 309 - 409 καὶ τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 879/80 αὐτόθι XVII A στ. 373 - 524. Πρακτικά συνεδριάσεων τοῦ πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου ἐξεδόθησαν ἐν Uspenskiĭ, Δίκη σ. 30 - 66 (ἔτ. 1082)· Petit, Documents ἀρ. II σ. 479 - 489 (ἔτ. 1170)· Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. σ. 316 - 328 (ἔτ. 1157)· Νικήτα Χωνιάτου, Θησαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 24 - 25 ἐν P.G. PM' στ. 177 B - 281 B (ἔτ. 1157, 1166).

2. Τούτων ἡ παρουσία ἀνεφέρετο ἐνίοτε ρητῶς ἐν τῷ πρακτικῷ. Βλ. τὸ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Χαλκηδόνης Λέοντος γενόμενον σημείωμα ἐν P.G. PKZ' στ. 973 D (Grumel 967, ἔτ. 1092). Βλ. τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τὰς συνόδους τῆς περιόδου ταύτης παραστάντων νοταρίων παρὰ Δ. Πλαγιάννη, Βυζαντινοὶ σημειογράφοι καὶ Χριστιανισμός, Ἀθῆναι 1940, σ. 44 ἐπ. ἀρ. 46 - 51.

3. Σχετικὰ παραδείγματα βλ. διὰ τὴν ζ' Οἰκ. Σύνοδον ἐν Mansi XII στ. 1002 D, 1055 A καὶ διὰ τὴν σύνοδον ΚΠ. ἔτ. 869/70 αὐτόθι XVI στ. 45 E 5, 79 E 7, 92 D 7 κ.ά.

4. Βλ. ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς 15ης συνεδρίας τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου τὴν κατ' αἴτησιν τοῦ ἱερομονάχου Πολυχρονίου ἐν τῷ «μεσαυλίῳ τοῦ δημοσίου λουτροῦ τοῦ οὕτως ἐπιλεγομένου Ζευξίππου» διεξαχθεῖσαν θεοδικίαν (Mansi XI στ. 609).

5. Βλ. τὸ κατωτ. σημ. 9 παρατιθέμενον χωρίον τοῦ Νικήτα Χωνιάτου, Θησαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 24 ἐν P.G. PM' στ. 153 D.

6. Βλ. σχετικῶς τὴν μαρτυρίαν τοῦ διακόνου καὶ χαρτοφύλακος Ἀγάθωνος ἀναφερομένην εἰς χρόνον, καθ' ὃν ἦτο εἰσέτι ἀναγνώστης καὶ νοτάριος, ἐν Mansi XII στ. 189 D: «ἅπαντας δὲ τῶν ἐν αὐτῇ» (sc. τῇ ζ' Συνόδῳ) «πεπραγμένων τοὺς τόμους ἐν καθαρῷ δι' ἐκκλησιαστικῶν γραμμάτων οἰκείᾳ ἔγραφᾳ χειρί».

τικά ειλιτάρια»⁷, ἅτινα ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου⁸. Ἀρμόδιος ὡς ἐκ τούτου διὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν ἀντιγράφων ἦτο ὁ χαρτοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας⁹. Ἡ πιστότης τῶν ἐνίοτε εἰς πλείονα τοῦ ἐνὸς πρωτότυπα¹⁰ τηρηθέντων πρακτικῶν ἐξησφαλίζετο διὰ τῆς ἀναγνώσεως τούτων εἴτε εὐθὺς μετὰ τὴν καταγραφὴν τῶν¹¹, εἴτε ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπομένης συνεδρίας¹² ἢ διὰ τοῦ κατὰ τὴν προσυπογραφὴν τούτων διενεργουμένου ἐλέγχου. Ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρως ἡ ὑπόνοια νοθεύσεώς των ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐπισταμένην ἔρευναν τῆς γνησιότητος τοῦ κειμένου¹³.

Τὰ πρακτικά τῆς περιόδου ταύτης ἔχουν τὸ αὐτό, ὡς καὶ τὰ κατὰ τοὺς πρῶ-

7. Κατὰ τὴν 14ην συνεδρίαν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου, ὑποβληθείσης ἐνστάσεως πλαστότητος τῶν προσκομισθέντων πρακτικῶν τῆς Ε' Οἰκ. Συνόδου, διετάχθη ἡ προσαγωγή τοῦ «χαρτίου αὐθεντικοῦ ειλιταρίου» τῆς ζ' πράξεως αὐτῆς (Mansi XI στ. 588 D).

8. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 216 A, 589 A - C (1η καὶ 14η συνεδρία ζ' Οἰκ. Συνόδου). Ἐν τούτοις ὁ αὐτοκρ. Ἰουστινιανὸς Β', φρονῶν ὅτι ἡ ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ ἐναπόθεσις τῶν πρακτικῶν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου περιέκλειε τὸν κίνδυνον παραποιήσεως των, διέταξε τὴν ὑπὸ κρατικῶν ὑπαλλήλων φύλαξιν αὐτῶν. Βλ. τὴν ἀπὸ 17 Φεβρ. 687 ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν πάππν Κόνωνα ἐν Mansi XI στ. 737 B (Reg. 254).

9. Βλ. τὰ ἐν τῷ ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου ἐν ἔτει 1156 γεγονότι σημειώματι (Grumel 1038) γραφόμενα (Νικητὰ Χωμάτων, Θεσσαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 24 ἐν P.G. PM' στ. 153 D): «ταῦτα παραβληθέντα τῶν ἡμετέρων σχεδίων τῶν συνοδικῶν παρασημασίσεων, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος τοῦ Παντεχνούς, ἐπεδόθη μηνί καὶ ἰνδικτίῳ τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτει ςχξδ' ἡ ὑπογραφὴ ὁ χαρτοφύλαξ Ἰωάννης ὁ Παντεχνός». Βλ. ὁμοίως τὴν ἐν τέλει τοῦ ἐν M.M. τ. 4 σ. 317¹¹⁻¹⁵ δημοσιευομένου ἐγγράφου σημειώσαν (ἔτ. 1049), ὡς καὶ Βαλσαμῶνος, Μελέτη χάριν τῶν δύο ὁφικίων ἐν Σύντ. τ. 4 σ. 536¹⁷⁻¹⁹. Ἐν τούτοις ἐν μητροπόλεσιν ἢ ἐπισκοπαῖς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ὑπῆρχε χαρτοφύλαξ, τὰ ἐκδιδόμενα ἀντίγραφα ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. Βλ. σχετικῶς ἐν M.M. τ. 6 σ. 99¹⁷⁻²¹ (ἔτ. 1118) ἐπικύρωσιν ὑπογεγραφομένην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κνωσσοῦ.

10. Οὕτω κατὰ τὴν ἐν ΚΠ. σύνοδον ἔτ. 869/70 συνετάγησαν πέντε πρωτότυπα (Mansi XVI στ. 189 A 5, 409 A 5).

11. Βλ. τὴν ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς τελευταίας συνεδρίας τῆς ἐν ΚΠ. τῷ 869/70 συνελθούσης συνόδου σημείωσιν: «ταύτας τὰς φωνὰς ἐκάστου ἀπεγράψαντο ταχυγράφοι, καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ἐπήκοον πάντων» (Mansi XVI στ. 409 B· πρβλ. καὶ στ. 189 D). Εὐθὺς ἅμα τῇ συντάξει τοῦ ἀνεγνώσθη καὶ τὸ τὰ πρακτικά τῆς ἐν ἔτει 1170 γενομένης δίκης τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου περιέχον σημείωμα (Petit, Documents ἀρ. III σ. 489²²).

12. Οὕτω κατὰ τὰς 9ην, 10ην, 11ην, 12ην, 13ην, 14ην καὶ 17ην συνεδρίας τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου (Mansi XI στ. 381 D, 392 B, 460 E, 524 A, 553 C, 588 C καὶ 624 C ἀντιστοίχως). Τοιαύτη ἀνάγνωσις δὲν ἔλαβε χώραν κατὰ τὰς προηγουμένας συνεδρίας, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διότι τὸ πρῶτον κατὰ τὴν 8ην συνεδρίαν ἐπραγματοποιήθησαν μακρὰ συζητήσεις, ἐφ' ὧν ἐνεφανίζετο ὁ κίνδυνος τῆς μὴ πιστῆς ἀποδόσεως τοῦ περιεχομένου των.

13. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς μνημονευθείσης (ἀνωτ. σημ. 8) ἐπιστολῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' πρὸς τὸν πάππν Κόνωνα, ὁ αὐτοκράτωρ, ἐνεκα τοῦ κινδύνου παραποιήσεως τῶν πρακτικῶν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου, συνεκάλεσεν ἐν ἔτει 687 σύνοδον πρὸς διαπίστωσιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν: «et iussimus praefatas synodalia gestorum chartas in medium adduci, et coram supradictis omnibus lectionem eorum fieri: omnesque diligenter audientes signare ipsas fecimus» (Mansi XI στ. 738 A).

τους αἰῶνας συνταγέντα, περιεχόμενον, ἦτοι ἀναγράφουν τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον τῆς συνεδριάσεως¹⁴, τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς συνόδου¹⁵, τὰς ἐπ' αὐτῆς γενομένας προφορικὰς συζητήσεις, τὸ κείμενον τῶν προσαχθέντων καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνεδριάσεως ἀναγνωσθέντων ἐγγράφων¹⁶, ὡς καὶ πράξεις τῶν μελῶν τῆς συνόδου ἢ ἐτέρων παραγόντων τῆς δίκης, ἐπιδρωσας ἐπὶ τὴν πρόοδον τῆς διαδικασίας¹⁷. Τέλος τὰ πρακτικὰ περιέχουν τὰς ψήφους τῶν μελῶν τῆς συνόδου, τὸ κείμενον τῶν ἀποφάσεων ταύτης καὶ τὰς σχετικὰς ὑπογραφάς. Αὗται ἐτίθεντο κατὰ τὴν τάξιν τοῦ προβαδίσματος¹⁸ τῶν μελῶν τῆς συνόδου

14. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 209 A (1η συνεδρία ζ' Οἰκ. Συνόδου), XII στ. 991 E (1η συνεδρία ζ' Οἰκ. Συνόδου), XVI στ. 309 C (1η συνεδρία συνόδου ΚΠ. ἔτ. 869/70).

15. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζ' Οἰκ. Σύνοδον καὶ τὴν σύνοδον ΚΠ. ἔτ. 869/70, πλήρης παράθεσις τῶν ὀνομάτων πάντων τῶν μετεχόντων τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἀπαντᾷ μόνον ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς 1ης συνεδρίας (Mansi XII στ. 991 E - 999 A), εἰς ὃ καὶ γίνεται παραπομπὴ κατὰ τὰς λοιπὰς συνεδρίας (αὐτόθι στ. 1051 D, 1114 C, XIII στ. 1 C, 157 C καὶ 204 C), ἐξαιρουμένων τῶν ὀνομάτων τῶν παπικῶν ἀπεσταλμένων, τῶν πατριαρχῶν ἢ τῶν ἀντιπροσώπων των καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ ὅποια πάντοτε μνημονεύονται. Κατὰ τὴν 7ην συνεδρίαν γίνεται ἐκ νέου ἀναγραφὴ πάντων τῶν ὀνομάτων (αὐτόθι XIII στ. 365 A - 373 B), ἵσως διότι κατ' αὐτὴν ὑπεγράφη ὁ ὅρος τῆς συνόδου. Περὶ τὴν ἢ σιωπηρὰν παραπομπὴν εἰς τὸν ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς 1ης συνεδρίας παρατεθέντα κατάλογον τῶν παρόντων ἔχομεν καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς συνεδρίας τῆς συνόδου ΚΠ. ἔτ. 879/80 (στ. 501 - 502), XVII A στ. 393 D, 449 C D, 476 A, 493 E καὶ 520 C) πλὴν τῆς 6ης, κατ' ἣν παρεβύθησαν καὶ οἱ αὐτοκράτορες (αὐτόθι στ. 512 C - 513 B).

16. Τὰ ἐξ ἀφορμῆς συνόδου τινὸς συνταγέντα ἐγγράφα, ὡς αἱ πρὸς αὐτὴν ἀπευθυνόμεναι ἀναφοραὶ (π.χ. Mansi XI στ. 285 B - 316 C), ἐθέσεις πίστεως (π.χ. αὐτόθι στ. 349 D - 360 A) ἢ ἐπιστολαὶ (π.χ. αὐτόθι XII στ. 1078 C - 1083 D), κατεχωρίζοντο αὐτούσια ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς συνεδριάσεως, καθ' ἣν ταῦτα ἀνεγνώσθησαν (ἐπὶ ἐπανειλημμένων ἀναγνώσεων κατὰ διαφόρους συνεδρίας ἢ καταχώρισις ἐγένετο ἅπαξ μόνον [βλ. ἀνωτ. § 5 σημ. 22]), διότι τοιούτοτρόπως ἐξησφαλίζετο ἡ γνησιότης τοῦ περιεχομένου των. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν κρατεῖ ἐπὶ ἐτέρων ἐγγράφων, ὡς τὰ πρακτικὰ προηγουμένων συνόδων (βλ. π.χ. αὐτόθι XI στ. 216 BC, 220 DE κ.ά.). Ἐνίοτε ἡ καταχώρισις ἐγένετο κατόπιν ἐντολῆς περιεχομένης ἐν τῷ καταχωριζομένῳ ἐγγράφῳ. Βλ. τὸ ἐξ ἀφορμῆς τῆς δίκης τοῦ Ἰωάννου Ἰταλοῦ πρὸς τὸν πατριάρχην ἀπευθυνόμενον «βασιλικὸν σημείωμα» (Uspenski j, Δίκη σ. 61³⁻⁶, Reg. 1078, ἔτ. 1082).

17. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 325 C, 332 D (σφράγισις ἐγγράφων), 452 A, 589 B (δόσις ὄρκου), 216 A, 341 D (κινήσεις τῶν παρισταμένων).

18. Κατὰ τὸν καν. 86 Καρχ. τὴν τάξιν τοῦ προβαδίσματος καθώριζεν ὁ χρόνος τῆς χειροτονίας, διὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ ὁποίου ἐθεσπίσθη ὁ καν. 89 Καρχ. Διὰ τῆς καθιερώσεως ὅμως τῆς τάξεως τῶν θρόνων κατηργήθη ὡς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἡ διάταξις τοῦ καν. 86 Καρχ. Βλ. καὶ τὸ εἰς τοῦτον σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος ἐν Σύντ. τ. 3 σ. 516. Χαρακτηριστικαί εἶναι ἐν προκειμένῳ αἱ ὑπὸ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐπὶ Μανουήλ Α' Κομνηνοῦ τῷ 1166 συνελθούσης συνόδου τεθεῖσαι τελευταῖαι ὑπογραφαὶ ἐν Νικήτᾳ Χωνιάτου, Θησαυρὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 25 ἐν P.G. PM' στ. 261 A (G r u m e l 1059): «Ὁ εὐτελὴς μητροπολίτης Νεοκαισαρείας Βασίλειος, ἀπαιτούμενος ἀπὸ τοῦ προσόντος δικαίου τῇ λαχούσῃ με ἀγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνωθεν τοῦ Μύρων ὑπογράψαι, διὰ τὸ συντελεσθῆναι καὶ ὑπογραφῆναι τὸν θεϊότατον τοῦτον τόμον πρὸ τοῦ χειροτονηθῆναι με, ὕρισας ἐνταῦθα ὑπέγραψα». Καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπέγραψε καὶ ὁ μητροπολίτης Ἰκονίου Ἰωάννης. Ρητὴν ἐπιφύλαξιν ἐν ὄψει τῶν ὡς πρὸς τὸ προβάδισμα ἀντιρρήσεων τοῦ περιέχει καὶ ἡ ἐν τῷ ἐν ἔτει 1157 τελειωθέντι συνοδικῷ τόμῳ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Σωτηρίχου τοῦ

ιδιοχείρως¹⁹ ὑπ' αὐτῶν ἢ τῶν ἀντιπροσώπων των²⁰, σημειουμένης ἐν ἐναντία περιπτώσει ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς αἰτίας, ἣτις ἤγαγεν εἰς τὴν χρῆσιν ἀλλοτρίας χειρός²¹. Τὸ φαινόμενον τῆς προσυπογραφῆς τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν, ἐφ' ὅσον ἐν αὐτοῖς περιέχονται ἀποφάσεις τέμνουσαι δογματικὰ ζητήματα²², καὶ ὑπὸ ἐπισκόπων μὴ παραστάντων κατὰ τὴν συζήτησιν ἀπαντᾷ διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς καὶ ἐν τῇ προηγηθείσῃ χρονικῇ περιόδῳ λόγους²³ καὶ κατὰ τὴν νῦν ἐξεταζομένην²⁴. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀντὶ τοῦ συνήθους φραστικοῦ τύπου «ὀρίσας

Παντευγένου (Grumel 1045) ὑπογραφή τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἰωάννου.: «Εἰ καὶ μετὰ τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ὑπογράφω διὰ τὸ θεῖον καὶ ἀναγκαῖον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτου τῷ θρόνῳ τῆς Κύπρου γενήσεται πρόκριμα ἐκ τῆς ἐμῆς ὑπογραφῆς, τὸν ἄνω τόπον, ὡς [ἐγὼ] λέγω, ἀπὸ διαφόρων δικαίων ἔχοντι. Διὸ στοιχῶν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν τῷ Τόμῳ ὀρισθεῖσι φυλάττω καὶ ἐμαυτῷ τὸ τοῦ θρόνου δίκαιον... Ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος καὶ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰωάννης» (Σακκελίωνας, Πατρ. Βιβλ. σ. 327²⁰⁻²⁵). Παρεμφερῶς διατυπωμένην ἐπιφύλαξιν περιέχει καὶ ἡ ὑπὸ τὸ πρακτικὸν τῆς δίχης τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου ὑπογραφή τοῦ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπου (Petit, Documents ἀρ. II σ. 487²⁵⁻²⁷, Grumel 1112, ἔτ. 1170). Δέον τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ τάξις τοῦ θρόνου λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἐν ἐπὶ ὑπογράφων εἶναι ὑποψήφιος (Mansi XIII στ. 393 C).

19. Μνηστὴ τοῦ ιδιοχείρου γίνεται ἐν πάσαις ταῖς ὑπογραφαῖς τῆς συνόδου ΚΠ, ἔτ. 869/70 (Mansi XVI στ. 189 E - 196 A): «...domina quae in sancta et universali synodo iudicata sunt et definita libenter suscipiens subscripsi manu propria». Ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῆς συνόδου ΚΠ, ἔτ. 879/80 (αὐτῶν XVII A στ. 508 D - 512 B).

20. Πρὸς δῆλωσιν τῆς σχέσεως ἀντιπροσωπείας γίνεται χρῆσις τῶν ὅρων «τὸν τόπον ἐπέχων» (π.χ. Mansi XI στ. 640 C - E, 641 A, 653 E), «τὸν τόπον ἀναπληρῶν» (π.χ. αὐτόθι στ. 644 C, 649 E, XIII στ. 133 B), «ἐκ προσώπου» (π.χ. αὐτόθι XIII στ. 133 - 156 passim) ἢ «τοποτηρητῆς» (π.χ. αὐτόθι XI στ. 640 D, XIII στ. 136 C). Οἱ ἀντιπρόσωποι ὑπέγραφον ἐν τῇ κατὰ τὴν τάξιν τῆς πρωτοκαθεδρίας προσηκούσῃ εἰς τοὺς ἀντιπροσωπευομένους θέσει. Περίεργον ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσε κατὰ τὴν ζ' Οἰκ. Σύνοδον ὁ Ἀθηνῶν Ἰωάννης, ἀπεσταλμένος τῆς ρωμαϊκῆς συνόδου, ὅστις ὑπέγραψε κεχωρισμένως ἀπὸ τῶν λοιπῶν legati εἰς τὴν 45ην τάξιν, ἐνῶ ἐκεῖνοι κατέλαβον διὰ τῶν ὑπογραφῶν των τὰς 11ην - 15ην θέσεις (αὐτόθι XI στ. 641 AB, 644 E· πρβλ. καὶ στ. 669 BC, 672 E). Ἀνάλογον περίπτωσιν ἐκθέτει καὶ ὁ Βαλσαμών ἐν τῷ σχολίῳ του εἰς τὸν καν. 7 Πενθ. (Σύντ. τ. 2 σ. 323⁷⁻¹⁰).

21. Βλ. ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῆς ζ' Οἰκ. Συνόδου ἐν Mansi XI στ. 646 C: «definiens subscripsi per manus Georgii diaconi... pro infirmitate, qua detineor» στ. 653 DE: «ὀρίσας ὑπέγραψα διὰ Θεοδώρου τοῦ ἐμοῦ μητροπολίτου διὰ τὴν συνέχουσάν με τῶν ὁμμάτων στέρξιν». Ὁμοίως καὶ στ. 654 C.

22. Δοθέντος ὅτι ἡ κατηγορία, ἐφ' ἣ κατεδικάσθη ὁ Ἀλέξανδρος Νικαίας, δὲν φαίνεται νὰ ἦτο δογματικῆς φύσεως, τὸ παράπονόν του, ὅτι ἡ ἐναντίον του ἐκδοθεῖσα καταδικαστικὴ ἀπόφασις ὑπεγράφη καὶ παρ' ἐπισκόπων μὴ μετασχόντων τοῦ δικαστηρίου, παρίσταται δίκαιον (ἐπιστ. 1 στίχ. 74 - 76 καὶ 12 στίχ. 5 - 7, ἐκδ. Darrouzes, Epistoliers σ. 70 καὶ 88).

23. Βλ. Τρωϊανόν σ. 117 ἐπ.

24. Τοῦτο ἦτο οὐχὶ σπανίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπὶ τῶν ὑπογραφόντων ἀσκήσεως πίεσεως. Βλ. τὰς μαρτυρίας τοῦ Ζωναρᾶ XV 7, 14: ΠΙ 274¹⁰ διὰ τὴν ἐν Ἱερείᾳ σύνοδον (ἔτ. 754) καὶ τῶν Νικ. Χων. 277¹⁵, Θεόδ. Σκουτ. 302³⁰ καὶ Ἐφραίμ 4761: 199 διὰ τὴν ἐν ΚΠ. σύνοδον τοῦ ἔτ. 1166.

υπέγραψα» ²⁵, οὔτινος ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ κατὰ τὴν λῆψιν τῆς ἀποφάσεως παριστάμενοι ἐπίσκοποι, ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ὅρος «στοιχήσας υπέγραψα» ²⁶.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

25. Βλ. π.χ. Mansi XI στ. 640 C - 653 E (Ζ' Οἰκ. Σύνοδος), XIII στ. 380 C - 397 C (Ζ' Οἰκ. Σύνοδος). Κατὰ τὴν σύνοδον ΚΠ. ἔτ. 869/70 τὸν ὅρον τοῦτον ἐχρησιμοποίησαν ὑπογράφοντες μόνον ὁ πατριάρχης ΚΠ. καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀνατολικῶν πατριαρχῶν (αὐτόθι XVI στ. 190 A - C). Οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι υπέγραψαν κατὰ διάφορον φραστικῶς τρόπον (βλ. ἄνωτ. σημ. 19). Αἱ ὑπογραφαὶ τούτων ἐμφανίζουν ἀπόλυτον ὁμοιομορφίαν, ἥτις παρέχει ἀφορμὴν πρὸς διατύπωσιν τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τὸ διὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν αὐτοκρατόρων ρητῶς μαρτυρούμενον, ὅτι δηλαδή οὗτοι ἐσημείωσαν τὸ ὄνομά των καὶ ἐχάραξαν πρὸ αὐτοῦ σταυρόν, αἱ δὲ τὴν ὑπογραφὴν συμπληροῦσαι φράσεις ἐγράφησαν ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ πρωτασηκρήτου Χριστοφόρου (αὐτόθι στ. 189 AB, 409 A), ἐγένετο πρὸς ἀποφυγὴν χρονοτριβῆς καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ὑπογραφὴν τῶν συνοδικῶν πρακτικῶν.

26. Ἡ διάκρισις καθίσταται ἀπολύτως ἐναργὴς ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Νικηφόρου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Κωνσταντίνου ἐν τῷ πρακτικῷ τῆς δίκης τοῦ Κερκύρας Κωνσταντίνου (ἔτ. 1170), ἐνθα γίνεται ἡ ἀκόλουθος διευκρίνισις: «...ἐπὶ μὲν τῷ γενομένῳ σημειώματι κατὰ τὴν λ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ὀρίσας, ἐπὶ δὲ τῷ γενομένῳ κατὰ τὴν κ' Φεβρουαρίου μηνὸς στοιχήσας υπέγραψα» (P e t i t, Documents ἀρ. II σ. 487 ¹⁹⁻²⁴, G r u m e l 1112). Ἀμφότεροι οἱ ἱεράρχαι οὗτοι παραστάντες καὶ ψηφίσαντες κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν δύο συνεδριάσεων, ἀπουσίασαν κατὰ τὴν δευτέραν (βλ. αὐτόθι σ. 479 - 480, 489). Βλ. ἐπίσης τὰς ἐν τῷ κατὰ τοῦ Σωτηρίχου τοῦ Παντευγένου ἐκδοθέντι τόμῳ (G r u m e l 1045, ἔτ. 1157) ὑπογραφὰς τῶν μητροπολιτῶν Νικαίας Λέοντος καὶ Πατρῶν Κωνσταντίνου: «εἰ καὶ μὴ παρήμην ἐπὶ τῇ συζητήσει τῆς παρούσης ὑποθέσεως, ἐφ' ἣ καὶ τὸ παρὸν Σημείωμα γέγονεν, ἀλλὰ στοιχῶν τοῖς δόξασιν υπέγραψα καὶ αὐτός» (Σ α κ κ ε λ ί ω ν ο ς, Πατρ. Βιβλ. σ. 327 ³¹⁻³³, 328 ¹⁵⁻¹⁶). Βλ. ἐν τούτοις ἄνωτ. σημ. 18 τὰς ὑπογραφὰς τῶν μητροπολιτῶν Νεοκαισαρείας Βασιλείου καὶ Ἰκονίου Ἰωάννου, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι ἡ ὁρολογικὴ αὕτη διάκρισις δὲν ἐτήρεῖτο ἀνελλιπῶς ἐν τῇ πράξει.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ *

Acta Rossici monasterii	= Akty russkago na srjatom Afone monastyrja sv. velikomučenika i čelitelja Panteleimona, (ἐκδ. F. Ternovskij), Kiev 1873.
Actes de Chilandar	= L. Petit - B. Korablev, Actes de Chilandar (= Actes de l' Athos, V. Βυζαντινὰ Χρονικά, παράρτημα ΙΖ' τόμου ἀρ. 1), Sanktpeterburg 1911.
Actes de Kutlumus	= P. Lemerle, Actes de Kutlumus (= Archives de l' Athos, II), Paris 1946.
Actes de Lavra	= G. Rouillard - P. Collomp, Actes de Lavra (= Archives de l' Athos, I), t. I, Paris 1937.
Actes de Philothée	= W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Actes de Philothée (= Actes de l' Athos, VI. Βυζαντινὰ Χρονικά, παράρτημα Κ' τόμου ἀρ. 1), Sanktpeterburg 1913.
Actes de Saint - Nicolas de Donnoso	= A. Guillou, Saint - Nicolas de Donnoso (1031 - 1060/1061) (= Corpus des actes grecs d' Italie du Sud et de Sicile. Recherches d' histoire et de géographie, 1), Città del Vaticano 1967.
Actes de Xéropotamou	= J. Bompaire, Actes de Xéropotamou (= Archives de l' Athos, III), Paris 1964.
Actes de Zographou	= W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Actes de Zographou (= Actes de l' Athos, IV. Βυζαντινὰ Χρονικά, παράρτημα ΙΓ' τόμου ἀρ. 1), Sanktpeterburg 1907.
Actes du Pantocrator	= L. Petit, Actes du Pantocrator (= Actes de l' Athos II. Βυζαντινὰ Χρονικά, παράρτημα Ι'

* Τὰ νομοθετικά κείμενα παραπέμπονται κατὰ τὰς ἐν χρήσει κοινῶς παραδεδεγμέναις συντομογραφίας, τὰ μὲν εἰς τὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρόνον ἀναγόμενα εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Θεοδοσιανοῦ Κώδικος ὑπὸ Th. Mommsen - P. M. Meyer καὶ τοῦ Corpus Juris Civilis ὑπὸ P. Krüger - Th. Mommsen - R. Schöll - G. Kroll, τὰ δὲ εἰς τὴν περίοδον μεταξὺ τῶν ἐτῶν 565 καὶ 1204 ἀνήκοντα εἰς τὰς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (ἀνωτ. σ. 4 - 5) ἀναφερομέναις ἐκδόσεις.

	τόμου αρ. 2), Sanktpeterburg 1903 (ἀνατύπ. Amsterdam 1964).
Ἀκροπ. Χρον.	= Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου Χρονική Συγγραφή, ἔκδ. A. Heisenberg, Georgii Acropolitae opera, τ. I, Lipsiae 1903, σ. 3 - 189.
Ἀλεξιάς	= Ἀννης τῆς Κομνηνῆς Ἀλεξιάς, ἔκδ. B. Leib, Anne Comnène Alexiade, τ. I - III, Paris 1937 ἐπ. (ἀνατύπ. 1967).
Anal. Boll.	= Analecta Bollandiana, Bruxelles 1882 ἐπ.
ASS.	= Acta Sanctorum, ἔκδ. Socii J. Bollandi, Antwerpen 1643 ἐπ. (ἀνατύπ. Bruxelles 1967 ἐπ.).
Ἀτταλ.	= Μιχαήλ τοῦ Ἀτταλειάτου Ἱστορία, ἔκδ. I. Bekker, Bonnae 1853 (ἀνατύπ. Ἀθῆναι ἄ.ἔ.).
Beck, Kirchengeschichte	= H. - G. Beck ἐν Handbuch der Kirchengeschichte ἔκδ. ὑπὸ H. Jedin, τ. III: Die mittelalterliche Kirche. 1: Vom kirchlichen Frühmittelalter zur gregorianischen Reform, Freiburg 1956, σ. 31 - 61, 197 - 218, 462 - 484.
Beck, Literatur	H. - G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich (= Hb. d. AW. XII, 2, 1), München 1959.
Βίος Εὐθυμίου, ἔκδ. Karlin-Hayter	= P. Karlin-Hayter, Vita S. Euthymii ἐν Byzantion 25 - 27 (1955 - 1957) 1 - 172.
Βίος Νικηφόρου, ἔκδ. C. de Boor	= Βίος Νικηφόρου ὑπὸ Ἰγνατίου διακόνου ἐν C. de Boor, Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica, Lipsiae 1880, σ. 139 - 217.
Βίος Συμεῶνος, ἔκδ. Hausherr	= Βίος καὶ πολιτεία τοῦ... Συμεῶν τοῦ νέου θεολόγου ἐν Ir. Hausherr, Un grand mystique byzantin. Vie de Syméon le Nouveau Théologien (949 - 1022) par Nicéas Stéthatos (= Orientalia christiana, XII), Roma 1928.
Byz. - neugr. Jbb.	= Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher, Berlin 1920 ἐπ., Ἀθῆναι 1926 ἐπ.
B.Z.	= Byzantinische Zeitschrift, Leipzig 1892 ἐπ., München 1950 ἐπ.
Χριστοφιλοπούλου, Σύγκλητος	= Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐν Ἐπετηρίδι τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 2 (1949) 5 - 151.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

- Χριστοφιλοπούλου, Θέματα = 'Αν. Χριστοφιλοπούλου, Θέματα βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐνδιαφέροντα τὴν σύγχρονον πρακτικὴν, 'Αθῆναι 1957.
- Darrouzès, *Ecclésiologie* = J. Darrouzès, Documents inédits d'ecclésiologie byzantine (= Archives de l' Orient Chrétien, 10), Paris 1966.
- Darrouzès, *Épistoliers* = J. Darrouzès, *Épistoliers byzantins du Xe siècle* (= Archives de l' Orient Chrétien, 6), Paris 1960.
- Dölger, *Aus den Schatzkammern* = F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948.
- Dölger, *Der Beweis* = F. Dölger, *Der Beweis im byzantinischen Gerichtsverfahren ἐν La preuve, 1ère partie: Antiquité* (= Recueils de la Société Jean Bodin pour l' histoire comparative des institutions, XVI), Bruxelles 1964, σ. 595 - 612.
- E.E.B.Σ. = 'Επετηρίς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 'Αθῆναι 1924 ἔπ.
- Εὐαγρίου, 'Εκκλ. ἱστ. = Εὐαγρίου 'Εκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἔκδ. J. Bidez-L. Parmentier, *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, London 1898.
- 'Εφραίμ = Ephraemi monachi imperatorum et patriarcharum recensio, ἔκδ. A. Mai, Bonnae 1840.
- Ficker, *Erlasse* = G. Ficker, *Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites* (= Festschrift der Universität Kiel zur Feier des Geburtsfestes S. Majestät des Kaisers und Königs Wilhelm II.), Kiel 1911.
- Γεδεών, Νέα βιβλιοθήκη = M. Γεδεών, *Νέα βιβλιοθήκη ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων*, τ. Α' τεύχ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1903.
- Γενέσ. = Γενεσίου Βασιλεῖαι, ἔκδ. C. Lachmann, Bonnae 1834.
- Grumel = V. Grumel, *Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople. I. Les actes des Patriarches*, τεύχη I - III, Chalcedon 1932 - 1947.
- Heimbach, 'Ανέκδοτα = G. E. Heimbach, 'Ανέκδοτα τ. I - III, Lipsiae 1838 - 1843 (ἀνατύπ. Aalen 1969).
- J.G-R. = 'Ιω. καὶ Παν. Ζέπου, *Jus Graecoromanum*, τ. I - VIII, 'Αθῆναι 1931 (ἀνατύπ. Aalen 1962).
- 'Ιωάννου 'Εφέσου, *Hist. eccl.* = E. W. Brooks, *Iohannis Ephesini Historiae ecclesiasticae pars tertia*, Louvain 1936 (ἀνατύπ. 1952).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

- J o a n n o u, C.C.O., C.S.P., C.P.G. = P. - P. J o a n n o u, Discipline générale anti-que (= Pontificia Commissione per la redazione del codice di diritto canonico orientale. Fonti, fasc. IX), τ. I 1: Les canons des conciles oecuméniques (C.C.O.). τ. I 2: Les synodes parti- culiers (C.S.P.). τ. II: Les canons des Pères Grecs (C.P.G.), Roma 1962 - 1964.
- J o a n n o u, Eustrate de Nicée = P. J o a n n o u, Eustrate de Nicée. Trois piè- ces inédites de son procès (1117) ἐν Rev. Ét. Byz. 10 (1952) 24 - 34.
- J o a n n o u, Le sort = P. J o a n n o u, Le sort des évêques hérétiques réconciliés ἐν Byzantion 28 (1958) 1 - 30.
- J o a n n o u, Nominalismus = P. J o a n n o u, Der Nominalismus und die menschliche Psychologie Christi. Das Semeioma gegen Eustratios von Nikaia (1117) ἐν B.Z. 47 (1954) 369 - 378.
- K a s e r, Zivilprozessrecht = M. K a s e r, Das römische Zivilprozessrecht (= Hb. d. AW. X. 3. 4), München 1966.
- Κίνναμος
Κιννάριος Ἀρέθας
= Γεώργιος Κιννάριος Ἱστοριῶν βιβλία I', ἐκδ. A. Meiser, Bonnæ 1836 (ἀνατύπ. Αἰθῆραι 1913).
= Σ. Κιννάριος, Ὁ Κοισαρείτης Ἀρέθας καὶ τὸ ἔρ- γον αὐτοῦ ἐκ Αἰθῆραις 1913.
- Λάμπρου, Μιχ. Χωνιάτου
τὰ σωζόμενα
= Σ. Λάμπρου, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιά- του τὰ σωζόμενα, τ. Α' - Β', ἐν Ἀθήναις 1879 - 1880 (ἀνατύπ. Groningen 1968).
- L a u r e n t, Réponses canoniques
inédites
= V. L a u r e n t, Réponses canoniques inédites du Patriarcat byzantin ἐν Échos d' Orient 33 (1934) 298 - 315.
- Λέων διάκ.
- = Λέοντος διακόνου Ἱστορίας βιβλία I', ἐκδ. C. B. H a s e, Bonnæ 1828.
- M a n s i
= J. D. M a n s i, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, τ. I - XXXI (ἕως 1439), Flo- rentiae - Venetiis 1759 - 1798. Ἀνατύπωσις μετὰ συνεχίσεως μέχρι 1902 ὑπὸ J. B. M a r t i n - L. P e t i t, τ. I - LIII, Paris - Leipzig 1901 - 1927 (ἀνατύπ. Graz 1960 - 1962).
- M e y e r, Haupturkunden
= P h. M e y e r, Die Haupturkunden für die Ge- schichte der Athosklöster, Leipzig 1894 (ἀνατύπ. Amsterdam 1965).
- Μιχαὴλ Σύρου, Χρονικὸν
= J. B. C h a b o t, Chronique de Michel le Sy-

	rien, patriarche jacobite d' Antioche (1166-1199), τ. I - IV, Paris 1899 - 1910 (ἀνατύπ. Bruxelles 1963).
Μιχ. Γλυκ.	= Μιχαήλ τοῦ Γλυκᾶ Βίβλος Χρονική, ἔκδ. I. Bekker, Bonnae 1836.
Michel, Bischofsprozess	= A. Michel, Ein Bischofsprozess bei Michael Kerullarios ἐν B.Z. 41 (1941) 447 - 452.
Milasch	= N. Milasch, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, μετ. Μ. Ἀποστολοπούλου, ἐν Ἀθήναις 1906.
M.M.	= Fr. Miklosich - J. Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana, τ. 1 - 6, Vindobonae 1860 - 1890 (ἀνατύπ. Ἀθήναι ἄ.ἔ. καὶ Aalen 1968).
Νεαυαὶ Λέοντος ζ', ἔκδ. Noailles - Dain	= P. Noailles - A. Dain, Les nouvelles de Léon VI le sage, Paris 1944.
Νικηφ. Βρυέν.	= Νικηφόρου τοῦ Βρυενίου Ἱστοριῶν βιβλία Δ', ἔκδ. A. Meineke, Bonnae 1836 (ἀνατύπ. Ἀθήναι ἄ.ἔ.).
Νικηφ. Ἱστ.	= Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορία σύντομος ἀπὸ τῆς Μαυρικίου βασιλείας, ἔκδ. C. de Boor, Nicephori... opuscula historica, Lipsiae 1880, σ. 3 - 77.
Νικ. Καλλ. Ξανθ.	= Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν P.G. PMZ' σπ. 304 - 448.
Νικ. Χων.	= Τοῦ μεγάλου λογοθέτου καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων γενικοῦ καὶ ἐφόρου κυροῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου Χρονική διήγησις, ἔκδ. I. Bekker, Bonnae 1835 (ἀνατύπ. Ἀθήναι ἄ.ἔ.).
Oudot	= I. Oudot, Patriarchatus Constantinopolitani acta selecta, I (= S. Congregazione per la Chiesa Orientale. Codificazione canonica orientale. Fonti, ser. II fasc. III), [Βατικανόν] 1941.
Παναγιωτάκος	= Π. Παναγιωτάκου, Σύστημα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, τ. Γ': Τὸ ποινικὸν δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας. τ. Δ': Τὸ δίκαιον τῶν μοναχῶν, ἐν Ἀθήναις 1962 - 1957.
Πανδέκται Νίκωνος	= C. de Clercq, Les textes juridiques dans les Pandectes de Nikon de la Montagne Noire (= S. Congregazione per la Chiesa Orientale. Codificazione canonica orientale. Fonti, ser. II fasc. XXX), Venezia 1942.

- Παπαδοπούλου - Κεραμέως,
Βογομιλικά = 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βογο-
μιλικὰ ἐν Viz. Vrem. 2 (1895) 720 - 723.
- Παπαδοπούλου - Κεραμέως,
Κερκυραϊκὰ = 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Κερ-
κυραϊκὰ ἐν Viz. Vrem. 13 (1906) 334 - 351.
- Petit, Documents = L. Petit, Documents inédits sur le concile
de 1166 et ses derniers adversaires ἐν Viz. Vrem.
11 (1904) 465 - 493.
- P.G., P.L. = Patrologiae cursus completus, accurante J. P.
Migne, series graeca τ. Α' - ΡΞΑ', Lutetiae
Parisiorum 1857 - 1866, series latina τ. I - CCXXI,
1844 - 1864, (ἀνατύπ. Turnhout 1963 ἐπ.).
- Φωτίου ἐπιστολαί, ἔκδ. Βαλέττα = Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου πατριάρχου
ΚΠ. ἐπιστολαί, ἔκδ. 'Ιω. Βαλέττα, ἐν Λονδίνῳ
1864.
- Pitra, Hist. et Mon. = J. B. Pitra, Juris ecclesiastici Graecorum
historia et monumenta, τ. I - II, Romae
1864 - 1868.
- P. Ness. III = J. Kriemeier, Excavations at Nessana, τ.
3: Non-literary papyri, Princeton 1958.
- Ψελλ. Scripta minora = Ed. Kurtz - Fr. Drexl, Michaelis Pselli,
Scripta minora, τ. I (= Orbis romanus, 5), Mi-
lano 1936.
- ΨΣομ. Μάγ. = Συμεὼν μαγίστρου καὶ λογοθέτου Χρονογραφία,
ἔκδ. I. Bekker, Bonnae 1838.
- Ράλλη, Ἐκκλ. ποιν. δίκ. = Κ. Ράλλη, Ποινικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνα-
τολικῆς ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1907.
- Reg. = F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des
oströmischen Reiches (= Corpus der griechischen
Urkunden des Mittelalters und der neueren
Zeit. Reihe A, Abt. I), τ. I - II, München - Ber-
lin 1924 - 1925.
- Rev. Ét. Byz. = Revue des Études Byzantines, Paris 1943 ἐπ.
- Sachau, Syr. Rechtsbücher = Ed. Sachau, Syrische Rechtsbücher, τ.
I - III, Berlin 1907 - 1914.
- Sakkélion, Documents inédits = J. Sakkélion, Documents inédits tirés de
la bibliothèque de Patmos. I. Décret d' Alexis
Comnène portant déposition de Léon, métro-
politain de Chalcédoine ἐν Bulletin de Corresp.
Hellénique 2 (1878) 102 - 128.
- Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ. = 'Ι. Σακκελίωνος, Πατριακὴ βιβλιοθήκη ἤτοι

ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς... μονῆς τοῦ...
Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογρά-
φων τευχῶν, Ἀθήνησιν 1890.

Σάθα, Μεσ. Βιβλ.

= K. N. Σάθα, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, τ. 1 - 7,
ἐν Βενετίᾳ 1872 - 1877 καὶ Παρισίοις 1874 - 1894.

Sav. - Zeitschr.

= Zeitschrift der Savigny - Stiftung für Rechts-
geschichte, Weimar, Romanistische Abteilung
1880 ἐπ., Kanonistische Abteilung 1910 ἐπ.

Scriptor inc.

= Συγγραφὴ χρονογραφίου τὰ κατὰ Λέοντα υἱὸν Βάρ-
δα τοῦ Ἀρμενίου περιέχουσα, ἔκδ. I. B e k k e r,
Bonnae 1842.

Σκυλ. - Κεδρ.

= Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ Σύνοψις Ἱστοριῶν (Ἰωάν-
νης Σκυλίτζης παρὰ Κεδρηνοῦ), ἔκδ. I. B e k k e r,
τ. I - II, Bonnae 1838 - 1839.

Steinwenter, Ehescheidung

= A. Steinwenter, Eine Ehescheidung aus
dem Jahre 689 ἐν Sav. - Zeitschr. Rom. Abt. 63
(1943) 115 - 130.

Steinwenter, Rechtsgang

= A. Steinwenter, Der antike kirchliche
Rechtsgang und seine Quellen ἐν Sav. - Zeitschr.
Kan. Abt. 23 (1934) 1 - 116.

Stephanou, Jean Italos

= J. E. Stephanou, Jean Italos philosophe
et humaniste I - Orientalia christiana analec-
ta 136, Roma 1949.

Σύντ.

= Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν
ἁγίων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν
οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ
μέρος ἁγίων πατέρων, ἔκδ. Γ. Α. Ράλλη - Μ.
Ποτλῆ, τ. 1 - 6, Ἀθήνησιν 1852 - 1859 (ἀνα-
τύπ. 1966).

Θεόδ. Σκουτ.

= Ἀωνόμου Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. Σάθα, Μεσ.
Βιβλ. τ. 7, σ. 1 - 556 (ἀνατύπ. Ἀθῆναι ἄ.ἔ.).

Θεοφ.

= Θεοφάνους Χρονογραφία, ἔκδ. C. de Boor,
Theophanis Chronographia, τ. I, Lipsiae 1883
(ἀνατύπ. Hildesheim 1963).

Θεοφ. Συνεχ.

= Χρονογραφία συγγραφεῖσα ἐκ προστάγματος Κων-
σταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ πορφυρογεννήτου δε-
σπότης,... ἀρχομένη ὅπου ἔληξε ὁ Θεοφάνης... ἡγουν
ἀπὸ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἔκδ. I.
B e k k e r, Bonnae 1838,

Τρωϊάνος

= Σ. Τρωϊάνου, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία
μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Ἀθῆναι 1964.

Uspenski j, Δίκη

= F. J. Uspenski j, Djeloproizvodstvo po

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

obvineniju Joanna Itala v eresi ἐν Izvjestija
Russk. Archeol. Instituta v Konstantinopolje 2
(1897) 1 - 66.

Viz. Vrem. = Vizantijskij Vremennik, Sanktpeterburg 1894 ἐπ.
Voelli - Justelli, Bibliotheca = G. Voelli - H. Justelli, Bibliotheca juris
canonici veteris, τ. I - II, Lutetiae Parisiorum
1611.

Yahya = I. Kratchkovsky - A. Vasiliev, His-
toire de Yahya - Ibn - Sa'id d' Antioche conti-
nuateur de Sa'id - Ibn - Bitriq (= Patrologia
orientalis, XVIII 5), Paris 1924.

Zhishman = J. Zhishman, Die Synoden und die Epis-
kopal - Ämter in der morgenländischen Kirche,
Wien 1867.

Zωναρχᾶς = Ἰωάννου τοῦ Zωναρχᾶ Χρονικόν, ἐκδ. Th. Bütt-
ner - Wohlst, τ. III, Bonnae 1897.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΠΗΓΩΝ*

Κανόνες Οικουμενικῶν Συνόδων

Α' Οίχ.	17	23 ⁶
B' Οίχ.	6	10 ⁶ , 19, 21, 34 ³⁸ , 36 ⁴⁹ , 92 ¹⁷
Δ' Οίχ.	25	24 ⁸ , 67 ⁴⁷
Πενθ.	2	89
	7	30 ¹⁴
	26	87 ¹⁷
	44	87 ²⁰
	54	87 ¹⁶
	62	87 ²⁰
	64	87 ¹⁹
	73	87 ²⁰
	80	87 ¹⁵
	84	96 ²⁸
	85	94
	86	87 ²⁰
	88	87 ¹⁵
	93	87 ²⁰
	94	109
Z' Οίχ.	10	23 ⁶ , 67 ⁴⁶
	13	24 ⁸ , 67 ⁴⁶
	16	23 ⁶
	19	23 ⁶ , 67 ⁴⁶
Πρωτοδ.	13	24 ἐπ.
	14	24 ἐπ.
	15	24 ἐπ.
	16	76 ⁹ , 77 ¹⁶ , 87 ¹⁵

Κανόνες Ἀποστόλων
καὶ τοπικῶν συνόδων

Ἀποστ.	6	23 ⁶
	31	23 ⁶ , 25
	61	26 ²³
	74	52 ¹²³ , 54 ³ ,

		58, 59, 60, 61, 63 ²³ , 67 ⁴⁸ , 101 ¹ 91, 95 ³¹ 23 ⁶ 23 ⁶ 87 ¹⁷ 101 ¹ 87 ¹⁵ 10 ⁶ 10 ⁶ 11 ⁷ 28 ¹¹ 19, 91 19, 70 27 ¹ , 71 ² 85 ⁴ 10 ⁶ , 50 ¹⁷ , 73 ¹⁵ 19, 27 ¹ , 33 ³⁰ , 34 ³⁶ , 37, 38, 35 ⁴⁰ , 45 ⁹³ , 52 ¹²³ , 58, 59, 65, 67, 68 ⁴⁸ , 91 27 ¹ , 59, 65 95 96 26 ²³ , 28, 34 ³⁸ 93 ¹⁹ , 94 ²⁹ 96 ³⁸ 27 ² 119 ¹⁸ 33 ³¹ , 35 ⁴⁰ , 45 ⁹³ , 68 ⁴⁹ 119 ¹⁸ 33 ³¹ , 34 ³⁴ , 45 ⁹³ , 47 ¹⁰⁴ , 105, 70 ⁵⁸ 10 ⁶
	75	
	81	
	83	
Ἀγκύρ.	3	
Νεοκαισ.	9	
Ἀντιοχ.	3	
	11	
	12	
Σααδ.	9	
Ισοδ.	5	
Καζζ.	8	
	11	
	12	
	13	
	15	
	19	
	20	
	26	
	30	
	50	
	59	
	72	
	79	
	86	
	87	
	89	
	100	
	104	

* Διὰ τῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ στήλῃ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος, ὡς καὶ τοῦ ἐπομένου, ἀριθμῶν νοεῖται διὰ μὲν τῆς βάσεως ἢ σελίς, διὰ δὲ τοῦ ἐκθέτου — ὡσάντις ἀναγράφεται τοιοῦτος — ἡ ὑπὸ ταύτην σημείωσις, εἰς ἣν ἐκάστοτε παραπέμπεται.

Καρχ.	107	70, 71 ² , 73
	120	28 ⁸ , 82 ⁴⁵ , 114 ¹
	121	23 ⁷
	123	23 ⁷
	124	74 ¹
	128	19, 91
	129	19 ἐπ. 91, 92 ^{17, 18}
	130	21, 36, 75 ⁷ 116
	131	91 ἐπ.
	132	13 ²³ , 74 ¹
	133	74 ¹ , 85 ⁴
Μ. Βασιλείου	27	87 ¹⁷
	34	101 ¹
	61	13 ²⁰ , 101 ¹ , 104 ¹³
	70	101 ¹
	71	12, 13 ²⁰ , 101 ¹ , 104 ¹³
Γρηγ. Νεοκ.	1	87 ^{17, 18} , 116 ²

Βασ.	7, 4, 5	82 ⁴⁴ , 106 ³
	8, 1	55 ¹⁰
	8, 1, 1	36 ⁴⁹
	21, 1, 1 σχόλ. 4	94 ²⁸
	21, 1, 1 σχόλ. 7	94 ²⁸
	21, 1, 3	92 ¹⁴ , 93 ²³ , 94 ²⁶ , 27
	21, 1, 4	94 ²⁸
	21, 1, 6	93 ²²
	21, 1, 7	94 ²⁸
	21, 1, 8	94 ²⁵
	21, 1, 11 σχόλ.	90 ⁵
	21, 1, 12	94 ²⁶
	21, 1, 13	94 ²⁶
	21, 1, 14	94 ²⁷ , 112 ⁴
	21, 1, 17	92 ¹⁴
	21, 1, 18	94 ²⁸
	21, 1, 20	93 ²³ , 94 ²⁶
	21, 1, 22	94 ²⁴
	21, 1, 25	83 ⁵⁰ , 114 ²
	21, 1, 25 σχόλ. 4	84 ⁵¹ , 114 ²
	21, 1, 29	93 ²²
	21, 1, 32	94 ²⁵
	21, 1, 33 σχόλ. 6	110 ²²
	21, 2, 3	20 ¹³
	21, 2, 3	20 ¹¹
	22, 4, 1	115 ⁸
	22, 5, 3-5	109 ¹⁴
	22, 5-6	108 ¹²
	22, 5, 5	109 ¹⁵
	22, 5, σχόλ. 4	109 ¹⁵
	28, 7, 7	26 ²⁰
	56, 7, 8	64 ²⁸
	60, 1, 10	21 ²¹ , 36 ⁴⁸
	60, 1, 34	9 ² , 32 ²⁶
	60, 1, 37	85 ⁵
	60, 6, 3	12 ¹⁵
	60, 6, 11 σχόλ. 4	12 ¹⁵
	60, 12, 48	12 ¹⁵
	60, 12, 50	12 ¹⁵
	60, 12, 63	12 ¹⁵
	60, 34	20 ¹⁵
	60, 34, 4	36 ⁴⁹
	60, 34, 6	9 ² , 32 ²⁶

Αυτοκρατορική νομοθεσία *

Βασ.	2, 1, 43	78 ¹⁰
	2, 5, 22	77 ¹³
	2, 6, 22	76 ¹²
	3, 1, 2	85 ⁶
	3, 1, 6	74 ¹⁷
	3, 1, 8	94 ¹ , 26 ³³ , 27 ³ , 4, 5, 33 ³⁰ , 32, 34 ³⁴ , 70 ⁶⁰ , 85 ³
	3, 1, 11	35 ⁴¹
	3, 1, 18	74 ²
	3, 1, 21	50 ¹¹⁷ , 73 ¹⁵ 74 ²
	3, 1, 26	33 ³⁰ , 34 ³⁴
	3, 1, 39	73 ¹³
	3, 1, 43	55 ¹⁰ , 62 ¹⁸
	3, 1, 44	62 ¹⁷
	3, 1, 45	85 ²
	6, 19, 7	55 ¹⁰
	6, 22, 6	73 ¹⁵
	7, 4, 2	35 ⁴¹ , 63 ²² 64 ³⁰ , 31

* Διατάξεις της αυτοκρατορικής νομοθεσίας αναγόμεναι εις τὸν πρὸ τοῦ ἔτους 565 χρόνον ἐπαναλαμβανόμεναι ὑπὸ τῶν Βασιλικῶν δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ παρόντι πίνακι. Νομοθετικὰς πράξεις τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων βλ. καὶ κατωτ. εἰς τὸν διὰ τὰ ἐγγραφα οἰκείον τρόπον.

Βασ.	60,34,11	20 ¹⁶
	60,50,1	103 ¹¹
	60,66,1-2	9 ² , 32 ²⁶
Ἐκλογή	8,1	90 ⁵
	14,2	94 ²⁵
	14,7	93 ²³
	17,51	85 ⁴ , 5
Ἐπαναγωγή	8,3	26 ²³
	8,5	94, 27 ³ , 5, 33 ^{30,32} , 34 ³⁴ , 85 ³
	9,5	50 ¹¹⁷ , 73 ¹⁵ 74 ²
	9,12	99 ¹⁷
	12,2	93 ²³
	12,6	94 ²⁵
	12,7	94 ²⁷
	12,9	93 ²²
	12,12	94 ²⁴
	12,13	94 ²⁴
	12,17	94 ²⁶
	12,18	92 ¹⁴
	40,18	85 ³
	40,48	26 ²⁵
Νεαρά Ήρτζλ, Reg. 199		101 ¹⁴
Νεαρά Ειρήνης Reg. 358		90 ⁵ , 99 ¹⁷ , 109 ^{17,21} , 115 ⁸
Νεαρά 48 Λέοντος ζ', Reg. 523		92 ¹⁴
Νεαρά 49 Λέοντος ζ', Reg. 523		92 ¹²
Νεαρά 97 Λέοντος ζ', Reg. 523		108 ¹²
Νεαρά 108 Λέοντος ζ', Reg. 523		63 ²²
Νεαρά Κωνσταντί- νου Η' (Ζ'), Reg. 676		13 ²²
Νεαρά Βασιλείου Β', Reg. 783		84 ⁵⁰ , 114 ²
Νεαρά Κωνσταντί- νου ΙΒ' (Ι') Δούκα, Reg. 961		30 ¹⁴
Νεαρά Ἀλεξίου Α', Reg. 1076	9 ³ , 12 ¹⁴ , 14 ²⁶ , 19 ⁴	
Νεαρά Ἀλεξίου Α', Reg. 1082		109 ¹⁹
Νεαρά Ἀλεξίου Α', Reg. 1177		88 ²³
Νεαρά Ἀλεξίου Α', Reg. 1236		11 ¹⁰

Νεαρά Ἀλεξίου Α', Reg. 1280		108 ¹²
Νεαρά Μανουήλ Α', Reg. 1465	63 ^{22,23} , 64 ³⁰ , 70	
Νεαρά Μανουήλ Α', Reg. 1467	13 ²¹ , 104 ¹⁷ , 114 ⁵	
Νεαρά Ἰσχακίου Β' Ἀγγέλου, Reg. 1573		24 ⁸
Πρόχ. Νόμος	27,8	93 ²³
	27,15	93 ²³
	27,20	94 ²⁴
	27,24	94 ²⁶ , 27
	27,25	93 ²²
	27,27	94 ²⁵
	27,29	94 ²⁴
	28,3	94, 26 ²³ , 27 ³ , 5, 33 ³² , 85 ³
	28,4	33 ³⁰ , 34 ³⁴
	39,15	85 ⁵

Ἰδιωτικά νομικά ἔργα

Ἀποστολὴ Διαταγῶν βιβλ. Β'		91
Ἰστορικὸν σχόλ. εἰς καν. 9 Α' Οἰκ.		74 ¹
4 Ζ' Οἰκ.		50 ¹¹⁷
20 Ἀποστ.		35 ⁴¹
8 Καρχ.		19 ⁶
15 Καρχ.		50 ¹¹⁷
59 Καρχ.		94 ²⁹
79 Καρχ.		27 ²
87 Καρχ.		33 ³¹
100 Καρχ.	47 ¹⁰⁵ , 50 ¹¹⁶	
107 Καρχ.		71 ²
Ἀτταλειάτου, Ποί- ημα Νομικὸν	3,6	74 ²
Βαλσαμῶνος, Μελέτη χάριν τῶν δύο ὀφεικίων	60 ⁷ , 63 ²³ , 64 ²⁸ , 68 ⁴⁸ , 118 ⁹	
Βαλσαμῶνος σχόλ. εἰς καν. 9 Α' Οἰκ.		74 ¹
17 Α' Οἰκ.		23 ⁶
6 Β' Οἰκ.	21 ¹⁸ , 19	
25 Δ' Οἰκ.	24 ⁸ , 67 ⁴⁷	
7 Πενθ.	30 ¹⁴ , 120 ²⁰	
26 Πενθ.		87 ¹⁷
44 Πενθ.		87 ²⁰
54 Πενθ.		87 ¹⁶
61 Πενθ.		111 ⁴ , 5
62 Πενθ.		87 ²⁰

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Βαλσ. σχόλ. εἰς καν.	73	Πενθ.	87 ²⁰
	84	Πενθ.	96 ³⁸
	85	Πενθ.	88 ²³ , 90 ⁵
	86	Πενθ.	87 ²⁰
	94	Πενθ.	109 ^{14, 15}
	4	Ζ' Οἰκ.	50 ¹¹⁷
	10	Ζ' Οἰκ.	23 ⁶ , 67 ⁴⁷
	19	Ζ' Οἰκ.	23 ⁶ , 67 ⁴⁷
	15	Πρωτοδ.	25 ^{14, 15}
	6	Ἀποστ.	23 ⁶ , 24 ¹⁰
	17	Ἀποστ.	74 ¹
	20	Ἀποστ.	35 ⁴¹
	31	Ἀποστ.	23 ⁶
	46	Ἀποστ.	107 ⁶
	51	Ἀποστ.	107 ⁶
	74	Ἀποστ.	54 ⁴ , 62 ¹³ , 63 ²³ , 64 ^{28, 29} , 65 ³⁴ , 68 ⁵¹
	75	Ἀποστ.	90 ^{4, 6} , 100 ¹⁸
	81	Ἀποστ.	23 ⁶
	83	Ἀποστ.	23 ⁶
	9	Νεοχαισ.	74 ¹ , 89 ² , 90 ⁷ , 100 ¹⁸
	3	Ἀντοχ.	87 ¹⁵
	9	Σαρδ.	117
	5	Λαοδ.	1810
	8	Καρχ.	108
	11	Καρχ.	19 ⁸ , 25 ¹⁵
	15	Καρχ.	40 ⁷² , 50 ¹¹⁷ , 82 ⁴⁴ , 106 ³
	16	Καρχ.	51 ¹²² , 55 ¹²
	19	Καρχ.	19 ⁹ , 34 ³⁷ , 36 ⁴ , 63 ^{21, 23} , 64 ^{28, 32} , 70 ⁵⁹
	30	Καρχ.	96 ²
	50	Καρχ.	9 ⁴ , 28 ¹¹ , 37 ⁵⁰
	54	Καρχ.	24 ¹⁰
	59	Καρχ.	93 ¹⁹
	79	Καρχ.	27 ² , 28 ⁶
	86	Καρχ.	119 ¹⁸
	87	Καρχ.	33 ³¹
	107	Καρχ.	70 ¹ , 2
	120	Καρχ.	28 ⁸
	122	Καρχ.	94 ³⁰
	129	Καρχ.	20 ^{11, 12, 16}
	130	Καρχ.	9 ² , 21 ²¹ , 32 ^{25, 27} , 36 ^{47, 48} , 85 ⁸
	131	Καρχ.	91 ¹¹ , 92 ¹⁸ , 93 ^{20, 21}

13	Βασιλ.	11 ¹⁰ , 105 ¹⁹
27	Βασιλ.	87 ¹⁷
55	Βασιλ.	12 ¹⁷
71	Βασ.	12 ^{15, 16} , 13 ^{20, 24}
74	Βασιλ.	11 ¹⁰
82	Βασιλ.	109 ^{16, 19, 20}
2	Γρηγ. Νεοκ.	74 ¹
Νομοκ. Α'	3	78 ¹⁹
	Α'	8
	Η'	13
	Θ'	1
	Θ'	9
	Θ'	27
	Θ'	36
Βλάσταρη, Σύν- ταγμα M 1		111 ⁵
Coll. XXV Capi- tulum	18	74 ¹⁶
	22,3	27 ^{3, 5} , 85 ³
	22,5	74 ²
Coll. LXXXVII Capitulum	31	27 ^{3, 5} , 85 ³
	65	55 ¹⁰ , 62 ¹⁸
	66	55 ¹⁰
	67-70	62 ¹⁷
Collectio tripartita III 1,2		27 ³ , 55 ¹⁰ , 67 ¹⁷ , 74 ²
Diagrouzès, Fragments d'un commentaire canonique anonyme		110 ²²
Ecloga priv. aucta	15,3	94 ²⁵
	15,11	93 ²³
	17,46	85 ⁵
Epanagoge aucta	6,5	9 ⁴ , 26 ²³ , 27 ^{3, 5} , 33 ^{30, 32} , 34 ³⁴ , 85 ³
	7,3	50 ¹¹⁷ , 74 ²
	10,2	93 ²³
	10,6	94 ²⁵
	10,8	94 ²⁷
	10,10	93 ²²
	10,13	94 ²⁴
	10,14	94 ²⁴
	10,19	94 ²⁶
	10,20	92 ¹⁴
	10,47	99 ¹⁷
	52,12	85 ⁵
Ἐπιτομή νόμων	8,23	16 ²³ , 27 ⁵
	8,24	27 ³ , 33 ³⁰ , 34 ³⁴
	12,23	94 ²⁴
	13,16	93 ²³

Ἐπιτομή νόμων	13,22	94 ²⁶ , 27
	13,25	94 ²⁵
	43,7	85 ⁵
Ζάκον Σούντι Λιούντεμ,		
ἄρθρ. 7α		89 ³ , 91 ⁹
Ζωναρχᾶ σχόλ. εἰς καν. 4 Ζ' Οἰκ.		50 ¹¹⁷
1 Ἀποστ.	94, 28 ¹⁰ , 11	
20 Ἀποστ.		35 ⁴¹
75 Ἀποστ.		90 ⁷
9 Νεοκτισ.		74 ¹
5 Λαοδ.	94, 28 ¹⁰ , 11	
8 Καρχ.		19 ⁶
13 Καρχ.		85 ⁴
15 Καρχ.		50 ¹¹⁷
19 Καρχ.	19 ⁶ , 34 ³⁵ , 36	
79 Καρχ.		27 ²
87 Καρχ.		33 ³¹
107 Καρχ.		71 ²
120 Καρχ.		28 ⁸
129 Καρχ.	20 ¹² , 21 ¹⁷	
131 Καρχ.		92 ¹⁸
Ἰωάννου Κίτρους		
ἀπόκρισις		78 ¹⁹
Νικήτα Ἡρακλείας		
(ἐκδ. Ράβιν) ἀπόκρ.	5	20 ¹⁶ , 108 ¹⁰
	8	74 ¹
	10	13 ¹⁸
	13	14 ²⁷ , 70 ⁵⁷ , 104 ¹⁵ , 16
Νικήτα Ἡρακλείας		
(ἐν P.G. ΠΙΘ')		
ἀπόκρισις		100 ¹⁸
Νικήτα Θεσσαλονίκης		
(ἐκδ. Ράβιν) ἀπόκρ.	6	74 ¹
Νικήτα Θεσσαλονίκης		
(ἐν P.G. ΠΙΘ')		
ἀπόκρισις		91, 23 ⁶
Νικήτα Θεσσαλονίκης		
(ἐν Σύντ. τ. 5) ἀπόκρ.	1	74 ¹ , 105 ¹⁸
Νικηφόρου πατρ. καν.	10	13 ²⁰ , 104 ¹³
	12	13 ¹⁸
	15	87 ¹⁸ , 116
	51	25 ¹⁸
	223	74 ¹ , 75 ⁸ , 95 ³³
Νομοκάνων ΙΔ' τίτλ. Α'	3	78 ¹⁹
Θ' 1		27 ³ , 4, 5, 33 ³⁰ , 55 ¹⁰ , 62 ¹⁷ , 18, 73 ¹³ , 74 ¹⁶
Θ' 3		21 ²¹ , 36 ⁴⁶
Θ' 9		74 ²
Νομοκάνων Ν' τίτλ. ΙΕ'		74 ²

	Ιζ'	9 ² , 27 ^{3, 5} , 32 ²⁶ , 85 ³	
Πανδ. Νίκωνος κεφ.	56		50 ¹¹⁷
Παχωμίου καν.	168		51 ¹¹⁸
	170		51 ¹¹⁸
Πεῖρα	30,17	84 ⁵¹ ,	114 ²
	30,75		92 ¹²
	44,6		115 ⁸
	49,34		16
	68 - 69		108 ¹²
	69,2		108 ¹²
Sachau, Syr. Rechts- bücher II			
Chenânischô ἀπόφ. IV		82 ⁴¹ , 84 ⁵¹ , 91 ⁸ ,	
		97 ⁴ ,	114 ²
	V	54 ³ ,	88 ²³
	VII	54 ⁵ ,	57 ²⁶
	VIII	54 ⁵ ,	57 ²⁶
	IX		56 ¹⁷
	XI		115 ⁷
	XIV	54 ⁵ , 57 ²⁶ ,	115 ⁷
	XXI	84 ⁵¹ , 108 ¹¹ ,	114 ²
			115 ⁷
	XXII		108 ¹¹
	XXIII		95 ³¹
	XXIV	54 ⁵ , 57 ²⁶ ,	108 ¹¹
	XXV	54 ⁵ ,	57 ²⁶
Τυπικὸν κώδιξ	§ 10	85 ⁴ ,	95 ³¹
	§ 14		95 ³¹
	§ 76		91 ⁸
	§ 80		108 ¹¹
Jesubarnun κώδιξ	§ 77		95 ³¹
	§ 82	84 ⁵¹ , 108 ¹¹ ,	
		114 ² ,	115 ⁷
	§ 83	101 ⁴ ,	108 ¹¹
	§ 87	101 ⁴ ,	108 ¹¹
	§§ 107 - 109		85 ⁴
Synopsis minor	M 16		92 ¹⁴
Τυπικὸν Γρηγορίου			
Πακουριάνου, κεφ.	7		74 ¹
Τυπικὸν Κεχαριτω- μένης, κεφ.	10	78 ²¹ ,	96 ³⁸
Χωματιανοῦ ἀπόκρ.	87		111 ⁵
	127		111 ⁵

Πάπυροι

P. Ness. III	57	93 ¹⁹ , 108 ¹³
P. Pesynthius	11	105 ²
	15	82 ⁴¹ , 97 ⁴ , 98 ⁸

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πρακτικά συνόδων καὶ λοιπὰ ἔγγραφα

Acta Rossici monasterii ἄρ.	3	56 ^{15, 18, 19, 57^{23, 113^{7, 8}}}
	4	53 ^{2, 56^{18, 19, 57^{23, 105^{2, 109^{18, 113^{6, 7, 8}}}}}}
	5	84 ^{51, 114²}
Actes de Chilandar ἄρ.	1	58 ²⁷
Actes de Kutlumus ἄρ.	1	113 ^{7, 8}
Actes de Lavra ἄρ.	7	76 ¹¹
	15	113 ^{7, 8, 115⁷}
	19	113 ^{7, 8}
	21	113 ^{7, 8}
	22	113 ^{7, 8, 115⁷}
	25	113 ^{7, 8, 115⁷}
	47	76 ¹¹
Actes de Philothée ἄρ.	1	56 ^{16, 57^{23, 81^{35, 36, 113^{7, 8, 115⁷}}}}
Actes de Saint Nicolas de Domoso ἄρ.	3	82 ^{41, 84^{51, 97^{7, 98^{10, 100^{21, 108^{21, 114^{2, 115⁷}}}}}}}
Actes de Xéropotamou ἄρ.	3	54 ^{4, 56^{14, 16, 62^{14, 63^{25, 64^{26, 65^{35, 66^{40, 81^{39, 95^{34, 102^{6, 113^{7, 8}}}}}}}}}}}
	5	56 ^{14, 16, 81^{39, 88^{25, 113^{7, 8}}}}
	6	56 ^{14, 16, 18, 79^{28, 80^{29, 81^{39, 97^{7, 113^{7, 8, 115⁷}}}}}}
	7	53 ^{2, 56^{18, 79^{28, 80^{35, 84^{51, 86^{13, 14, 114²}}}}}}
Actes de Zographou ἄρ.	3	56 ^{20, 57^{23, 82^{40, 113^{7, 8}}}}
	4	56 ^{16, 20, 80^{30, 81^{36, 82^{40, 84^{51, 97^{7, 113^{7, 8, 114²}}}}}}}
	5	77 ¹⁴
Actes du Pantocrator ἄρ.	1	53 ^{2, 83^{47, 113^{6, 7, 8, 115⁷}}}

Cod. Marc.	524	50 ^{116, 85⁶}
Cod. Mosquensis synod. bibl. Vlad.	441	34 ^{38, 38^{57, 39^{60, 114⁶}}}
Cod. Sinaiticus	482	
(1117) f. 299r-v		35 ^{43, 37^{53, 38^{58, 47^{102, 103, 48^{107, 105^{19, 115⁶}}}}}}
Cod. Vat. gr. 867		97 ⁵
Cod. Vat. Reg. 57 f. 412r		17 ⁵
Dölger, Aus den Schatzkammern ἄρ.	36	76 ¹¹
	104	53 ^{2, 57^{24, 25, 58^{28, 81^{37, 86^{13, 88^{24, 113^{7, 8}}}}}}}
	109	97 ^{5, 99^{15, 17}}
Ficker, Erlasse		
τ. XI (Grumel 839)		11 ^{12, 60^{8, 69⁵²}}
τ. XII (Grumel 839)		46 ⁹⁹
τ. XIII (Grumel 846)		91 ⁸
Πρόβλεψ. ἐν Ε.Ε.Β.Σ.		
3 (1926) 114 ἐπ., ἄρ.	1	54 ^{2, 56^{17, 18, 57^{24, 82⁴³}}}
Holtmann ἐν Β.Ζ.	28	
(1928) 62 (Grumel 953)		51 ^{120, 65³⁶}
Joannou, Eustrate de Nicée σ.	28	44 ^{90, 47¹⁰³}
Joannou, Nominalismus σ.	374 (Reg. 1273)	12 ¹⁷
	378 (Reg. 1273)	40 ^{65, 44⁹⁰}
Laurent, Réponses canoniques inédites ἄρ.	I (Grumel 823)	31 ^{21, 38^{58, 77^{15, 103¹⁰}}}
Mansi τ. XI στ.	208	44 ⁹¹
	208 ἐπ.	43 ⁸³
	208-684	117 ¹
	209	119 ¹⁴
	213	78 ²²
	216	43 ^{85, 79^{25, 114^{4, 118^{8, 119^{16, 17}}}}}
	216 ἐπ.	116 ¹⁰
	217	44 ⁹¹
	220	119 ¹⁶
	221	44 ⁹¹
	225	75 ^{5, 112^{5, 114^{3, 116^{11, 12}}}}
	228	30 ^{15, 32^{23, 43^{86, 79^{25, 81^{36, 116^{11, 13}}}}}}

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

137

Mansi τ. XI	στ. 229	44 ⁹¹	609	29 ¹² , 46 ¹⁰⁰ , 81 ³⁹ ,
	232	42 ⁸¹		117 ⁴
	285-316	119 ¹⁶	612	44 ⁹¹
	314	119 ¹⁷	616-620	12 ¹⁷
	316	44 ⁹¹	620	46 ¹⁰⁰
	321	44 ⁹¹	621	44 ⁹¹
	325	43 ⁸⁵ , 83 ⁴⁸ , 119 ¹⁷	624	44 ⁹¹ , 118 ¹²
	328	44 ⁹¹	640	120 ²⁰
	332	44 ⁹¹ , 77 ¹⁸ , 83 ⁴⁸ , 112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸ , 119 ¹⁷	640-653	121 ²⁵
	336	112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸	641	120 ²⁰
	345	107 ⁸	644	120 ²⁰
	348	77 ¹⁸ , 112 ⁵ , 114 ³	646	120 ²¹
	349-360	119 ¹⁶	649	120 ²⁰
	360	46 ¹⁰⁰ , 112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸	653	120 ²⁰ , 21
	377	44 ⁹¹	654	120 ²¹
	381	118 ¹²	669	120 ²⁰
	388	44 ⁹¹	672	120 ²⁰
	392	118 ¹²	737	118 ⁸
	449	107 ⁸	737-907	117 ¹
	452	107 ⁸ , 109 ¹⁹ , 119 ¹⁷	738	118 ¹³
	458	44 ⁹¹	XII στ. 91 έπ.	43 ⁸³
	460	118 ¹²	189	117 ⁶
	517	44 ⁹¹	991	44 ⁹¹ , 119 ¹⁴
	524	118 ¹²	991-999	119 ¹⁵
	544	77 ¹⁸ , 78 ²¹ , 81 ^{38, 40} , 97 ^{3, 6}	991-1154	117 ¹
	545	98 ⁹ , 112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸	999	43 ⁸⁵ , 60 ⁵
	548	78 ²¹	1002	11 ¹² , 35 ⁴³ , 37 ⁵⁶ , 43 ⁸⁵ , 60 ⁵ , 117 ³
	549	44 ⁹¹	1007	32 ²³
	553	118 ¹²	1007-1011	38 ⁵⁷
	573	13 ²⁵	1011	32 ²³
	576	106 ⁵	1014	32 ²³
	577	98 ¹³ , 99 ¹⁷ , 100 ²¹ , 108 ¹³ , 109 ¹⁷	1014-1015	38 ⁵⁷
	581	106 ⁵	1015	35 ⁴³ , 39 ⁶⁵
	584	44 ⁹¹	1018-1050	42 ⁷⁸
	588	118 ^{7, 12}	1019	43 ⁸⁴ , 85
	589	98 ¹³ , 99 ¹⁷ , 100 ²¹ , 118 ⁸ , 119 ¹⁷	1022	43 ⁸² , 85
	589-592	112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸	1022 έπ.	116 ¹⁰
	592	14 ²⁵ , 115 ⁹	1023	43 ⁸⁵
	593	103 ^{10, 12}	1027	43 ⁸⁵
	593-596	98 ¹³ , 99 ¹⁵	1034	43 ⁸⁵
	596	103 ^{10, 12}	1035	43 ⁸⁴ , 85
	601	10 ⁵ , 11 ¹¹ , 44 ⁹¹ , 59 ⁴	1038	43 ⁸²
	608	35 ⁴³ , 37 ⁵⁴ , 111 ³	1050	32 ²³ , 43 ⁸⁵ , 86
			1051	39 ⁶⁵ , 43 ⁸⁵ , 44 ⁹¹ , 119 ¹⁵
			1054	43 ⁸⁶
			1055	117 ³
			1078-1083	119 ¹⁶
			1114	44 ⁹¹ , 119 ¹⁵

Mansi τ. XII στ.	1115	14 ²⁶ , 39 ⁶⁵
	1118	42 ⁷⁸
	1119	43 ⁸²
τ. XIII στ.	1	44 ⁹¹ , 119 ¹⁵
	1 ἐπ.	43 ⁸³
	1-486	117 ¹
	133	120 ²⁰
	133-156	120 ²⁰
	136	120 ²⁰
	157	44 ⁹¹ , 119 ¹
	164	43 ⁸⁵
	196	43 ⁸⁵
	204	44 ⁹¹ , 119 ¹⁵
	365	44 ⁹¹
	365-373	119 ¹⁵
	380-397	121 ²⁵
	393	120 ¹⁸
	413	44 ⁹¹
	474	31 ¹⁹ , 47 ¹⁰⁵
	497-758	117 ¹
τ. XIV στ.	117	106 ⁵
	133	106 ⁵
τ. XVI στ.	17 ἐπ.	43 ⁸³
	15-196	117 ¹
	37	35 ⁴²
	38	32 ²³ , 43 ⁸⁰
	38-41	38 ⁹⁷
	42	35 ⁴²
	43	35 ⁴²
	45	60 ⁹ , 65 ³⁹ , 117 ³
	54	61 ¹⁰
	55	65 ³⁹ , 102 ⁶
	57	65 ³⁵
	76	61 ¹⁰ , 63 ²⁵ , 64 ²⁷ , 65 ³⁵
	77 ἐπ.	43 ⁸³
	79	117 ³
	87	39 ⁶² , 63, 42 ⁷⁷
	88	39 ⁶¹ , 41 ⁷⁴
	89-92	41 ⁷⁴
	90	42 ⁷⁷
	92	117 ³
	97	69 ⁵²
	100	72 ¹⁰ , 73 ¹¹
	136	49 ¹¹³ , 106 ⁵
	138	112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸
	139	65 ³⁵
	140	61 ¹⁰ , 62 ¹⁹ , 65 ³⁵
	140-141	65 ³⁹
	141	95 ³⁷

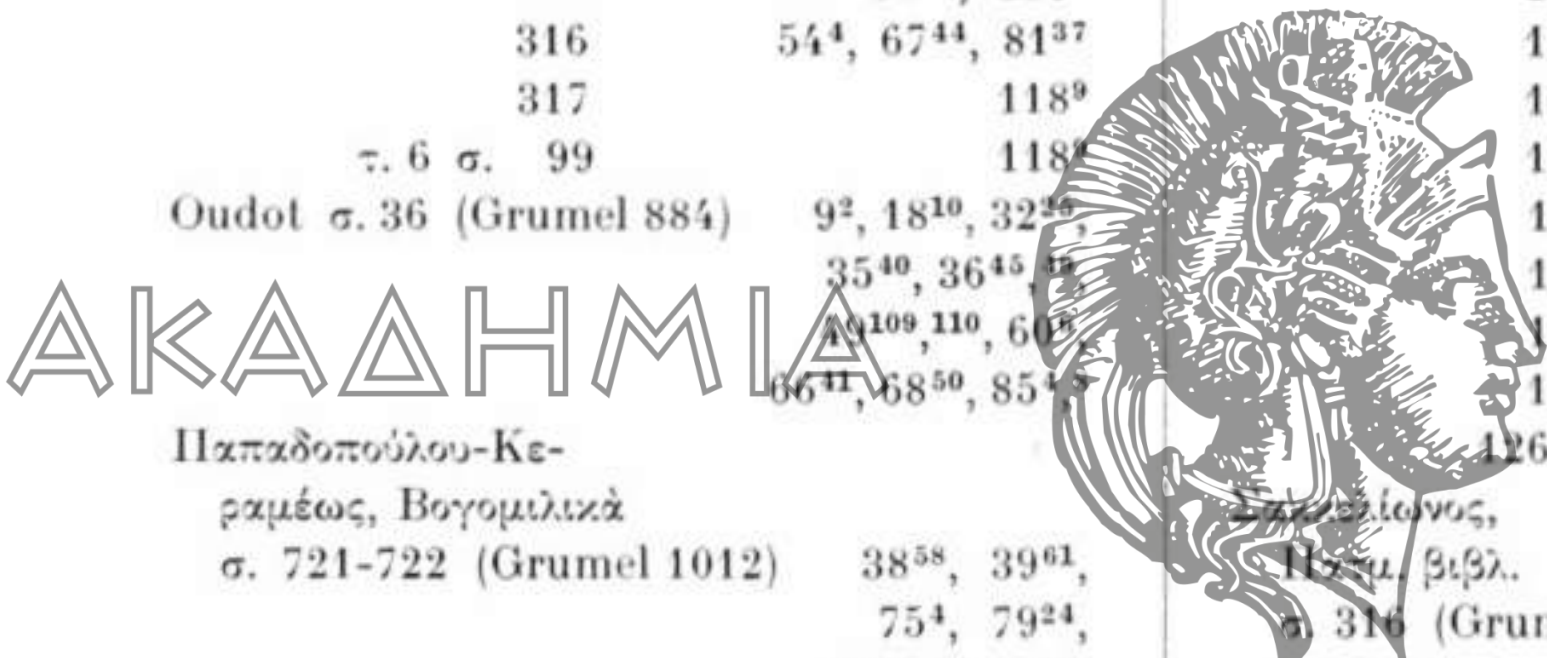
	142	95 ³⁷
	149	14 ²⁶
	150	35 ⁴³ , 37 ⁵⁰ , 55
	152	47 ¹⁰⁵ , 50 ¹¹⁴ , 51 ¹¹⁹
	153	14 ²⁶
	155	49 ¹¹³ , 50 ¹¹⁴
	156	106 ⁴
	189	118 ¹⁰ , 11, 121 ²⁵
	189-196	120 ¹⁹ , 121 ²⁵
	190	121 ²⁵
	296	61 ¹⁰
	300	61 ¹⁰ , 63 ²⁰ , 93 ²²
	309	119 ¹⁴
	309 ἐπ.	43 ⁸³
	309-409	117 ¹
	312	30 ¹⁵
	320	32 ²³ , 35 ⁴²
	320-321	38 ⁵⁷
	321	35 ⁴²
	324	60 ⁹ , 65 ³⁵
	329	35 ⁴² , 51 ¹²⁰ , 61 ¹⁰ , 65 ³⁵ , 39, 102 ⁶
	340	61 ¹⁰ , 63 ²⁵ , 35, 64 ²⁷ , 69 ⁵⁶
	341	95 ³⁵
	348	39 ⁶² , 42 ⁷⁷
	349	39 ⁶¹ , 63, 41 ⁷⁴
	349-353	41 ⁷⁴
	352	42 ⁷⁷
	357	28 ⁹ , 42 ⁸⁰
	360	72 ¹⁰ , 73 ¹¹
	384	49 ¹¹³ , 106 ⁵
	385	112 ⁵ , 114 ³ , 115 ⁸
	388	61 ¹⁰ , 62 ¹⁹ , 65 ³⁵ , 39, 95 ³⁷
	389	95 ³⁷
	396	14 ²⁶ , 35 ⁴³ , 37 ⁵⁰ , 55
	397	49 ¹¹³
	409	118 ¹⁰ , 11, 121 ²⁵
	416	101 ²
τ. XVII A στ.	373-524	117 ¹
	380	43 ⁸⁵
	392	44 ⁸⁹
	393	28 ⁹ , 42 ⁸⁰ , 119 ¹⁵
	449	119 ¹⁵
	468	28 ⁹ , 42 ⁸⁰
	476	119 ¹⁵
	493	119 ¹⁵
	496	60 ⁵ , 9, 65 ³⁵ , 66 ⁴⁰
	497	62 ¹⁹ , 66 ⁴⁰

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

139

Mansi τ. XVII A στ. 504	43 ⁸⁵
508	28 ⁹ , 42 ⁸⁰
508 - 512	120 ¹⁹
512 - 513	119 ¹⁵
520	119 ¹⁵
Meyer, Haupturkunden	
σ. 142 (Reg. 745)	44 ⁹¹ , 56 ¹⁶
146 (Reg. 745)	96 ³⁸
153 (Reg. 874)	10 ⁷
154 (Reg. 874)	40 ⁷⁰ , 41 ⁷⁷
Michel, Bischofsprozess	
σ. 451 (Grumel 884)	9 ² , 18 ¹⁰ , 32 ²⁵ , 35 ⁴⁰ , 36 ⁴⁵ , 49, 45 ⁹³ , 49 ¹⁰⁹ , 110, 60 ⁶ , 65 ³³ , 66 ⁴¹ , 68 ⁵⁰ , 85 ⁴ , 8
M.M. τ. 4 σ. 315	53 ² , 56 ¹⁷ , 57 ²⁶ , 58 ²⁷ , 113 ⁹
316	54 ⁴ , 67 ⁴⁴ , 81 ³⁷
317	118 ⁹
τ. 6 σ. 99	118 ⁹
Oudot σ. 36 (Grumel 884)	9 ² , 18 ¹⁰ , 32 ²⁵ , 35 ⁴⁰ , 36 ⁴⁵ , 49, 49 ¹⁰⁹ , 110, 60 ⁶ , 66 ⁴¹ , 68 ⁵⁰ , 85 ⁴ , 8
Παπαδοπούλου-Κε- ραμέως, Βογομιλικά	
σ. 721-722 (Grumel 1012)	38 ⁵⁸ , 39 ⁶¹ , 75 ⁴ , 79 ²⁴ , 98 ¹¹ , 99 ¹⁶ , 17, 105 ¹⁹
722-723 (Grumel 1014)	38 ⁵⁸ , 39 ⁶¹ , 97 ³
Παπαδοπούλου-Κε- ραμέως, Κερκυραϊκά	
σ. 347 (Grumel 1168)	35 ⁴³ , 40 ⁶⁸ , 103 ¹¹
Παπαδοπούλου-Κεραμέως, 'Ανάλεκτα ἱεροσολ. σταχ. τ. 4	
σ. 109-113 (Grumel 1120)	100 ¹⁸
Petit, Documents	
ἀρ. II (Grumel 1109)	10 ⁷ , 35 ⁴³ , 46 ⁹⁸ , 117 ¹ , 120 ¹⁸ , 121 ²⁶
III (Grumel 1111)	46 ⁹⁸ , 49 ¹¹² , 118 ¹¹ , 121 ²⁶
IV (Grumel 1110)	10 ⁷ , 22 ¹ , 23 ⁴ , 43 ⁸⁶ , 46 ⁹⁸ , 79 ²⁷ , 98 ¹² , 100 ²⁰ , 103 ⁸ , 115 ⁶
P.G. PK'	
στ. 745 (Grumel 869)	69 ⁵³ , 54

P.G. PKZ'	
στ. 972 (Grumel 967)	11 ¹⁰ , 115 ⁶
973 (Grumel 967)	117 ²
977 (Grumel 967)	35 ⁴²
977-980 (Grumel 967)	40 ⁶⁶
980 (Grumel 967)	72 ⁷
P.G. PM'	
στ. 153 (Grumel 1038)	117 ⁵ , 118 ⁹
177-281	117 ¹
261	119 ¹⁸ , 121 ²⁶
265-272 (Grumel 1063, 1067)	106 ⁵
277 (Grumel 1073)	46 ⁹⁸
Πρακτικά συν. ἔτ. 815	117 ¹
Sakkélion, Documents inédits (Reg. 1130)	
σ. 115	9 ² , 32 ²⁵ , 26, 33 ²⁸ , 30, 85 ⁸
116	10 ⁷ , 11 ⁹ , 11, 114 ⁴
118	10 ⁷ , 11 ¹¹ , 33 ²⁸ , 30, 85 ⁷
119	9 ² , 32 ²⁵ , 85 ⁸
120	11 ⁹ , 85 ⁷
122	10 ⁷ , 11 ⁹ , 11, 85 ⁷
123	17 ⁵
124	75 ⁶
126	9 ² , 10 ⁶ , 32 ²⁵ , 27, 85 ⁸ , 9
126-127	9 ² , 32 ²⁶
Σακελλίωνος, Πατρ. βιβλ.	
σ. 316 (Grumel 1041)	35 ³⁹
316-328	117 ¹
322 (Grumel 1041)	41 ⁷⁴
322-323 (Grumel 1041)	107 ⁹
323 (Grumel 1041)	41 ⁷⁴
325 (Grumel 1043)	64 ¹¹ , 63 ²⁵ , 64 ²⁶ , 67 ⁴⁴
325-327 (Grumel 1043)	65 ³⁷ , 66 ⁴⁰
326 (Grumel 1043)	52 ¹²⁵ , 65 ³⁵
327 (Grumel 1043)	66 ⁴⁰ , 120 ¹⁸ , 121 ²⁶
328 (Grumel 1043)	121 ²⁶
329	35 ³⁹ , 39 ⁵⁹
329-330	38 ⁵⁷
330	38 ⁵⁸ , 39 ⁶⁴
Σύντ. τ. 5	
σ. 31 (Grumel 853)	29 ¹⁴
33 (Grumel 834)	16 ⁵ , 32 ²⁴ , 39 ⁶¹ , 53 ¹ , 79 ²⁶ , 80 ³⁴ , 35, 86 ¹⁴ , 88 ²¹
34 (Grumel 834)	79 ²³
34-36 (Grumel 834)	41 ⁷⁶

Σύντ. τ. 5 σ. 36 (Grumel 834)	17 ⁵
36 (Grumel 844)	54 ⁶ , 56 ^{14,16}
37 (Grumel 844)	57 ²⁶
37 (Grumel 845)	54 ⁶ , 56 ^{14,16}
39 (Grumel 845)	14 ²⁵ , 79 ²⁶ , 80 ³⁴
49-50 (Grumel 888)	13 ²¹
55 (Grumel 903)	16 ⁵
57 (Grumel 933)	57 ²⁶
62-63 (Grumel 934)	31 ²²
63 (Grumel 934)	40 ^{67,71} , 44 ⁸⁸ , 45 ^{94,97} , 79 ²⁷ , 100 ²⁰
64 (Grumel 934)	39 ⁵⁹
64-65 (Grumel 934)	47 ¹⁰²
65 (Grumel 934)	45 ^{94,97}
77 (Grumel 1007)	10 ⁵ , 15 ³¹ , 22 ¹ , 23 ⁴ , 78 ²¹
81 (Grumel 1007)	12 ¹⁴
81-82 (Grumel 1007)	14 ²⁵ , 50 ¹¹⁵ , 66 ⁴² , 103 ¹⁹ , 107 ⁹
83 (Grumel 1011)	11 ¹² , 41 ⁷³ , 86 ¹²
84 (Grumel 1011)	37 ⁵⁵ , 45 ²⁰ , 86 ¹⁰ , 97 ⁴
85 (Grumel 1012)	86 ¹² , 98 ¹¹
85 έπ. (Grumel 1012)	33 ²⁹ , 99 ¹⁴
86 (Grumel 1012)	97 ³ , 98 ⁷
87 (Grumel 1012)	38 ⁵⁸ , 39 ⁶¹ , 80 ¹¹
88 (Grumel 1013)	10 ⁵ , 103 ¹²
88-89 (Grumel 1013)	22 ¹ , 23 ³
89 (Grumel 1013)	45 ⁹⁵
89-90 (Grumel 1013)	48 ¹⁰⁶ , 116 ⁴
90 (Grumel 1015)	45 ⁹⁵ , 75 ⁴
91 (Grumel 1015)	75 ⁴ , 95 ³⁵ , 105 ¹⁹
92 (Grumel 847)	16 ⁵ , 54 ^{6,8} , 56 ^{14,16} , 57 ²⁶ , 79 ²⁶ , 80 ³⁴
103 (Grumel 1193)	54 ⁶ , 55 ⁹ , 56 ¹⁴ , 16
105 (Grumel 1193)	53 ^{1,2} , 54 ⁸ , 57 ²⁶
307 έπ. (Reg. 1351)	50 ¹¹⁵
308 (Reg. 1351)	66 ⁴³
309 (Reg. 1351)	35 ³⁹ , 36 ⁴⁴ , 66 ⁴³ , 102 ⁵
Uspenskij, Δίκη σ. 30-66	117 ¹
31 (Reg. 1079)	30 ¹⁷ , 31 ²² , 119 ¹⁶
33 (Reg. 1079)	29 ¹³
33 έπ. (Reg. 1079)	67 ⁴⁵
36 (Grumel 926)	31 ²² , 119 ¹⁶
37 (Grumel 926)	17 ⁵ , 38 ⁵⁷
38 (Grumel 926)	31 ²¹ , 34 ³⁵ , 45 ⁹³

39 (Reg. 1078)	12 ¹⁷
40 (Reg. 1078)	12 ¹⁷
39-40 (Reg. 1078)	102 ⁷
41 (Reg. 1078)	45 ^{94,97} , 46 ¹⁰¹ , 47 ¹⁰² , 48 ¹⁰⁷
56-58 (Reg. 1078)	31 ¹⁸
57-58 (Reg. 1078)	48 ^{105,106}
59 (Reg. 1078)	17 ^{5,8} , 18 ¹¹ , 30 ¹⁸ , 38 ⁵⁸ , 105 ¹⁹
59-60 (Reg. 1078)	48 ¹⁰⁵
60 (Reg. 1078)	33 ²⁹ , 83 ⁴⁶
61 (Reg. 1078)	104 ¹⁴ , 119 ¹⁶
63 (Grumel 927)	31 ²² , 48 ¹⁰⁵ , 67 ⁴⁵ , 119 ¹⁶
63-64 (Grumel 927)	29 ¹³
64-65 (Grumel 927)	88 ²²
65 (Grumel 927)	106 ⁴
66 (Grumel 927)	18 ⁹ , 31 ²¹ , 34 ³⁵ , 45 ⁹³ , 48 ¹⁰⁸ , 80 ³³ , 88 ²¹

Φιλολογικαὶ καὶ θεολογικαὶ πηγαι

Αλφ. Χρον. 50	111 ⁵
Αλεξάνδρου Νικαίου (έκδ. Darrouzès)	
έπιστ. 1	25 ¹⁹ , 52 ¹²⁶ , 72 ⁹ , 120 ²²
4	18 ³ , 71 ⁵ , 72 ⁹
5	52 ¹²⁶ , 71 ⁵ , 108 ¹⁰
6	52 ¹²⁶ , 71 ⁵
9	72 ⁹
10	94 ²⁴ , 108 ¹⁰
11	38 ⁵⁷
12	120 ²²
14	18 ² , 21 ²³ , 52 ¹²⁶ , 72 ⁹
16	71 ⁵
Άλεξιάς III 5,4-5	13 ¹⁸ , 24
V 9,6	29 ¹³
XIII 1,6	16 ⁴
XV 8,4	67 ⁴³ , 102 ⁵
XV 8,5	67 ⁴³ , 102 ⁵ , 104 ¹⁴
XV 8,6	25 ¹⁹ , 102 ⁵
Άρέθα Καισ. έπιστ. (έκδ. Λάμπρου) σ. 207	114 ⁶
Άτταλ. σ. 63	15 ³⁰ , 25 ¹⁹ , 26 ²²
93	103 ¹¹
259	69 ⁵²
279	15 ²⁹
Βίος Άθανασίου τοῦ έν τῷ Άθῳ, 36 (έκδ. Petit)	107 ¹ , 163 ¹ , 17 ⁵ , 60 ⁸

Βίος Εὐθυμίου (ἐκδ. Karlin-Hayter),	13	25 ¹⁹ , 26 ²²
	14	15 ³⁰ , 114 ⁶
	18-19	15 ³⁰
Βίος Ἡλίας (ASS. Sept. III), IV	28-29	29 ¹²
	IV 29	25 ¹⁹
Βίος Ἰγνατίου ἐν P.G. PE' στ.	513	18 ² , 22 ²
	517	61 ¹⁰ , 63 ²⁴ , 65 ³⁵ , 38, 92 ¹⁶ , 101 ²
	520	42 ⁷⁷
	521	101 ²
	544	30 ¹⁵
	545	68 ⁵²
Βίος Ἰλαρίωνος ἐν Synax. Eccl. CP.	σ. 733/4	26 ²¹
Βίος Ἰωάννου Ἐλεήμ. (ἐκδ. Delehaye)	σ. 58	56 ²¹
Βίος Ἰωάννου Ἐλεήμ. (ἐκδ. Gelzer)	σ. 72	16 ⁴ , 17 ⁵
	88	116 ²
Βίος Κωνσταντίνου (ASS. Nov. IV),	21	26 ²¹
Βίος Λεοντίου (ἐκδ. Μακκαρίου τοῦ Χρυσοκεφάλου)	σ. 419	11 ¹² , 63 ²⁰
Βίος Λέοντος Κατάνης (ἐκδ. Febr. III)	σ. 225	111 ⁴
Βίος Λέοντος Κατάνης (ἐκδ. Latyšev)	σ. 25	111 ⁴
Βίος Νικηφόρου (ἐκδ. C. de Boor)	σ. 193	60 ⁹ , 63 ²⁵ , 64 ²⁶ , 27, 65 ³⁵
	196	15 ³⁰
	197-198	15 ³⁰
Βίος Πέτρου τοῦ ἐν Ἀτρώα (ἐκδ. Laurent),	64,7	75 ⁸
Βίος Στεφάνου τοῦ Νέου ἐν P.G. P' στ.	1125	10 ⁷
Βίος Συμεῶνος (ἐκδ. Hausherr),	54,4	12 ¹⁸
	82,3	30 ¹⁶
	82,17	38 ⁵⁸ , 84 ²
	82,19-23	77 ¹⁷ , 103 ⁸
	88,3	112 ³
	94,14	38 ⁵⁷
Γενέσ. IV σ. 83		20 ¹⁶ , 29 ¹² , 112 ¹
	84	112 ¹

Γερμανοῦ Α' ἐπιστ. 2 (Grumel 328)		
ἐν P.G. 4H' στ.	161	22 ¹ , 23 ⁵ , 107 ⁸
Γρηγορίου Α' (πάπα) ἐπιστ. VI	66	
ἐν P.L. LXXVII στ.	850	23 ³
Ἐγκώμιον Θεοδώρου Τήρωνος (ἐκδ. Sigalas)	σ. 73	110 ²
Εὐαγρίου, Ἐκκλ. ἱστ. V	18	14 ²⁶ , 100 ²³
	VI 7	11 ⁸ , 22 ²
Εὐθυμίου Ν. Πατρῶν ἐπιστ. (ἐκδ. Τρόυ) σ. 203 ἐπ.		45 ⁹³ , 66 ⁴⁰ , 96 ¹
Ἐφραῖμ	4761	120 ²⁴
Ζωναρᾶς XV	7,14	120 ²⁴
	XV 7,22	99 ¹⁷ , 108 ¹⁹
	XVI 1,23	20 ¹⁶
	XVI 1,23 - 27	29 ¹²
	XVI 1,26 - 27	112 ¹
	XVI 4,33 - 34	25 ¹⁹ , 26 ²²
	XVI 13,29	25 ¹⁹ , 26 ²²
	XVI 24,21	92 ¹⁶ , 99 ¹⁷
	XVII 5,4	25 ¹⁹ , 26 ²²
	XVIII 5,5	15 ³⁰
	XVIII 5,11	27 ⁵
Θεοδώρου Νικαίας (ἐκδ. Darrouzès)		
ἐπιστ. 1		9 ² , 22 ²⁴ , 24 ¹² , 32 ²⁵ , 85 ⁸
	2	16 ²
	24	16 ² , 17 ⁵
	26	18 ³
	40	9 ² , 32 ²⁵ , 85 ⁸
Θεόδ. Σκουτ. σ. 179		25 ¹⁹
	180-181	102 ⁵
	232	73 ¹²
	302	120 ²⁴
	316	25 ¹⁹
	317	15 ³⁰ , 25 ¹⁹
Θεοδώρου Στουδίτου ἐν P.G. 4Θ' ἐπιστ. 21		27 ²
	22	27 ²
	38	31 ¹⁹ , 47 ¹⁰⁵
	48	62 ¹⁶ , 68 ⁵²
Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιτάφιος Πλάτωνος ἐν P.G. 4Θ' στ.	840	68 ⁵²
Θεοφ. σ. 241		68 ⁵²
	338	68 ⁵²
	407	15 ³⁰

Θεοφ. σ. 433		10 ⁵
439		99 ¹⁷
Θεοφ. Συνεχ. IV	3	22 ² , 23 ⁴ , 92 ¹⁸ , 112 ²
	IV	10 10 ⁷ , 29 ¹² , 112 ¹
	IV	31 25 ¹⁹ , 26 ²²
	VI	24 25 ¹⁹ , 26 ²²
Ίγνατίου Νικαίας		
ἐπιστ. 11 (ἐκδ. Γεδεών)		24 ¹⁰
Ίωάννου Δαμασκ.		
ἐπιστ. 21 ἐν P.G. 4E'		106 ⁵
Ίωάννου Ἐφέσου,		
Hist. eccl.	III	1,14 26 ²¹
	III	1,15 26 ²¹
	III	1,17 26 ²¹
	III	1,23 26 ²¹
	III	1,31 26 ²¹
	III	2,2 26 ²¹
	III	2,13 26 ²¹
	III	2,14 26 ²¹
	III	2,42 26 ²¹
	III	4,12 14 ²⁶
	III	4,37 68 ³²
	III	4,44 101 ¹²
Ίωάννου Μόσχου, Λατίων		
ἐν P.G. HZ	III	στ. 2883 110 ⁷
Ίωάννου Νικίου, Χρον.		
(ἐκδ. Zotenberg) κεφ. 120		68 ³²
Ίωάννου Τζέτζου, Ἱστορία		
XIII Ἰστ. 489 στίχ. 487-491		16 ⁴
Κίνναμος II	10	10 ⁷ , 23 ² , 50 ¹¹⁵ , 66 ⁴³
	II	18 14 ²⁶ , 15 ²⁹
	VI	2 10 ⁵ , 17 ⁵ , 22 ¹ , 31 ¹⁹ , 46 ⁹⁸
Λέων διάκ. III	9	14 ²⁶
	X	2 10 ⁷
Μιχ. Γλυκ. IV	σ. 564	10 ⁷
	569	92 ¹⁶ , 99 ¹⁷
Μιχαήλ Σύρου,		
Χρονικόν X	2	16 ⁵ , 18 ¹¹
	X	3 10 ⁷ , 26 ²¹
	XI	14 29 ¹² , 33 ³⁰ , 35 ⁴³
	XI	23 61 ⁹ , 63 ²⁰
	XII	1 48 ¹⁰⁵ , 52 ¹²⁴
	XIII	6 69 ⁵²
	XV	2 69 ⁵²
	XX	1 48 ¹⁰⁶
Μιχ. Χωνιάτου		
ἐπιστολή (ἐκδ. Λάμπρου)		45 ⁹³ , 46 ⁹⁷ , 47 ¹⁰⁵ , 66 ⁴⁰
Μιχ. Χωνιάτου,		
Λόγος εἰς πατρ. Μιχαήλ Α'		

(ἐκδ. Λάμπρου)		55 ¹³
Νεοφύτου, Ἀσκητικά		
(ἐκδ. Χατζηϊωάννου)		
κεφ. ζ'		13 ²⁰ , 104 ¹³
Νικήτα Ἀγκύρας,		
Λόγος (ἐκδ. Dar-		
rouzès) σ. 232		10 ⁷ , 51 ¹²¹
Νικήτα Ἡρακλείας,		
Λόγος (ἐκδ. Dar-		
rouzès σ. 276-304		42 ⁷⁹
Νικ. Χων. σ. 107		73 ¹²
	277	120 ²⁴
	314	25 ¹⁹
	315	15 ³⁰ , 25 ¹⁹
	651	26 ¹⁹ , 62 ¹⁹
	652	49 ¹¹¹
Νικηφ. ἱστ. σ. 58		15 ³⁰
	74	99 ¹⁷
Νικηφ. Πουέν. II	28	69 ⁵²
Νικηφ. Καλλ. Ξανθ.,		
Ἰστορ. Ἰστ. XVIII	4	14 ²⁶ , 100 ²³
	XVIII	12 11 ⁸ , 22 ²
Νικολάου Α' ἐπιστ.		
ἐν Quidor 43. I		
(Grumel 632)		15 ³⁰
Νικολάου Α'		
ἐν P.G. PIA'		
ἐπιστ. 32 (Grumel 635)		16 ¹ , 17 ⁵ , 52 ¹²⁶
	74 (Grumel 774)	69 ⁵⁷
	105 (Grumel 784)	48 ¹⁰⁹
	113 (Grumel 706)	14 ²⁸
	124 (Grumel 748)	95 ³²
	129 (Grumel 747)	72 ⁸
	140 (Grumel 779)	14 ²⁶
	143 (Grumel 764)	38 ⁵⁸ , 45 ⁹⁵
	157 (Grumel 725)	60 ⁶ , 63 ²⁵ , 66 ⁴⁰
Νίκωνος «Μετανοεῖτε»,		
Διαθήκη (ἐκδ. Γαλα-		
νοπούλου) σ. 213		26 ²⁴
Πέτρου Σικελιώτου,		
Ἱστορία Μανιχαίων, 29		
ἐν P.G. PΔ'		22 ¹ , 23 ⁵ , 106 ⁴
Scriptor inc. σ. 357		60 ⁹
	359	15 ³⁰
Σκυλ. Κεδρ. II	σ. 147	10 ⁷ , 20 ¹⁶ , 29 ¹²
	147-148	112 ¹
	172	25 ¹⁹ , 26 ²²
	265	25 ¹⁹ , 26 ²²

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Σκυλ.-Κεδρ. II σ. 352	92 ¹⁶	Ψελλοῦ, Ἐγκωμια-	
352-353	99 ¹⁷	στικὸς λόγος (ἐκδ.	
644	15 ³⁰ , 25 ¹⁹ , 26 ²²	Σάθρα) σ. 373	25 ¹⁹ , 26 ²²
Ταρασίου ἐπιστολὴ		Ψελλοῦ, Ἡ πρὸς τὴν	
(ἐκδ. Pitra) (Grumel 365)	13 ^{18, 20} ,	σύνοδον κατηγορία	
	104 ¹³	τοῦ ἀρχιερέως (ἐκδ.	
Φωτίου, Contra Manichaeos		Kurtz-Drexl) σ. 232-328	17 ⁵ , 6, 8
I 19 ἐν P.G. PB'	22 ¹ , 23 ⁵ , 106 ⁴	232	76 ⁸
Yahya σ. 715	11 ⁷	234	71 ⁶
Φωτίου (ἐκδ. Βαλέττα)		Ψελλοῦ, Περὶ	
ἐπιστ. 80 (Grumel 539)	24 ¹² , 74 ¹	παραδόξων	
82 (Grumel 542)	71 ¹ , 105 ¹⁸	ἀναγνωσμάτων	
161	9 ¹ , 18 ³ , 89 ²	(ἐκδ. Westermann) σ. 144-145	111 ⁴
211	18 ³	ΨΣυμ. Μάγ. σ. 648	22 ² , 23 ⁴ , 92 ¹⁸ , 112 ²
Φωτίου ἐπιστολὴ		652	112 ¹
(ἐκδ. Jager) σ. 447 (Grumel 469)	90 ⁶	667	25 ¹⁹ , 26 ²²

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΩΝ *

Ἀδαμαντίου Ἀδ.	110 ¹	Czebe Gy.	111 ⁵
Alexander P.	117 ¹		
Altaner B.	6	Dain A.	5, 63 ²² , 92 ¹² , 14, 108 ¹² , 127
Ἀποστολόπουλος Μ.	127	Darrouzès J.	10 ⁷ , 16 ² , 18 ² , 3, 21 ²⁰ , 22 ²⁴ , 24 ¹² , 25 ¹⁹ , 32 ²⁵ , 38 ⁵⁷ , 42 ⁷⁹ , 51 ¹²¹ , 52 ¹²⁶ , 71 ⁵ , 72 ⁹ , 94 ²⁴ , 108 ¹⁰ , 110 ²² , 120 ²² , 125
Βαλέττας Ἰω.	9 ¹ , 18 ³ , 24 ¹² , 74 ¹ , 89 ² , 105 ¹⁸ , 128	Delehaye H.	56 ²¹
Beck H.-G.	14 ²⁶ , 27, 22 ¹ , 23 ³ , 31 ¹⁹ , 61 ¹² , 111 ³ , 123	Δημητρακόπουλος Ν.	110 ¹
* Bekker I.	124, 127, 128, 129	Deizer F.	5, 6, 44 ⁹¹ , 53 ² , 56 ¹⁶ , 57 ²⁴ , 58 ²⁸ , 76 ¹⁰ , 11, 12, 13, 77 ¹³ , 81 ³⁷ , 83 ⁴⁹ , 84 ⁵⁰ , 86 ¹³ , 88 ²⁴ , 89 ³ , 97 ⁵ , 100 ²⁰ , 113 ⁷ , 114 ³ , 125, 128
* Bidez J.	125	Drexel Fr.	125, 128
* Bompaire J.	56 ¹⁸ , 80 ²⁹ , 81 ³⁵ , 123		
Boon A.	51 ¹⁵	Ferrari dalle	
* Boor C. de	13 ³⁰ , 60 ⁹ , 63 ²⁴ , 64 ³² , 65 ³⁵ , 125, 127, 129	Spade G.	97 ⁵
Brătianu G.I.	4 ²	Ferrini C.	5
Bréhier L.	10 ⁷ , 15 ³⁰	Picker G.	11 ¹² , 46 ⁹⁹ , 60 ⁸ , 69 ⁵² , 91 ⁸ , 125
* Brooks E.W.	125	Fragistas Ch.	89 ^{2,3} , 92 ¹² , 14
* Büttner-Wobst Th.	130		
* Chabot J.B.	126	Γαλανόπουλος Μελ.	26 ²⁴
Chalandon F.	48 ¹⁰⁶	Γεδεών Μ.	24 ¹⁰ , 125
Χατζηιωάννου Ἰ.	104 ¹³	Gelzer H.	16 ⁴ , 43 ⁸² , 110 ²
Χριστοφιλόπουλος Ἀν.	3 ¹ , 16 ⁵ , 38 ⁵⁸ , 73 ¹⁴ , 78 ¹⁹ , 87 ¹⁵ , 93 ¹⁹ , 125	Γούδας Μ.	54 ² , 56 ¹⁷ , 82 ⁴³
Χριστοφιλοπούλου Αἰκ.	4 ³ , 23 ² , 43 ^{82,85} , 124	Grabler F.	26 ¹⁹
Χρυσοκέφαλος Μακάρ.	11 ¹² , 63 ²⁰	Grumel V.	125
* Clercq C. de	127	* Guillou A.	115 ⁸ , 123
* Collomp P.	123		
Croce I.	5	Halkin Fr.	7

* Οἱ δι' ἀστερίσκου σημειούμενοι ἐκδόται δέον νὰ θεωρηθοῦν ἀναφερόμενοι καὶ εἰς τὰς σελίδας, εἰς τὰς ὁποίας συμφώνως πρὸς τὰς ἐν τῷ πίνακι πηγῶν καταχωρίσεις γίνεται μνεῖα τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκδοθέντων ἔργων. Τῇ βοήθειᾳ τοῦ αὐτοῦ πίνακος εἶναι δυνατόν νὰ εὑρεθοῦν αἱ εἰς τὰ ἔργα τῶν Grumel καὶ Mansi παραπομπαί, ἡ πλήρης παράθεσις τῶν ὁποίων ἐκρίθη ἐνταῦθα ἄσκοπος ἔνεκα τῆς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς σελίδας τῆς παρούσης μελέτης ἐπαναλήψεώς των.

* Hase C.B.	126
Hausherr Ir.	12 ¹⁸ , 30 ¹⁶ , 38 ⁵⁷ , 58, 77 ¹⁷ , 84 ² , 103 ⁸ , 112 ³ , 124
Heimbach G.E.	5, 27 ³ , 54 ¹⁰ , 62 ¹⁷ , 18, 74 ¹⁶ , 2, 125
* Heisenberg A.	124
Herman E.	5, 114 ⁵
Hörmann-de Stepski - Doliwa St.	5
Holtzmann W.	51 ¹²⁰ , 65 ³⁶
Holwerda D.	4
Jager (L' Abbé)	90 ⁶
Jedin H.	124
Joannou P.-P.	4, 12 ¹⁷ , 27 ² , 33 ³¹ , 40 ⁶⁵ , 42 ⁷⁹ , 44 ⁹⁰ , 47 ¹⁰³ , 71 ² , 93 ¹⁹ , 126
Justellus H.	5, 27 ³ , 32 ²⁶ , 55 ¹⁰ , 62 ¹⁷ , 74 ² , 130
Karayannopulos J.	76 ¹⁰ , 77 ¹³
Karlin-Hayter P.	15 ³⁰ , 25 ¹⁹ , 114 ⁶ , 124
Kaser M.	36 ⁴⁹ , 60 ⁷ , 126
Kiesling Th.	151
Κόντος Κ.Σ.	33 ²⁵
* Korablov B.	121
Κοτσώνης Γερώνυμος	87 ⁴⁷
Κουγέας Σ.	34 ³⁸ , 38 ⁵⁷ , 39 ⁶⁰ , 61, 50 ¹¹⁶ , 85 ⁶ , 114 ⁶ , 126
Κουκουλές Φ.	110 ¹
* Kraemer J.	128
* Kratchkovsky I.	130
Kroll G.	123
Krüger P.	123
* Kurtz Ed.	123, 128
* Lachmann C.	125
Lampe G. W. H.	38 ⁵⁶
Λάμπρος Σ.	32 ²⁵ , 45 ⁹³ , 46 ⁹⁷ , 47 ¹⁰⁵ , 55 ¹³ , 66 ⁴⁰ , 114 ⁶ , 126
Λαμψίδης Ό.	16 ⁴
Latyšev B.	111 ⁴
Laurent V.	31 ²¹ , 38 ⁵⁸ , 52 ¹²² , 75 ⁸ , 77 ¹⁵ , 103 ¹⁰ , 126
* Leib B.	124
* Lemerle P.	123
Le Quien M.	14 ²⁹
* Mai A.	125
Mansi J.D.	126
Marc P.	6
* Martin J.B.	126

Μάτσης Ν.	17 ⁵ , 54 ⁷ , 8
Meester Pl. de	6
* Meineke A.	126, 127
Mercati I.	5
Merklein A.	93 ¹⁹
Meyer Ph.	10 ⁷ , 40 ⁷⁰ , 41 ⁷⁷ , 44 ⁹¹ , 56 ¹⁶ , 96 ³⁸ , 123, 126
Michel A.	17 ⁶ , 18 ¹⁰ , 32 ²⁵ , 35 ⁴⁰ , 36 ⁴⁵ , 49, 45 ⁹³ , 49 ¹⁰⁹ , 60 ⁶ , 65 ³³ , 66 ⁴¹ , 68 ⁵⁰ , 85 ⁴ , 127
* Migne J.P.	128
* Miklosich Fr.	127
Milasch N.	21 ²⁰ , 27 ² , 93 ¹⁹ , 127
Mitteis L.	100 ²²
Mommsen Th.	123
Moravcsik Gy.	6
Μουρατίδης Κ.	24 ⁹
* Müller J.	127
Neubauer R.	5, 63 ²² , 92 ¹² , 14, 108 ¹² , 127
Ostrogorsky G.	4 ² , 117 ¹
Quatrefages J.	15 ³⁰ , 18 ¹⁰ , 32 ²⁵ , 35 ⁴⁰ , 46 ⁴⁵ , 49, 60 ⁷ , 66 ⁴¹ , 68 ⁵⁰ , 85 ⁴ , 127
Παπαγιωτάκος Π.	40 ⁶⁹ , 56 ¹⁶ , 103 ⁹ , 127
Παπαδόπουλος-Κε- ραμεύς Ά.	7, 35 ⁴³ , 38 ⁵⁸ , 39 ⁶¹ , 40 ⁶⁸ , 75 ⁴ , 79 ²⁴ , 97 ³ , 98 ¹¹ , 99 ¹⁶ , 17, 100 ¹⁸ , 103 ¹¹ , 105 ¹⁹ , 128
Παπαρηγόπουλος Κ.	13 ¹⁸
Pargoire J.	24 ¹⁰
* Parmentier L.	125
Pavlov A.	13 ¹⁸ , 14 ²⁷ , 20 ¹⁶ , 70 ⁵⁷ , 74 ¹ , 100 ¹⁸ , 104 ¹⁵ , 108 ¹⁰
* Petit L.	10 ⁷ , 16 ³ , 22 ¹ , 23 ⁴ , 35 ⁴³ , 43 ⁸⁶ , 46 ⁹⁸ , 49 ¹¹² , 60 ⁸ , 74 ¹ , 79 ²⁷ , 100 ²⁰ , 103 ⁸ , 115 ⁶ , 117 ¹ , 118 ¹¹ , 120 ¹⁸ , 121 ²⁶ , 123, 126, 128
Πετρακάκος Δ.	26 ²¹ , 51 ¹¹⁸ , 56 ¹⁶
Pitra J.B.	13 ¹⁸ , 25 ¹⁸ , 74 ¹ , 75 ⁸ , 87 ¹⁸ , 104 ¹³ , 111 ⁵ , 116 ² , 128
Πλαγιάννης Δ.	117 ²
* Ποτλῆς Μ.	129

* Παλλης Γ.Α.	129
Παλλης Κ.	92 ¹⁹ , 94 ²⁹ , 108 ¹⁰ , 128
* Regel W.	123
Revillout E.	82 ⁴¹ , 105 ²
* Rouillard G.	6, 123
Sachau Ed.	54 ³ , 5, 56 ¹⁷ , 82 ⁴¹ , 84 ⁵¹ , 85 ⁴ , 88 ²³ , 91 ⁸ , 95 ³¹ , 101 ⁴ , 108 ¹¹ , 115 ⁷ , 128
Σακκελίων Ί.	10 ⁶ , 7, 11 ⁹ , 17 ⁵ , 32 ²⁵ , 26, 35 ³⁹ , 38 ⁵⁷ , 58, 39 ⁵⁹ , 64, 41 ⁷⁵ , 52 ¹²⁵ , 61 ¹¹ , 63 ²⁵ , 65 ³⁵ , 37, 66 ⁴⁰ , 67 ⁴⁴ , 75 ⁶ , 85 ⁷ , 107 ⁹ , 114 ⁴ , 117 ¹ , 120 ¹⁸ , 121 ²⁶ , 128
Σάθας Κ.	25 ¹⁹ , 129
Scheltema H.J.	4
Schlosser F.C.	42 ⁷⁸
Schneider A.M.	6
Schöll R.	123
Schwartz Ed.	42 ⁸⁰
Schwind Fr. Freiherr v.	76 ¹²
Seidl E.	5
Serruys D.	11 ³
Sigalas Α.	116 ¹
Simon D.	80
Steinwenter A.	3 ¹ , 78 ²⁰ , 82 ⁴¹ , 93 ¹⁹ , 105 ² , 108 ¹³ , 129
Στεφανίδης Β.	15 ³⁰
Stephanou P.É.	29 ¹³ , 31 ²¹ , 46 ¹⁰¹ , 67 ⁴⁵ , 129
* Ternovskij F.	123

Tiftixoglu V.	47 ¹⁰² , 114 ⁴
Τουρτόγλου Μ.	20 ¹⁴ , 92 ¹³
Τρόβ Μ.	45 ⁹³ , 66 ⁴⁰ , 96 ¹
Τρωϊάνος Σ.	12 ¹³ , 16 ⁴ , 17 ⁷ , 19 ⁵ , 21 ²² , 24 ¹¹ , 26 ²⁰ , 28 ⁷ , 9, 36 ⁴⁵ , 41 ⁷⁵ , 52 ¹²³ , 57 ²² , 64 ³⁰ , 71 ⁴ , 74 ¹ , 80 ³¹ , 84 ¹ , 89 ¹ , 95 ³⁶ , 98 ¹⁴ , 104 ¹⁶ , 105 ¹ , 107 ⁷ , 109 ¹⁷ , 120 ²³ , 129
Uspenskij F.	12 ¹⁷ , 17 ^{5, 8} , 18 ⁹ , 11, 12, 29 ¹³ , 30 ¹⁷ , 31 ¹⁸ , 21, 22, 33 ²⁸ , 34 ³⁵ , 38 ⁵⁷ , 58, 45 ⁹³ , 94, 47 ¹⁰² , 48 ¹⁰⁵ , 106, 108, 67 ⁴⁵ , 80 ³³ , 83 ⁴⁶ , 88 ²¹ , 22, 102 ⁷ , 104 ¹⁴ , 105 ¹⁹ , 106 ⁴ , 117 ¹ , 119 ¹⁶ , 129
Van der Wal N.	4
Vasilak J.	90 ³
* Vasiliev A.	130
Vachlas G.	5, 27 ³ , 32 ²⁶ , 55 ¹⁰ , 62 ¹⁷ , 74 ² , 130
Wenger L.	64 ²⁸ , 71 ³
Westermann A.	111 ⁴
* Ζέπος Ί.Δ.	4, 125
* Ζέπος Π.	125
Zhishman J.	28 ⁹ , 43 ⁸⁷ , 46 ¹⁰¹ , 61 ¹² , 130
Zotenberg H.	68 ⁵²

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Εισαγωγή	3
§ 1. Περί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποινικῆς διώξεως γενικῶς	9
§ 2. Τὸ ἔγγραφον τῆς κατηγορίας	16
§ 3. Κατήγορος καὶ ἱκανότης πρὸς τὸ κατηγορεῖν	18
§ 4. Μέτρα λαμβανόμενα πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διαδικασίας	22
§ 5. Ἡ ποινικὴ διαδικασία	27
§ 6. Ἡ διαδικασία κατὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν	53
§ 7. Ἡ κλήτευσις	58
§ 8. Ὁ νόμιμος ἀποκλεισμός καὶ ἡ ἐξαίρεσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστῶν	70
§ 9. Ἡ διάταξις τῆς ἀποδείξεως καὶ ἡ ἐν γένει διεξαγωγή αὐτῆς	74
§ 10. Τὸ βάρος τῆς ἀποδείξεως	84
Τὰ καθ' ἕκαστον ἀποδεικτικὰ μέσα	
§ 11. Οἱ μάρτυρες	89
§ 12. Ἡ διαξαγωγή τῆς μαρτυρικῆς ἀποδείξεως	96
§ 13. Ἡ ὁρκολογία	101
§ 14. Ὁ ὅρκος τῶν διαδίκων	105
§ 15. Ἡ θεοκρισία	110
§ 16. Ἡ αὐτοψία	112
§ 17. Τὰ ἔγγραφα	114
§ 18. Τὰ τεκμήρια	116
§ 19. Τὰ πρακτικὰ	117
Βραχυγραφίαι	123
Πίναξ πηγῶν	131
Πίναξ νεωτέρων συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν	144

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

σ. 22 στίχ. 36 ἀντὶ XVII 12 γρ. XVIII 12
27 ἀντὶ 429⁵⁻⁹ » 492⁵⁻⁹

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑΙ-ΛΙΝΟΤΥΠΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ
Μ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΡΗΓΑ ΠΑΛΑΜΗΔΟΥ 5 - ΑΘΗΝΑΙ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

